

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

2016. 1. szám

SZAKMAI SZEMLE

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János	vezérőrnagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Fűrjes János Norbert	alezredes
	Dr. Kenedli Tamás	alezredes
	Dr. Magyar Sándor	alezredes
	dr. Sabjanics István	főhadnagy
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Simon László	alezredes
	Dr. Vida Csaba	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás	alezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelő szerkesztő:	Szabó Beatrix	törzsszászlós

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.kfh.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

SZALAI IMRE

**A JÁTÉKELMÉLET ÉS A HIDEGHÁBORÚS KONFLIKTUSOK
TITKOSSZOLGÁLATI JÁTSZMÁI..... 6**

SIMON LÁSZLÓ

AZ INFORMÁCIÓ MINT FEGYVER? 34

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

BÁNYÁSZ PÉTER

**A KÖZÖSSÉGI MÉDIA SZEREPE A LÉLEKTANI
MŰVELETEKBEN AZ ELMÚLT IDŐSZAK VÁLSÁGAINAK
TÜKRÉBEN 61**

TECHNIKAI RENDSZEREK

NYIKES ZOLTÁN

**A DIGITÁLIS KOMPETENCIA ÉS A BIZTONSÁGTUDATOSSÁG
KORRELÁCIÓJA 82**

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

KOVÁCS ÁRPÁD

**„KERESD A NŐT”, AVAGY A „HONEY TRAP” MINT
KLASSZIKUS TITKOSSZOLGÁLATI MÓDSZER..... 89**

SZABÓ KÁROLY

A KATONAI ELHÁRÍTÁS ÉS A MŰVELETI BIZTONSÁG..... 108

LAKI GÁBOR

**A KÖZÖSSÉGI PORTÁLOK HASZNÁLATÁBÓL FAKADÓ
KOCKÁZATOKRÓL..... 120**

FÓRUM

DR. FARKAS LÁSZLÓ AZ ÍRÁSSAJÁTOSSÁGOK GENETIKAI ALAPJAI	134
DR. NYESTE PÉTER A HAZAI BŰNÜLDÖZÉSI CÉLÚ HÍRSZERZÉSI MODELL JÖVŐJE	146
DR. FARKAS ÁDÁM – DR. KELEMEN ROLAND A MAGYAR KATONAI BŰNTETŐJOG A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉTŐL AZ 1912-ES NEMZETI JOGALKOTÁSIG ...	171

AZ OLVASÓHOZ

DR. HÉJJA ISTVÁN TÖBB MINT PORTRÉ... SZAKMAI MÉLTATÁS LEDÁCS KISS JENŐ 75. SZÜLETÉSNAPJÁRA.....	185
DR. MAGYAR ISTVÁN MEDDIG VÁRAT MÉG MAGÁRA A DRÓNOK KORSZAKA.....	191
SZABÓ KÁROLY BESZÁMOLÓ A BEVÁNDORLÁS VALLÁSI ÉS ETNIKAI HATÁSAI AZ EURÓPAI TÁRSADALMAKRA CÍMMEL TARTOTT NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ÉS HALLGATÓI FÓRUMRÓL	194
E SZÁMUNK TARTALMA	198
CONTENTS.....	199
SZERZŐINK	206
E SZÁMUNK LEKTORAI.....	207
A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI.....	208

ZRÍNYI MIKLÓS, A SZIGETVÁRI HÓS!

*Mottó: „Legyen olyan minden ember, mintha Zrínyi Miklós unokája volna!”
(Petőfi Sándor: A nemzethez – 1848. augusztus)*

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Szakmai Szemle című folyóiratának szerkesztő bizottsága 2016-ban Zrínyi Miklós (1508-1566) és a szigetvári vár 1566-ban elesett hős védői előtt tisztelegve tematikus publikációk számára is teret kíván biztosítani.

A XVI. században az egymással szemben álló, védekező Habsburg és terjeszkedő Oszmán Birodalom közé szorult magyarság, illetve a fegyveres küzdelemben résztvevő nemzetek, valamint katonák helytállása különleges példát jelent a mai Magyarország számára is. A Szigetvár falain harcoló magyar, horvát és más szláv nemzetiségű védők hadvezérükkel, Zrínyi Miklóssal nemcsak a végvár védelmében, és a többszörös túlerővel szembeni bátorságról, önfeláldozásról, hitvallásról tettek tanúbizonyságot, hanem arról is, hogy milyen jelentőséggel bírhat akár egy csekély létszámú haderő kitartása egy nemzet, vagy nemzetek történetében.

A XXI. században egyre többet hallani az aszimmetrikus fenyegetésekről, az elhúzódozó konfliktusokról, a vallási szélsőségekről, de még az Oszmán Birodalom egykori határainak erőszakos visszaállításáról szóló extrém elképzelésekről is. Egyre többen keresik a kihívások, kockázatok és fenyegetések megoldását, a konfliktusok kezelésének szükséges és elégséges eszközrendszereit. A várvédők egyik üzenete talán épp az lehetett, hogy miként kell gondolkodnunk egyszerre a szűkebb és tágabb környezetünk védelmében.

A Szakmai Szemle szerkesztő bizottsága ezért 2016-ban kiemelt érdeklődéssel várja azokat az írásműveket, amelyek e dicső történelmi esemény és annak hősei mellett, megjelenítik a hadtörténelem és a hadtudomány jelentőségét, valamint a számunkra tágabb értelemben – az élet minden területén – felhasználható stratégiai és a taktikai szintű gondolkodás egységére hívja fel a figyelmet.

A szigetvári ostrom Szulejmán végső célját, Bécs elfoglalását megghiúsította. A törökök által vakondtúrásnak nevezett erősség ugyan elesett, és az egy hónapig tartó összecsapás a várvédők halálával végződött. Zrínyi Miklós kirohanása ugyanakkor nemcsak hazánkra és Bécsre, de egész Európára hatással volt. A szigetvári események és a várvédők cselekedeteinek felidézése egyszerre adhat megoldást, reményt és hitet, hogy a ránk háruló szerteágazó feladatok kezelése során megtaláljuk a legjobb válaszokat az ország és az állampolgárok védelme, valamint szövetségi kötelezettségeink teljesítése számára is.

Budapest, 2015. március 15.

a felelős szerkesztők

SZALAI IMRE

**A JÁTÉKELMÉLET ÉS A HIDEGHÁBORÚS KONFLIKTUSOK
TITKOSSZOLGÁLATI JÁTSZMÁI**

BEVEZETÉS

Az elmúlt években igen népszerűvé vált a játékelmélet felhasználása számos „hétköznapi” területen. Azt, hogy a játékelmélet maga egyre nagyobb érdeklődésre tart számot, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy számos, e területen alkalmazott kifejezés – így például a zéró-összegű játék, a győztes-győztes (*win-win*) megoldás – ma már gyakorlatilag a köznyelv részévé vált. Azonban – ahogy Tóth I. János is írja „Játékelmélet és történelem” című publikációjában – „a játékelmélet módszere (a felsőbb matematika) megnehezíti e gondolkodásmód elterjedését a társadalomtudományokban”.¹ E fenti kijelentésnek némileg ellentmondva mégis számos tanulmány készült, amely a játékelméletet kívánta alkalmazni a történelem főbb eseményeinek magyarázatában, nem utolsósorban a hidegháború amerikai-orosz szembenállása esetében is. Ezekre munkámban én magam is több példát hozok fel, de bevezetésként ennek talán az egyik legszebb esete Thomas Schelling elmélete.

Nála is, mint a stratégiai realizmus egyik neves képviselőjénél, a világpolitikai események modellezése kapcsán merült fel a játékelmélet alkalmazása. Thomas Schelling az 1960-ban publikálta a „The strategy of conflict” című művét, ebben fejtette ki alapvető nézeteit.² A stratégiai realizmus elsősorban a külpolitikai döntéshozatali folyamatra koncentrál, azaz amikor „a vezetőknek valamilyen diplomáciai vagy katonai ügyben dönteniük kell, stratégiaként *eszközracionálisan*³ kell gondolkodniuk”. Schelling elmélete szerint a külpolitikai döntéshozatali folyamat kimondottan „*racionális-instrumentális (eszközracionális) tevékenység, logikai elemzésre*⁴ épül a játékelmélet módszereivel”. Szerinte ez pont olyan folyamat, mint egy előre átgondolt sakkjátszma. Thomas Schelling épp a nukleáris fenyegetettség korában oktatott a Harvardon és ezzel egy időben dolgozott tanácsadóként az Egyesült Államok kormányzatában is. Ő gondolatmenetét a *fenyegetettség, kényszer (coercion)* köré építi. Schelling arra keresi a választ, hogy

¹ TÓTH I. JÁNOS: Játékelmélet és történelem, http://www.publicatio.bibl.u-szeged.hu/3313/1/TIJ_j%C3%A1t%C3%A9kelm%C3%A9let%20%C3%A9s%20t%C3%B6rt%C3%A9nelem.pdf, p. 1. (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)

² THOMAS SCHELLING: The strategy of conflict (Harvard University, 1960) 175, 205. oldalak (III., IV. fejezetek)

³ A cselekvés hogyanjára, azaz folyamatára és nem a miértjére, azaz céljára koncentrál.

⁴ Az elemzők különböző elemző-értékelő eljárásokat alkalmaznak, amelynek három csoportját különböztetjük meg: az egyszerű, logikai elemző-értékelő eljárásokat, a kötött elemző-értékelő eljárásokat, valamint a komplex, összetett elemző-értékelő eljárásokat. VIDA Csaba: Létezik-e még a hírszerzési ciklus? (Miről szól a hírszerzés?) Felderítő Szemle, 2013. 1. sz. p. 48. <http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2013-1.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)

az államvezetők miképpen tudnak racionális megoldást találni a nukleáris fenyegetettség problémájára. Schelling elmélete tehát tulajdonképpen egyfajta módszertan. **A játékelmélet beemelésevel egy olyan módszert sikerült meghonosítani a nemzetközi politikában, amely bármely elmélet hasznára lehet cél- és értékválasztástól függetlenül.**⁵

A fenti megállapítást elfogadva, ugyanakkor – bőségesen fellelhető titkosszolgálati irodalom ellenére – kevés írás foglalkozik a nagyhatalmi játszmák mögött fellelhető titkosszolgálati aspektussal, amely még izgalmasabbá teheti a hidegháború játékelméleti elemzéseit. Arról nem is beszélve, hogy épp az általam kijelölt időszakban, a hidegháború éveiben, a bipoláris világrend alatt egyik fénykorát élte a „kémkedés”, több nagy nemzetközi esemény mögött felsejlett az akkori két nagyhatalom, az USA és a Szovjetunió hírszerző ügynökségeinek „sötét árnya”.

Pedig a kémkedés stratégiai jelentősége már megjelent Szun-ce híres művében is⁶. A hadviselés művészetében, amelynek 7. fejezete kimerítően foglalkozik a hírszerzés fontosságával a hadviselésben. De ha csak a hírszerzés szerepét próbáljuk meg vizsgálni a történelem sorsfordító eseményeiben, akkor is felhozható egy-egy példa, amely alátámaszthatja a kémek, ügynökök vagy akár a technika hírszerzés (SIGINT) jelentőségét a stratégiai politikai, katonai döntések meghozatalában. Talán elég megemlíteni *Alfred Redl ezredes ügyét*, akit 1900-tól a Császári és Királyi Hadügyminisztérium katonai hírszerző és kémelhárító szolgálatánál dolgozott, és mielőtt a szolgálat helyettes vezetője lett, az orosz ügyekkel foglalkozó csoportot vezette. Nos, ez a fontos beosztásban dolgozó ezredes 1903-tól haláláig (1913-ig) az orosz cári kémszolgálat ügynöke volt, és a ma ismert tények alapján biztosan tudható, hogy Redl az akkori orosz titkosrendőrségnek, az Ohranának igen sok titkos információt adott át. Ennek stratégiai katonai jelentősége világosan megmutatkozott az első világháború kitörését követően. A háború első évében az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje jelentős veszteségeket szenvedett a szerbiai és az orosz frontokon.

Ha a közvetlen katonai veszteségeken túlra tekintünk, akkor Redl árulásának járulékos, bár hírszerző szakmai szempontból igen súlyos következménye volt az is, hogy Redl árulása lebuktatta a Monarchia és a Német Birodalom sok, Oroszországban ténykedő ügynökét is. Ezzel egyidejűleg pedig szinte lehetetlenné tette az árulásra kész orosz tisztok felajánkozását is, nem beszélve a tőlük remélhető információk mennyiségi csökkenéséről és minőségi romlásáról. (Például Kirill Petrovics Lajkov orosz vezérkari ezredes nem kevesebbet, mint a cári haderő teljes felvonulási tervét kínálta fel pénzért Ausztriának, Redl árulásának következményeként hiába). Emiatt a központi hatalmak hírszerzése előtt rejtve

⁵ A stratégiai döntéshozatal, a politika és a játékelmélet összefüggéseiről Schelling műve mellett még számos igen érdekes könyv jelent meg, csak néhány az érdekesebbek közül: Milind Tambe: *Security and Game Theory Algorithms, Deployed Systems, Lessons Learned* (Cambridge University Press, New York, 2011). Melvin Dresher: *Games of Strategy, Theory and Applications* (Prentice Hall, 1961). Nolan McCarthy, Adam Meirowitz: *Political Game Theory* (Princeton University, New Jersey, 2014) és Peter C. Ordeshook: *Game Theory and Political Theory* (Cambridge University Press 1986.).

⁶ SZUN-CE: *A hadviselés művészete* Göncöl Kiadó Kft. 2012. 7. fejezet.

maradhatott az orosz hadsereg hatalmas mértékű felfejlesztése, és túl optimistának bizonyult képet alkottak az erőviszonyokról.

Ha előrehaladunk a történelemben, ugyancsak egy sokak számára ismert tény, hogy Richard Sorge, a híres szovjet kém már előre megadta Moszkvának a náci Németország Szovjetunió elleni támadásának pontos időpontját. Bár akkor ezt senki nem vette komolyan, és történelmi távlatokból már vitatható, vajon mit is kezdett volna Sztálin ezzel az információval, a tény az, hogy elméletileg érdemben befolyásolhatta volna a háború ezen időszakának történéseit egy ilyen információ.

Szintén ilyen döntő stratégiai jelentőségű volt a német Enigma megfejtésének is az esete, elég talán itt Sir William Stephensont idézni:

„A második világháború történetét a titkos hadviselés tényeinek ismeretében vizsgálva meglepő következtetés adódik: A küzdelmet végső soron nem a pusztító hadi gépezetek döntötték el, hanem az, hogy a szabad ember legyőzhetetlen, hogy a szabad lélek leleményes. Az emberi ellenállás szellemét nem törheti meg a pusztító technológia.”⁷

Aligha vitatható, hogy a német rejtjelező berendezés által kódolt üzenetek megfejtése és az arra fogantatott brit intézkedések milyen mértékben járultak hozzá a szövetségesek végső győzelméhez a második világháború során.

Ugyanilyen példa a hidegháború idején is található, elég Oleg Penkovski szerepére gondolni a kubai rakéta válságban, amelyről később még részletesen szó esik.

A bevezető után következzen a bipoláris világrend történelmének néhány fontos, kiemelkedő eseménye, ahogy én látom, játékelméleti és titkosszolgálati összefüggéseiben. Írásom első részében felvázolom a játékelmélet főbb elveit, szabályait, majd néhány példát hozok ezek látványosabb alkalmazására a nagyhatalmi politikában a hidegháború idején.

A **játékelmélet** egyik definíciója szerint a matematika egyik, interdiszciplináris jellegű ága, mely azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy mi a racionális viselkedés olyan helyzetekben, ahol minden résztvevő döntéseinek eredményét befolyásolja a többiek lehetséges választása, vagyis a játékelmélet a stratégiai problémák elmélete.

A játékelmélet a többihez képest meg viszonylag fiatal részterülete a matematikának, de igen nagy iránta az érdeklődés a nem matematikusok körében is, mert alkalmazási lehetőségei messze túlmutatnak a matematikán. Az elmélet megalapozója a magyar származású Neumann János volt, aki a pókerjátékot vizsgálva alkotta meg annak, és az abban résztvevők szerepének matematikai leírását. 1928-ban jelent meg első írása a témában, majd később, 1944-ben Oskar Morgenstern neoklasszikus matematikus-közgazdással „Játékelmélet és gazdasági viselkedés” címen (*The Theory of Games and Economic Behavior*) közösen

⁷ William STEPHENSON: Titkos háború. I.P. Coop. könyvek, 1990. p. 11.

jelentetnek meg egy művet.⁸ Ezt a munkát sokak szerint a huszadik század legjelentősebb tudományos eredményeinek egyikeként tartják számon, egyben a játékelmélet alapművének számít a mai napig. Neumann érdeme abban állt, hogy megpróbált kifejleszteni egy működőképes, absztrakt matematikai modellt a társas interakciók vizsgálatára. (Később egy magyar közgazdász, Harsányi János fejlesztette tovább a játékelméleti rész kutatásokat, a nem teljes információs játékok kutatójaként közgazdasági Nobel-díjat kiérdemelve.)

A játékelméletet másképpen fogalmazva a **stratégiai játékok** elméletének is nevezhetjük: azaz csak olyan problémákkal foglalkozik, ahol a döntéshozóknak, vagy más néven a játékosoknak a játék kimenetelére a fennálló feltételek és szabályok keretei között befolyásuk van, és amelyekben általában egy vagy több emberrel szemben kell eredményes döntést hozniuk, vagyis bizonyos cselekvési tervek esetében a lehetséges stratégiák közül kiválasztani a legjobbat.

A később bemutatott modellek jobb megértéséhez röviden tekintsük át a játékelmélet alapfogalmait és általános megállapításait:

1. A *játék* a játékosok lehetséges viselkedését és lényeges körülményeket meghatározó szabálysor által leírt folyamat.
2. Az *információs halmaz* (ismeret) meghatározó. Például a játék „tökéletes információs” amennyiben a résztvevők birtokolják az összes vonatkozó adatot (szabályok, lehetséges választások, eddigi események), és a játék véges.
3. A *stratégia* a szabályokat alkalmazó, az ellenfél érzékelt hibáit felhasználó, a győzelemre, de minimum döntetlenre segítő módszer.
4. *Zéró-összegű* az a játék, amelyben a játékosok csak egymás kárára növelhetik nyereségüket.
5. *Nem zéró-összegű* játszma az, mikor a két fél nemcsak egymástól, hanem egymással együttműködve valamilyen külső forrásból is nyerhet.
6. Egy játék lehet *két-*, vagy *többszemélyes*.
7. *Kooperatív* a játék akkor, ha a játékosok között kialakul az együttműködés.
8. *Nem kooperatív* játék esetén a játékosok versengenek egymással.
9. A Nash-egyensúly az összes játékos összes stratégiájának olyan együttesét jelenti, amelyben egyik játékosnak sem származik előnye abból, ha stratégiáján változtat, amíg a többi játékos azonos módon játszik tovább.⁹

A játékelmélet főbb, általános megállapításai az alábbiak:

1. Valamennyi kétszemélyes zéró-összegű játékban létezik mindkét fél számára optimális stratégia, mégpedig az egyéni tiszta stratégiák tervezetten véletlen keveréke. (Ezt Neumann János bizonyította is).
2. Azt ésszerű feltételezni, hogy minden játékos a lehető legnagyobb nyereség elérésére, és a veszteség kockázatának minimalizálására törekszik.

⁸ NEUMANN János-Oskar MORGENSTERN: Játékelmélet és gazdasági viselkedés (The Theory of Games and Economic Behavior, Princeton University Press, 1947.)

⁹ Martin J. OSBORNE- Ariel RUBINSTEIN: A Course in Game Theory. Cambridge, MA: MIT, 1994.

3. Minden véges játéknak létezik Nash-egyensúlya a kevert stratégiák halmazán. (Ezt az eredményt John Forbes Nash bizonyította be az 1950-es években.)

A játékelméleti játszmáknak két alapvető (ez alatt azt értem, hogy egyszerűbb, a nem haladó matematikai tudással rendelkező felhasználó által jobban alkalmazható, nem matematikai függvényekkel/képletekkel felvázolt modell) megjelenítési formája lehet, a kiterjedt formájú (extensive form), ebben „döntési fa” formában, időrend szerint formalizáljuk a játékosok lépéseit. A másik megjelenítési forma a normál forma (normal form), amely mátrixban mutatja a játékosok lépéseit, azok kombinációit, valamint annak következményeit (ez a modellezés a játékosok párhuzamosan meghozott döntéseit és lépéseit feltételezi), írásomban ez alkalmazom majd az egyes modellek bemutatásakor.

A játékelméletben különböző feldolgozott játékhelyzetek jelennek meg. A játék lehet (csak a mi szempontunkból fontosabbakra koncentrálni):

1. együttműködő (cooperative)/ nem együttműködő (non-cooperative), azaz a játékosok között együttműködés vagy versengés alakul ki,
2. szimmetrikus vagy aszimmetrikus (szimmetrikus, amikor a várható nyereség-veszteség csak a másik fél által alkalmazott stratégiától függ, attól nem, hogy ki játszik, a legtöbb 2X2 játék idetartozik, mint pl. a chicken game, fogolydilemma, stb.),
3. zéró-összegű vagy nem zéró-összegű,
4. párhuzamos (simultaneous) vagy egymást követő (sequential), az elsónél a játékosok egyidejűleg lépnek (vagy nem ismerik a másik lépését), a második esetben a játékosoknak van valamilyen ismeretük a másik korábbi lépéséről,
5. minden információval rendelkeznek a játékosok (perfect information) vagy nem rendelkeznek minden információval (imperfect information), azaz a játékosok ismerik ellenfelük minden előző lépését vagy sem (azaz csak az egymást követő típusú játék lehet „perfect information” játék),
6. kombinációs játékok (combinatorial games), amikor az ideális stratégia megtalálása nehézségekbe ütközik a nagyszámú választási lehetőségek miatt (erre példa a sakk vagy a táblajáték),
7. kettő vagy sok játékosú játékok.

Természetesen ennél többfajta játék is említésre kerül a szakirodalomban, de a mi szempontunkból ezek már kevésbé alkalmazhatóak, mert túlzottan matematikai alapon alkalmazottak.

Végül a fentiek mintegy összegezve néhány klasszikus, a bipoláris világrend eseményeinek feldolgozásához alkalmazott és írásomban is felhasználni kívánt játékelméleti modellt mutatnék be. (Kihangsúlyozom, hogy a teljesség igénye nélkül, hiszen csak a fenti szempontokat figyelembe véve a játékok fajtái igen hosszú listát tennének ki, csak a kétszemélyes, kétlépéses – mindkét játékosnak csupán két lépéslehetősége van – játékoknak is 78 fajtája létezik, azoknak a kétszemélyes játszmáknak pedig, ahol a játékosoknak már fejenként három választási lehetőségük van, sokkal több, közel kétmilliárd változata van):

Kétszemélyes, kétválasztásos szimmetrikus játékok közül a két legnépszerűbb és legtöbbet alkalmazott fogolydilemma, és a „chicken game” (magyar fordításban gyakran a „gyáva nyúl”) fantázianevű játékot emelem ki, mert ezeket használjuk majd a későbbiekben példaként. (A fenti két modellt több variációban már sokan részletesen bemutatták, én ezt most Tóth I. János már korábban idézett művének segítségével teszem meg).

A „*fogolydilemma*”: „A fogolydilemma elsősorban a kooperációról szól, annak nyilvánvaló szükségességéről és sokszor elkerülhetetlen nehézségeiről”¹⁰.

A fogolydilemmát (*Prisoner's Dilemma*) Albert Tucker matematikus fogalmazta meg, amikor 1950-ben pszichológus kollégáinak akart bemutatni egy játékelméletileg is elemezhető fontos szituációt, amely viszonylag kevés matematikai tudást igényel. A példában egy kirabolt bank előtt a rendőrök letartóztatnak két fegyveres egyént, Alt és Bobot, majd külön cellába zárják őket, hogy ne tudják egymással egyeztetni vallomásaikat. Az ügyésznek nincs elegendő bizonyítéka ahhoz, hogy elítélje őket bankrablásért, ezért mindkét gyanúsítottnak a következő vádalkut ajánlja¹¹:

(a) Ha mindketten továbbra is tagadják a rablást, tiltott fegyverviselésért egy-egy év börtönbüntetést kapnak. (b) Ha az egyikük vall, akkor a vallomást tevőt szabadon engedi, de a másik húsz év börtönbüntetést kap. (c) Ha mindketten beismerő vallomást tesznek, akkor öt-öt év szabadságvesztést kapnak.

Tehát Altnak és Bobnak két döntési lehetősége van: a vallomástétel vagy a hallgatás, vagyis a bűncselekmény tagadása. Ebben a helyzetben joggal nevezzük a vallomástételt dezertáló (D), míg a hallgatást kooperatív (C) stratégiának. Ezeknek a stratégiáknak a kombinációja négy különböző kimenetelhez vezethet, ahol a gyanúsítottak preferencia sorrendje csökkenő sorrendben a következő: $DC = 0 \gg CC = -1 > DD = -5 > CD = -20$ év.

A játékelmélet nyelvén a bevallás, vagyis a dezertálás a domináns stratégia. Ugyanis, aki tagad (C) az 1 vagy 20 év börtönbüntetést, míg, aki vall (D), az 0 vagy 5 év börtönbüntetést kockáztat társa döntésétől függően. Tehát aki vall, az mindenképpen jobban jár, mint az, aki tagad. A döntési helyzet azonban szimmetrikus, azaz hasonló okok miatt a másik gyanúsított is beismerő vallomást tesz. Ezért mindketten 5-5 év börtönbüntetést kapnak, ami az interakció egyensúlypontja.

Tekinthet-e a felek a kölcsönös vallomástételből fakadó 5-5 év börtönt ideális megoldásnak? Semmiképp sem, hiszen boldogan elcserélnék 1-1 év börtönre. Ez az interakció zavarba hozta a szakembereket, hiszen itt az önérdékkövetés, az individuális racionalitás nemcsak a csoport, hanem az egyén szempontjából is rossz eredményre vezet.

¹⁰ MÉRŐ László: Mindenki másképp egyforma (Tericum Kiadó, 2007.) 59. old.

¹¹ TÓTH I. János: Játékelmélet és történelem http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/3313/1/TIJ_j%C3%A1t%C3%A9lm%C3%A9let%20%C3%A9s%20t%C3%B6rt%C3%A9nelem.pdf, 9.old. (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)

Tehát összegezve, a fogolydilemmában is a két stratégia közül az egyik mindig kooperatív, a másik nem. Ez nem zéró-összegű játék. A nehézsége: a játék "megoldása", a domináns stratégiák melletti egyensúly az, hogy mindketten valljanak. Bármit is tesz a másik, a játékos jobban jár, ha vall. Mégis mindketten jobban járnának, ha egyikük sem vallana. A fogolydilemma jelentőségét e paradox tulajdonsága adja, vagyis hogy az egyensúly paretói értelemben rossz eredményt idéz elő.

A „gyáva nyúl” dilemmája: e modell ismertetéséhez Tóth publikációjában használt példát hozom fel.¹² Ahogy a szerző is jelzi, az a fajta „játék” több filmben is megjelent. Így a „Haragban a világgal” című alkotásban, ahol a vezetőknek egy szakadék felé hajtva kell minél később kiugraniuk a szakadék felé hajtó kocsiból a győzelem érdekében, a másik klasszikus a „Gengszterek sofőrje”¹³, amelyben a főszereplő úgy menekül meg rendőri üldözőtől, hogy szembehajt velük, és végül a rendőrök kapják el a kormányt, mintsem ütközzenek a másik kocsival.

Ebben a helyzetben a sofőrök dönthetnek, hogy kitérnek, vagy tovább folytatják útjukat. A modellben a kitérés jelenti a kooperáló (*cooperate*), míg a továbbhaladás jelenti a dezertáló (*defect*) viselkedést. Tehát a gyáva nyúl dilemmában és más játékelméleti dilemmákban is a kooperál (a kooperáló játékos a saját és a másik nyereségének az összegét növeli) és a dezertál (a dezertáló viselkedésnek fontos sajátossága, hogy olyan egoista vagy versengő motivációjú viselkedés, amelynek nem szándékolt következménye a destrukció¹⁴) kifejezések speciális terminus technicusok, amelyek konfliktuskezelés módjára utalnak. Egy konfliktusban általában azt tekintjük dezertálónak, aki önérdékét keményen és a másik rovására próbálja érvényesíteni, míg azt tekintjük kooperálónak, aki puhábban, a másik érdekeit is figyelembe véve akarja érvényesíteni. A politológia hasonló értelemben használja a héja (D) és a galamb viselkedés (C) fogalmát. (A szakirodalomban is több helyen felmerül a galamb-héja viselkedés ugyancsak a fogolydilemma kapcsán.) A játékosok döntésüket egyidejűleg, de egymástól függetlenül hozzák, ami négy lehetséges kimenetel valamelyikéhez vezet: összeütközés (DD); megfutamodás (CD); kölcsönös kitérés (CC); győzelem (DC).

A játéknak két tiszta egyensúlyi helyzete van: ha x , vagy ha y játékos tér ki egyoldalúan. E, ebből következik, hogy mind a kitérés, mind a továbbhaladás egyensúlyi (vagyis „optimális”) viselkedésnek tekinthető. Természetesen ezek a stratégiák nem egyenértékűek a szereplők számára, hiszen a játékosok számára a továbbhaladás (győzelem) előnyösebb, mint az egyoldalú kitérés (vereség). Tehát az egyensúlyi stratégia választásának elve nem határozza meg egyértelműen a szereplők döntését. A kitérő (C) stratégia választása kockázatkerülő vagy kompromisszumkereső, ezzel szemben a továbbhaladás (D) választása egy kockázatkedvelő vagy a győzelmet mindenáron elérni akaró viselkedést jelent. A katasztrofális eredmény (DD) akkor következik be, hogy ha két kockázatkedvelő (vagy kompromisszumot elutasító) személy és stratégia találkozik.

¹² i.m. 6.old.

¹³ Rebel Without a Cause (1955) és The Driver (1978)

¹⁴ Destruktív az a játékos, aki a játékosok együttes nyereségének az összegét akarja minimalizálni.

Az általános játékelméleti modellek ismertetése után bemutatom, hogyan is használták, illetve használhatóak ezek a modellek a világpolitikai események értelmezésében.

Természetesen a világtörténelem több nagyobb eseménye is feldolgozható játékelméleti alapon, erre is sok példa fellelhető, de ha csupán Tóth I. János már idézett művét vesszük alapul, akkor „a játékelmélet *legegyszerűbben a különböző egyedi, kétszemélyes, nemzetközi konfliktusok* (pl. a Bismarck-tengeri csata, a kubai rakétaválság, a Falkland-szigeteki háború, vagy a szuezi válság) *esetében alkalmazható*, ahol a játékosok, mint döntéshozók eleve szuverének és önérdékkövetők.”¹⁵ A felsorolt történelmi példákra Tóth I. János rávetít egy-egy játékelméleti modellt: a Bismarck-tengeri japán-amerikai csatára a zéró-összegű interakciós modellt, a kubai rakétaválságra a „gyáva nyúl” modellt, az amerikai-szovjet fegyverkezési versenyre a klasszikus fogolydilemma esetét alkalmazza és így tovább.

Érdekességként érdemes még itt megemlíteni, hogy a játékelmélet bevetésére azért volt kísérlet a hidegháború stratégiai játszmái során. A magyar származású, később Nobel-díjas Harsányi János is tagja volt egy 8-10 játékelméleti szakértőből álló bizottságnak, melynek a feladata az volt, hogy javaslatokat tegyen az amerikai lefegyverzési és a fegyverkezéskorlátozási hatóságnak. A Szovjetunióval folyó tárgyalások során elméletileg csak sejteni lehetett, hogy a megbeszéléseken elmondott szövegek mögött a másik félnek az adott pillanatban milyen szándékai lapulnak meg. Az amerikaiak sem lehettek bizonyosak abban, hogy a Szovjetunió igazat mondott-e akkor, amikor azt mondta, hogy kizárólag békés együttműködés a célja. Lehet, hogy ezt valójában csak propagandának szánta, valójában atomtámadást tervezett az Egyesült Államok ellen, vagy legalábbis hatalmát jelentősen ki akarta terjeszteni. Ugyanez a probléma volt a másik oldalon is. A Szovjetunió sem tudhatta, hogy Amerika mit akar. Miután mindkét nagyhatalom nagy információgyűjtő képességgel rendelkezett, tudták, hogy milyen fegyverek állnak az ellenfél rendelkezésére. De azt már nem tudhatták, hogy milyen újfajta fegyverek vannak a tervezés stádiumában vagy esetleg még nincsenek feltalálva, de 5 vagy 10 év már bevethetők lesznek. Harsányi János úgy modellezte a helyzetet, hogy az amerikai játékos sok lehetséges stratégiaváltozattal rendelkezett, és a játék kimenetele azon múlt, melyik stratégiát milyen valószínűséggel használja. Ugyanez vonatkozott a Szovjetunióra is. Olyan valószínűség-számítási modellt talált, ami megadta azt, hogy mennyi súlyt tulajdonítson az ember annak a hipotézisnek, hogy a Szovjetunió tényleg békeszerető vagy tényleg atomháborúra készül. Hogy elméletét az amerikai delegációt tárgyalásokra felkészítő stratégiai tervezők figyelembe vették-e, nem tudható, de az biztos, hogy módjukban volt használni.

Ezután most nézzünk meg két konkrét példát a játékelmélet alkalmazására a **hidegháború nagyhatalmi politikájában**. A kiemelt események a bipoláris világrend meghatározó eseményei volt, mindegyik jól levezethető a játékelmélet és a nagyhatalmi döntéshozatal nyelvén is.

¹⁵ TÓTH I. János: Játékelmélet és történelem http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/3313/1/TIJ_j%C3%A1t%C3%A9lm%C3%A9let%20%C3%A9s%20%C3%B6rt%C3%A9nelem.pdf, 1.old. (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)

Először vizsgáljuk meg, hogyan közelíthetjük meg a nemzetközi politikaelmélet aspektusait játékelmélet már korábban említett, hagyományos „a fogolydilemma” modellje segítségével.

A következő ábrát használják az elemzők alapul a hidegháború megértéséhez:

Döntés		SZU	
		elfogad	követel
USA	elfogad	kompromisszum/détente	szovjet fölény
	követel	amerikai fölény	hidegháború/eszkaláció veszélye

1. ábra: A hidegháború nagyhatalmi szembeállításának játékelméleti modellje
(Forrás: Aggarwal-Allan (1995): *Cold War Endgames* p. 38. In: Allan-Goldmann (1995): *The End of the Cold War*, Kluwer Law Int. The Hague)

„Ez a megközelítés a hidegháborút konfliktushelyzetként kezeli, ugyanis mind az Egyesült Államok, mind a Szovjetunió saját érdekeit szem előtt tartva kompromisszum-nélküli helyzetbe került, amely a táblázat jobb alsó sarka szerint a háború eszkalációjának reális veszélyét hordozta magában.¹⁶ Ez nem azt jelentette, hogy a felek egyáltalán nem voltak hajlandóak a kooperációra, éppen ellenkezőleg, a nemzeti érdek dominanciája és a kölcsönös bizalmatlanság vezetett el az enyhülés hullámaihoz.”

Csicsmann László szerint a játékelméleti megközelítés az első olyan elmélet, amely a szintézis¹⁷ igényével lép fel a hidegháború magyarázatai közül.

A konfliktuskutatás megkülönböztetett vizsgálati területei közé tartozik a két hidegháborús szuperhatalom fegyverkezési versenye is, és tipikusan a játékelmélet fogolydilemmája jeleníthető meg a szovjet-amerikai fegyverkezési verseny logikájában is.

Ebben a konfliktusban a szemben álló államok – végső soron – fegyverkeznek, vagy nem fegyverkeznek. Az egyszerűség kedvéért, ez utóbbi legyen a leszerelés. Ebben a modellben a fegyverkezés jelenti a dezertálót, míg a leszerelés jelenti a kooperáló viselkedést. Mivel mindkét játékos kooperálhat és dezertálhat, ezért négy kimenetel lehetséges. Joggal tételezhetjük fel, hogy a szemben álló államok preferencia-sorrendje a következőképpen csökken: egyoldalú fegyverkezés, kölcsönös leszerelés, kölcsönös fegyverkezés, míg a legrosszabb az egyoldalú leszerelés. Abban az esetben, ha a szemben álló hatalmak egyidejűleg, de egymástól függetlenül hozzák döntéseiket, akkor a fegyverkezés a domináns, míg a leszerelés a

¹⁶ CSICSMANN László: A hidegháború politikaelméleti és historiográfiai (újra)értékelése (Internetes kiadás, epa.oszk.hu, Tudományos közlemények 2001) 12. old.

¹⁷ A szintézis, mint elemző-értékelő résztevékenység, valamint további elemző-értékelő módszerek megismerhetőek. KENEDLI Tamás: Az elemző-értékelő munka elméleti és gyakorlati kérdései. ZMNE, Egyetemi jegyzet Budapest, 2011. pp. 57-58. valamint pp. 62-64. ISBN 978-615-5057-17-5,

domináns stratégia. Az individuális racionalitás szerint – bármily meglepő is ez – fegyverkezni kell. A játék szimmetriájából következően a rivális is fegyverkezni fog, így a végeredmény a kölcsönös fegyverkezés, amely a játék egyensúlypontja is. Mint tudjuk, az egyensúlypont jelenti a játék megoldását, és az egyensúlyi stratégia követése jelenti az optimális stratégiát, amelytől egyik félnek sem érdemes eltérnie. A problémát az jelenti, hogy az egyensúlypont a két fél közös nyeresége szempontjából a leggyengébb eredményt jelenti. A játékelmélet terminológiáját használva az egyensúlypont egyben *Pareto-inferior* kimenetelt is jelent. A méltányos *Pareto-optimális* megoldás, a kölcsönös leszerelés érdekében a szemben álló feleknek fel kell adniuk az individuálisan racionális gondolkodást.

Épp ezt fejti ki Mérő László is egyik legnépszerűbb művében (*Mindenki másképp egyforma*). Ha az ő megközelítésében közelebbről is megvizsgáljuk a lehetőségeket, akkor a két nagyhatalom között akkor is kialakulhat valamiféle erőegyensúly úgy is, ha mindkét fél állig felfegyverkezik, de úgy is, ha mindkettő csak keveset költ a fegyverkezésre. Logikus, hogy az olcsóbb megoldás a jobb mindkét félnek.

Mindez azért is érdekes, mert ha ilyen szempontból nézzük a két akkori szuperhatalom viselkedését a fegyverkezési versenyben, jól megjelenik mindkét fázis, először a fegyverkezés opciója a kölcsönös erőegyensúly fenntartása érdekében, majd később az „olcsóbb” erőegyensúly fenntartása, azaz a fokozatos leszerelés igényének a felmerülése.

Következő példám a **kubai rakéta válság**. Elsőként mindenképpen szükségesnek vélem jelezni, hogy játékelméleti szempontból a bipoláris világrend a legfelkapottabb eseménye a kubai rakéta válság! Számtalan publikációban, könyvben, prezentációban jelentik ez meg, Steven J. Brams-tól kezdve Mérő Lászlóig bezárólag. Ennek oka, hogy ezen a példán lehet bemutatni legjobban a politika, nagyhatalmi döntéshozatal és a játékelmélet alkalmazhatóságát a politikában. Ugyanakkor a kubai rakétaválság játékelméleti feldolgozása írásomban nem csak azért jó példa, mert bőséges szakirodalom áll rendelkezésünkre, de azért is, mert egy újabb, mások által eddig nem vizsgált témában is használható példaként. Ez pedig nem más, mint a titkosszolgálati vonatkozás, amely épp ennél az eseménynél dokumentálható a legjobban. Gondolok itt a híres Penkovsky ügyre, amelyről később részletesen szólok majd a téma kapcsán.

Azonban mielőtt a kubai válság és a fent említett kémügy eseményeibe belemennék, egy általam fontosnak vélt tényre szeretném felhívni a figyelmet. Szinte az összes kubai válságra vonatkozó értesülés úgy kezdődik, hogy „a hírszerzés kiderítette...”. Tehát egyetlen nagyobb, játékelmélettel is körbeírható történelmi, katonai esemény sem nélkülözheti a hírszerzési elemet, attól függetlenül, hogy az egy sikeres vagy kudarccal járó hírszerzési művelet volt.

A kubai rakéta válság játékelméleti feldolgozására én Tóth I. István és Szabó Péter elemzéseit vettem alapul.¹⁸

¹⁸ TÓTH I. János: Játékelmélet és történelem http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/3313/1/TIJ_j%C3%A1t%C3%A9lm%C3%A9let%20%C3%A9s%20%C3%B6rt%C3%A9nelem.pdf, 7-9. old. és

„Chicken game” (a „gyáva nyúl”) a kubai rakétaválság: A konfliktuskutatásban igen nagy teret kapott az 1962-es kubai rakétaválság – sokak szerint a hidegháború legveszélyesebb konfliktusa, amelyet Steven J. Brams a *chicken game* segítségével elemzett 1985-ben.¹⁹

Fentebb már részletesen felvázoltam a *chicken game*-modellt, most nézzük meg, mindez hogyan vetíthető le a kubai rakétaválságra:

Az Egyesült Államok területének nagy részét veszélyeztető szovjet nukleáris rakéták Kubába telepítésének hírért az amerikai hírszerzés 1962. október 14-én erősítette meg. Véleményük szerint a rakéták 10 napon belül bevetésre alkalmasak lettek volna. Az USA kormánya magas rangú tisztviselőkből álló válságstábot, egy úgynevezett Végrehajtó Bizottságot hozott létre, amely hat napon keresztül titokban ülésezett. Megoldásként több alternatívát vettek fontolóra, de végül két megoldási lehetőség maradt az asztalon:

- (1) Egy tengeri blokádnak (C) a további szovjet fegyverszállítások megakadályozására, amelyet egy határozottabb akció követne annak érdekében, hogy a Szovjetuniót rábírják a már telepített rakéták visszavonására.
- (2) Egy sebészi pontosságú légitámadás (D) a telepített rakéták ellen, amelyet esetleg követett volna a sziget megszállása.

A szovjet politikusok a következő alternatíva előtt álltak:

- (1) A rakéták visszavonása (C).
- (2) A rakéták telepítésének a befejezése Kubában (D).

A fentiekből következően a lehetséges kimenetek a következők:

- (1) Mindkét fél kompromisszumos megoldással próbálkozik (CC), ami a konfliktusban a *döntetlennek* (3; 3) felel meg.
- (2) A szovjeteknek sikerül telepíteni a rakétákat Kubában (CD), azaz *szovjet győzelem*, amerikai vereség (2; 4).
- (3) Az amerikai légitámadás hatására a szovjetek kivonják a rakétákat (DC), azaz *amerikai győzelem*, szovjet vereség (4; 2).
- (4) Mindkét fél agresszíven lép fel (DD), így az amerikai légitámadást követően feltehetően *nukleáris háború* (1; 1) alakul ki a nagyhatalmak között.

SZABÓ Péter: Játékelmélet (Debreceni Egyetem, Informatika kar, 2010, <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/95292/J%C1T%C9KELM%C9LET.pdf?sequence=1>, 9-12. old. (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)

¹⁹ Steven J. BRAMS: Game Theory and the Cuban Missile Crisis (2001. January 1.) <https://plus.maths.org/content/game-theory-and-cuban-missile-crisis> (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)

A fentiek egy bimátrix formájában a következőképpen ábrázolhatók:

Döntés		Szovjetunió	
		C (visszavonul)	D (telepít)
USA	C (blokádn)	3;3 ^{PO}	2;4 ^{PO}
	D (légitámadás)	4;2 ^{PO}	1;1 ^{PI}

2. ábra: Kubai rakétaválság

Forrás: Steven J. BRAMS: Game Theory and the Cuban Missile Crisis (2001. January 1.)

Az első szám az Egyesült Államok, míg a második a Szovjetunió nyereségét mutatja. A nagyobb szám a játékos számára kedvezőbb kimenetelt jelenti, amelyek lehetnek *Pareto-optimálisak* (PO) vagy *Pareto-inferior* (PI) jellegűek. A csillag (*) a tiszta egyensúlyi helyzeteket jelöli. A válságnak létezik egy kevert egyensúlypontja is, amikor mindkét játékos 1/2 valószínűséggel választja a kitérést. Ebben az esetben mindkét játékos nyeresége 2,5 egység, ami rosszabb, mint a döntetlen (3) de jobb, mint a vereség (2) kimenetele.

Ebben a helyzetben két tiszta egyensúlyi helyzet van: nevezetesen amerikai légitámadás és szovjet visszavonulás, illetve a szovjet rakétatelepítés és a (sikertelen) amerikai blokádn. Az előbbi az amerikaiak, míg az utóbbi a szovjetek győzelmét jelentette volna. Nyilvánvaló azonban, hogy az amerikaiak számára, ahogy a szovjetek számára is, a győzelmi kimenetel jobb, mint a vereség. Ezért mindkét játékos hajlani fog arra, hogy a számára jobb egyensúlyi stratégiát kövesse, azaz az amerikaiak a légitámadást, míg a szovjetek a rakéták telepítését válasszák. A probléma csak az, hogy ezen egyensúlyi stratégiák metszete már nem egyensúlyi állapothoz, hanem atomháborúhoz vezet. Ez a lehetőség pedig elrettenti őket attól, hogy a végsőkig haladjanak az összeütközés felé vezető úton. S így végül a felek lemondtak a számukra nagy győzelmet (4 egység) és a riválisuk számára nagy vereséget (2 egység) jelentő egyensúlypont megvalósításáról, mert ez mindkettőjük számára óriási veszteséget (1 egység) eredményezett volna, hanem megegyeztek egy kölcsönösen elfogadható döntetlenben (3-3 egység).

Általánosan elfogadott vélemény, hogy a kölcsönös elrettentés akadályozta meg a két nagyhatalom közötti háborút.

Ahogy az akkori szovjet és amerikai nyilatkozatok is mutatják, mindkét fél joggal gondolhatott arra, hogy a másik akár az atomháborút is hajlandó kockáztatni, de nem hátrál meg. S ezután a felek egyre inkább egy mindkét fél számára elfogadható kompromisszum felé mozdultak el. S éppen ezért nem véletlen, ahogy arra az elemzések is rámutatnak, hogy a kubai válságban mindkét nagyhatalom el akarta kerülni a fegyveres konfliktus kirobbanását. Mint tudjuk, a kölcsönösen elfogadható kompromisszum végül az lett, hogy a Szovjetunió kivonta a rakétáit, míg az USA megígérte, hogy nem támadja meg Kubát.

Általában a gyáva nyúl játékot olyan konfliktusok jellemzésére használják, ahol a felek rendelkeznek valamilyen elrettentő erővel. Ezért a gyáva nyúl típusú konfliktusok gyakran végződnek kompromisszummal, ellentétben a fogolydilemma

típusú konfliktusokkal. Formális szempontból a gyáva nyúl csak abban különbözik a fogolydilemmától, hogy a felek nem a nagy vereséget (CD) tekintik a legrosszabb kimenetelnek, hanem az összeütközést (DD).

A játékelméleti bevezető és annak a különböző konfliktusokban való alkalmazásának bemutatását követően most vizsgáljuk meg ugyanezt, immáron azok titkosszolgálati hátterét is figyelembe véve.

Visszaulva bevezetőmben is felvetett állításomra, miszerint nehéz eldönteni – főleg a jelenleg napvilágra került ügyek ismeretében -, vajon a bipoláris világrendszer történetében mennyire is játszottak közre a titkosszolgálatok a világpolitika főbb eseményeinek eldöntésében, eltérő vélemények alakultak ki. Idézzünk a sok közül néhány, a titkosszolgálatok történetével foglalkozó történészt, író.

Elsőként vegyük **Tim Weiner**-t. Ő azt írta, egyébként bennfentesek szerint is igen kritikus hangvételű, „A CIA története” című művének bevezetésében, hogy „a hidegháború idejében a CIA legfőbb célkitűzése volt az volt, hogy a kémek beszerzésével ellopja a szovjetek titkait, csak hogy az ügynökségnek sosem volt egyetlen embere sem, akinek kellő mélységű betekintése lett volna a Kreml falai mögött zajló eseményekbe. Két kezünk ujjain megszámlálhatjuk azokat a szovjet kémeket – valamennyien önkéntesek voltak, nem pedig beszervezettek -, akik fontos információval tudtak szolgálni. És mindannyian a halálukat lelték, mert az oroszok elfogták és kivégezték őket. Csaknem mindnyájukat a CIA szovjet ügyosztályának tisztjei árulták el, akik a másik oldal számára kémkedtek...”²⁰

Ugyancsak ő írja a hidegháború kezdeti szakaszáról szólva, hogy pl. 1953-ban a CIA akkor igazgatója, Allan Dulles a szovjetek terveire vonatkozóan szó szerint az alábbiakat mondta: „az ügynökség nem szolgálhat semmilyen előzetes figyelmeztetéssel titkosszolgálati csatornákon keresztül egy esetleges szovjet támadásról”²¹

Tim Weiner művét valóban végigkíséri az erős kritika az „Ügynökség” hidegháborús tevékenységét illetően, de egy esetben ő sem fukarkodik a dicsérő szavakkal: ez pedig Oleg Penkovski esete, akiről a kubai rakéta válság kapcsán még szó lesz. Azt írja róla²²: Penkovski, óriási kockázatot vállalva, nagyjából ötezer oldal dokumentumot csempészett ki a Szovjetunióból; az anyag betekintést nyújtott a szovjet katonai technológiába és doktrínába. A nyugatiak szolgálatába önként jelentkező Penkovszki volt az első fontos, valóban nagy horderejű szovjet kém, aki valaha is dolgozott a CIA-nak dolgozott.” Véleményem szerint épp ezért Penkovski esete az, amely majd használható lesz a nagyhatalmi politika, titkosszolgálatok és a játékelmélet tükrében.

Érdemes idézni **Willard M. Matthias**-t, aki „America’s Strategic Blunders” című művében részletesen említi a hírszerzési elemzések szerepét a hidegháborús washingtoni politikai döntéshozatalban. Ő azt írja könyvének bevezetőjében, hogy a

²⁰ Tim WEINER: A CIA története Gabo Kiadó, 2009. 13. oldal

²¹ Christopher ANDREW- Vasili MITROKHIN: The Mitrokhin Archive The KGB in Europe and the West (Penguin Books 1999.) 95. oldal

²² i.m. 225. oldal

hidegháborús korszakban az USA kulcsfontosságú kül- és védelempolitikai döntései gyakran teljesen ellentétesek voltak a CIA értékeléseiben javasoltakkal, és felvázolja azt is, hogy milyen mély ellentétek húzódtak meg a katonai és civil hírszerző és egyéb állami szervezetek között (Pentagon vs. CIA/Külügyminisztérium) szovjet szándékokat, lépéseket illető értékelései között.²³

De nézzünk néhány példát és idézetet az orosz oldalról is. Ebben most két mű lesz a segítségemre, mindkettőt a hírszerzési kérdésekben szakértőnek számító, a modern hírszerzéssel immáron régóta foglalkozó angol történész (a cambridge-i egyetem modern és jelenkori történelmi tanszékének professzora) **Christopher Andrew** írta, de nem egyedül. Mindkét esetben egy-egy igen fontos és hiteles forrás adta számára az alapanyagot. Az egyik Oleg Gordijevszkij, akivel a „KGB: The inside story” című művet írták együtt, a másik Vaszilij Mitrohin, aki a „The Mitrokin archives” I-II. kötetéhez szolgáltatott igen jelentős (a szovjet/országi hírszerzés számára katasztrófális következményekkel járó) háttéranyagot.^{24,25}

Nos, Christopher Andrew-nak e két jelentős forrás, valamint egyéb, már közreadott vagy eddig publikálatlan forrással kapcsolatban végzett kutatómunkája tette lehetővé, hogy új megvilágításba helyezze nem csak a Szovjetunió történetét, de a kelet-nyugat közt feszülő konfliktust is. A Mitrohin-archívumnak az első kötete (The KGB and the West) egyedülálló belső és hiteles képet ad arról, hogyan próbált a KGB nyugaton beépülni, milyen titkos kapcsolatokat épített ki, és tartott fent a nyugati kommunista pártokkal, milyen komoly szerepet játszott, hogy Kelet-Európában fennmaradjon a szovjetrendszer és végül milyen brutális háborút folytatott a Szovjetunióon belül és kívül a másként gondolkodók ellen. A második kötet, melynek címe „The KGB and The World” már a szovjet hírszerzés harmadik világban kifejtett tevékenységét bontja ki igen részletesen.²⁶

Mindkét forrás egyöntetűen azt állította, és ez jelent meg Andrew könyveiben is, hogy a CIA-hoz hasonlóan a hidegháború idején a KGB – néhány szakmailag vitathatatlanul nagy siker mellett, mint Ames vagy Henssen – igazán fontos stratégiai jelentőségű, pl. az USA nagyhatalmi politikájának befolyásolására képes forrást nem szervezett be. A KGB legnagyobb sikereit az 1920–30-as években érte el, szinte mindig ideológiai alapon. Ebben az időszakban kerültek a KGB hálójába a „Magnificent Five”, azaz a „cambridge-i ötöknek” nevezett hálózat tagjai (Kim Philby, Anthony Blunt, Guy Burgess, Donald Maclean és a sokáig fel nem fedezett John Cairncross). Mitrohin leírás alapján az „ötöket” a mai napig legendaként emlegetik a KGB utód SZVR-nél is, és ennek az is lehet az alapja, hogy talán ez a művelet-sorozat volt a KGB legmagasabb, a politikai elit tagjain keresztül a „fő ellenség” politikai döntéshozói körébe történő sikeres beépülése. Bár a KGB rettenetesen igyekezett a második világháborút követően hasonló szintű beépüléseket elérni az nyugati blokk fő hatalmainak körében, ez már nem sikerült,

²³ Willard C. MATTHIAS: America's strategic Blunders, Pennsylvania State University Press, 2001. 3. old.

²⁴ Christopher ANDREW-Oleg GORDIJEVSZKIJ: La Storia Segreta della KGB. Supersaggi, Biblioteca Universale Rizzoli, 1993.

²⁵ Christopher ANDREW-Vaszilij MITROHIN: The Mitrokin archives I. kötet: The KGB in Europe and the West (Penguin Books) 1999. és II. kötet: The KGB in Europe and the World (Penguin Books) 2005.

²⁶ i.m. 1-5. fejezetek

annak ellenére, hogy – néha egészen irreális – tervek kerültek a KGB első főcsoportfőnökének asztalára. Ilyenek volt például azok az elképzelések, hogy jelentős nyugati államférfiakat, például Harold Wilsont, Willy Brandtot (neki pedig még fedőnevet is adtak a KGB-nél, POLYARNIK néven futott az első főcsoportfőnökségnél), Oscar Lafontaine-t, Cyrus Vance-et és Zbigniew Brzezinskit szervezzék be ügynököknek. (A pontosság kedvéért, politika közeli beépülések azért történtek a „mellék frontokon”, pl. a Stasi „Hansen” fedőnéven nyilvántartott tisztje, aki pont Brandt által irányított Kancellária Hivatalba épült be Günter Guillaume néven, ennek szép klasszikus esete volt).

Ha a szovjet hírszerzés stratégiaileg fontos, a hidegháború folyamatában, a kelet és nyugat szembenállásában is jelentős eredményei után kutatunk, akkor talán még a korai fegyverkezési versenyhez köthetően az „atom-kémek” beszerzését nevezhetjük ilyen sikereknek.

Tehát a „fő fronton” mindkét nagyhatalom titkosszolgálati korlátozott számban értek el igazán látványos eredményeket. Ez azonban nem kisebbíti általában a titkosszolgálatok napi, kevésbé látványos mindennapi munkáját, hogy sok és különböző forrásból (HUMINT, SIGINT, OSINT) megszerzett nyers információkból az elemzők aprólékos, szisztematikus munkával készítik el a politikai vezetők számára, azok döntéseit támogató értékeléseiket, hírszerzői tájékoztató jelentéseiket.

Ahol a hidegháború időszakában a két nagyhatalom ügynökségei látványosabb sikereket értek el, azok a harmadik világ országaiban folytatott „proxy” titkosszolgálati játszmák voltak. A Mitrohin archívum második kötete korábban soha nem látott mértékben enged betekintést Afrika, Ázsia, Latin-Amerika és a Közel-Kelet hidegháborús szovjet titkosszolgálati (hírszerzési, befolyásolási vagy „aktív intézkedési”) tevékenységébe, és a fejlődő országok nemzetközi kapcsolatrendszerének alakulásába. Ilyen mértékű hiteles betekintés pl. a második világháború CIA-s történetét illetően sem jelent meg sehol, bár igen kiterjedt mennyiségű irodalom jelent meg a CIA félkatonai vagy államfőket, politikai vezetőket likvidálni kívánó terveiről. (Sokan példaként hozzák fel Philip Agee-t, aki számos, CIA műveletet leleplező könyvet írt, azonban pont Mitrohin állította róla, hogy a CIA első átállójaként – fedőneve „PONT” – a KGB igen kiterjedt, aktív propaganda hadműveletbe vonta be Agee-t, nem egyszer háttéranyagokat a rendelkezésre bocsátva az általa nem is ismert CIA műveletekről, tisztekről).

Végül még egy megjegyzés, miért is voltak sikertelenek mindkét oldal ügynökségei a magasabb, politikai, döntéshozatali szintű ügynöki beépülések terén a hidegháború korszakában a „fő frontokon”. Félretéve most azt a tényt, hogy a felsőbb politikai vezetők mindig különböző, de folyamatos biztonsági ellenőrzéseken esnek át, illetve környezetüket az elhárító szolgálatok folyamatosan szűri, azt kontrollálni igyekeznek, talán elvi okai is vannak annak, hogy felső szintű vezetők nem álltak át a másik oldalra. Legfelsőbb szinten már az adott államot vezetőik általában igen elkötelezettek országaik érdekei mellett. Ezt most elsősorban a nagyhatalmak politikai vezetőire értem, hiszen a szegényebb, pl. harmadik világbeli országok esetében azért bőven tetten érhető olyan példa, amikor az adott ország legmagasabb tisztségviselői korrumpálhatóvá válnak, és nem sajtó, „hanem idegen érdekek kiszolgálói” lesznek. Mindez azonban nem zárta ki a

politika-közeli beépüléseket, amikor a legfelsőbb vezetők akár közvetlen környezetében is akadnak olyanok, akik valamilyen okból (elvi, anyagi, erkölcsi, egyéni sérelmek, stb.) a különböző hírszerző szolgálatok kiváló célpontjai lehetnek. Erre hoztam a fenti, német példámot. Tudomásom szerint a „fő frontnak” tekintett USA-SZU viszonylatban a hidegháború időszakában még ilyen sem volt. Megítélésem szerint még egy fontos okot muszáj megemlíteni, miért sem voltak sikeresek a felsőbb, döntéshozói szintű beépülési kísérletek a felek részéről. Mint az az adott időszak titkosszolgálati eseményeinek mélyebb áttekintéséből kiderül, alsóbb szinteken intenzíven folyt a titkosszolgálati „háború” a fő ellenfelek között, és több olyan fontos ügynököt is sikerült mindkét oldalon beszervezni, akik szinte lehetetlenné tették a kölcsönös mély beépüléseket, hiszen mindkét oldal – enyhe túlzással – folyamatosan értesült a másik tervezett vagy már folyamatban lévő műveleteiről, forrásairól. (Igazi játékelméleti csemege lehet ezek ilyen összefüggésben történő elemzése.)

A kubai rakétaválság (1962-1963), egy kicsit másképp:

A rakétaválság, mely majdnem a harmadik világháború kirobbanásához vezetett, 1962-ben kezdődött, amikor a Szovjetunió titokban 5 rakétaezredet telepített Kubába. Az USA biztonságára halálos fenyegetést jelentő akció azonban 1962 októberében nyilvánosságra került, amikor egy légifelvétel-sorozat révén az USA vezetői értesültek a rakétabázisokról. Az amerikai válasz nem késett sokáig, Kennedy azonnal tengeri blokádot vont Kuba köré 1962. október 24-én és kijelentette, minden Kubából induló rakétatámadás esetén a Szovjetunióra fog válaszcspást mérni. Kennedy a térségbe hatalmas flottát vezényelt, mely azonnal konfliktusba került a sziget partjainál cirkáló szovjet hadihajókkal. A helyzet ezen a ponton volt a legveszélyesebb. Egy hajszálon függött a harmadik világháború kitörése. Végül Kennedy ultimátuma vetett véget a veszélyes szituációnak, amikor kijelentette, ha a Szovjetunió nem vonja ki haladéktalanul a rakétákat Kubából, akkor az USA megelőző csapást mér a szigetországra. Hruscsov ekkor meghátrált, és 1962. november 20-án a világgégés elkerülése érdekében elrendelte a szovjet erők kivonását.²⁷

Nos, hogyan néz ki ez kicsit másképp, témám szempontjából: A hidegháború legnagyobb idejében a KGB legális (elsősorban a washingtoni és New York-i) és illegális rezidentúrái gyakorlatilag semmilyen sikert sem tudtak felmutatni a II. világháború idejéhez hasonló, az amerikai szövetségi kormány körébe történő beépülés terén. Erre az igen nagy hiányosságra legjobban a kubai rakétaválság veszélyes pillanatai mutattak rá, sőt éppen ellenkezőleg a szovjet hírszerzés reális információk helyett veszélyes és egyáltalán nem valós összeesküvés elméleteket gyártott és terjesztett fel a legmagasabb szintű politikai vezetésnek, mely szerint az amerikai vezetés teljesen elhatározott egy nukleáris háború megvívásában a Szovjetunió ellen. Hruscsov ezeket a „figyelmeztetéseket” igen komolyan vette. (A szovjet meggyőződésnek jó alapot adtak a CIA korábbi Kuba elleni műveletei pl. az 1961-es Disznó-öbölbeli amerikaiak által támogatott Castro kormányának megdöntésére tett kísérlet.) Mindez arról győzte meg Hruscsovot, hogy a korábban általa elismert Kennedy elnökről azt állította, „hogy a fiatal elnök képtelen

²⁷ HARMAT Árpád Péter: A hidegháború története (1947-1991) 2011. szeptember 02. (Internet, történelemklub.com letöltés: 2015. 03. 17.)

ellenőrzése alatt tartani az amerikai kapitalista katonai és hadiipari komplexum sötét erőit”. 1961 júliusában Selepin, a KGB FCD (hírszerzés) vezetője egy globális stratégiai javaslatot küldött Hruscovnak, amely felvázolta, hogy szerinte hogyan lehetne a fő ellenséget stratégiaileg bekeríteni. Ez a javaslat magába foglalta a nemzeti felszabadítási mozgalmak világméretű támogatását, amivel is a kelet-nyugat viadalában szeretett volna előnyre szert tenni. Ebben a tervben központi szerepet kapott az USA hátsó udvarában, azaz Közép- és Dél-Amerikában kialakuló kommunista mozgalmak támogatása. Ezt a stratégiai tervet augusztus 1-jén a központi bizottság direktíva formájában hagyta jóvá. A Kennedy-adminisztráció idejében a KGB szerepe ugyanakkor háttérbe szorult a GRU-hoz képest. A GRU-nak sikerült 1961 májusában – a TASZ szovjet hírügynökség fedésében dolgozó Bolsakov GRU ezredes közreműködésével – kapcsolatot találnia az akkor főügyész Robert Kennedyhez. Bolsakovnak sikerült meggyőznie Kennedyt arról, hogy rajta keresztül lehetőség van egy informális, bizalmas, közvetlen, a hivatalos diplomáciai forrásokkal mellőző csatornát kiépíteni legmagasabb szintű szovjet vezetőkhez. Ez gyakorlatilag Kennedy elnök és az első titkár Hruscov közötti közvetlen kommunikációs lehetőséget jelentené. Robert Kennedy nem volt annak tudatában, hogy egy profi hírszerző tiszttel áll szemben, akit központja arra utasított, hogy tanulmányozza őt, és a kezdeti időszakban őszintén hitte, hogy egy baráti kapcsolat van kialakulóban közte és Bolsakov között. Bolsakov sikerei ellenére a GRU értékelései az aktuális amerikai politikáról a KGB-hez hasonlóan borzasztóan tévesek voltak. 1962 márciusában két veszélyesen dezinformáló értékelő jelentést készített el a GRU a szovjet vezetés számára, amelyben gyakorlatilag megerősítve a KGB-t azt állította, hogy a Pentagon megtervezte az első nukleáris csapás terveit. Sőt odáig ment, hogy azt állította: az USA kormánya eldöntötte már az előző év júniusában, hogy 1961 szeptemberében nukleáris csapást fog intézni a Szovjetunió ellen, és ezt csupán a nem sokkal előtte sikerrel végrehajtott szovjet rakétakísérletek eredményei láttán változtatták meg.

Ilyen előzmények után született meg májusban az a döntés, hogy a Szovjetunió nukleáris rakétabázisokat épít Kubában. Ezzel a hidegháború egyik legveszélyesebb pókerjátzmája kezdődött el. Az eredeti szovjet tervek szerint a rakétatelepítésnek kettős célja lett volna: az egyik, hogy a szovjet hírszerző szolgálatok által vizionált amerikai első csapást megakadályozzák, a második pedig hogy egy drámai gesztust tegyen a kubai forradalom támogatása érdekében. A szovjet pókerjátzmája azon az elsődleges hiedelmen alapult, hogy az amerikaiak mindaddig nem tudják detektálni a szovjet rakéták telepítését Kubában, amíg már túl késő nem lesz a telepítések megakadályozására. Ez a kiinduló alaptétel már eleve két ok miatt bukásra volt ítélve. Az egyik, hogy az igen nagy magasságban átrepülő amerikai U2-es kémrepülő gépek képesek voltak a magasból lefényképezni a szovjet rakétasilók építési munkálatait már azok első fázisában. A második, hogy ezeket a fényképeket a CIA értékelői már egy másik, igen fontos forrás pontos információi alapján képesek voltak helyesen és stratégiai szempontból jól kielemezni. Ez a forrás volt Oleg Penkovszki GRU ezredes, akit a brit MI6 és az amerikai CIA közösen tartott.

Mielőtt tovább mennénk, röviden ismerjük meg *Penkovski*²⁸ ügyét. A mai napig azt állítják róla a hírszerzést ismerők, hogy a hidegháborúban a nyugati

²⁸ Oleg Vlagyimirovics Penkovski (fedőneve HERO) 1919. április 23-án született. Penkovski a Kijevi tüzéradakadémián végzett hadnagyként, 1939-ben részt vett a

szolgálatok egyik legértékesebb forrása volt szovjet oldalon, amikor a szovjet katonai hírszerzés, a GRU ezredese volt az '50-60-as években. Ő volt az, aki folyamatosan informálta a brit és amerikai titkosszolgálatokat a szovjet rakéták Kubába telepítéséről.²⁹

Penkovski szerepe a kubai rakétaválságban stratégiai jelentőségűnek mondható, hiszen ő szolgáltatta azokat a terveket és leírásokat, amelyek a kubai rakétaállásokra vonatkoztak, így legfőképpen az ő érdeme volt, hogy az amerikai elnök rendelkezett a szükséges információkkal a szovjet nukleáris arzenálról, hogy az jóval kisebb méretű volt, mint azt eredetileg gondolták, valamint hogy a szovjet rakéta-üzemanyag és vezérlő rendszerek korántsem működtek tökéletesen. Ez volt az egyetlen információ, amely lehetővé tette a nyugat számára, hogy beazonosítsa ezeket a rakétabázisokat azokon a gyenge felbontású képeken, amelyeket az U2 kémrepülőgépek szolgáltattak. Egykori GRU ezredes, a később szintén átálló Szuvorov írta Penkovskiról: a történészek hálaival fognak megemlékezni Penkovski GRU ezredesről, hogy olyan felbecsülhetetlen értékű információkkal szolgált, mely megakadályozta, hogy a kubai válság az utolsó világháborúvá alakuljon át.

Rakétaépítések első időszakában a már korábban felvázolt sémában Bolsakov folyamatosan azt a megtévesztő álláspontot képviselte Robert Kennedy felé, hogy Hruscsov nem fog semmilyen agresszív lépést megtenni, amely az Amerikai Egyesült Államok biztonságát veszélyeztetné. Így amikor az U2-es kémrepülőgépek

Finnszág elleni téli háborúban, majd a második világháborúban, aminek végén alezreduci rendfokozatot ért el. 1955-ben már GRU tisztként Penkovskit küldték Ankarába katonai attaséként. Később szovjet tudományos kutató bizottságnál is dolgozott. Penkovski személyes jó barátja volt a GRU vezetőjének, Ivan Szerovnak is. Penkovski először az amerikaiakhoz akart átállni, de kezdeményezéseire a CIA nem reagált, így – ahogy azt jóval később Mitrohin is tette – a briteket kereste meg, akikkel aztán egy közel kétéves sikeres együttműködést alakított ki.

²⁹ Ha valaki behatóbban nézett utána Penkovski ügyének, láthatta, hogy Penkovski kapcsán két teljesen ellentétes vélemény alakult ki. Míg a szakértők többsége úgy véli, hogy egy igazi átálló volt, a nyugatiak legjobb forrása a hidegháború idején, akinek az információi nagyban hozzájárultak a kubai rakétaválság megoldásához, addig az angol MI 5-nél dolgozó Peter Wright szerint Penkovski csak egy színlelt átálló volt, aki Moszkva utasítására félre akarta vezetni az USA-t a szovjet nukleáris rakétaképességek tekintetében. Wright véleményét azzal az érveléssel kívánta alátámasztani, hogy Guzenkoval és más korábbi átállóval szemben Penkovski soha nem adta át egyetlen szovjet „illeg” tiszt adatait sem, sőt, olyan szervezeti részletekkel szolgált, aminek nagy része már régóta ismert volt a nyugati szolgálatok számára. Továbbá azt is kifogásolta, hogy a Penkovski által átadott dokumentumok között több eredeti is volt, amelyeket véleménye szerint lehetetlenség volt megszerezni eredetiben. Wright a hidegháború teljes ideje alatt igen élesen kritizálta a brit szolgálatok vezetőit, azt állítva, hogy az illegális szovjet ügynökök sokkal gyorsabban beazonosíthatók lehetnek volna az általa javasolt tudományos módszerrel. Ezzel szemben Wright állításait több tény is cáfolni látszik. Először is a kubai rakétaválság idején Penkovski információit felhasználták, és azok jónak bizonyultak. Másodsor Wright könyvében, a „Spycatcher”-ben, ahol fenti állításait is érezhető sértettségből megfogalmazta, annak a lehetőségét is felvetette, hogy az akkor még ismeretlen cambridge-i ötödik szovjet kém nem más, mint Sir Roger Hollis, az MI5 vezetője. Jóllehet a brit szolgálatok akkor már pontosan tudták, ki is az. Mindez gyengíteni látszik Wright állításait, még akkor is, ha a mai napig viták övezik Hollis múltját.

fényképei október közepén felfedték a rakétabázisok építésének tényét Robert Kennedy személyesen is becsapva érezte magát Bolsakov által.

Összegezve, a hidegháború legveszélyesebb pillanatában, amikor a Kremlnek életbevágóan fontos lett volna jó hírszerzési információkkal rendelkeznie a Washingtoni lépésekről és tervekről, pont akkor a KGB-rezidentúrák semmilyen hiteles információt nem voltak képesek megszerezni. Míg a II. világháború idején KGB szinte az akkori amerikai kormányzat minden szintjén megbízható ügynöki forrásokkal rendelkezett, addig a kubai rakétaválság idején igen éles kontrasztként jelent meg a szovjet hírszerzés tehetetlensége. A washingtoni rezidentúra csupán újságírói híreket és külföldi követségek pletykáit volt képes szállítani a szovjet felső vezetés számára. Ahogy az FCD akkori vezetője, Zaharovszki írta az akkori KGB rezidentúra jelentéseire a rakétaválság legsúlyosabb pillanatainak idején „ez a jelentés semmilyen titkos információt nem tartalmaz”.³⁰ A teljes képhez hozzá tartozik az is, hogy a KGB felső vezetésében épp a kubai rakétaválságot megelőzően, illetve annak idején egy teljesen új KGB elnök (Vladimir Szemicsasznin) dolgozott Hruscsov alatt, aki sokkal inkább a KGB politikai lojalitásának megőrzését a szovjet vezetés irányában tekintette fő feladatának, mintsem a KGB hírszerző szerepének erősítését. Így a KGB ebben az időszakban képtelen volt bármilyen fontosabb külpolitikai döntéshozatali támogatást nyújtani a szovjet vezetésnek. Ennek volt ékes példája, hogy a leghalványabb ötletük sem volt arról, hogy milyen valószínű amerikai válaszlépések követhetik a szovjet rakéták telepítést Kubában. Az akkori KGB hírszerző főnök, a már említett Zaharovszki igen kevéssé volt képes belelátni, s még inkább felfogni az amerikai döntéshozatali folyamatokat. Jól lehet, ő jól ismerte a belső szovjet hatalmi mechanizmusokat, külföldi tapasztalata azonban csak Romániára és Kelet-Európa néhány további részére korlátozódott. Maga a KGB is óvakodott attól, hogy olyan jelentéseket, értékeléseket terjesszenek fel, amelyek esetleg ütközhetek Hruscsov és a központi bizottság vélt vagy valós véleményével. A KGB egyetlen érdemleges tevékenysége csupán a rakétaválság legvégső fázisában abban merült ki, hogy a rakétaválság eszkalálódása láttán azt a bátortalan javaslatot tette, hogy talán a legjobb megoldás a kubai rakétabázisok leszerelése lenne azért cserébe, hogy az USA garantálja, nem fogja lerohanni Kubát. Ekkor Hruscsov maga még nem volt felkészülve egy ilyen döntés meghozatalára. Akkor gondolta meg magát (október 25 éjszakáján), amikor a GRU jelentette, az amerikai stratégiai légi parancsnokságot a nukleáris készenlét állapotába helyezték. Így, bár korábban cserébe azt kérte, hogy a szovjet rakéták leszereléséért cserébe az amerikaiak szereljék le törökországi rakétabázisaikat, ezen az éjszakán a GRU-jelentés ismeretében már attól tartott, hogy az amerikaiak hamarosan le fogják rohanni Kubát, meghátrált, már nem említette a törökországi rakétabázisok leszerelését, megelégedett Kuba területi integritásának megőrzésével. Félelmeit tovább fokozta, hogy nem sokkal mindezek után a parancsnoki láncolatban bekövetkezett hiányosságok miatt a kubai szovjet légvédelem lelőtt egy amerikai U2-es kémrepülő gépet megölve annak pilótáját is. Amikor Hruscsov meghallotta, hogy Kennedy 28-án beszédet fog tartani a nemzeti televízióban, úgy vélte, valójában Kuba lerohanását fogja bejelenteni. Ez már csak a végső dőfés volt Hruscsov kubai pókerjátzmájában. A szovjet vezető feladta a játékot és bejelentette a szovjet támadó fegyverek egyoldalú visszavonását Kubából. Hogy biztos legyen,

³⁰ Christopher ANDREW-Vasili MITROKHIN: The Mitrokhin Archive I. The KGB in Europe and the West (Penguin Books) 1999. 239.old.

ez az üzenet időben eléri Kennedyt, utasította a moszkvai rádiót, hogy ezt hivatalosan is jelentsék be. A kubai rakétaválság kapcsán elszenvedett szovjet „arcvesztés” nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Hruscsovot palotapuccban két évvel később leváltották.

A fentiek alapján világosan látszik, hogy a szovjet hírszerző szolgálatok mind a KGB, mind a GRU egy igen fontos időszakban csődöt mondtak.

Ahogy munkámban már több helyen felvettem, a legszebb példája a hidegháborús konfliktusoknak titkosszolgálati és játékelméleti összefüggésben egyszerre, az a kubai rakétaválság. Korábban bemutattam a válság számtalan helyen már felvetett játékelméleti oldalát, majd némi betekintést nyújtottam e válság titkos történetébe. Mindezek ismeretében találok igen érdekesnek újra megvizsgálni a történetet, amit a játékelméleti elemzések közül a „chicken game” azaz a gyáva nyúl-modellel jellemeznek, ugyanis a válságban résztvevők viselkedését, stratégiáját a válság eseményei alapján értelmezik. Később némi fűszert visz a történetbe az úgynevezett katasztrófafolitika („brinkmanship”) elmélet alkalmazása.

A gyáva nyúl és a katasztrófafolitika igen gyakran szinonimaként használt fogalom a konfliktusok elemzésénél, de szigorú játékelméleti értelemben a *katasztrófafolitika* alatt az a stratégiai lépés érthető, mely arra irányul, hogy elhárítsa azt a lehetőséget, hogy ellenfelünk agresszív viselkedésre szánja el magát. Ez a stratégiai lépés magába foglal egy olyan hihető fenyegetést, amely magában hordozza a másik játékos irracionális viselkedésének kockázatát. Ha az egyes játékos alappal hiheti azt, hogy egy igen nagy kockázata van annak, hogy a 2-es játékos irracionálisan válaszol (feladja a válaszadás feletti kontrollját), akkor az 1-es játékos úgy reagál, hogy kompromisszumot köt. Azaz a katasztrófafolitika olyan politikai stratégiaként definiálható, amely egy veszélyes helyzetet szándékosan juttat el a katasztrófa küszöbére („a szakadék szélére”), hogy engedményeket csikarhasson ki az ellenfélből.

Nos, erre volt jó esély a kubai válság idején is, legalábbis első látásra. Azonban, ha a titkosszolgálati vetületet is hozzátesszük, akkor azért jobban kirajzolódnak Kennedy és Hruscsov döntéseinek okai, még inkább a titkosszolgálatok által adott pontos vagy teljesen elhibázott információi a válság előtt és alatt. Foglaljuk össze azokat a főbb tényezőket, amelyek befolyásolták a vezetők jó vagy rossz döntéseit.³¹

1. A szovjet szolgálatok gyakorlatilag semmilyen sikert nem tudtak felmutatni az amerikai szövetségi kormány körébe történő beépülés terén. Ez igen nagy hiányosságként jelentkezett a válság idején. Sőt, éppen ellenkezőleg, a szovjet hírszerzés reális információk helyett veszélyes és egyáltalán nem valós összeesküvés-elméleteket gyártott és terjesztett fel a legmagasabb szintű politikai vezetésnek, mely szerint az amerikai vezetés teljesen elkötelezett egy nukleáris háború megvívására a Szovjetunió ellen. Ezzel ellentétben az amerikai elnök birtokában volt a döntéseihez szükséges hiteles információk egy jó részének.

³¹ Christopher ANDREW-Vasili MITROKHIN: The Mitrokhin Archive I. The KGB in Europe and the West (Penguin Books) 1999. 262-264.old.

2. A GRU értékelései az aktuális amerikai politikáról a KGB-hez hasonlóan borzasztóan tévesek volt. 1962 márciusában két veszélyesen dezinformáló értékelő jelentést készített el a szovjet vezetés számára, amelyben gyakorlatilag megerősítve a KGB-t azt állította, hogy a Pentagon már megtervezte az első nukleáris csapás terveit.
3. A fentiek alapján a szovjet vezetés téves feltételezésekből, elhibázott alaptételekből (a szovjet hírszerző szolgálatok által vizionált amerikai első csapást és az a szovjet hiedelem, hogy az amerikaiak nem tudják időben detektálni a szovjet rakéták telepítését Kubában) kiindulva hozta meg döntéseit. Ez stratégiai hiba volt szovjet részről.
4. A KGB korábbi sikertelen tevékenységét ellensúlyozandó, saját és a válság szempontjából egyetlen „érdemleges” lépését, javaslatát a válság lezárása érdekében későn tette meg, azonban ekkor még Hruscsov nem volt felkészülve egy ilyen döntés meghozatalára. Ehhez ismét egy téves feltételezésre volt szüksége. (A GRU információi ismeretében már attól tartott, hogy az amerikaiak hamarosan le fogják rohanni Kubát, ezért meghátrált, és megelégedett Kuba területi integritásának megőrzésével.)

Ha mindezt a bevezetőben felvázolt gyáva nyúl modellben vizsgáljuk (az autós példát használva), akkor jogosan merülhet fel a kérdés, vajon milyen „chicken game” az, ahol az egyik vezető pontosan tudja, hogy a másik vezető előbb-utóbb biztosan el fogja rántani a kormányt, azaz győzni fog. Kennedy tudta, hogy Hruscsov milyen eszközökkel rendelkezik, így aránylag nyugodtan, bátran hozhatta meg stratégiai döntéseit. A katasztrófa politika alkalmazása még jelenthetett kockázatot számára, de a CIA által Hruscsovról alkotott profilja itt is jónak bizonyult. Vele ellentétben Hruscsovnak csak téves, elhibázott információi voltak a játékban. Így felmerülhet az a kérdés is, vajon a gyáva nyúl modell-e a jó a kubai válság értelmezésére, és vajon nem egy másikat kellene-e inkább felvázolni.

A klasszikus gyáva nyúl (alias galamb-héja) modell a játékelméleti szabályok szerint kétszemélyes, nem zéró-összegű, nem-együttműködő, nem egymást követő és nem minden információjú modell, ahol mindkét félnek 2-2 stratégia áll rendelkezésre, ahogy ezt a bevezetőben is láttuk. Ha elfogadjuk tényként, hogy Kennedy elnök tudatában volt Hruscsov lehetőségeinek, akkor két választható stratégiája közül (kitér vagy továbbhajt) egyértelműen dominált a számára előnyösebb stratégia (továbbhajt, és ezzel győz). Ha ehhez hozzávesszük katasztrófa politika modellt is, azaz ha az 1-es játékos (Hruscsov) alappal hiheti azt, hogy igen nagy kockázata van annak, hogy a 2-es játékos (Kennedy) irracionálisan válaszol (feladja a válaszadás feletti kontrollját), akkor az 1-es játékos (Hruscsov) úgy reagál, hogy kompromisszumot köt. Mivel a szovjet titkosszolgálatok, mind a KGB, mind a GRU már a válság előtt szinte biztosra vizionálta az amerikai első nukleáris csapás lehetőségét, és az „irracionális katonai-haditechnikai komplexum győzelmét az elnök felett, azaz a válaszadás feletti kontroll elvesztését”, így Hruscsovra pontosan illik a katasztrófa modell 1-s figurája. Ezt a válság kimenetele is igazolta, ő kötött kompromisszumot. Mivel a katasztrófa politika olyan politikai stratégiaként definiálható, amely egy veszélyes helyzetet szándékosan juttat el a katasztrófa küszöbére („a szakadék szélére”), hogy engedményeket csikarhasson ki az ellenféltől, ez pedig pontosan illik Kennedy elnökre, aki (Penkovski információinak birtokában) úgy játszhatta a játszmát, hogy biztosan ő kerüljön ki belőle győztesként.

A másik, általam is felvázolt konfliktusnál, a fegyverkezési versenynél az amerikai és szovjet titkosszolgálatok tevékenysége játékelméleti szempontból nem játszott olyan élesen kimutatható szerepet, mint a rövid, de intenzív kubai válságban, ahol maga az alkalmazott modell is „sebezhetővé” vált. Megítélésem szerint a fegyverkezési versenyre alkalmazott játékelméleti modell működik, bár itt sem került napirendre a titkosszolgálatok szerepe a fegyverkezési versenyben annak ellenére, hogy a KGB és GRU illetékes igazgatóságai jelentős mértékben járultak hozzá, hogy a hidegháború teljes időszakában megakadályozzák a Szovjetunió teljes leszakadását a technológiai, így végső soron a fegyverkezési versenyben. A modell akkor válhatna ismét érdekessé, ha bebizonyítható lehetne, hogy az amerikai politikai vezetés elsősorban a CIA információi alapján erőltette a fegyverkezési versenyt, biztosan tudván azt, hogy ez végül is a Szovjetunió összeomlásához vezetne, ahogy ez be is következett. Azonban az is tény, hogy a szovjet politikai vezetés az amerikaiaktól függetlenül is partner volt a fegyverkezési verseny fenntartásában, elsősorban azért, mert meg voltak győződve arról, létezik egy szigorúan titkos amerikai projekt az első nukleáris csapás végrehajtására. Oly nagyon hittek ebben, hogy létrehoztak egy szigorúan titkos közös KGB-GRU egységet, amelynek az lett volna a feladata, hogy részletes információkat szerezzenek e nem létező elképzelésről. E szigorúan titkos szovjet művelet fedőneve RYAN lett, és végigkísérte a KGB történetét a hidegháború '80-es éveiben.

Izgalmas kérdés ugyanakkor, hogy **a hidegháború titkosszolgálati játszmái hogyan lehetnének modellezhetőek játékelméleti megközelítésben**. Én **három szinten** bontanám ki ezt a területet.

Ha katonai nyelvezetben kellene ezt jellemeznem, akkor megkülönböztetnék „hadászati, hadműveleti és harcászati” szinteket, azaz első szintként a hidegháború főbb eseményeiben is mérhető, valóban stratégiai jelentőségű titkosszolgálati játszmákat, a második szinten a „csak” titkosszolgálatok szintjén futó nagyobb, az egymás elleni harcot jelentősen befolyásoló, komplex, több ügyet felölelő titkosszolgálati játszmákat, és végül legalacsonyabb szinten a CIA vs. KGB közti harcok egy-egy konkrét esetét lehetne vizsgálni.

A *legalacsonyabb szintet* gyorsan rövidre zárom, hiszen egy-egy konkrét eset kapcsán az utólagos játékelméleti megközelítés csak az ügy teljes, részletes megismerése, elemzése esetén lehetne jól alkalmazható. A nem történelmi távlatokból vett ügyek esetében pedig az egyes műveletekben számos játékelméleti modell lehet alkalmazható, ez „csupán” a hírszerzési művelet konkrét, *elérendő céljaitól* függne, amelyek igen sokrétűek lehetnek. Általában a titkosszolgálati játszmákra a kétszemélyes, 2 vagy több stratégiával rendelkező, több Nash-egyensúllyal járó, nem-együtműködő játékelméletek lehetnének alkalmazhatóak, a többi jellemző változhat. Természetes módon a szolgálatok törekednek arra, hogy számukra a játék „tökéletes információs” legyen, azaz birtokolják az összes vonatkozó adatot (szabályok, lehetséges választások, eddigi események), hiszen akkor tudják a játszmáikat kontrollálni és a maximális nyereséget elérni. Az esetek többségében persze nem ez az eset áll fenn.

A *stratégiai szintről* már írtam munkám első felében, idéztem mindkét oldal esetében szakértőket, akik azt állították, hogy a hidegháború idején sem a CIA, sem a KGB igazán fontos stratégiai jelentőségű forrást (azaz magas politikai szintű

döntéshozót Moszkvában vagy Washingtonban) nem szervezett be a másik oldalon. Az általam feldolgozott és ismert anyagok alapján hajlamos vagyok ezen állítást elfogadni. Persze nem kizárható, hogy műveleti érdekekből, forrásvédelemből a mai napig titkolnak ilyen eseteket és léteztek „szuperügynökök”, de amíg erre vonatkozó konkrét tény nem kerül napvilágra, én megmaradnék a jelenlegi ismereteinknél. Én a fenti, kubai válság kapcsán a válság hidegháborúban elfoglalt szerepe miatt azért ebbe a körbe besorolnám Penkovszkit, aki egy kulcs momentumban volt „jó időben, jó helyen”. Ha a másik oldalról keresnék példát (azaz magas szintű orosz beépüléseket), akkor csak olyanokat tudnék mondani, akik még a két világháború között kerültek a KGB hálójába, de tevékenységüket még a hidegháború elején is kifejtették. Ilyen lehetett a cambridge-i ötök egy-egy tagja, vagy az amerikai kommunista mozgalom fénykorában beszervezettek közül egy-egy szovjet ügynök.

A második szinten azért már több példát sorolhatunk fel. Vegyük csak említés szintjén sorra azokat az ügyeket, amelyek révén az egyik oldal beeláthatott a másik oldal lapjaiba, játszmáiba. Gyakorlatilag a hidegháborús titkosszolgálati történelem ilyen esetek sorozatából áll. Ha azonban közelebbről megvizsgálom az egyes, példaként felhozható ügyeket, mindegyikről elmondható, hogy kisebb-nagyobb mértékben elég információ keletkezett az ellenérdekelt félnél ahhoz, hogy kellő mértékben megakadályozza a másik titkosszolgálati műveleteit, végső soron érdekeit. De a sorból az okozott károk nagysága és súlya miatt (azaz hosszabb időre, gyakorlatilag teljesen lebénítva a másik fél szinte minden további lehetőségét) néhány ügy jól kiemelhető. Az orosz sikerek oldaláról elsőként mindenképpen Kim Philby-t kell megemlíteni a hidegháború elején, a periódus végén pedig egyértelműen Richard Ames és Robert Hanssen volt ilyen átütő siker. A másik oldalon – az időnként átálló mellett - Gordievszki és mindenképpen Mitrohin említhető meg.

Ezen a szinten a hidegháborúban folytatott titkosszolgálati csaták – ahogy ezt is korábban jeleztem – azért érintették a stratégiai szinteket, mert gyakorlatilag folyamatosan lehetetlenné tették egymás számára a magasabb szintű beépüléseket, hiszen ismerték a másik fél céljait, törekvéseit, így gyakorlatilag kioltották egymás műveleteit. Ames vagy Hanssen évekre lebénította, lehetetlenné tette a CIA és FBI érdemi, szovjetek, majd oroszok elleni titkosszolgálati munkáját. Ha ezeket a megvizsgáljuk játékelméleti szemszögből, akkor megállapíthatjuk, hogy ebben az esetben az egyik játékos stratégiája a domináns, és gyakorlatilag az általa választott legjobb stratégia mindenképpen jobb lesz, mint a másik fél bármelyik választott stratégiája (dominant strategy game).

A felsorolt konkrét ügyekből is jól kirajzolódik, hogy a politikai és az e mögött megbújó titkosszolgálati helyzetek általában igen összetettek, és legkevesbé sem leegyszerűsíthetőek. Több játékelmélettel foglalkozó kutató is rámutatott arra, hogy szintiszta, leegyszerűsített helyzetekre kiválóan alkalmazhatóak az egyszerűbb játékelméleti modellek, főleg az események utólagos értelmezése esetén. Azonban a valós, bonyolultabb szituációk esetén, azok nehezebb érthetősége miatt egy-egy tiszta játékelméleti modell felállítása sem könnyű feladat, főleg ha valós idejű helyzetben kell a döntéshez szükséges modellt felállítani. Általában a vizsgált helyzetnek sokkal több olyan tényezője van, amit figyelembe kell venni, és ez az adott helyzet matematikai, játékelméleti modellezését is végtelenül bonyolulttá tudja tenni. A politikai, titkosszolgálati játékok, főleg ez utóbbiak esetében gyakran már a

megfelelő modell kiválasztásához szükséges kiinduló állapot megértése, azaz a játék alaphelyzetének pontos leírása, az ehhez szükséges elemek megismerése is problémát okozhat a helyzetet vizsgálónak. Gyakorlatilag általánosan elfogadott álláspontnak tekinthető, hogy a politikai konfliktusok, nemzetközi stratégiai játszmák játékelméleti feldolgozása akkor a legjobban kivitelezhető, ha azok kétszereplős játékok, amelyben a szereplők saját érdekeiket követik, döntéshozói pozícióban vannak, és lehetőleg korlátozott számú stratégiákkal rendelkeznek céljaik elérése érdekében. Eltérhetünk, sőt, gyakran a valós helyzetben el is kell térnünk e paraméterektől, és bár még ekkor is lesznek használható játékelméleti modellek, de ezek a modellek bonyolultságuk miatt már kevésbé lesznek használhatóak. Megítélésem szerint ugyanezek a szabályok érvényesek a titkosszolgálati játszmákra is. A hidegháború esetében azért volt könnyebb dolgom e témában, mert a bipoláris rendszer jellegzetességei miatt e játszmák könnyedén leegyszerűsíthetőek voltak kétszereplős modellekre. Ráadásul a történelmi keretek ismerete mellett kellő mennyiségű és minőségű információ állt rendelkezésemre, amelyek lehetővé tették az alkalmazott játékelméleti modellek vizsgálatát.

A fentiek ismeretében felmerülhet a kérdés, vajon a hidegháborús időszak tapasztalatai mennyire lehetnének hasznosíthatóak napjainkban. 1991-ben lezárult a hidegháború időszaka, amelyet elsősorban két világhatalom versengése jellemezett és egy új biztonságpolitikai korszak kezdődött. A kezdeti, nyugaton elterjedt győzelmi hangulatot jól tükrözi Francis Fukuyama, amerikai filozófus és politikai közgazdász híres műve is, a „Történelem vége és az utolsó ember”. Sőt, az 1990-es évek elején számos tanulmány jelent meg arról is, hogy vajon az új világrendben szükség van-e még a titkosszolgálatokra, amelyek valóban évekig a helyüket és feladatukat keresték az új világban, melyet már „sokkal inkább a globalizáció okozta feszültségek, a muszlim országokból kiinduló problémák (pl. terrorizmus, vallásháborúk), illetve Kína gazdasági-katonai nagyhatalommá alakulása határozott meg. A régi, bipoláris, hidegháborús korszak két tagja egészen más kihívásokkal találta szemben magát: az USA a hagyományos hidegháborús tömeghadseregével már nem tudta megvédeni magát a terroristákkal szemben, új módszerekre lett szüksége, a Szovjetunóból kialakult Oroszországnak pedig a jelentős gazdasági gondok mellett elvesztett nagyhatalmi státuszával kellett szembenéznie.³²

Ugyancsak Washington és Moszkva viszonyát mélyen átrendező eseményként lehet elkönyvelni a volt szovjet érdekszférában bekövetkező változásokat az elmúlt egy évtizedben pl. a csecsen háborúk, az orosz-grúz összecsapást, és végül napjaink eseményeit, így Ukrajna (és áttételesen a többi volt szovjet tagköztársaság) feletti befolyásért való küzdelem. Ennek a harcnak legújabb fejezete, hogy 2014. március elsején az orosz hadsereg megszállta az Ukrajnához tartozó Krím-félszigetet.³³

De a hidegháború két fő riválisának viszonya mellett, a bipolárist felváltó kezdetben unipoláris, majd a kialakulóban lévő multipoláris világrend újabb globális kihívások elé állította Washington is. Kína egyértelmű felemelkedése, a világban egyre több konfliktus kialakulása, regionális középhatalmak térnyerése (pl. Irán) nemcsak politikai szempontból érdekes, hanem titkosszolgálati szempontból is.

³² HARMAT Árpád Péter: A hidegháború története (1947-1991) 2011.szeptember 02. (Internet, történelemklub.com. letöltés 2015.03.17.)

³³ i.m.

Ha röviden áttekintjük a hidegháború utáni titkosszolgálati „történelmet”, hogy ennek tükrében le tudjuk-e vonni a hidegháború titkos frontjain történetek esetleg manapság is felhasználható tanulságait, akkor a következőket lehet elmondani. Először is, a hidegháború befejezését követően már jóval kevesebb hiteles szakirodalom áll rendelkezésünkre a titkosszolgálati csatákról, ami érthető, hiszen ez már kevésbé történelmi távlat, amely még élő, működő ügyeket érinthet, így a szolgálatok még inkább igyekeznek titkaikat megőrizni. Ez már magában megnehezíti az események pontos rekonstrukcióját, azaz már „információhiányos” állapotba kerülünk, ami korlátozza a pontos matematikai modell alkalmazását általában, de egyes ügyek esetében is. Ha mégis utánanézzünk valaki, akkor jól látható, hogy azért a sajtóban is számtalan olyan hír jelent meg, amelyekből *a hidegháború történéseit ismerve már könnyebben lehet következtetéseket levonni a „titkosszolgálati jéghegy” jelenlegi méreteiről.* Ha csupán a bipoláris világrendszer összeomlását követő időszakban publikált titkosszolgálati vonatkozású eseményeket, az ezekre vonatkozó híreket böngésszük át, már láthatjuk, hogy a két régi ellenfél, Moszkva és Washington kezdeti, történelmi távlatokban mérve kérészerűtlen baráti viszonya igen hamar újra harciasba csapott át.

Egy alapvető változás azonban mindenképpen látható. Amíg a korábbi kétpólusú világrendben a fő titkosszolgálati csaták a két fő nagyhatalom és „csatolt” szervezeteik között folyt, az új világrendben a titkosszolgálati frontok is alaposan megváltoztak. A Moszkva és Washington között meglévő küzdelem mellett már más területeken is folyik a vetélkedés. Kína felemelkedése újabb kihívást jelent az USA számára, és nem csak gazdasági-katonai téren. Ugyancsak nem elhanyagolható a terrorizmus elleni hírszerzési háború, erre is több példát lehet felhozni (például az Osama Bin Laden kiiktatására szervezett akció, vagy a különböző drón-csapások mögötti titkos tevékenység). Az Iszlám Állam elleni tevékenység hasonló kihívásokat jelent. Emellett pedig még meg sem említettük a már önálló külpolitikát folytató, és minimum regionális vezető szerepre törekvő középhatalmakként a hírszerzési tevékenységét (pl. a már említett Irán, amely elsősorban a közel-keleti térségben fejti ki tevékenységét, de már hatásait tekintve geopolitikai szinten is jelentkezik). De ha túllépünk az államok közötti hírszerzési tevékenységen, akkor is akad bőven még kihívás a világ titkosszolgálati számára. Csak hogy néhányat említsünk a teljesség igénye nélkül e kihívások közül, a már példaként felhozott terrorizmus mellett: szervezett bűnözés, illegális migráció, gazdaság-biztonság, kibervédelem, széteső államok, proliferációs problémák, stb.

Mindez jól mutatja a világ bonyolultságát. Ahogy korábban is írtam, pont ez a bonyolultság teszi korlátozottabbá a játékelméleti modellek használatának lehetőségeit a világ konfliktusainak értelmezésében. Ha a hidegháborús tapasztalatokat akarnánk használni, akkor ezt elsősorban a kétszereplős, önérdékkövető, korlátozott számú stratégiával rendelkező játékok (politikai és titkosszolgálati helyzetek) esetében lehetne alkalmazni. Ha ezt kivetítjük a hidegháború utáni titkosszolgálati viszonyokra, akkor elmondható, hogy a főbb relációkban (így pl. az USA-Oroszország, USA-Kína, stb.) azért korábbi tapasztalataink felhasználhatóak lehetnek. Abban az esetben, ha olyan konfliktus kerülne napirendre, amelyben több, geopolitikai szempontból fontos hatalom érdekei ütköznek, ott már mind játékelméleti, mind titkosszolgálati szempontból jelentős kihívás lenne az adott helyzet korrekt értelmezése.

ÖSSZEGZÉS

A játékelméletet már sokan mások is felhasználták a hidegháború főbb politikai konfliktusainak elemzésére, így pl. a kubai rakétaválság kapcsán, amely a legklasszikusabb és legjobb példája annak, hogyan is alkalmazhatóak a matematika és játékelmélet szabályai a politikai-katonai konfliktusok, összeütközések elemzésére. Ugyancsak ilyen klasszikus példa a hidegháború fegyverkezési versenyének játékelméleti feldolgozása. Ugyanakkor rá kívánok világítani arra is, hogy a hidegháború főbb eseményeinek értelmezésekor - főleg annak játékelméleti elemzésekor - eddig nem nagyon vették figyelembe a titkosszolgálatok szerepét az adott politikai-katonai döntések meghozatalában, az események hátterében. Általában is kérdés az, hogy a stratégiai, politikai döntéshozatal folyamatában miként játszanak szerepet a titkosszolgálatok, azaz hírszerző vagy elhárító ügynökségek. E témában számos igen érdekesítő mű jelent meg. Sokan úgy vélik, hogy hidegháború időszakában mind az amerikai, mind a szovjet kül- és biztonságpolitikai érdekek érvényesítésében jelentős szerepet játszottak a domináns szerepet betöltő két nagyhatalom titkosszolgálati, a CIA, valamint a KGB (és a GRU), elsősorban hírszerző és egyéb műveletei révén. Bár az nehezen bizonyítható, hogy bármelyik, egymással ádáz csatákat vívó szolgálat olyan stratégiai jelentőségű sikert ért volna el a másikkal szemben, amely közvetlenül és döntően befolyásolta volna a hidegháború kimenetelét, az azért megállapítható, hogy a hidegháború egy-egy nagy konfliktusában jelentős szerephez jutottak, akár pozitív, akár negatív értelemben.

Írásomban arra vállalkoztam, hogy a hidegháború korszakában mutatom be a titkosszolgálati fő „frontot” néhány konkrét, játékelméletileg már feldolgozott eseményen keresztül, majd kifejtem, hogy ez miként hatott egy adott politikai helyzet kialakulására, végkifejletére, volt-e a titkosszolgálatoknak ebben érdemi szerepe. Véleményem szerint a hidegháború fentebb említett nagy, játékelméleti megközelítésben is értelmezett konfliktusainak feldolgozásakor sem vették figyelembe a titkosszolgálati tényezőket minden tekintetben, pedig kiélezett helyzetekben, mint amilyen kubai rakétaválság is volt, a szolgálatoknak igen nagy, befolyásoló szerepe lehet. Munkámban ezen a kiélezett válságon keresztül mutattam be, hogyan is jelent meg mindez a gyakorlatban. Írásomban elsőként felvázoltam a játékelmélet alapjait, egyes modellek alkalmazási lehetőségeit a hidegháború főbb konfliktusai kapcsán. Értékelésem szerint a titkosszolgálati faktor jelentősen módosította a kubai rakétaválság lefolyását és kimenetelét, talán olyan mértékben is, hogy felmerülhet az újabb kérdés: vajon a megfelelő játékelméleti modellt alkalmazták-e az adott konfliktus értelmezésére. Végül röviden rámutattam, hogy a játékelmélet felhasználható a titkosszolgálati játszmák modellezésére, azok kimenetelének meghatározására. A hidegháború ilyen jellegű tapasztalatai hasznosíthatóak a jelenlegi multi-poláris világrendben is.

Felhasznált irodalom:

- Christopher ANDREW-Vasili MITROKHIN: The Mitrokhin Archive I. The KGB in Europe and the West (Penguin Books) 1999.
- Christopher ANDREW-Vasili MITROKHIN: The Mitrokhin Archive II. The KGB in Europe and the World (Penguin Books) 2005.
- Christopher ANDREW-Oleg GORDIEVSKII: La Storia Segreta della KGB. Supersaggi, Biblioteca Universale Rizzoli, 1993.
- Steven J. BRAMS: Superpower Games: Applying Game Theory to Superpower Conflict (Springer, 1986)
- CSICSMANN László: A hidegháború politikaelméleti és historiográfiai (újra) értékelése (Internetes kiadás, epa.oszk.hu, Tudományos közlemények 2001)
- Melvin DRESHER: Games of Strategy, Theory and Applications (Prentice Hall, 1961)
- George FRIEDMAN: The Next 100 Years a Forecast for the 21st Century (Doubleday 2009.)
- Glenn GREENWALD: A Snowden-ügy (HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2014.)
- Michael I. HANDEL: War, Strategy and Intelligence (Harcover edition, 1989.)
- USA v. Robert Philip HANSEN: Affidavit in Support of Criminal Complaint, Arrest Warrant and Search Warrant (fas. org. Retrieved 2011-03-19.)
- HARMAT Árpád Péter: A hidegháború története (1947-1991) 2011.szeptember 02. (Internet, történelemklub.com)
- HETTYEY András-RÁCZ András: „Kém over”: az Anschlag per (MKI elemzések, kiadó: MKI, 2013)
- KENEDLI Tamás: Az elemző-értékelő munka elméleti és gyakorlati kérdései. ZMNE, Egyetemi jegyzet Budapest, 2011. pp. 57-58. valamint pp. 62-64. ISBN 978-615-5057-17-5
- Mark M. LOWENTHAL: Intelligence from Secrets to Policy (CQ press, 2011).
- Willard C. MATTHIAS: America's Strategic Blunders, Intelligence Analysis and National Security Policy, 1936-1991 (The Pennsylvania State University Press University Park, Pennsylvania 2001.)
- Nolan MCCARTHY, Adam Meirowitz: Political Game Theory (Princeton University, New Jersey, 2014)
- MÉRŐ László: Mindenki másképp egyforma (Tericum Kiadó, 2007)
- NEUMANN János és Oskar MORGENSTERN: Játékelmélet és gazdasági viselkedés (The Theory of Games and Economic Behavior, Princeton University Press, 1947)
- Peter C. ORDESHOOK: Game Theory and Political Theory (Cambridge University Press 1986.)

- Robert POWELL-David A. LAKE: Strategic Choice and International Relations (Princeton Paperback, 1999)
- Thomas SCHELLING: Arms and Influence (Yale University Press, 1967)
- SZABÓ Péter: Játékelmélet (Debreceni Egyetem, Informatika kar, 2010, <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/95292/J%C1T%C9KELM%C9LET.pdf?sequence=1>, 9-12. old. (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)
- SZUN-CE: A hadviselés törvényei. Göncöl Kiadó Kft. 2012.
- Milind TAMBE: Security and Game Theory Algorithms, Deployed Systems, Lessons Learned (Cambridge University Press, New York, 2011)
- Tim WEINER: A CIA története. Gabo Kiadó, 2009.
- Tim WEINER: C.I.A. Traitor Severly Hurt U.S. Security, Judge is told (1997.june. 4. published The New York Times)
- VIDA Csaba: Létezik-e még a hírszerzési ciklus? (Miről szól a hírszerzés?) Felderítő Szemle, 2013. 1. sz. pp. 43-57. HU ISSN 1588-242X
- David WISE: Spy: The inside story of how the FBI's Robert Hanssen betrayed America (Random House Publishers). (2003)
- TÓTH I. János: Játékelmélet és történelem, http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/3313/1/TIJ_j%C3%A1t%C3%A9kelm%C3%A9let%20%C3%A9s%20t%C3%B6rt%C3%A9nelem.pdf, p. 1. (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)
- Victor SZUVOROV: Akvárium CO-NEXUS Print-teR Kft. 1989.
- Galamus: A játékelmélet segítheti a terroristahálózatok felderítését http://galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=151282:ja-tekelvelet-segitheti-a-terroristahalozatok-felderiteset-150323&catid=110:hazai-vonatkozasu-hirek-20123-negyedev&Itemid=232 (Letöltés ideje: 2016. 03. 17.)
- Index: 2010. július 9. „Kicsérélték az orosz és amerikai kémeket” http://index.hu/kulfold/2010/07/09/orosz-amerikai_kemcsere/ (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)
- Origo: 2011.október 24. „Anna Chapman csapata miatt bukhattak le Németországban az elkapott orosz kémek”. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20111024-anna-chapman-csapata-miatt-bukhattak-le-a-nemetorszagban-elkapott-orosz.html> (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)
- Transcript of Hanssen Guilty Plea July 6, 2001. Retrieved February 22, 2007
- Új szó: 2010. július 10. „Tíz orosz kémért négy orosz elítélt jár” <http://ujsoz.com/napilap/kulfold/2010/07/10/tiz-orosz-kemert-negy-orosz-elitelt-jar> (Letöltés ideje: 2015. 03. 17.)

AZ INFORMÁCIÓ MINT FEGYVER?

Bevezetés

A mai ember életét leginkább átható kérdések közül egyre több szerepet kap a terrorizmus és a terrorcselekmények „miértjeinek” megértése. A válaszok keresésében az információs társadalmak korában szinte korlátlan tudásbázis áll rendelkezésre. Az információk megjelenésében és eljuttatásában a média növekvő mértékben igyekszik semleges és tárgyilagos tudósításokat adni. A kapott válaszokat azonban a kérdéskör bonyolultsága, illetve széles megközelítési lehetősége miatt rendre feltételekkel és aggodalommal kell fogadnunk.

Gondolataimat éppen ezért, most olyan szalagcímek köré építettem, amelyek az egyén, család és a társadalom kisebb közösségeit egyre inkább foglalkoztatja. A médiában, miután megjelent, hogy „halálos kibertámadásokra készül az ISIS”¹, sorra közöltek olyan írásokat, amelyek azzal foglalkoztak, hogy lehetséges, vagy nem a halálos kibertámadás. Ezek a néhol szakszerűnek tűnő kijelentések egyszerre sugalltak valós, illetve valótlan kihívásokat, kockázatokat illetve fenyegetéseket. Az ISIS és a hozzá hasonlós dzsihadista szervezetek üzenete szerint a digitális hálózatokban az információt, mint fegyvert fogják használni ártatlan emberi életek kioltására. Ezzel a fenyegetéssel az egyén, a kisebb csoportok, és a közösségek biztonságának újabb szegmensét kívánják megtámadni.

A fenyegetés tartalmának vizsgálata, miszerint információval bárki képes lehet életeket kioltani, még a tudósok számára is bonyolult multidiszciplináris kutatási rendszert jelent. Egy-egy cikktől megnyugtató válaszokat nem kaphatunk. A témát éppen ezért úgy közelítettem meg, hogy az információ, az erőszak és a háború kevésbé újszerű viszonyából indultam ki.

Az elmúlt negyed században tapasztalt szélsőséges vallási erőszak egyre inkább igazolja, illetve megerősíti Resperger István kutatásait. A „*terrorizmus a terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében, főként a polgári lakosságon, erőszakos eszközökkel folytatott tevékenység, abból a célból, hogy akaratukat az ellenfélre kényszerítsék*”². Az itt említett erőszakos eszközök elméleti kutathatósága, illetve a fentiekben leírtak egyértelműen arra inspiráltak, hogy a terrorizmus témaköréből keressem a válaszokat.

Ebben az információs környezetben így nem az ellenségképre fókuszálok, illetve hogy milyen úton váltunk mindannyian a szélsőséges muszlimok ellenfelévé, hanem az egyén szempontjából értelmezhető agresszióra. Ezzel a kérdéskörrel

¹ SMEJKÁL Péter: „Halálos kibertámadásokra készül az Iszlám Állam”, Origo.hu, <http://www.origo.hu/techbazis/20151117-islam-allam-halalos-kibertamadas-felkeszules-nagy-britannia-terrorizmus-parizs-tamadas.html> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

² RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig, Felderítő Szemle 2013/ 3. p. 27.

elsősorban a pszichológia foglalkozik. A közösségeket, illetve a társadalmakat fenyegető erőszakról pedig a hadtudomány rendelkezik átfogó ismeretekkel. A szélesedő és egyre elmélyülő agresszió megelőzésével, elhárításával, kezelésével, vagyis az ellene folytatott küzdelemmel a tudományok mellett ma már a társadalom és az állami szereplők egyre bővülő köre foglalkozik. Korunk egyik legnagyobb értékévé vált a biztonság, annak egységes értelmezése és minden dimenziója. Éppen ezért nyilvánvaló, hogy a terroristák szélesedő fenyegetésük során már nem csak magasabb dimenziókat (emberi, társadalmi, szociális stb. rétegeket), hanem az egyén által a legfontosabbnak tartott területeket a saját maga élet-, vagyonbiztonságát célozzák³.

A terrorizmus és az erőszak

Az információ fegyverként történő felhasználhatóságának magyarázatát a fentiek alapján elsősorban a katonai gondolkodás és felhalmozott tudásbázis területén kell keresnünk. Ezt a 2001. szeptember 11-i (9/11) amerikai terrortámadás után elfogadott biztonságpolitikai értelmezés is indokolja. Az USA kezdeményezésére 2001. október 3-án a NATO alapdokumentumának az 5. cikkelyét léptette életbe, amely az akkori bizonyítékok alapján a terrorcselekményeket külső fegyveres támadásnak minősítette. Ebből adódóan a terrrorszervezetek ellen folytatott küzdelem során az eltelt 15 évben a NATO-nak és az Európai Uniónak olyan, a biztonságot erőteljesen fenyegetően erőszakos jelenséggel kellett szembenézni, amely a hadtudomány területén szerteágazó és más tudományterületeket is érintő kutatásokat eredményezett.

A szinte kizárólagos szakmai figyelem, illetve évtizedes intervallum miatt ez a folyamat kevésbé közismert. A háborús és nem háborús katonai műveletek (2. ábra) témaköréből kiindulva például Bolgár Judit, Szternák Nóra és Szternák György 2005-ben a madridi és a londoni terrorcselekményeket⁴ követően bemutatták⁵, hogyan vált a terrorizmustól való félelem és az állandó rettegés világméretű jelenséggé. A szerzők egyszerre vizsgálták az erőszakos cselekmények szociológiai, pszichológiai, biztonságpolitikai, de még a katonai és a vallási hatásait is. Az öngyilkos merényleteket elemezve kialakították az agresszió kettős, társadalmi és biológiai meghatározottságát. Az akkori kutatási eredmények egyszerre szolgálták az egyéni és a csoportok általi erőszak, vagyis a modern élettől eltérő agresszió megértését. Az elkövetők és az elszennvedő fél kapcsolatát például a merényletek típusai (1. ábra) szerint csoportosították.

³ Kölnben 2015.12.31-én azonosítatlan férfiak ünneplő nőket inzultáltak szexuálisan és többjüket ki is rabolták. Origo.hu: „Ezerfős külföldi társaság inzultált több tucat nőt Kölnben”, <http://www.origo.hu/nagyvilag/20160105-koln-hamburg-menekult-szilveszter-szexualis-zaklatas.html> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁴ A fokozódó európai terrorizmusról bővebben: SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására, Szakmai Szemle 2015/2. pp. 145-151.

⁵ BOLGÁR Judit - SZTERNÁK Nóra - SZTERNÁK György: A terrorizmussal kapcsolatos kutatás legújabb eredményei, Felderítő Szemle 2005/4. pp. 5-60.

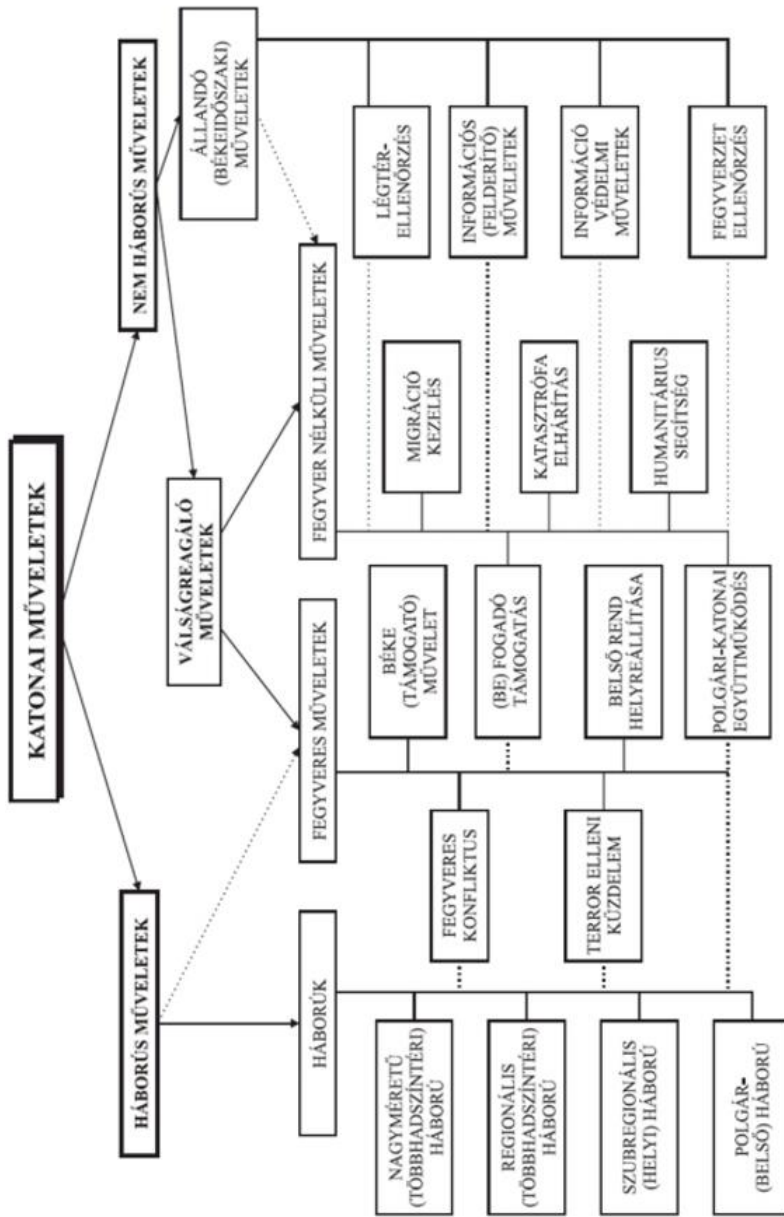
Az erőszakos konfliktusok tipológiája			
Az erőszak lehetséges célcsoportjai és az alkalmazott erőszak jellege szerint kimutatható eltérések:		Célcsoport jellege:	
		Harcoló, <i>fegyveres erők tagja</i>	Nem harcoló, <i>fegyvertelen civil</i>
Alkalmazott erőszak jellege	Szelektív	Korlátozott háború	Korlátozott terrorizmus
	Válogatás nélküli	Totális háború	Abszolút, korlátlan terrorizmus

1. ábra⁶

A rendszerezés jól mutatja, hogy a csoportok szintjén jelentkező erőszak hatásait katonai ételemben – jól leírható módon – harcoló és nem harcoló célcsoportra lehet felosztani. A fentiek alapján kijelenthető, hogy a terrorizmus és az általa megjelenő erőszak az ellenfél akaratának kikényszerítése mind stratégiai szinten⁷, mind a küzdelmet megvívó és a támadásokat elszenvedő csoportok taktikai szintjén közvetlen fegyveres küzdelmet jelent.

⁶ Uo.: p. 12.

⁷ A terrorizmus ellen küzdelem egyik legfőbb katonai szövetsége a NATO. A NATO stratégiáját a különböző politikai csúcserkezet során fejlesztik. Bővebben: GÜRKAN, Seda: Eljött a terrorizmussal kapcsolatos stratégia ideje?, NATO Tükör 2008. 4. szám, http://www.nato.int/docu/review/2008/04/AP_CTRT/HU/index.htm (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

2. ábra
DE.ÁK. János: Napjaink és a jövő háborúja. Hadtudomány, 2005. 1. szám

A terrorizmus már említett, 2005-ös tárgyalása során Szternák György összegzése ennél már többet is állít, miszerint „*a terrorcselekmények a nyilvánosság számára és a nyilvánosság befolyásolására születnek*”⁸. Bár ez értékelésem szerint nem jelenti azt, hogy a 9/11 óta folytatott háborúban az információ fegyver, és az élet kioltására is alkalmas, de a küzdelem megvívásának közvetlen és egyértelmű katonai szereplője lett. A jelenkori fegyveres konfliktusokban a tájékoztatás az erőszak fokozásának eszközévé vált a mindennapokban és a pszichológiai műveletekben is. A tájékoztatás információs, digitális közege a kibertér pedig egy újfajta hadszíntérként értelmezhető, főként a terrorakciók tervezése, kivitelezése és cselekmény elkövetése után. Az országhatárokat nem ismerő hálózatok és a törvényeket megszegő felhasználók akaratunk ellenére is helyet biztosítanak az erőszak határtalan kifejtésére.

Az információ és az erőszak

A nyugati fejlett társadalmakban egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a védtelenek sérelmére elkövetett erőszak elleni fellépésre is. Ezen cselekmények pontos megítélését hosszas társadalmi párbeszéd, esetenként történelmi jelentőségű tapasztalatok alakították ki. Az állam a kulturális és szociális értékrendeknek megfelelően a jogalkotás eszközével látja el a polgárainak ilyen irányú védelmét. Ennek köszönhetően olyan erőszakos cselekmények, ahol a fizikai érintkezéssel túl más módon is sérthetőek bizonyos jogaink, többek között fenyegetéssel, bűncselekménynek⁹ minősülnek. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) rendelkezései természetesen az egyének védelme mellett meghatározza a közbiztonság és az ezzel összefüggő szervezetek, illetve tagjainak a védelmét is. Egyben definiálja az erőszak különböző közvetlen fizikai és közvetett fenyegető megnyilvánulásait¹⁰, valamint büntethetőségüket is.

Az erőszak és az információ kiemelt szerepe pontosan olyan bűncselekményeknél vizsgálható, amely a terror¹¹ jelentésével, alapértelmezésével mutat egyezést. Például közösség tagja elleni erőszakot követ el az, aki ... „*olyan, kihívóan közösséggel szembe fordított magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen. Az egymás közötti érintkezésben a magatartás megítélése elsősorban az egyének által megjelenített kommunikációban, illetve más információk, egyéb értelmezéssel bíró formák*”¹² megjelenítésében érhető tetten. A fent említett törvényi értelmezésben a fenyegetés kifejezés hordozza azokat a speciális információkat, amelyeket a kommunikáció, illetve a tanúsított magatartás, vagy akár testtartás alkotó elemei lehetnek. Így aki „*mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultága*

⁸ BOLGÁR Judit - SZTERNÁK Nóra - SZTERNÁK György: A terrorizmussal kapcsolatos kutatás legújabb eredményei, Felderítő Szemle 2005/4., p. 11.

⁹ Például: a háborús, az emberi szabadság elleni, a gyermekek érdekét sértő és a család elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a katonai, de még a közlekedési bűncselekmények is

¹⁰ Például: az állam elleni, a minősített adat és a nemzeti adatvagyon elleni, a hivatalos személy elleni, a közbiztonság elleni

¹¹ A terror latin eredetű szó, jelentése: ijedség, rémület

¹² Ilyen információkat tartalmaz például a tiltott önkényuralmi jelképek használat és megjelenítése (Btk. 335. §).

*miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő*¹³.

Ma már a családon belüli agresszió¹⁴ esetében a büntetőjog is törekszik az egyén védelmének fokozására. Ezen felfogás és tapasztalatok szerint a felek közötti kommunikáció tiltásával, valamint a fizikai távoltartás eszközrendszerével, például a kitiltással sok agresszió előzhető meg, illetve számolható fel. A sok kritikát és vitát megélt Christiane Olivier, francia szakpszichológus például egyenesen azt állította, hogy *„az agresszió ellenpólusa nem a gyöngédség, hanem a kommunikáció”*¹⁵. Az viszont egyre kevésbé osztja meg a szakértőket, hogy egy-egy közlés (kijelentés, üzenet) ugyanakkor nem csak az erőszak fokozására, de a megelőzésére és a kioltására is alkalmas lehet. A hiteles információ jelentősége éppen abban rejlik, hogy a „szemben álló felek” konfliktusainak enyhítésére és rendezésére¹⁶ irányuló kommunikáció az alapja.

Amennyiben a terrorizmus egyéni elkövetői oldalára tekintünk, a fentiek alapján logikusan következik, hogy bizonyos körülmények teljesülése esetén – a kommunikáció során – az információval közvetlenül is elkövethető agresszió. A jogértelmezés szerint például terrorcselekményt követ el¹⁷ az, aki abból a célból, hogy *„állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, a lakosságot megfélemlítse, más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja”*. Az az elkövető, aki a Btk. által¹⁸ meghatározott személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el, büntett miatt tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő. A bűncselekmények társadalomra való veszélyességét a törvényalkotók a büntetés mértékében is kifejezésre juttatták. Az erőszak és a fenyegetésre felhasznált információk bűnügyi felfogása szerint – az

¹³ A Btk. 216. § (1) és (2) bekezdése szerint

¹⁴ Például: a Btk. 212/A. § szerinti kapcsolati erőszak.

¹⁵ OLIVIER, Christiane: Az agresszív gyermek és a szülők, Pont Kiadó Kft. 2004. p. 35.

¹⁶ A terrorizmus elleni küzdelem lehetséges stratégiái. In.: BOLGÁR Judit - SZTERNÁK Nóra - SZTERNÁK György: A terrorizmussal kapcsolatos kutatás legújabb eredményei, Felderítő Szemle 2005/4. p. 53.

¹⁷ A Btk. 314. § (1) bekezdésének értelmezése szerint.

¹⁸ A Btk. 314. § 4) bekezdés szerint a személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekménynek minősül a Btk-ban meghatározott esetekben az emberölés (160. §), a testi sértés (164. §), a foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés (165. §), az emberrablás (190. §), a személyi szabadság megsértése (194. §), a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény (232. §), a vasúti, légi vagy vízi közlekedés veszélyeztetése (233. §), a radioaktív anyaggal visszaélés (250.), a hivatalos személy elleni erőszak (310. §), a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (311. §), a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak (312. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak (313. §), a jármű hatalomba kerítése (320. §), a közveszély okozása (322. §), a közérdekű üzem működésének megzavarása (323. §), a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel visszaélés (324. §), a lőfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés (325. §), a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés (326. §), a haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélés (329. §), a kettős felhasználású termékkel visszaélés (330. §), a rablás (365. §) és a rongálás (371. §), és nem utolsósorban az információs rendszer, vagy adat megsértése (423. §).

elkövetők szándékától függően – egyszerre lehetnek veszélyesek mind az egyén biztonságára, mind az állam biztonságos működésére.

Az információ és az erőszak összefüggésében tehát a törvények tartalmazzák, illetve garantálják a polgárok alapjogait, és a védelmünk állami megszervezését. Az egyén és az elkövetői csoportok szándékától, magatartásától és a cselekményeinek következményétől függően az állam bűnmegelőző és bűnüldöző szervezeteinek, a rendészetnek és a rendvédelemnek kell ellátni ezeket a feladatokat. A kötelezettségek az erőszak elleni védelemben a megelőző, felderítő, illetve akadályozó eszközök és módszerek alkalmazásának összességét jelenti. Ezen funkció ellátása speciális információgyűjtő tevékenységet is igényel. Az erőszakos cselekmények tervezése és megvalósítása során a bűnelkövetők igyekeznek titkolni tevékenységüket. Eltérő céljaik eléréséhez, illetve a büntetés és az akadályozás elkerülése miatt minden eszközt felhasználnak az információik és a kapcsolataik rejtéséhez. Ez még akkor is igaz, ha az elkövetés (például a terrortámadás) közben, illetve után a végrehajtás eredményének fokozása érdekében már a felkészülésük körülményeit, illetve támadásuk indokait is megosztják a médiában.

A XXI. század digitális alapú társadalmában a közlések összetettsége miatt az információ és az erőszak összefüggésében éppen ezért említést kell tenni a kommunikációs eszközökről is. Ezek a rendszerek kiterjesztik a személyes kapcsolatokat, és a korábbi térbeli, valamint időbeli korlátok kiterjesztésével újszerű módon juttatják el az adatokat a hálózatokhoz kapcsolódó felhasználókhöz. A történelmi korokon átívelő ősi közlési igény végigkísérte a technológiai fejlődést. Az ókori és középkori piacterek, postaszolgálatok, majd a rádióforgalmazás, a telefonközpontok szolgáltatásai akaratlanul is teret biztosítottak az agresszió és a terror terjesztéséhez, nemegyszer a hatásainak fokozásához. Ezekben a rendszerekben ugyanakkor folyamatosan fejlődött az erőszak elleni tevékenység. A kommunikációs rendszerek egyik legfontosabb alapérdeke a nyitott és határ nélkül bővíthető kapcsolati, felhasználói kör. Az egyéni és a közösségi információk, valamint a közlések széles körű védelme pedig a rendszerek alapértéke. Minden kor összes „tudatos felhasználója” a biztonságos és bizalmas kommunikációt garantáló hálózatokat részesítette előnyben. Éppen ezért az információk rejtéséről, illetve minősítéssel történő védelmükről nem csak az üzemeltetők, de már a fejlesztők és a tervezők is gondoskodtak.

A globalizálódó korunkban a katonai alkalmazásnak induló internet, szó szerint valós idejű, teljes körű, egyenrangú kapcsolatokat biztosító számítógépes hálózattá vált. Az így megjelenő elektronikus kapcsolatok elsősorban az információ-csomagok, a fájlok, illetve a levelek továbbításra szolgálnak. A kommunikációs rendszer olyan digitális közeget hozott létre, amelyet ma már virtuális világnak, illetve kibertérnek nevezünk. A XXI. század információs társadalmában az egyének mellett digitális gépek, illetve berendezések is részei lehetnek a rendszernek. Ezek segítségével tájékozódunk, illetve szervezzük meg az otthoni és a munkahelyi dolgainkat. Folyamatosan fejlesztjük az elektronikus ügyintézés, gazdasági robotok (programok) vihetik a pénzügyeinket, de „okos eszközök” növelhetik a komfortunkat, vagy akár az egészségünket is felügyelhetik. Pontosan ez volt az egyik legfontosabb célja az alkotóknak, hogy életünket jobbá tegyék. A korábban leírtak alapján, viszont ennél jóval bonyolultabb felhasználói magatartás valósult meg ezekben a kommunikációs világhálózatokban. A már említett bűnözői

magatartás, így az agresszió és a fenyegetés kifejezése új teret kapott. Az elkövetők nemcsak az erőszak fokozására alkalmas újabb fizikai eszközökhöz, hanem újabb valóságok kapcsolatokhoz, potenciális áldozatokhoz jutottak¹⁹.

A digitális hálózat bűnözői és arctalan adatgyűjtői rendre megsértik az alapvető emberi és állampolgári jogainkat. Nem tisztelik a szerzői és egyéb tulajdonunkhoz fűződő jogainkat, a védendő személyes adatainkat. A jogalkotók törekvése ellenére saját személyi felelősség nélkül, a digitális személyiségüket fedve követik el a cselekményeiket. Az egyének és a társadalom csoportjainak sérelmére irányuló tevékenységet a különböző államok eltérő módon szabályozzák, illetve szankcionálják. Nincs, és értékelésem szerint nem is lesz egységes világméretű bűnügyi szemlélet ezen a területen. Bár az okozott károk a közvélekedés szerint is számottevőek, mégis tömegek mozgósíthatók, ha bizonyos adatszolgáltató rendszerek hatásági ellenőrzését, illetve korlátozását tervezi a törvényhozás bevezetni. A bűnmegelőző és erőszak elleni állami fellépést, az információk felderítését, illetve akadályozását károsnak minősítjük. Esetenként hősként tekintünk azokra a bűnelkövetőkre, akik „etikus hekkerként” a feltört adatbázisokból minősített adatokat közölnek a polgárok részére, vagy amikor az életünk indokolatlan megismerésére irányuló törekvéseket, a globalizálódó cégek és a modern digitális államok titkolt magatartását fedik fel.

Az előzőektől eltérően a 9/11 eseménye kapcsán indított terrorizmus elleni küzdelem, illetve az Európát érintő fokozódó terrorizmus új erőszakos elemekkel és életveszélyes fenyegetéssel szembesített bennünket. Ha ez párosul a kibertámadás lehetőségével, azt már többségünk konkrét tényként kezeli. A kéretlen levelekben érkező káros programokat, illetve vírusokat, valamint azok hatásait pedig már gyakorlott hálózati felhasználóként személyesen ismerjük. A számítógépeinket és egyéb értékeinket, pótolhatatlan emlékeinket, használati tárgyainkat információs támadások, bűncselekmények fenyegetik, bár ezen támadások erőszakos hatásait idővel igyekszünk elfelejteni, mégis jelszértékkal bírnak.

Összefoglalva, egy halálos kimenetelű kibertámadás több módon hajtható végre. A hekkerek vagy a rendszerek, szoftverek sérülékenységeit kihasználva, vagy programok (vírusok) segítségével illegálisan hatolnak be a hálózatba kapcsolt rendszerekbe. Például, ha az iraki atomerőműhöz hasonló ipari, vagy veszélyes üzemben manipulálják a számítógépes programokat és az katasztrófához vezethet, az mindenképpen halálos fenyegetést jelent. Az internetes és kommunikációs hálózatokra kapcsolt eszközök, akár fegyverhez hasonló felhasználást is eredményezhetnek. Egy repülőgép robotpilótájának átprogramozása, vagy egy berendezés túlvezérlése a működésüket szolgáló üzemanyag robbanással végződhet. Természetesen ezen események megítélése, illetve bűncselekményként történő kezelése jelentősen eltér. Az is jól látszik, hogy a hagyományos fegyverek akár igazságszakértői vizsgálata sem vezethet minden esetben eredményhez, hiszen a pusztítás eszköze, mértéke, illetve társadalmi hatása is inkább a háborúk, vagy az ipari és természeti katasztrófák jogilag csak speciálisan megítélhető

¹⁹ Bővebben: KOVÁCS László: Az információs terrorizmus eszköztára, Hadmérnök: Robothadviselés 6., Tudományos Szakmai Konferencia 2006, http://www.hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/kovacs_rw6.html (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

következményeihez hasonlíthatók. A biztonságunkat befolyásoló információk egyre szélesebb körben hatnak ránk. A hálózatban megjelenő közléseken, illetve a hálózatba kötött eszközök programjainak illegális használatán keresztül az információval olyan, a rendeltetéstől eltérő állapot idézhető elő, amelyet erőszakos jellegük miatt agresszióként, esetenként halálos fenyegetésként, de még a bűnügyi szintnél is magasabb terrorként értelmezzünk.

Az információ és a fegyver

Az előzőekben bemutatam az információ és az erőszak sajátosságos és jogi viszonyát. A szemléltetés során a két fogalom összefonódását ismertettem a hálózat alapú terror és a terrorizmus ellen folytatott küzdelem új digitális területén. Ennek a küzdelemnek az eszközeit klasszikus értelemben²⁰ fegyverként értelmezni nem lehet. Ezt a hagyományos megközelítést követte Thomas Rid²¹ is a könyve bemutatásakor, amikor kifejezte, hogy a kibertérben eddig sem folyt halálos kimenetelű háború, és a következőkben sem fog kialakulni. Ezt elsősorban azzal magyarázta, hogy egy hagyományos támadásban az ellenfél azonosítható, az ellenfelek támadási pontjai behatárolhatók, valamint a kiber-fegyverek működése, illetve hatásai is csak számítógépes kódokban értelmezhetők. A kiber-háborúban csak a modern digitális társadalmak rendelkeznek pusztítható célpontokkal, még az erőszakot elkövetők azonosítása szinte lehetetlen a rendelkezésünkre álló technikai eszközökkel.

A jelenkori kiber-tapasztalatok alapján a hálózatokban elkövetett cselekményeket – azok társadalmi és erőszakos hatásainak vizsgálata nélkül – „független kódfejtőhöz” köthetjük. Ez még akkor is igaz, ha nem hiszünk azoknak a médiumoknak, illetve összeesküvés elméleteknek, amelyek a nagyhatalmak, és azok titkosszolgálatait teszik felelőssé. Ezek a feltételezett forrású kiber-műveletek rendre akadályozzák egyes államok és üzemek működését, de még a forradalmi²² hangulat fokozásával erőszakos társadalmi cselekményeket is gerjeszthetik. Ma már bizonyítottan ilyen akciókat agresszor államok is elkövethetnek. A világ egyik legnagyobb cége ellen egy észak-koreai programozó csoport²³ hajtott végre hekker-

²⁰ A klasszikus értelmezés ebben az esetben büntetőjogi alapokkal magyarázható. A büntető törvények szerint fegyveresen követi el a bűncselekményt, az aki lőfegyvert, robbanóanyagot, robbantószer, robbanóanyag vagy robbantószer felhasználására szolgáló készüléket tart magánál, vagy ezek utánzatával fenyegetve követi el. Felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, az aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál. (Btk. 459. § 5-6.)

²¹ RID, Thomas: “Cyber War Will Not Take Place”: Dr Thomas Rid presents his book at NATO Headquarters, http://www.nato.int/cps/cs/natohq/news_100906.ht (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

²² Drábik János jogász és közíró elmélete szerint az „Egyesült Államok és titkosszolgálatok CIA – szövetkezve a NATO-val titkos hadseregeket tartottak fenn”. DRÁBIK János: Az ukrainai Gladio, <http://users.atw.hu/kukkorooos/Drabik/DOC/ukgladio.docx>. (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

²³ A Sony Pictures The Interview című filmjének 2014. december 25-i bemutatója elmaradt. A film előzetese szerint Kim Dzsong Un, phenjani diktátor megöléséről szólt volna a film. A stúdió elektronikus rendszerét az FBI szerint az észak-koreai kormány hekker csoportja törte fel. In: PARK Madison-FORD Dana: North Korea to U.S.: Show evidence we hacked Sony, [www.edition.CNN.com, http://edition.cnn.com/2015/01/13/asia/north-korea-sony-hack/](http://edition.cnn.com/2015/01/13/asia/north-korea-sony-hack/) (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

támadást. Ezt követően igazolódott, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság hatezer kiképzett katonai hekkerrel²⁴ rendelkezik.

A fenti kevésbé erőszakos – büntetőjogi szempontból kezelhető – fenyegetések²⁵ anyagelvi értékelése olyan eredménnyel zárult, amely értékelésem szerint nem tudja egyértelműen kizárni azt, hogy az információ halálos fegyverré válhasson. Thomas Rid említett véleménye szerint, mivel nincsenek egyenrangú – személyi vagy állami felelősségbíró – ellenfelek, illetve nem mérhetők a technikai különbségek a harcolók között, ezért a virtuális térben nem lehet programokkal életeket kioltani, vagy akár háborút folytatni. Az információs támadások ezen felfogása hamis biztonságérzethez vezethet.

Amennyiben például a korábbi háborúkra gondolunk, az információ általam vizsgált értelmezése során a lőfegyverektől eltérő fizikai hatású vegyi, biológiai és nukleáris anyagok szerepére és a technológia fejlődésére is figyelemmel kell lennünk. Ezen alapanyagokat²⁶ tartalmazó eszközök pontosan a politikai célú, és a tömeges alkalmazásuk révén kerültek a fegyvergyártók figyelmébe. Az eddigi történelmi események, illetve tapasztalataink alapján ma már mindenki elfogadja, hogy bizonyos kórokozók, egyes természetes anyagok, illetve a hasonló hatású mesterségesen előállított vegyszerek, radioaktív elemek az élet kioltására alkalmas fegyverekké válhatnak. Az első világháborút követően a biológiai, kémiai és sugárzó anyagok nagyméretű, illetve célzott bevetése, továbbá háborús helyzetben történő alkalmazása – nemzetközi és büntetőjogi értelemben is – fegyverhasználatnak minősülnek.

Az eddigiek miatt az információt és annak hatásait a fegyveres erők²⁷ által történő alkalmazás miatt is vizsgálnunk kell. Deák János kutatásainak megfelelően²⁸ a katonai műveleteket két fő csoportra, a háborús és nem háborús műveletekre oszthatjuk. A szerző 2005-ös megfogalmazása²⁹ szerint a fegyveres küzdelmek közül a fegyveres konfliktusok háborús, illetve nem háborús, más szóval

²⁴ Sz.n.: Origo.hu: Gyilkolhatnak az észak-koreai hekkerek, 2015.05.29., <http://www.origo.hu/techbazis/20150529-hacker-eszak-korea-gyilkossag-tamadas-kiberbiztonsag.html>, (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

²⁵ A Btk. 459. § (1) 7. pontja szerint a fenyegetés: eltérő rendelkezés hiányában súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.

²⁶ A természetben előforduló egyes vegyületek és kórokozók, de még az élelmiszerek is, a hosszan tartó hatásukat tekintve egészségünkre nézve negatív hatással lehetnek, így akár a halálunkat is okozhatják.

²⁷ Magyarország Alaptörvényének 45. cikke szerint Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Köztársaság területén szolgálati céllal tartózkodó külföldi fegyveres erők, valamint a Magyar Köztársaság területén felállított nemzetközi katonai parancsnokságok és állományuk nyilvántartásáról, valamint jogállásukhoz kapcsolódó egyes rendelkezésekről szóló 2011. évi XXXIV. törvény 2.§ (1) a) pontja szerint a külföldi fegyveres erő: valamely külföldi állam haderejét alkotó szárazföldi, haditengerészeti és légi, továbbá a haderő szervezetéhez kapcsolódó rendfenntartó erők összessége.

²⁸ DEÁK János: Napjaink és a jövő háborúja, Hadtudomány, 2005. 1. szám, http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

²⁹ Uo.

válságreakáló katonai műveletként kerültek meghatározásra. A terrorizmus elleni küzdelem – és a szabadság kiterjesztését támogató – katonai műveletek pedig olyan nem háborús katonai műveletek, amelyek „a politikai akarat támogatásának különböző formáit, így a katonai erővel való demonstrálást; a megelőző katonai fellépést, kiemelten annak leghatározottabb formáját – a megelőző csapást; az általános katonai fellépést, vagyis a katonai erő bevetését; a stabilizálás, illetve demokratizálás katonai erővel történő támogatását” fedik le. A csoportosítás (2.ábra) szerint, az információs (felderítő), illetve információvédelmi tevékenységek egyszerre önállóan és más műveletek részeként is, közvetlenül vagy közvetve támogatják a fegyveres és a fegyver nélküli műveleteket.

A kibertámadást, amennyiben az elkövetők rendelkeznek politikai célokkal és a támadott intézmények az állam működését szolgálják, fegyveres, illetve háborús katonai műveletként értelmezhetjük³⁰: „A háborút továbbra is úgy kell tekintenünk, mint bonyolult társadalmi-politikai jelenséget, amely a harc különböző formáinak összességét foglalja magába, így a politikai, a diplomáciai, az ideológiai, a gazdasági, az információs, a környezeti, illetve a fegyveres harcot, küzdelmet is. A háborút a politika és a fegyveres erőszak ellentmondásos egysége jellemezte történelmünk teljes időszakában”. Deák János eredményei alapján utalást kapunk arra, hogy a kibertérben például a pusztítandó objektumok és politikai célok miatt aszimmetrikus küzdelem folyik. A már említett nem háborús³¹ „műveletekben a szemben álló felek közötti különbségek általában lényegiek, a katonai erők nem egyenlők, a fegyveres tevékenység várhatóan aszimmetrikus. Különbözik a technikai ellátottság, a struktúra, a katonák felkészültsége és kiképzettségük szintje. Ezekben a műveletekben a fejlett technológiákkal szemben a korábbi idők haditechnikáját találjuk. A modern katonai szervezetekkel szemben pedig elavult, illetve nem katonai szerveződések is megjelennek”.

A hadtudomány számára a virtuális hálózatok új hadszínteret jelentenek. A fent kiemelt példák szerint ugyanakkor a klasszikus információs és kommunikációs rendszerek ellen vívott fegyveres küzdelem része a fizikális és digitális támadás. A programokkal elkövetett, vagy jól szervezett verbális agressziók, továbbá az államok szuverenitását és biztonságos működését fenyegető tevékenységek nem háborús műveleteknek minősülnek. Az akciókat végrehajtó „rejtőzködő digitális elkövetők” pedig céljukat tekintve katonák, vagy akár terroristák is lehetnek. Ez azt jelenti, hogy a hálózatokba kapcsolt létfontosságú közintézmények, vagy egyéb – kormányzati szempontból jelentős – eszközök és adatbázisok ellen irányuló tevékenységet – még ha azt kódolással is követik el –, amit fegyveres konfliktus támogatására használnak, akkor azokat a fegyveres műveletek részeként kell értelmezni.

Az információ és a háborúk

Az információk erőszakos jellegének legmagasabb kifejeződése – a fenyegetések és az agresszió következetes és szervezett formájában – a háborúk

³⁰ DEÁK János: Napjaink és a jövő háborúja, Hadtudomány, 2005. 1. szám, http://www.zmne.hu/kulso/mht/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

³¹ Uo.

során érhető tetten. Amíg az állam a jog segítségével képes az egyének és elkövetői csoportok szintjén szavatolni biztonságunkat és a védelmünket, addig a XXI. századi aszimmetrikus és elhúzódozó fegyveres konfliktusaiban és a kis háborúkban bizonyos értelemben rendre alul marad. Ennek okai feltárásával elsősorban a hadtudomány³² foglalkozik. A korábbi történelmi példák szerint a háborús agressziót a társadalmak külső és belső mozgása határozta meg. Simon Sándor professor emeritus szerint a társadalmi mozgások tartalma, iránya³³ az alábbiakban foglalható össze:

Jól érzékelhetően – éppen a történelmi tapasztalatok alapján – már az ókortól kezdődően egészen a XX. század közepéig a társadalmak (politikai, gazdasági stb.) mozgásait és ezen belül a háborúit alapvetően két fontos tényező motiválta: területszerzés vagy megtartás, illetve a nyersanyagok mind nagyobb tömegének birtoklása, vagy az azokhoz történő hozzáférés, valamint elzárás.

A XX. század közepétől e törekvések tartalma és iránya mind jobban az energia, energiaforrások birtoklása (egymást érik a nagy ütemben felépülő atomerőművek és más, új energiaforrások feltárása, illetve kutatása) és az erre alapozott technológiai fölény megszerzése. Ezt még akkor is elfogadhatjuk, ha eközben – főleg ideológiai alapon – létezett a két szembenálló világrendszer, amely fegyverrel készült egymást elpusztítani, vagy hogy szerte a világban emberek milliói pusztultak el fegyver által, fegyveres harcban, etnikai és vallásháborúkban vagy, éppen függetlenségi mozgalmakban. De ezek a szembenállások jelentősen eltérőek a háborúkkal kapcsolatos és évezredek óta elfogadott elvektől, fogalmaktól, céloktól. Tehát jól láthatóan a háborúval kapcsolatos felfogásunkban alapvető változások érlelődnek.

A XX. század végén, a XXI. század elején drámai változásokat láthatunk (feltételezhetünk) a társadalmak mozgásában. A változások központjában az információ és kommunikáció, humán erőforrás (az ember), jogalkalmazás (nemzetközi, nemzeti, emberi), monetarizmus (annak

³² Kőszegvári Tibor, az MTA doktorának javaslatára 2007-től az oktatásban és a szakirodalomban: *"A hadtudomány a nemzetközi és nemzeti biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek ellen alkalmazott katonai erők és eszközök sikerét meghatározó elméleti tételek és tapasztalatok összefoglaló ismeretrendszeré."* KŐSZEGVÁRI Tibor: A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma, *Hadtudomány*, 2007/1. p. 14. Itt hadd említsem meg még Simon Sándor 1999-es korábbi definícióját is, amely szerint a hadtudomány, „*egyetemes tudomány, mely magában foglalja a hadviseléssel, a fegyveres küzdelemmel kapcsolatos katonai elméletet és gyakorlatot, a védelemgazdaságtant, a haditechnikát és a rendvédelmet. Önálló tudományágként részletesen foglalkozik a fegyveres erők, illetve az ország katonai védelmében résztvevő más erők és szervezetek béke-, valamint háborús alkalmazása előkészítése, valamint tevékenységeik támogatása és logisztikája, elméleti, illetve gyakorlati kérdéseinek kutatásával, az elméleti és gyakorlati feladatok előkészítésével, majd végrehajtásával*”. Dr. Simon Sándor nyugállományú altábornagy Professor Emeritus 70. születésnapja alkalmából rendezett Tudományos Ülés anyaga, ZMNE 1999., <http://www.zmne.hu/tkkg/tudtev/simon.htm> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

³³ SIMON Sándor nyugállományú altábornagy Professor Emeritus 70. születésnapja alkalmából rendezett Tudományos Ülés anyaga, ZMNE 1999., <http://www.zmne.hu/tkkg/tudtev/simon.htm> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

diktatórikus viselkedése), globalizáció és ezzel egyidejűleg a nemzetállami törekvések valamint a „furcsa háborúk” (mai megfogalmazás szerint, aszimmetrikus vagy hibrid háborúk) állnak, a környezetbiztonságra (közvetve-közvetlenül) hatóan.

Ezzel a megközelítéssel Simon Sándor már 1999-ben előre jelezte a növekvő információs kockázatokat, és az anyagi források megszerzésére irányuló fegyveres törekvésektől eltérő agresszió térnyerését is. A kulturális és környezeti különbségekből adódó fegyveres konfliktusokat pedig a „furcsa háborúk” kifejezéssel illette.

A furcsa háborúk, mint nem konvencionális háborúk megjelenése, illetve alkalmazásának térnyerése régóta foglalkoztatja a kutatókat. Forgács Balázs doktori értekezésében³⁴ szemléletesen mutatta be ezt a folyamatot a magyar hadtudomány eredményei alapján. Amíg 1979-ben konvencionálisan „Kende István a hidegháború fegyveres konfliktusainak esetében kormányzatellenes háborúkról, törzsi háborúkról, határháborúkról beszélt”, addig Ágh Attila 1989-ben már nem háborúkat, hanem „– főleg a nyugati szakirodalom alapján – négy fajta fegyveres konfliktust³⁵ különböztetett meg”. Ezen kutatások szerint a korunk „nem konvencionális” háborúit hadüzenet, és a csatákat lezáró béketárgyalások nélkül kell megvívni. A korábbi lovagias, valamint „egyenlő felek” küzdelme, a feltörekvő, a hódító és atomhatalmak szemben állása mellett növekvő számú kis háborúkat kell a történelemnek befogadnia.

A jelenkori fegyveres konfliktusok megértése 9/11 eseményétől egyre fontosabb a modern demokráciákban. A 2001-es terrortámadásig abban az illúzióban éltünk, hogy az agresszió és a fenyegetés jellemzően nem a nyugat-európai és nem az észak-amerikai kontinens országait, illetve polgárait fogja érinteni. Martin van Creveld évekig kutatta a II. világháború utáni háborúk jellemzőit, és arra a következtetésre jutott, hogy a jövő fegyveres agressziói jellemzően nem országok között fognak kirombanni³⁶. A különböző kisebb méretű fegyveres csoportok ellen bevetett modern és jelentősen korlátozott eszközök miatt aszimmetrikus erők jelentek meg. Ebben az aszimmetrikus hadviselésben, új háborúban³⁷ a kis csoportok

³⁴ FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban), PhD értekezés, http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

³⁵ Ágh Attila típusai: új konvencionális háború, a nem konvencionális háború, a destabilizációs háború, valamint az anómiás konfliktusok., In: ÁGH Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989., pp. 161-191.

³⁶ Martin van Creveld a katonai gondolkodás és a stratégia segítségével keresett perspektívákat a terrorizmus elleni küzdelem területén. A korábbi korok és napjaink fegyveres küzdelmei alapján ad bepillantást a jövő háborúiba. Bővebben: CREVELD, Martin van: The Art of War: War and Military Thought. Cassell, London, 2000., CREVELD, Martin van: The Changing Face of War: lessons of combat, from the Marne to Iraq. Presidio Press, New York, 2006.

³⁷ A kis háborúban, azaz az aszimmetrikus hadviselés során jelentős erő és eszköz különbség mutatkozik a szemben álló felek között. Az agresszióval fellépő kis csoport képességei annyira korlátozottá válnak, hogy a fegyveres győzelmet a hagyományos katonai eszközökkel már nem érheti el. Bővebben: DASSE, Christopher: Kleine Kriege –

(akik lehetnek gerillák, partizánok, esetleg terroristák) már nem szabályos ütközeteket vívnak, és a túlerőben lévő fél ellen folytatott elhúzódó küzdelmükben a hagyományos fegyvereken túl bármilyen más eszközt is bevethetnek.

A konvenciók nélküli küzdelmek kapcsán felértékelődött a kultúrák és a társadalom széles tömegeinek gondolkodásából adódó, valamint az anyagi megközelítésen túlmutató különbségek tipizálása is. Bár Kovács Jenő, a közelmúlt egyik jeles magyar katonai gondolkodója teljes művét³⁸ nem tudta 1996. évi haláláig befejezni, mégis olyan eredményt ért el, amely meggyőződésem szerint mind a mai fegyveres konfliktusok megértését, mind az ellenük folytatható küzdelem stratégiai alapját is szolgálják. Kovács Jenő felismerte, hogy a népcsoportok hadviselésének eltérései³⁹ bizonyos kulturális különbségekből is levezethetők. Az általa bevezetett hadikultúra⁴⁰ fogalma „*a hadviselést érintő katonai, szellemi és anyagi értékek azon összessége, amely az ellenség erőinek felbomlását, illetve a saját csapatok megőrzésének alapirányát jelöli meg*”. Ez a rendszer megkülönbözteti az anyagcentrikus, a mozgáscentrikus és a gerilla hadviselés hadikultúráját.

A három alapvető hadikultúra, és azok szemléletes leírása olyan vizsgálatokat alapozott meg, amely az erőszak anyagi és fizikai jellemzői mellett már a szellemi jellegű, és így az információ szerepével kapcsolatos összefüggések is kutathatók. Forgács Balázs fentebb említett doktori értekezésében például az erőszak alkalmazásának direkt és indirekt módja alapján kifejti, hogy „*a megsemmisítést fő stratégiai célként megfogalmazó hadikultúra a mozgáscentrikus, míg az anyagcentrikus és a gerilla hadviselés hadikultúrája a kifárasztást preferálja – másként fogalmazva az első a direkt, míg az utóbbiak az indirekt hadviselés jellemzőit hordozzák magukban*”. Mivel a korábbiakban az információ és a fegyver kapcsolatában a közvetett hatást már igazoltam, ezért a három hadikultúra alapján arra számítottam, hogy az erőszak alkalmazásának indirekt területén is kimutatható lesz az információ és háborúra jellemző viszonya.

1./ A mozgáscentrikus hadikultúrában⁴¹ a manőverezés legfontosabb. A mozgás és a – tüzzel, illetve alegységekkel végrehajtott – manőver az ellenség megsemmisítésének egyik legalapvetőbb eleme. A manőver az ellenséggel való fizikai kontaktus megteremtésének eszköze, amely közvetlen fizikai kapcsolattal hozza létre az erőszak alkalmazását. Ez a

Große Wirkung. Wie unkonventionelle Kriegführung die internationale Politik verändert. Nomos, Baden-Baden, 1999., MÜNKLER, Herfried : Die neuen Kriege. Rowohlt, 2004.

³⁸ KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája.(Komplex kutatási téma). I–III., Kézirat, Budapest, 1993., 1995., 1996., a kézirat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárában található, raktári jelzet: 585/1767:1; 585/1767:2; 585/1767:3 Bővebben: FORGÁCS Balázs: In memoriam Kovács Jenő, Hadtudomány 2009/1-2. pp. 105-112.

³⁹ Bővebben FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, pp. 16-35. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁴⁰ KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája.(Komplex kutatási téma), ZMNE Budapest, 1999.II. kötet. pp. 17-18.

⁴¹ FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, pp. 45-66. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

hadviselés a szárazföldi haderőnemet teszi előtérbe a légi erővel és a haditengerészettel szemben, de velük szoros együttműködésben. Ez a katonai felfogás elsősorban a szárazföldi hatalmakra, országokra jellemző. A meghatározó porosz-német és az orosz-szovjet irányzatnál⁴² az információ szerepét kutatva csupán a támogató alkalmazás érhető tetten, főként az ellenségről szerzett információk, a felderítés, a hírszerzés és a korabeli kémelhárítás kapcsán.

A mozgáscentrikus háborúban a döntéseket főként az azonnali hatály, a térben pedig arcvonal, vagy annak közvetlen közelében történő vezetés jellemzi, amely az irányító parancsnokok számára ésszerű kockázat vállalását⁴³ eredményezi. A kis csatákat, a harcászati helyzeteket kell megnyerni, ebből áll össze a stratégiai győzelem, és ehhez nyilvánvalóan viszonylag gyors, harcászati szintű információk szükségesek. A mozgáshoz szükséges korrekt kommunikáció, illetve az irányító parancsnokok gyors döntéseit támogató információk ebben az esetben kevésbé lényegesek a végső győzelem kivívásában. Ez még akkor is igaz, ha fegyveres erők mozgásának és sikereinek eléréséhez a tervezésben jelentős szerepet töltenek be a stratégiai és taktikai szintű hírszerzési adatok⁴⁴.

2./ Az anyagcentrikus hadikultúrában a hadviselő a „sikereit nem a csapatok mozgatóásával, hanem – nevében foglalt módon – nagy anyagi értékeket képviselő pusztító eszközök megsemmisítő (tűz)csapásaival igyekszik elérni. A pusztító eszközök sikeres alkalmazását, további anyagi erők és eszközök befektetése útján (a katonai infrastruktúra kiépítésével) biztosítja”⁴⁵. Kovács Jenő, katonai gondolkodó szerint „e hadikultúrában,

⁴² Az irányzat két kiemelkedő teoretikusánál az orosz, Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszij marsallnál és a német, Heinz Guderian tábornoknál „felfedezhető, hogy számos közös pont jelent meg elméleteikben. Ilyenek a manőver fontossága, az idő-előny megszerzése és megtartása, a sorozatos és nagy mélységű csapások, valamint a határozott katonai vezetés. A legfontosabb azonosság azonban abban mutatkozott meg, hogy mindkét állam katonai vezetésének célja az ellenséges fegyveres erők megsemmisítése volt.” In: FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, pp. 45-66. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁴³ Kovács Jenő is kiemelte, hogy a mozgáscentrikus hadikultúra legfontosabb része az „ésszerűen kockáztató parancsnok”, In: FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, p. 46. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁴⁴ Lásd a II. világháborús Fall Gelb műveletet. Resperger István: „...a siker érdekében az ellenség harcászati, hadműveleti, hadászati, védelmi rendszere ellen lehetőleg egy időben csapásokat kell mérni. Szükség lesz az ellenség harcászati és hadműveleti mélységének áttörésére, ehhez szükség van az áttörő hadseregek létére (páncélos gépesített csapatok), az ellenség mélységében levő hadászati tartalékok lefogatására (repülő), és a hadászati mélységben fontos objektumok birtokbavételére (deszantcsapatok).”, In: RESPERGER István: A gépesített hadviselés elmélete és megvalósítása, a Blitzkrieg, AETAS Történettudományi Folyóirat, 2007/4. p. 37.

⁴⁵ KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája. (Komplex kutatási téma) ZMNE Budapest, 1999., II. kötet. pp. 27-37.

a biztonság elsőszámú és meghatározó kritériuma az elfoglalt terület szilárd kézben tartása. E hadászat lényege, értelme, egyértelműen a területek birtoklásában jut kifejezésre”. A hadviselés ezen indirekt módja az anyagi és egyéb eszközök alkalmazásával egyértelműen az ellenfél, a támadó ország kifárasztásra törekszik. Forgács Balázs rámutatott, hogy az anyagcentrikus hadviselés⁴⁶ a védelemre koncentrál. Mivel ebben az esetben a biztonság egyensúlyának elérése a cél, így a „háborús erőszak nem elsősorban az ellenséges fegyveres erők megsemmisítését célozza, hanem az ellenség társadalmára irányul és annak ellenállását igyekszik megtörni”. Bár meg kell mondani, a védelemnek, a terület birtoklásának is eszköze a megsemmisítés, az ellenség támadó csoportosításainak a szétverése, illetve felmorzsolása. Így az alkalmazott módszerek és eszközök sok esetben elkülönülnek⁴⁷ a közvetlen fegyveres küzdelemtől, „a gazdaság, a kultúra, vagy az ideológia is akaratérvényesítési eszközként kerülhet felhasználásra a háborús cél érdekében”. Ez azt jelenti, hogy az akaratérvényesítés során használt kommunikáció és a cél eléréséhez alkalmazott információk, valamint azok rendszerei az egyes országok reguláris hadseregeinek indirekt fegyvere lehet.

Az anyagcentrikus hadikultúra fogalmi rendszere szerint a területek birtoklásának jelentősége egyértelműen a földrajzi és nem a virtuális terekre vonatkozik. Ugyanakkor a haditengerészet és a légierő elsődleges szerepét hangsúlyozó angol és amerikai teoretikusok anyagelvű megközelítése⁴⁸ nem zárja ki a kibertér háborús helyszíneként történő felfogását. A XX. századi hidegháborút, illetve a fegyverkezési versenyt ebből a szempontból értékelve, az anyagcentrikus hadviselés erőszakos és fegyveres küzdelem volt. A nukleáris fegyverek alkalmazásával és a hagyományos katonai erők tömeges bevetésével történő fenyegetés az információk indirekt felhasználását jelentette. Az atomtitkok kérdésköre, a katonai adatok rejtésének és felderítésének korszaka, a modern hírszerzés és elhárítás egyik legjelentősebb időszakának bizonyult. Magát a szovjet birodalom bukását is olyan „kifárasztás” eredményezte, amely a diktatúrákban élőkkel folytatott kommunikációra és propagandára támaszkodott.

3./ A gerilla hadviselés hadikultúrája Kovács Jenő szerint elsősorban abban tér el az anyagcentrikus hadviseléstől, hogy annak művelői nem alkotnak reguláris erőket. A gerilla hadviselés és a partizán elmélet⁴⁹ kiindulópontja az a csoportos szándék, amely a külső hódításokkal szemben mutatott erőszak, a fegyveres és fegyvertelen népfelkelés jogából táplálkozik. A katonai gondolkodókat megelőzően Morus Tamás Utópia

⁴⁶ FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, p. 69. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Bővebben Uo.

⁴⁹ A témáról bővebben Carl Schmitt ír a partizán elmélete kapcsán. SCHMITT, Carl: A politikai fogalma, Osiris Kiadó, 2002. pp. 103-173. ISBN 963920773X

című művében említi a seholszigetiek hadügyét⁵⁰, ahol „a háború kirobbanásának felelősségét azonnal áthárítják az ellenség vezetőire, amivel a szembenálló ország lakosságát, annak közhangulatának befolyásolásával saját vezetői ellen kívánják hangolni”. A seholszigetiek „roppant jutalmat ígérnek annak, aki az ellenséges fejedelmet elteszi láb alól ...”, vagy amikor a „... legjobban tombol a harc, válogatott ifjak egy csapata elszánja magát, hogy az ellenség vezérét” vegye célba nyíltan és lesből. Bár Kovács Jenő ebben a hadikultúrában szűkös forrásokkal rendelkezett (csak Mao Ce-tung katonai teóriáit tudta 1993 és 1996 között felhasználni), a fogalomalkotó szándéka mégis jelentős hatást gyakorolt a magyar hadtudósok további kutatásaira⁵¹. A gerilla és partizán hadviselés ezen területén elért eredmények pozitívan hatással lehetnek az országunkat fenyegető terrorizmus elleni küzdelemre, és segíthetik a megértést, valamint a szerteágazó feladatok végrehajtását is.

Forgács Balázs az eredményeket szintetizálva arra a következtetésre jutott, hogy az indirekt hadviselés irreguláris csoportjainak legfőbb jellemzője⁵² közös. A gerilla, a felkelő, vagy a terrorista „az alkalmazott erőszakot a fegyveres küzdelem végső céljának eléréséig kívánja fokozni...”. A kutató levezetése során pontosan leírta, hogy a gerillaháború olyan folyamat, amely fejlődése során önmagát erősíti. A gerillák által kifejtett háborús erőszak az ellenfél erőfeszítéseit folyamatosan fokozza, amelynek agresszív védő hatása a gerillák saját létét és a bizonytalanságukat egyszerre növeli. Ez ugyanakkor a gerillák azon szándékát erősíti, amely az ellenfelet védtelenné kívánja tenni úgy, hogy az ellenfél erejével folyamatosan számolnia kell. Ez a hadikultúra a gerilla háborút már nem csak a hódítók elleni belpolitikai célok elérésének egyik eszközeként írja le, hanem ma már egy adott államban fennálló politikai rendszer megdöntésére, átalakítására irányuló indirekt törekvésként is. Az öngerjesztő folyamatban a civil lakosság által támogatott fegyveres küzdelmet – a reguláris alakulatok harcát – az aszimmetrikus erők szembenállása és a válogatás nélküli, véletlenszerű fegyverhasználat jellemzi.

A fentiek alapján viszont egyértelműen igazolható, hogy a kiszámíthatatlan fegyveres harc mellett az erőszak folytonosságát pontosan az információk tudatos felhasználása és megjelenítése szolgálja. Ezen hadviselési kultúra a politikai akarat kikényszerítése és a kifárasztás módszerében halálos eszközzé tette az információt. Az általam bemutatott új megközelítés bizonyítékai több helyen is tetten érhetők. A cikk kereteinek szűkösége miatt itt Carlos Marighella, „A városi gerilla kiskézikönyve” című írásában⁵³ fellelhető gondolatokat mutatok be. Marighella egy egész fejezetet⁵⁴ szánt a városi gerillaharcot támogató információk jelentőségére. „A

⁵⁰ FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, pp. 70-71. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁵¹ Uo.: p. 91.

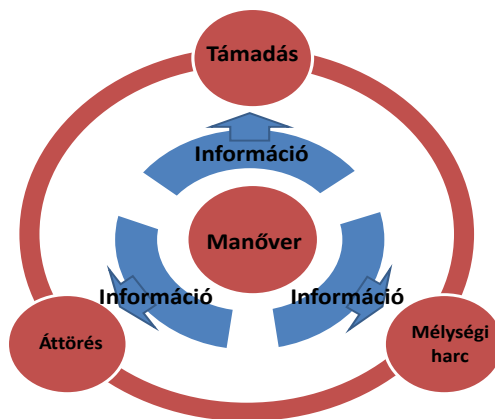
⁵² Uo.: p. 93.

⁵³ Választásomat az indokolta, hogy a szerzőt inkább terroristának tartják, mint a gerillának. Bővebben: FORGÁCS Balázs: Gerillák a városokban - Carlos Marighella és "A városi gerilla kis kézikönyve", Sereg Szemle, 2012/4. pp. 99-110.

⁵⁴ MARIGHELLA, Carlos: Minimanual of the urban guerrilla, In.: MALLIN, Jay: Terror and Urban Guerrillas, A Study of Tactics and Documents, Edited and with an Introduction by

diktatúra ellenzőinek összpontosítása nagyon fontos szerepet játszik: információkat gyűjtenek a rendőrség és kormányzati hivatalnokok tevékenységéről, valamint eltitkolják a gerillák akcióit. A hamis információra utalt ellenség sorsa a borzasztó veszteségek miatt még rosszabb.” Marighella meglátása szerint⁵⁵, a „gerilla csak akkor kerülheti el a vereséget, ha a kezdeti előnyökre bizza magát...”, és az őt kezdeti előny között rögzítette, hogy „az információs hálózat legyen jobb, mint az ellenségé”.

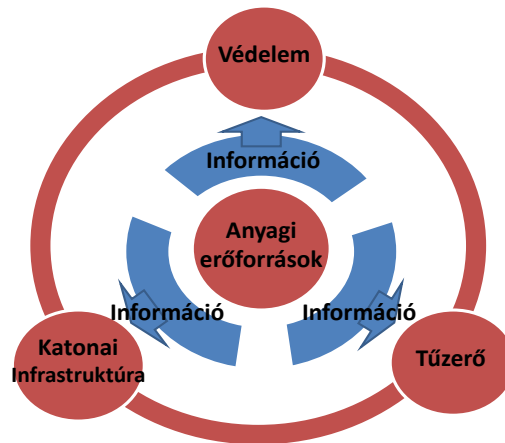
Összefoglalva, a hadikultúrák elmélete szerint a fegyveres küzdelmekben és a háborúk megvívásában az információ, valamint a kommunikáció (a propaganda) az erőszak támogatását, továbbá annak fokozását közvetlen módon szolgálja. Az általam kiemelt terrorizmus területén az információ a folyamatos erőszak és a kifárasztás legfőbb eleme. Amíg tehát a mozgáscentrikus hadikultúrában (3. ábra) a manőver, az anyagcentrikus hadikultúrában (4. ábra) az anyagi erőforrás, addig gerilla hadviselés hadikultúrájában (5. ábra) a középpontban pontosan az információ áll.

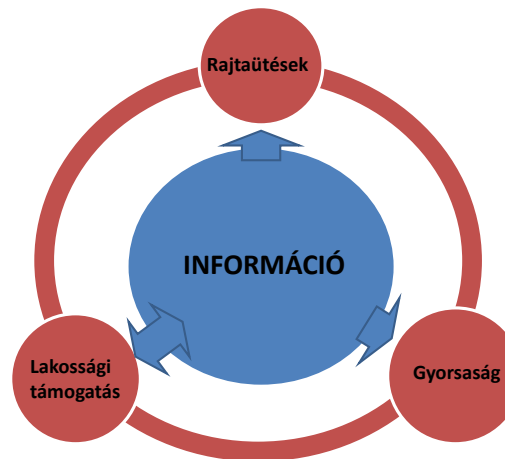
3. ábra: Mozgáscentrikus hadviselés
(saját szerkesztés)

1982, p. 87., <http://www.latinamericanstudies.org/book/Marighella.pdf> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁵⁵ Uo.: p. 84.

4. ábra: *Anyagcentrikus hadikultúra:*
(saját szerkesztés)

5. ábra: *Gerilla hadviselés hadikultúrája*
(saját szerkesztés)

Forgács Balázs szerint, az anyagcentrikus hadikultúra⁵⁶ a „kezdeményező ellenség sikereinek meghiúsítására törekszik, annak támadó erői megsemmisítésével”. Ez az elgondolás ugyanakkor „a kreatív ellenfelet adott esetben előnyökhöz is juttathatja”. A fegyveres konfliktusok és a háborúk során az erőfölény birtokában akár területeket is átengedhetnek, de még a kezdeményezést is kiengedheti a kezükből. Ez a felfogás számomra pontosan azt jelenti, hogy a XXI. század hálózatalapú társadalmában a háborúkra a gerilla hadviselés elméletére építő, és a fegyveres harcok mellett fokozatosan erősödő, információcentrikus adat- és hírigényű hadviselés lesz a jellemző.

A biztonság, az erőszak elleni védelem és az információ

A 9/11 óta eltelt időszak háborúi és fegyveres konfliktusai teljes mértékben bebizonyították, hogy szinte teljesen védtelenek vagyunk az információk és a kommunikáció által közvetített erőszaktól. A bennünket érő kihívások, kockázatok és egyre csak fokozódó fenyegetések miatt kevésbé hisszük el, hogy a jövőben képesek lesznek a modern társadalmak az érlelődő, „alapvető információs változásokat” kezelni. Egyetértve Forgács Balázs⁵⁷ diagnózisával, „korunk emberének nagy társadalmi, politikai traumája, hogy a hidegháború vége után ... azzal kell szembesülnie, a két világhatalom globális, egykori szembenállásának megszűnte nem jelentette, nem jelenti az örök béke korának eljövételét, nem feltételezi a békés, fegyveres konfliktusok nélküli jelent és jövőt”.

Az információs műveletek és az információs hadviselés elmélete már az öbölháború fegyveres tapasztalatainak feldolgozása után megkezdte fejlődését⁵⁸ mind az anyagcentrikus, mind a mozgáscentrikus hadikultúrákban, és az ISIS ellen vívott küzdelemben, szemmel láthatóan a gerilla hadviselés hadikultúrájában is. A globalizálódó demokratikus társadalmak az új, konvencionális és nem konvencionális háborúkban felismerték az informatikai és távközlési kommunikációs rendszerek jelentőségét. Várhegyi István szerint⁵⁹ amelyik fél a fegyveres küzdelem során „az információhoz előbb fér hozzá, és azzal jól tud gazdálkodni, az nyer, amelyik fél erre nem képes, az veszít. Ilyen egyszerű törvények fogják megszabni a további fejlődés útját”. A társadalmak védelmét ellátó fegyveres erők esetében az ország és a szövetségek biztonságát a stratégiák és a katonai doktrínák⁶⁰ már tartalmazzák. A védelmünket a biztonság átfogó értelmezéséből kiindulva kell megközelíteni. A fokozódó terrorizmus miatt a védekezést nem csak nemzetközi és állami szinteken kell értelmezni, hanem az egyének szintjén is.

⁵⁶ FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, p. 68. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁵⁷ Uo.: p. 5.

⁵⁸ Bővebben SZABÓ András: Az információs hadviselés és a hadtudomány, Hadtudomány, 1998. 4. szám., <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/1998/ht-1998-4-5.html> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Az információs társadalom és a biztonság kérdéseit már korábban is vizsgáltam, ahol legfőbb forrásként a NATO és az EU biztonsági stratégiáit jelöltem meg meghatározó doktrínáknak Magyarországon. SIMON László Az információs társadalomba való átmenet hatása a korszerű felderítésre, Szakmai Szemle, 2009/3. pp. 60-61.

Az erőszak és az információk feltárt jelenkori összefüggései alapján a polgári áldozatok biztonságának kérdései kerülnek előtérbe. A további vizsgálatokhoz alapul szolgálhat a fegyveres konfliktusok szereplőinek felosztása, amelyet Resperger István 2013-ban foglalt össze. Ha az akkori értékelést kiegészítjük a civileket fenyegető információk direkt és indirekt hatásaival (6. sz. ábra) akkor láthatóvá válik, hogy az elkövetői csoportok mennyire vannak befolyással az államot alkotó polgárok biztonságérzetére. A kiegészítem azt jelzi, hogy a felkelők általi fenyegetést leszámítva, minden esetben a legnagyobb fenyegetésnek a civilek vannak kitéve.

A fegyveres konfliktusok szereplőinek értékelése ⁶¹				Az információ szerepe az egyéni, civil áldozatok vonatkozásában	
	Motiváció cél	Stratégiai célok	Szabályok	Direkt hatás	Indirekt hatás
Felkelők	ideológiai politikai etnikai	Az állami ellenség megdöntése	Nincs	Nincs	Biztonságérzet csökken, de támogató
Terroristák	ideológiai politikai etnikai	Terrorista akciók Médiahatás	Nincs	Fenyegetés, verbális agresszió	Félelemkeltés, nincs biztonságérzet
Hadurak	gazdasági politikai	Médiahatás Brutális erőszak	Nincs	Fenyegetés, verbális agresszió	Félelemkeltés, nincs biztonságérzet
Szervezett bűnözők	gazdasági	Hálózat rugalmasság	Nincs	Fenyegetés, verbális agresszió	Félelemkeltés, nincs biztonságérzet

6. ábra
(bővítette a szerző)

A civil áldozatok érintettségének bővülésével is magyarázható, hogy az elmúlt 25 évben folyamatosan kellett fokozni a biztonságérzetet növelő állami szerepvállalást. Az Európában fokozódó terrorizmus minden országban átalakította a fegyveres erők, a rendészeti és rendvédelmi szervek feladatait. Az államok jogrendszereik alapján⁶² eltérő módon igyekeznek biztonsági garanciákat adni. Ez egyszerre igaz a kiber- és a terrortámadások esetében is. A civil áldozatok és a közvetlen fenyegetések csökkentése érdekében sorra kerültek felállításra a szervezett bűnözés elleni, a terrorelhárító és nem utolsósorban a kibervédelmi szervezetek. Az erőszakot közvetítő és fokozó kommunikáció, illetve fenyegető adatforgalom miatt áthelyeződött a hangsúly a lakosság biztonságát érintő nyílt és titkos

⁶¹ Az eredeti ábrát Resperger István szerkesztette. In.: RESPERGER István: Kis háborúk nagy hatással. XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés jellemzői, Felderítő Szemle 2013. 1. szám, p. 213.

⁶² SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására, Szakmai Szemle, 2015/3. pp.145-151.

információk felderítésének elméleti és törvényi meghatározására⁶³. A védelem és a biztonság egyéni felelősségének témakörében fokozatosan erősödik az az elgondolás, hogy nem állhat mindig mögöttünk egy rendőr, egy katona, vagy éppen egy titkosszolgálati, kommunikációs illetve informatikai szakember.

Az általam említett egyéni felelősség a bennünket érintő kockázatok területén, azok elkerülése, kezelése és felszámolása esetében értelmezhető. A közösségi média, az elektronikus állami és üzleti hálózatok felhasználói oldalán a gondolkodásunk modern kori követelmények szerinti átalakításában nekünk is szerepet kell vállalni. Az egyéni védelmünk egyes számú felelősei mi magunk vagyunk. Ennek családi és társadalmi fontosságát egyre többen érezzük. A védekezés egyéni sajátosságai és összetettsége, valamint saját tapasztalataink, illetve tudásunk hiányosságai miatt a megoldás pontos részleteire nem tudjuk a válaszokat. A biztonságátudatosság kialakításában és a kockázatok esetében viszont több működő modell áll rendelkezésünkre a társadalom különböző területeiről. Az állami és a globális üzleti szereplők elsősorban a válságok kezelésében alkalmaznak olyan értékelő-elemző módszereket, amelyek növelik a reagálásuk sikerességét és a védelmük hatékonyságát. A védelem területén már most is több foglalkozás és beosztás esetében törvények írják elő a nemzetbiztonsági kockázatok⁶⁴ meghatározását és a nemzetbiztonsági védelem ellátását támogató nemzetbiztonsági ellenőrzés kötelezettségét.

Élnünk kell a biztonsági rendszerek és módszerek által nyújtott védelmi lehetőségekkel, és elfogadónak kell maradnunk azokkal az intézkedésekkel kapcsolatban is. Ez akkor is igaz, ha speciális biztonságunkat fenyegető társadalmi helyzetekben az alkalmazás alapvető jogainkat szűkíti, esetenként korlátozza. A tervezett széleskörű, esetenként megszorító változtatások tekintetében a közvélekedés és a közhangulat is ellenséges. Ugyanakkor be kell látnunk, hogy a XXI. század digitális hálózataiban eddig elért és kivívott szabadságunkkal, elektronikus adatainkkal, kapcsolatainkkal és eszközeinkkel egyre többen akarnak visszaélni, esetenként rajtuk keresztül életveszélyesen fenyegetnek, vagy éppen félelemben tartanak bennünket.

Befejezés

Az információ, mint fegyver? A címben megfogalmazott kérdés meggyőződésem szerint a XXI. század legfontosabb, a kérdésre adható válaszok miatt pedig egyszerre a legmegosztóbb problémájáról szól. A globalizálódó információs társadalmak a kézzel fogható valóságtól merőben eltérő fizikai teret hoztak létre. A kibertér mind az erőszak, mind az agresszió színterévé vált. A probléma vizsgálata során az aszimmetrikus hadviselést és a gerilla hadviselés hadikultúráját vettem alapul oly módon, hogy a hálózathoz kapcsolódó, potenciális áldozatok egyéni szintjén keressek megoldásokat. Ebben az összevetésben annak vizsgálatára, hogy az információ lehet-e halálos fegyver, értékelésem szerint az

⁶³ Ezzel bővebben a nemzetbiztonság foglalkozik. In.: Nemzetbiztonsági alapismeretek (Szerk.: Kobilka István), Nemzeti Közsolgálati és Tankönyvkiadó Kft. 2013. p. 368.

⁶⁴ SZABÓ Károly: Az elhárítás (Az elhárítás egyéb feladatai; Nemzetbiztonsági kockázatok; A cégellenőrzés), Nemzetbiztonsági alapismeretek (Szerk.: Kobilka István), Nemzeti Közsolgálati és Tankönyvkiadó Kft. 2013. pp. 186-192.

anyagi megközelítésnél tágabb értelmezésre volt szükség. A megoldási alapok kiválasztásánál szándékosan nem a halálos küzdelem tárgyi oldalát helyeztem előtérbe. Az információt jóval többnek kell tekintenünk, mint nullákból és egyesekből álló elektronikus, vagy digitális jelsorozatot.

A kérdésre a választ így az információ, az erőszak és a fegyveres konfliktusok összetett rendszerében kerestem. Bár a kutatás megkezdésekor is tisztában voltam azzal, hogy a válaszaimmal újabb és újabb kérdések, illetve esetenként ellentétes tartalmú vélemények is jelenhetnek meg, mégis szerettem volna „kapaszkodókat és modelleket” találni, amelyek a biztonságérzetünket növelő eredményekkel biztathatnak bennünket, a laikusoknak és a kibertérben jól eligazodó hozzáértőknek is.

Resperger István megfogalmazása szerint⁶⁵ az a Clausewitz-i teória továbbra is érvényesül, hogy a „*jelenkor fegyveres konfliktusaiban a politikai cél a háborúval elért akaratérvényesítés*”⁶⁶, az egyes csaták megnyerése pedig csak katonai feladat. A terrorizmus és a jelenkor háborúi, akár elfogadjuk, akár nem, ebből a felfogásból táplálkoznak. A cikkem következtetései ugyanakkor ráirányíthatják a figyelmünket azokra a magyar katonai gondolkodókra, akik az erőszak és annak alkalmazásának hadikultúrái alapján igyekeznek megérteni, illetve törekszenek megszervezni az elhúzódó és konvencióktól mentes fegyveres erőszak elleni védelmet.

Egyetértve a terrorizmussal kapcsolatos 2005-ös kutatási eredményekkel⁶⁷, a küzdelemben résztvevők kölcsönös megértését szolgáló tudásbázis kialakítása, továbbá a vezetői döntéseket támogató, hiteles adatbázisok kimunkálása lehet az egyik megoldás. A nem katonai műveleteken keresztül mindenki számára elfogadható, hogy a hálózatokban megjelenő adatok, programok, "okos" alkalmazások és a széles körben kapcsolódó eszközök olyan elegyet képezhetnek az emberek és a szélsőséges csoportok viszonyában, amelyek közvetett módon, de valóban halálos kimenettel járhatnak. Ebben az új dimenzióban elsődlegesen a terrorizmus elleni küzdelem során felhalmozott tapasztalatok lehetnek azok, amelyek kézzel fogható előnyt biztosítanak számunkra a fegyveres küzdelemben használt digitális eszközökkel szemben.

Ha csak az agresszió általam szándékosan nem hangoztatott fogalmát vesszük alapul. „*Agresszió: támadó, erőszakos fellépés más személlyel szemben. Az analitikus irányzatok értelmezésében „más ember feletti hatalomra törő akarat”, illetve a halálösztön megnyilvánulásai.*”⁶⁸, vagyis ha az információt nem kapcsolom össze az agresszióval, a hatalom egyik tartami eszközével, akkor akaratlanul is alul értékelhetjük a programok, illetve a kódok felhasználásának közvetett fenyegető kockázatát. Hadd idézzek most egy klasszikus kijelentést a világ vezető hatalmának

⁶⁵ RESPERGER István: Kis háborúk nagy hatással. A XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés jellemzői, Felderítő Szemle 2013/1. p. 200.

⁶⁶ Clausewitz: „A háború tehát az erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet akaratunk teljesítésére kényszerítsük.” CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról (ford.: Szabó Júlia) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. p. 39.

⁶⁷ BOLGÁR Judit - SZTERNÁK Nóra - SZTERNÁK György: A terrorizmussal kapcsolatos kutatás legújabb eredményei, Felderítő Szemle 2005/4. p. 44.

⁶⁸ BARTHA Lajos: Pszichológiai Értelmező Szótár, Budapest, Akadémia Kiadó, 1981. p. 10.

korábbi hírszerző főnökétől, Leon Panettától, aki azt mondta⁶⁹, hogy „a következő Pearl Harbor egy kibertámadás lehet”.

A fentiek alapján arra a kérdésre tehát, hogy az információ lehet-e fegyver, a válaszom nem kevesebb, mint az, hogy a gerilla hadviselés hadikultúrájában a fegyveres küzdelem legjellemzőbb, folyamatosságot biztosító eleme maga az információ. Maga a hadikultúra információcentrikus, és ez a gerillák, a felkelők, illetve a terroristák győzelmének egyik záloga. Meggyőződésem szerint nem kell megvárnunk azokat a hagyományos fegyverekkel vívott csatákat, amelyekben a löfegyverek mellett az információ és a hatalom átvételét támogató kommunikáció, vagy propaganda, mint közvetett halálos fegyver bizonyítottan megjelenjen. A modern államoknak és azok speciális szervezeteinek mind a szankciók, mind a megelőzés, a felderítés és az elhárítás területén széles körben kell garantálni a biztonságunkat, valamint fokozni védelmünket. A küzdelemben a legnagyobb veszteségeket elszenvedő civil lakosságnak és a nem állami szereplőknek is aktívan részt kell vállalniuk. A közvetlen támogató állami segítségen túl a saját biztonsági tudatosságunk növelése hozzájárul egy békésebb valós és virtuális világ kialakításához.

Felhasznált irodalom:

- ÁGH Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1989., p. 304., ISBN: 9633265924
- BARTHA Lajos: Pszichológiai Értelmező Szótár, Akadémia Kiadó, Budapest 1981., p. 289., ISBN: 9630519860
- BOLGÁR Judit - SZTERNÁK Nóra - SZTERNÁK György: A terrorizmussal kapcsolatos kutatás legújabb eredményei, Felderítő Szemle 2005. 4. szám, pp. 5-60., HU ISSN 1588-242X
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról (ford.: Szabó Júlia) Zrínyi Kiadó, Budapest 2013. p. 707. ISBN 978 963 327 599 3
- CREVELD, Martin van: The Art of War: War and Military Thought. Cassell, London, 2000. ISBN 0-304-35264-0 (also Collins/Smithsonian, New York, 2005. ISBN 0-06-083853-1); CREVELD, Martin van: The Changing Face of War: lessons of combat, from the Marne to Iraq. Presidio Press, New York, 2006. ISBN 978-0-89141-901-3;
- DASSE, Christopher: Kleine Kriege – Große Wirkung. Wie unkonventionelle Kriegführung die internationale Politik verändert. Nomos, Baden-Baden, 1999. 312. ISBN 978-3789062087;

⁶⁹ Leon Paletta, a CIA főigazgatója 2011. február 10-én adott tájékoztatást az USA Kongresszusában. In.: RYAN, Jason: CIA Director Leon Panetta Warns of Possible Cyber-Pearl Harbor, ABC News, 2011., <http://abcnews.go.com/News/cia-director-leon-panetta-warns-cyber-pearl-harbor/story?id=12888905> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

- FORGÁCS Balázs: Gerillák a városokban - Carlos Marighella és "A városi gerilla kis kézikönyve", Sereg Szemle, 2012. 4. szám pp. 99-110., HU ISSN: 2060-3924
- FORGÁCS Balázs: In memoriam Kovács Jenő, Hadtudomány 2009. 1-2. szám, pp. 105-112. ISSN 1215-4121
- KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája.(Komplex kutatási téma), Budapest, 1995. II. kötet. (Kézirat)
- MÜNKLER, Herfried : Die neuen Kriege. Rowohlt, 2004, ISBN 3-499-61653-X.
- OLIVIER, Christiane: Az agresszív gyermek és a szülők, Pont Kiadó Kft. 2004., p. 85. ISBN: 9789639312944
- RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig, Felderítő Szemle 2013. 3. sz. p. 27., HU ISSN 1588-242X
- RESPERGER István: Kis háborúk nagy hatással. A XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés jellemzői, Felderítő Szemle 2013. 1. szám, pp. 200-229., HU ISSN 1588-242X
- RESPERGER István: A gépesített hadviselés elmélete és megvalósítása, a Blitzkrieg, AETAS Történettudományi Folyóirat, 2007. 4. szám, p. 37., ISSN 0237-7934
- SCHMITT, Carl: A politikai fogalma, Osiris Kiadó - Pallas Stúdió - Attraktor, 2002., ISBN 963920773X
- SIMON László Az információs társadalomba való átmenet hatása a korszerű felderítésre, Szakmai Szemle, 2009. 3. szám, pp. 60-61. HU ISSN 1785-1181
- SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására, Szakmai Szemle 2015. 2.szám, pp. 145-151. HU ISSN 1785-1181
- SZABÓ Károly: Az elhárítás (Az elhárítás egyéb feladatai; Nemzetbiztonsági kockázatok; A cégellenőrzés), Nemzetbiztonsági alapismeretek (Szerk.: Kobolka István) Nemzeti Közszerződési és Tankönyvkiadó Kft. 2013., p. 368. ISBN 978-915-5344-32-9

Felhasznált jogszabályok:

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2011. évi XXXIV. törvény a Magyar Köztársaság területén szolgálati céllal tartózkodó külföldi fegyveres erők, valamint a Magyar Köztársaság területén felállított nemzetközi katonai parancsnokságok és állományuk nyilvántartásáról, valamint jogállásukhoz kapcsolódó egyes rendelkezésekről

Felhasznált internetes források:

- DEÁK János: Napjaink és a jövő háborúja, *Hadtudomány*, 2005. 1. szám, http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- DRÁBIK János: Az ukrajnai Gladio, <http://users.atw.hu/kukkorooos/Drabik/DOC/ukgladio.docx>. (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikulturái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 2009., http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- GÜRKAN, Seda: Eljött a terrorizmussal kapcsolatos stratégia ideje?, *NATO Tükör* 2008. 4. szám, http://www.nato.int/docu/review/2008/04/AP_CTRT/HU/index.htm (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- KOVÁCS László: Az információs terrorizmus eszköztára, *Hadmérnök: Robothadviselés 6.*, Tudományos Szakmai Konferencia, 2006, http://www.hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/kovacs_rw6.html (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- MARIGHELLA, Carlos: *Minimanual of the urban guerrilla*, In.: MALLIN, Jay: *Terror and Urban Guerrillas, A Study of Tactics and Documents*, Edited and with an Introduction by 1982, p. 87., <http://www.latinamericanstudies.org/book/Marighella.pdf> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- PARK Madison- FORD Dana: North Korea to U.S.: Show evidence we hacked Sony, <http://edition.cnn.com/2015/01/13/asia/north-korea-sony-hack/> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- RID, Thomas: “Cyber War Will Not Take Place”: Dr Thomas Rid presents his book at NATO Headquarters, http://www.nato.int/cps/cs/natohq/news_100906.ht (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- RYAN, Jason: CIA Director Leon Panetta Warns of Possible Cyber-Pearl Harbor, ABC News, 2011., <http://abcnews.go.com/News/cia-director-leon-panetta-warns-cyber-pearl-harbor/story?id=12888905> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- SIMON Sándor nyugállományú altábornagy Professor Emeritus 70. születésnapja alkalmából rendezett Tudományos Ülés anyaga, *ZMNE* 1999., <http://www.zmne.hu/tkkk/tudtev/simon.htm> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- SMEJKÁL Péter: „Halálos kibertámadásokra készül az Iszlám Állam”, <http://www.origo.hu/techbazis/20151117-islam-allam-halalos-kibertamadas-felkeszules-nagy-britannia-terrorizmus-parizs-tamadas.html> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

- Sz. n.: Origo.hu: Gyilkolhatnak az észak-koreai hackerek, 2015.05.29., <http://www.origo.hu/techbazis/20150529-hacker-eszak-korea-gyilkossag-tamadas-kiberbiztonsag.html>, (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- Sz. n.: Origo.hu: „Ezerfős külföldi társaság inzultált több tucat nőt Kölnben”, <http://www.origo.hu/nagyvilag/20160105-koln-hamburg-menekult-szilveszter-szexualis-zaklatas.html> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)
- SZABÓ András: Az információs hadviselés és a hadtudomány, Hadtudomány, 1998. 4. szám, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/1998/ht-1998-4-5.html> (Letöltés ideje: 2016.02.15.)

BÁNYÁSZ PÉTER

A KÖZÖSSÉGI MÉDIA SZEREPE A LÉLEKTANI MŰVELETEKBEN AZ ELMÚLT IDŐSZAK VÁLSÁGAINAK TÜKRÉBEN

Bevezető

A lélektani műveletek (továbbiakban *PSYOPS*)¹ általánosságban olyan tevékenységet takarnak, amelynek során a szembenálló felek céljaik elérése érdekében tudatos lélektani ráhatást kívánnak elérni.² A lélektani műveleteket a hazai³ és NATO doktrínák⁴ az információs műveletek közé sorolja. Az AJP-3.10 az alábbi képességeket, eszközöket és eljárásokat határozta meg az információs célkitűzésekre vonatkozóan:

- lélektani műveletek,
- megjelenés, viselkedés,
- műveleti biztonság,
- információbiztonság,
- megtévesztés,
- elektronikai hadviselés,
- fizikai pusztítás,
- kulcsfontosságú vezetőkkel kapcsolatos tevékenység,
- számítógép-hálózati műveletek,
- civil-katonai együttműködés.

A 2014-ben megjelent Információs műveletek doktrína az alábbiakban fogalmaz: „*A Lélektani Műveletek (PSYOPS) elsődleges célja, hogy befolyásolja egy kiválasztott célcsoport viselkedését, magatartásformáit és véleményét az előljáró által elfogadott PSYOPS célokkal összhangban, valamint hogy kiváltsa vagy megerősítse a célcsoport kívánt viselkedését az előljáró távlati céljainak érdekében.*”⁵

Lélektani hadviselést már a hadviselés kezdetétől alkalmaztak,⁶ bár magát a fogalmat a II. világháborútól kezdve alkalmazzák, míg a lélektani műveleteket, mint

¹ Az angolszász terminológia alapján Psychological Operations

² Pix Gábor: A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata, Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2005.

³ Ált/57., Információs műveletek doktrína, MH DOFT kód: MD 3.10 (1), 2014. augusztus 5. pp.1-15.

⁴ AJP 3.10- Allied Joint Doctrine for Information Operations, 2009. november, <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (Letöltés ideje: 2016.02.25.)

⁵ Ált/57.

⁶ Tudományos alapokon megtervezett lélektani műveleteket a XX. században terveztek, de hatástényezők alapján már az őskorban megjelentek olyan harci, illetve a harchoz köthető cselekmények, amelyek a PSYOPS közé sorolnánk. Gondolok itt a harcosok, vadászok varázsló általi felkészítésére, a harci morál növelésére irányuló tevékenységekre. Pix

katonai terminológiát az 1960-as évek óta használják. Tudományos alapokon megtervezett lélektani műveleteket a XX. században terveztek, de hatástényezőik alapján már az őskorban megjelentek olyan harci, illetve a harchoz köthető cselekmények, amelyek a PSYOPS közé sorolnánk. Gondolok itt a harcosok, vadászok varázsló általi felkészítésére, a harci morál növelésére irányuló tevékenységekre. Pix Gábor doktori értekezésében többek között felidézi i.e. 53-ból Plutarkhosz megfigyeléseit a carrhaei csatáról, amelyben a harcosok az ellenség katonáinak elriasztása érdekében olyan félelemkeltő technikákat alkalmaztak, mint a saját erő eltúlzása, a külső megjelenés, az érzékszervekre gyakorolt tudatos ráhatás. A propaganda, mint a lélektani műveletek módszere szintén megjelent már az ókorban. Az ellenség manipulálását, mint követendő stratégiát már Szun Ce is megfogalmazta a Háború művészete című munkájában.

A PSYOPS célcsoportja nem csupán az ellenség lehet, ugyanúgy folyhat semleges, bizonytalan, el nem kötelezett célcsoportokkal szemben, ahogy irányulhat a szövetségesek, illetve a lakosság befolyásolására. A NATO lélektani műveleti doktrínája⁷ a célzott információközlést fogalmazza meg alapvető gyakorlatként. A célzott információközlés rendkívül széles skálán mozoghat. A fogalmat korábban propagandaként nevesítették, azonban a propaganda alapvetően ideológiai indíttatású volt. A NATO kiemelt figyelmet fordít pl. a stratégiai céljainak a közösségi médiában történő bemutatására a nyitott diplomácia jegyében. A Szövetség hidegháborútól eltérő barátságos, együttműködő szervezet képet kíván magáról festeni,⁸ ily módon a NATO műveletek (pl. ISAF) stratégiai kommunikációjában is komoly szerepet játszik.⁹

Eljárások tekintetében megkülönböztetünk fehér, azaz ismert, szürke, azaz ismeretlen, illetve fekete, azaz a valóságtól eltérő célzott információközlést.

A technikai és technológiai innovációval párhuzamosan bővültek az információterjesztés médiumai. Napjainkban az egyik legjelentősebb csatorna az internet és azon belül a közösségi média. A különböző közösségi hálózatok, blogok, fórumok, de kép- és videómegosztó oldalak mind lehetőséget biztosítanak propaganda-ellenpropaganda folytatására, amelyekre az egyes államok kiterjedt szervezeteket tartanak fenn. De nem csak az államok alkalmazzák a közösségi

Gábor doktori értekezésében többek között felidézi i.e. 53-ból Plutarkhosz megfigyeléseit a carrhaei csatáról, amelyben a harcosok az ellenség katonáinak elriasztása érdekében olyan félelemkeltő technikákat alkalmaztak, mint a saját erő eltúlzása, a külső megjelenés, az érzékszervekre gyakorolt tudatos ráhatás.

⁷ AJP-3.7. NATO Military Policy on Psychological Operations, 2003., <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS-Policy-2003.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 12. 19.)

⁸ SZIJJ Dóra: Ne kényszerítsd, formáld át! - A nyilvános diplomácia és a közösségi média jelentősége mindennapjainkban és a NATO Public Diplomacy Division tevékenységében, Biztonságpolitika.hu, 2011. december 15., <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1217&title=ne-kenyszeritsd-formald-at-a-nyilvanos-diplomacia-es-a-kozossegi-media-jelentosege-mindennapjainkban-es-a-nato-public-diplomacy-division-tevekenysegeben> (Letöltés ideje: 2015. 12. 19.)

⁹ NÉMETH József Lajos: A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban, Hadtudomány, 2013/1-2. pp. 129-139.

médiát ily' módon, többek között a magát Iszlám Államként (továbbiakban IÁ)¹⁰ deklaráció csoport rendkívül professzionálisan él ezekkel az eszközökkel. A tanulmányban az elmúlt időszak jelentősebb válságaira fókuszálva megvizsgálom, hogyan alkalmazzák/alkalmazhatják a közösségi médiát a különböző állami és nem állami szereplők lélektani műveletek végrehajtására. E jelentősebb események az ukrán-orosz konfliktus, a szíriai polgárháború, a 2015-ös európai menekültválság, illetve az Iszlám Állam paradigmaváltó¹¹ jelenléte.

Értelmezésemben a közösségi média olyan internetes oldalak és alkalmazások összessége,¹² melyeknél a tartalmat nem a szolgáltató állítja elő, hanem a felhasználók, a szolgáltató csupán a keretet biztosítja. Az előállított tartalmat aztán a többi felhasználó kiegészítheti, megoszthatja, kommentezheti ezáltal új/részben új tartalmat létrehozva. Ami ezzel túllép a klasszikus közösségi média definíción, megítélésem szerint ide sorolhatunk különböző okostelefonokra (tabletekre stb.) készített alkalmazásokat is, hiszen ezek többsége is a felhasználói interakción alapul, illetve integratív szerepet töltenek be az egyes közösségi oldalak között. Németh József Lajos és szerzőtársai a hibrid hadviselési módnak egy különösen jelentős területeként jellemzik a közösségi médiát.¹³

Korunk konfliktusai az aszimmetrikus hadviselés, illetve a hibrid hadviselés értelmezési keretei közt vizsgálandóak. Kölcsönözve Steven Metz és Douglas V. Johnson II fogalmi meghatározását az aszimmetrikus hadviselés¹⁴: „*A katonai és a nemzetbiztonsági területeken értelmezve, az aszimmetria gyakorlatilag a szembenálló féltől eltérő cselekvési változatokat (műveleteket), szervezeteket, és gondolkodási módot képvisel, abból a célból, hogy maximalizálja a saját előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen. Az aszimmetria lehet politikai- stratégiai, vagy katonai- stratégiai, illetve ezek kombinációja is.*”¹⁵ Frank G. Hoffmant fogalmi meghatározását veszik alapul.¹⁶ „*Hibrid fenyegetések a hadviselés számos formáját magukban foglalják, beleértve a konvencionális képességeket, irreguláris harceljárásokat és képződményeket, valamint a válogatás nélküli erőszakot*

¹⁰ Maga az Iszlám Állam elnevezés is a propaganda részét képezi, számos vitát gerjesztve pl. a terrrorszervezet médiában történő helyes megnevezését illetően.

¹¹ Megítélésem szerint több aspektusból paradigmaváltónak nevezhetjük az Iszlám Államot, elég, ha az általa alkalmazott stratégiát nézzük, hogy egy földrajzilag körülírható terület felett kvázi állami funkciókat látnak el. Én azonban elsősorban a média megjelenésben, a propagandában látom a paradigmaváltást, amit a későbbiekben bővebben kifejtek.

¹² Pl. közösségi oldalak (Facebook, LinkedIn), a különböző makro- és mikroblogok (Twitter, Blog.hu), kép- és videómegosztó oldalak (Picasa, YouTube) stb.

¹³ BALOG Fatime-FEKETE Csanád-NÉMETH András-NÉMETH József: A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra, Hadmérnök, 2015/4., pp. 127-137.

¹⁴ Az aszimmetrikus hadviselésről bővebben lásd: Krajnc Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései, Repüléstudományi Közlemények 2008/1., 1-7.o., illetve a haderő, az állam és a társadalom viszonyában FORGÁCS Balázs-KALÓ József-NÉMETH József Lajos: Aszimmetrikus kihívások a haderő, az állam, valamint a társadalom viszonyában, Hadtudomány 2015/1-2. pp. 106-110.

¹⁵ METZ, Steven- V. JOHNSON II, Douglas: Asymmetry and U.S. military strategy: Definition, background, and strategic concepts, The Strategic Studies Institute, 2001. január, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=223> (Letöltés ideje: 2016. 02. 03.)

¹⁶ HOFFMAN, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars 2007. p. 8.

alkalmazó terrorista akciókat és bűnözői tevékenységeket. Hibrid háborúkat egyaránt folytathatnak állami és a legkülönbözőbb nem állami szereplők. Az egymástól elszigetelten működő egységek, vagy akár ugyanaz a csoport is folytatathat „multimodális” tevékenységeket, de ezek általános, műveleti, valamint harcászati irányítása és koordinálása a fő hadszíntéren megy végbe, annak érdekében, hogy a szinergikus hatások bekövetkezzenek a konfliktusok pszichológiai és fizikai dimenzióiban. Ezen hatások a háború valamennyi szintjén jelentkezhetnek.”

Porkoláb Imre megállapítása szerint: *„A hadviselésben a különböző területek együttes használata (kinetikus és nem kinetikus), valamint a háború formáinak összemosódása egyaránt megfigyelhető. Katonai szemszögből nézve nehéz nem észrevenni a haderőnek és a hírszerző szervezetek, valamint a különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetek szorosabb együttműködését, az irreguláris hadviselés különböző formáinak (gerilla hadviselés és terrorizmus) összemosódását és újabban a hagyományos és irreguláris erők integrált használatát. Ezen területek és formák együttes, közös stratégia által vezérelt használata és összehangolása hibrid hadviselést eredményez, amely különösen a hagyományos elveket valló haderővel szemben bizonyul hatásosnak.”¹⁷*

A tanulmányban vizsgált lélektani műveleteket egy állami és egy nem állami szereplő oldaláról elemzem. Teszem ezt azzal a céllal, mert mindkettő más-más célt képvisel elsődlegesen az általa folytatott műveletekkel, még ha nem egy esetben túl is lép azon, és más területeken is érvényesül. Az állami szereplő esetünkben Oroszország, a politikai döntéshozatal befolyásolás szándékával alkalmazza a közösségi oldalakat, rendkívül következetesen és professzionálisan, de nem csak a hibrid hadviselés eszközeként, A nem állami szereplő az Iszlám Állam, amelynek esetében a propaganda toborzásban betöltött szerepét mutatom be.

Az érintett válságok rövid ismertetése

A négy válság, amit ismertetni fogok, több közös ponttal is rendelkeznek. Az egyik, hogy az európai biztonságra, ebből következően az Európai Unió szervezetére komoly hatással bírnak. Szintén közös pont, és kapcsolódik az EU stabilitásához, hogy igen komoly lélektani műveletek célpontja a szervezet, amelyeknek célja az EU gyengítése. További közös pont, hogy mindegyik esetében érzékelhető Oroszország befolyásolásra irányuló törekvése. Hazánk EU – és NATO – tagságából, valamint geopolitika fekvéséből adódóan régóta Oroszország érdekszférájában fekszik. Ezzel kapcsolatban Vlagyimir Putyin, az Orosz Föderáció elnöke több interjúban nyíltan beszélt.¹⁸

¹⁷ PORKOLÁB Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? Hadtudomány, 2015/3-4. p. 35.

¹⁸ Legutóbb a német Bild magazinnak beszélt erről 2016. január 11-én, amelyben kifejtette, az egyik fő célja a közép-európai orosz befolyás visszaszerzése. Bővebben lásd: Bild-Interview mit dem russischen Präsidenten: Warum Putin Merkel mit seinem Hund erschreckte, Bild, 2016. január 11., <http://www.bild.de/politik/ausland/wladimir-putin/interview-mit-dem-russischen-praesidenten-russland-44091672.bild.html> (Letöltés ideje: 2016. 01. 20.).

Az orosz- ukrán konfliktus

A 2013 végétől ma is tartó ukrajnai konfliktust gyakran hibrid hadviselésként jellemezték. 1945. május 9-én, hat év után, egy óriási pusztítás lezárásával véget ért a második világháború Európában. A második világháború két évtized után újra lángba borította Európát, amelynek történelme egyébként sem volt mentes a háborús konfliktusoktól. Az Európai Unió elődei között az 1952-ben létrejött Szén- és Acél Közösség egyik célja azon az egyszerű felismerésen alapult, hogy amennyiben az államok szoros gazdasági kapcsolatban állnak egymással, nem lesznek érdekeltek háborúzni, hiszen az óriási gazdasági hátrányt okoz számukra. A megalakuló Montánunió nem véletlenül a francia-német kooperáció eredménye.¹⁹ Az elgondolás az európai történelemben példátlanul hosszú fegyveres konfliktus nélküli időszakot eredményezett a kontinensen,²⁰ az 1991-es délszláv háborúk kezdetéig nem viseltek háborút.

Ez a föderalista gondolkodók²¹ által vallott elgondolás azonban napjainkban az ukrajnai konfliktussal új színezetet kapott.²² Ha nagyon leegyszerűsítjük a konfliktus okait, akkor az Európai Unióhoz (és az Észak- Atlanti Szövetséghez) való csatlakozás igényét nevesíthetjük. Ukrajna egy rendkívül bonyolult geopolitikai környezetbe ágyazódik be, amelynek okán a kelet és nyugat egyszerre érdekszférájába tartozónak tartja, még ha eltérő történelmi vagy gazdasági érdekek miatt is. Ahogy Tóth Péter találóan megfogalmazta, a konfliktust valójában az USA és Oroszország vívja, Ukrajna csupán az elszenvedője.

Az ukrajnai eseményeket nem értelmezhetjük önmagukban, fontos látni, különböző és egymásra épülő szintek léteznek, eltérő értelmezési kerettel.²³ Ezek az értelmezési keretek pedig az egyes oldalak cselekvéseinek legitimációs érveként jelentkeznek, amelyek az általuk folytatott lélektani műveletek alapjául szolgálnak. A válság főbb szakaszai Tóth Péter nyomán: (1) a tiltakozások 2013. novemberi kezdetétől Viktor Janukovics 2014. februári meneküléséig, (2) a február 27–28-án megkezdett orosz agressziótól a MH–17 jelzésű Boeing 777-es maláj gép július 17-i lelövéséig, (3) a Malaysia Airlines MH–17-es járatának július 17-i lelövése nyitotta meg, s az ukrán társulási egyezmény gazdasági rendelkezéseinek szeptember 12-i felfüggesztése zárta le, (4) a Minszk-2 megállapodás 2015. február 12-étől bekövetkező patthelyzet.²⁴

¹⁹ Az Európai Unió története. Europa.eu, http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_hu.htm (Letöltés ideje: 2015. 12. 14.).

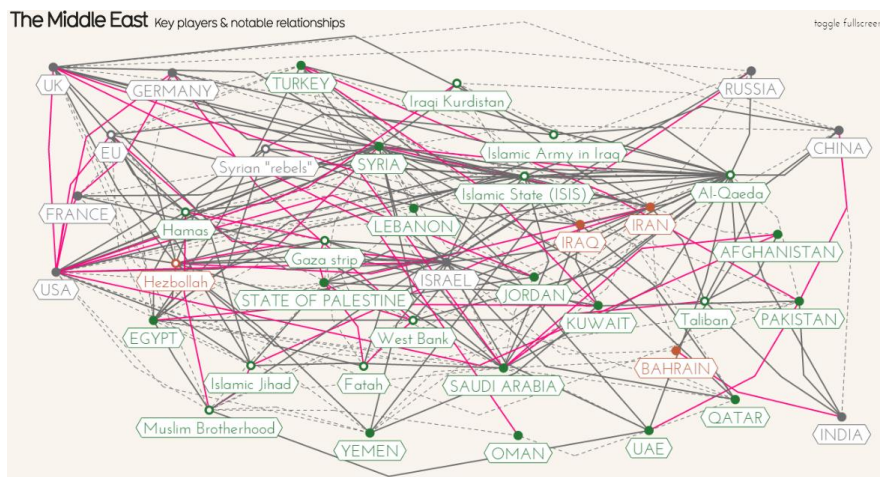
²⁰ Ami természetesen nem független a hidegháború természetétől és a proxy háborúktól

²¹ Az egyik legjelentősebb föderalista gondolkodónak Altiero Spinelli tekinthető, aki egyértelműnek tekintette azt a folyamatot, amelyben Európa állami átruházza a szuverenitást egy szupranacionális szintre, létrehozva az USA mintájára az Egyesült Európai Államokat.

²² TÓTH PÉTER: A jelenlegi ukrán válságról 2.0. SVKK elemzések 2014/8., http://netk.uninke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2014-8-a-jelenlegi-ukran-valsagrol-2-0-talas-p.original.pdf (Letöltés ideje: 2015. 12. 14.).

²³ TÓTH PÉTER: Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról. *Nemzet és Biztonság*, 2014/5., pp. 111-123.

²⁴ TÓTH PÉTER: Minszk-2- Megállapodás a patthelyzetben, *Nemzet és Biztonság*, 2015/1. p. 2.

1. ábra: Kulcsszereplők és figyelemre méltó kapcsolatok a Közel-Keleten

Forrás: Kis-Benedek József: Célkeresztben az Iszlám Állam (Ludovika Szabadegyetem, 2015. november 10.) előadása nyomán, interaktív formában megtekinthető:

<http://www.informationisbeautiful.net/visualizations/the-middle-east-key-players-notable-relationships/> (Letöltés ideje: 2015. 12. 20.)

Szíriai polgárháború

Geopolitikai szempontból kevés annyira komplex konfliktus volt a történelem során, mint a 2011-ben kirobbant szíriai polgárháború. Magát a konfliktust bemutatni egy alfejezetben lehetetlen, így a tanulmány szempontjából fontosabb jellemzőket emelem ki. A 2000 óta regnáló Bassár el-Aszad elnök mögött a katonai és titkosszolgálati vezetők állnak. A polgárháború kiváltó okai közt megtaláljuk ugyanúgy a vallási törésvonalakat, mint gazdasági gondokat, de felszínre kerültek az ország kurd kisebbségének problémái is. Amitől igazán bonyolulttá válik a konfliktus, az a külső szereplők érdekeinek szövevényes hálózata (lásd erről az 1. számú ábrát). Ahogy az ábráról leolvasható, rendkívül sok szereplő érdekelt a térségben mind lokális (Aszad támogatói és ellene harcoló frakciók -pl. Iszlám Állam, Szabad Szíriai Hadsereg, Al-Nuszra Front stb.), mind regionális (Törökország, Irán, Szaúd-Arábia),²⁵ mind globális (USA, Oroszország) szinten. Ami tovább komplikálja a rendezés lehetőségét az az, hogy a különböző résztvevőknek egy adott szövetségben belül is eltérő érdekeik vannak (lásd pl. a török-kurd viszonyt²⁶). Az ábrán rózsaszín vonal köti össze a szövetségeket, szürke az ellenségeket, szaggatott vonal mutatja a bonyolult kapcsolatrendszer. Zöld színnel jelölték a szunnitákat, narancssárgával a síitákat, illetve szürkével a nem muszlimokat.

A szíriai polgárháború azonban nem csak „saját jogon” szerepel e tanulmányban, a 2015-ben az Európai Unióban válságot okozó tömeges

²⁵ Mindhárom ország a régió vezető államaként szereti látni és láttatni magát.

²⁶ EGERESI Zoltán: Békefolyamat Törökországban: útban a történelmi kiegyezés felé? MKI Tanulmányok 2013/11. pp. 1-13.

menekültválságban is komoly szerepe van, illetve az Iszlám Állam is szervesen kapcsolódik hozzá.

Az Iszlám Állam születése

A ma Iszlám Államként ismert jelenség²⁷ kialakulásához több tényező vezetett. Túlzott erőszakossága okán az al-Kaidából kitett szervezet, többek között professzionális médiajelenlétével elérte, hogy mára az anyaszervezetet világszerte csak másodikként emlegessék. Több mint tíz év és politikai hibák tucatjai²⁸ kellett ahhoz, hogy az Iszlám Állam ma világszerte egyet jelentsen a félelemmel és a brutalitással. A szervezet „jogelődje”, az Iraki al-Kaida már 2003-ban, az amerikai katonai invázió után megkezdte működését, ez annyira sikeres volt, hogy egy év alatt felkerültek a washingtoni külügyminisztérium terrorlistájára. Az Abu Muszab al-Zarkávi vezette szervezet a nyugati koalíciós erők ellen hajtott végre akciókat – miközben a síitákat sem kímélték. A merényletek száma Zarkávi 2006-os likvidálása után az amerikaiak 2011. decemberi kivonulásáig fokozatosan csökkent. Nem utolsósorban azért, mert az ugyancsak 2006-ban megválasztott síita kormányfő, Núri al-Maliki – részben külső nyomásra – maga mellé engedte az Iraki al-Kaida hátszágának számító szunnita közösség politikusait, akiket viszont a kivonulás után egyre inkább üldözni kezdett: koncepciók perек és kivégzések zajlottak, a szunniták pedig szinte másodrangú állampolgárokká váltak. 2011 tavasza óta a szomszédos Szíriában egyre durvább méreteket öltött a polgárháború, amely remek táptalajt nyújtott a szunnita radikálisoknak: a bagdadi helyett az ugyancsak síita gyökerű damaszkuszi rezsim ellen fogtak fegyvert, miközben újraélesztették a kapcsolatot az iraki kormány által elidegenített közösségekkel. Az immár Szíriában harcoló Iraki al-Kaida ekkor nevet változtatott: al-Kaida Irakban és Levantéban lett belőle, kifejezve azt, hogy Kelet-Szíriára és Irak északi részére egyként tekint. A polgárháborúban egyre erősödő csoportnak eközben konfliktusa akadt a központi (Pakisztánban székelő) al-Kaidával, mert amíg utóbbi a Nyugat ellen küzd, addig ők egy iszlám kalifátusban gondolkodtak. Az ideológiai különbség szakadáshoz (az al-Kaida azóta az al-Nuszra frontot ismeri el szíriai szervezetének) és 2013-ban újabb névváltoztatáshoz vezetett, létrejött az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIS), amelynek tevékenységére a világ 2014 januárban figyelte fel: gond nélkül bevonultak Ramadiba és Falludzsába. Az év eleji sokk után öthónapnyi csend következett, június 10-én pedig az újabb fordulat, Irak második legnagyobb városa, Moszul elfoglalása. Az amerikaiak által felszerelt iraki hadsereg – nem utolsósorban az üldözött szunnita lakosság bizalmatlansága miatt – csődöt mondott, Maliki ugyanis előzőleg önkényes személyi döntéseivel óriási károkat okozott a parancsnoki láncban. A ma is használt Iszlám Állam nevet 2014 júniusában vette fel a szervezet, azt követően, hogy kikiáltotta a kalifátust.^{29,30}

²⁷ Nincs közmegegyezés arra vonatkozóan, hogy az Iszlám Állam valódi állam, terrorszervezet, gerillacsoport, szervezett bűnözői csoport vagy ezek valamilyen keveréke.

²⁸ Ide sorolhatjuk a NATO és szövetségesei intervencióját 2001-ben, Szaddam Husszein iraki elnök, Moammer Kadhafi líbiai elnök megbuktatását, illetve a szíriai polgárháború kezelését.

²⁹ BUNZEL, Cole: From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State, The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World Analysis Paper, No. 19, March 2015. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/03/ideology-of-islamic-state-bunzel/the-ideology-of-the-islamic-state.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 12. 20.)

A globális iszlám kalifátust, mint végső célt az al-Kaida fogalmazta meg 20 éves stratégiájában. Ez alapján hét fázissal számoltak, amit az 1. számú táblázat ábrázol.

Mint a táblázatban is látható, az iszlám kalifátus kikiáltását 2013-2016-os időszakra kívánták elérni, amit végül az Iszlám Állam valósított meg.

Szakaszok	Stratégiai célok	Időterv	Taktikai célok
1	„Ébredés”	2001-09.11.	Az Egyesült Államok provokálása, kialakítása
2	„Szemek felnyitása”	2002-2006	Nyugati erők defenzívája
3	Felemelkedés, felkelés	2007-2010	Támadás Törökország és Izrael ellen
4	Hitetlen muzulmán rendszerek bukása	2010-2013	Szaúd-Arábia, olajtermelő országok
5	Kalifátus kikiáltása	2013-2016	Muzulmán erők mozgósítása
6	Teljes konfrontáció	2016-2020	Totális háború a hitetlenek ellen
7	Végső győzelem	2020	Globális Kalifátus

2. ábra: Az al-Kaida 20 éves stratégiája

Forrás: Kis-Benedek József: Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsiháid új tendenciái, *Hadtudomány*, 24:(3-4) pp. 22-33., 2014.

Az Iszlám Állam ellen folytatott katonai műveletek nem képezik tárgyát e cikknek, így nem ismertetem azokat, de azt fontos leszögezni, hogy a tanulmány megírásának idején szélesedett a fellépő nemzetek száma (2015 ősztől Oroszország is beavatkozott katonailag). Emellett egyre több terület ellenőrzését veszítik el, az olajkereskedelemben súlyos veszteségek érik, amik igen komoly gazdasági következménnyel járnak a szervezet fenntartásában, így 2015 őszen stratégiaváltásra került sor, ami pl. európai célpontok elleni terrortámadásban is megvalósult.³¹

Az európai migrációs válság

Az Európába irányuló tömeges migráció nem új keletű dolog. A második világháborút követően több történelmi szakaszban voltak megfigyelhetőek

³⁰ RESPERGER István: Az erőszak helye szerepe az Iszlám Állam terrorszervezet tevékenységében, *Hadtudományi Szemle*, 2015/4., pp. 100-112.

³¹ Lásd a 2015. október 31-én a Kogalymavia légitársaság Sarm-es-Sejkből Szentpétervárra közlekedő repülőgépe ellen elkövetett merényletet vagy a 2015. november 13-ai párizsi terrortámadást.

különböző domináns migrációs tendenciák.³² Ez alól hazánk sem vonhatta ki magát, bár az 1980-as évekig a migráció szerepe minimális volt, a rendszerváltást követően a migrációs folyamatokban változás következett be, kibocsátó helyett tranzit orszaggá váltunk.³³ A migráció fokozatosan a biztonságpolitikai gondolkodás előterébe került.³⁴

2015-ben különböző fegyveres konfliktusok, politikai és vallási üldöztetés hatására, illetve gazdasági ellehetetlenüléstől való félelem miatt egyre növekvő számú menekült érkezett az Európai Unió területére Afrikából, a Balkánról, a Közel-Keletről és Közép-Ázsiából. 2015 őszére az EU, mint politikai konstrukció képtelenné vált egységesen kezelni a problémát, a tagállamok egyéni megoldási kísérletekkel álltak elő, ami tovább mélyítette az Unió válságát. Egyes pesszimista interpretációk már az EU lassú felbomlását vizionálják, amit a Schengeni Egyezmény esetleges felbomlásából vezetnek le. Tagadhatatlan, az EU-t a menekültválság nem csak felkészületlenül érte, de különösen rosszkor következett be, hiszen gyenge gazdaságpolitikából fakadó euró válság, illetve az európai egység szempontjából veszélyt jelentő brit kiválásról szóló népszavazás egyenként is komoly feszültséget okoz a szervezetben belül. A 2017-es németországi szövetségi parlamenti választások eredménye közvetetten várhatóan az egész EU jövője szempontjából releváns lesz, hiszen az EU menekültügyi politikáját nagyban meghatározza Angela Merkel személye, akinek a népszerűségét a 2015. december 31-én Kölnben bevándorlók által elkövetett csoportos rablás és szexuális zaklatások alaposan megtépázták, és a német társadalom egyre nagyobb számban utasítja el a kancellár asszony politikáját.³⁵

Magyarországon a menekültválság 2015-ben az egyik legfontosabb politikai, közéleti és biztonsági kérdés volt, hazánk valós geopolitikai súlyánál jóval jelentősebb szereplővé vált ez ügyben, nem csak európai, de globális szinten is. Ebből következően mind belföldön, mind külföldön uralta a híreket a menekült ügy.³⁶ Elsősorban a magyar „külön utas” megoldási kísérlet váltott ki nemzetközi

³² KOLLER Inez Zsófia: Az európai migráció története a második világháborút követően, In: Új népvándorlás: Migráció a 21. században Afrika és Európa között. (szerk. Tarrósy I, Glied V, Keserü Dávid), Pécs, Publikon Kiadó, 2011., pp. 227-242.

³³ GÖRBE Attiláné Dr. ZÁN Krisztina: A migráció mint a magyar idegenrendészet XX. századi történetének sajátos területe, In: A modernkori magyar határrendészet százöt év (szerk. Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán), Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat, Budapest, 2013. pp. 193-208.

³⁴ VAJKAI Edina: A migráció kérdésének térnyerése a biztonságpolitikában, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2014/15. pp. 252-257.

³⁵ Az idegenellenesség társadalmi kihívásairól bővebben lásd: Görbe Attiláné Zán Krisztina: Az idegenellenesség mint a migráció egyik társadalmi kihívása, Migráció és rendészet (szerk. HAUTZINGER Zoltán), Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 2015., pp. 33-47.

³⁶ A menekült ügy megítélésem szerint közvetetten több fontos társadalmi kérdést hozott felszínre, mint pl. az önkéntes tartalékos haderő, a Magyar Honvédség helye és szerepe, vagy az ún. hivatásos szolgálati jogviszonyban állókra vonatkozó sajátos jogszabályok. Ez utóbbi kapcsán éles viták bontakoztak ki (és visszatérő elem volt a lélektani műveltség) a rendőrök, katonák kényszerítő eszközök alkalmazásának lehetőségei.

visszhangot, ami nem csak a határzár miatt alakult ki, de a jogszabályi környezet megváltoztatásával is éles bírálatokat kapott.³⁷

Lélektani műveletek a közösségi médiában

Ahogy a bevezetőben már említettem, a lélektani hadviselés szinte egyidős a hadviseléssel, a technikai és technológiai innovációval egyszerre fejlődött, különböző új csatornákon jelent meg. Egy 2016 januárjában készült globális felmérés adatai szerint,³⁸ a Föld közel 7,4 milliárd lakosából 3,14 milliárdra tehető az internet felhasználók száma, ami 10%-os növekedést jelent egy év alatt. Ebből 2,3 milliárdra tehető azok száma, akik aktívan használnak valamilyen közösségi oldalt, illetve a közel 3,8 milliárd egyéni mobil előfizetőből majdnem 2 milliárdan valamilyen mobil platformról férnek hozzá a közösségi oldalakhoz (lásd 2. számú táblázat).

	Felhasználók száma (milliárd fő)	Penetráció aránya (%)	Éves növekedés aránya (millió fő)	Éves növekedés aránya (%)
Aktív internet felhasználók	3,419	46	332	10
Aktív közösségi média profilok	2,307	31	219	10
Egyéni mobil előfizetők	3,790	51	141	4
Aktív mobil közösségi média profilok	1,968	27	283	17

3. ábra: Internet és közösségi média használat globális szinten, 2016.
(saját szerkesztés, forrás: We are social)

Ha lebontjuk az adatokat Európára (lásd 3. számú táblázat), akkor 838 millió főre vetítve, 613 millió internet felhasználóból³⁹ közel 400 millióra tehető azok száma, akik aktív közösségi média profillal rendelkeznek, ebből 305 millióra tehető azok száma, akik mobileszközről férnek hozzá.

³⁷ A jogszabályi változásról bővebben lásd: MÓRÉ Sándor-SZILVÁSY György Péter: The Official Forum System of the Asylum Administration, Migrants and Refugees in Hungary - A Legal Perspective (edited by Ádám Rixer), Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Faculty of Law, Budapest, 2016. pp. 65-84.

³⁸ KEMP, Simon: Digital in 2016, We are social's compendium of global digital, social, and mobile data, trends, and statistics, 2016. január 27., <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016> (Letöltés ideje: 2016. 01. 29.).

³⁹ Érdemes megjegyezni, hogy a 10 legmagasabb internet penetrációval bíró ország közül 8 Európában található.

	Felhasználók száma (milliárd fő)	Penetráció aránya (%)	Éves növekedés aránya (millió fő)	Éves növekedés aránya (%)
Aktív internet felhasználók	613	73	25,9	4
Aktív közösségi média profilok	393	47	11,2	3
Egyéni mobil előfizetők	1 102	132	13,5	1
Aktív mobil közösségi média profilok	305	36	18,2	6

4. ábra: Internet és közösségi média használat Európában, 2016.
(saját szerkesztés, forrás: We are social)

Mint a fenti adatokból is látható, mára a közösségi média megkerülhetetlen kommunikációs csatornává vált, amit időben felismertek – többek között – a nemzetbiztonsági szolgálatok is.⁴⁰ Egy 2015-ös felmérés szerint⁴¹ a felhasználók egyre nagyobb számban olvasnak híreket közösségi oldalakon.⁴² Nem véletlen tehát, hogy aktívan alkalmazzák az egyes szolgálatok lélektani műveletekre is a közösségi médiát. E tanulmány során állami szereplők részről az Oroszországhoz, nem állami szereplők oldalról az Iszlám Államhoz köthető média-befolyásolást vizsgálom.

Oroszországból szeretettel

Maga a jelenség, hogy szélsőjobbaldali szervezetek, honlapok oroszbarát politikát, kommunikációt folytatnak, nem új keletű; a kétezres évek közepén már megindult az egymásra találás a közép-európai⁴³ szélsőjobbaldali pártok és Oroszország között. Erre utal, hogy a szélsőjobbaldali pártok több, Oroszországnak geopolitikailag fontos témában támogatták a hivatalos orosz álláspontot, legyen szó a 2008-as orosz-grúz konfliktus megítéléséről vagy orosz gázvezeték-tervekről.⁴⁴ A Political Capital Politikai Elemző Intézet 2015-es tanulmányában az alábbi megállapítást teszi: „... az Európai Unióban tevékenykedő egyes szélsőjobbaldali (és szélsőbaloldali) szervezetek az orosz állam és a hozzá közel álló szereplők

⁴⁰ Mi sem igazolja jobban az állítást a 2013-ban Edward Snowden által nyilvánosságra hozottak, amelyek szerint 2007-től az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség és partnerszervei hozzáférést szereztek a nagy tech cégek adatbázisaihoz, és több globális megfigyelőrendszert alakítottak ki ezek kezelésére – ilyen volt pl. a PRISM is.

⁴¹ BARTHEL, Michael: The Evolving Role of News on Twitter and Facebook, Pew Research Center, 2015. július 14., <http://www.journalism.org/2015/07/14/the-evolving-role-of-news-on-twitter-and-facebook/> (Letöltés ideje: 2016.01. 20.).

⁴² Míg 2013-ban a Facebook felhasználók kevesebb, mint a fele, addig 2015-re a kétharmaduk, a Twitter felhasználók esetében ez 2015-re 63%-a nőtt a 2013-as 52%-ról.

⁴³ Különösen a magyar, a bolgár, a szerb, valamint a szlovák szélsőjobbaldal politikájában.

⁴⁴ Oroszbarátok a jobbszélen, Gondola, 2009. december 1., <http://gondola.hu/cikkek/68518> (Letöltés ideje: 2016. 01. 22.).

megbízásából meghatározó szerepet töltenek be és feladatot látnak el: főképp (1) az Európai Unió, annak tagállamai és a transzatlanti kapcsolatok destabilizálásában, (2) az orosz kormány és pozíciójának legitimálásában, illetve (3) információszerzésben és dezinformálásban."⁴⁵

Azonban nem csak az egykori szovjet érdekszférába tartozó szélsőjobboldali pártokra jellemző az orosz-orientáltság, elég csak a francia Nemzeti Frontot ért vádakra gondolni, amely szerint az oroszok 9 millió eurós bankkölesőnnel vásárolták meg, hogy a Nemzeti Front támogassa Oroszország krími beavatkozását.⁴⁶ Ezt erősíti a brit Telegraph értesülése,⁴⁷ az amerikai kongresszus megbízta James Clappert, a Nemzeti Hírszerzés Igazgatóját, vizsgálja ki, nyújtott-e Oroszország titkos pénzügyi támogatást európai pártoknak,⁴⁸ hogy felhasználva az EU-ban tapasztalható széthúzást, rajtuk keresztül gyengítse a NATO-t, megakadályozza az amerikai rakétavédelmi programot, illetve a Krím-félsziget anektálását követően bevezetett gazdasági szankciókat visszavonják.

Ennek megfelelően a szélsőjobboldalhoz köthető hírportálokon, közösségi média felületeken gyakran találkozunk Oroszországot, Vlagyimir Putyin elnököt pozitívan, a Nyugatot (ezen belül a NATO-t, EU-t) negatívan interpretáló tartalmakkal. Magyarországon széles körben először 2014 augusztusában vált feltűnővé a magyar szélsőjobboldalhoz köthető internetes oldalak ez irányú tevékenysége. Az áttöréshez az orosz Külügyminisztérium közleménye vezetett. Egy hazánkban addigra jóformán ismeretlen oldalra, a Hídfő.net-en⁴⁹ megjelentekre hivatkozva Magyarországot az uniós fegyverexport szabályainak megsértésével vádolta.⁵⁰ A közleményt több nemzetközi híroldal átvette. Számos jel utalt arra, hogy a kérdéses hír, amely szerint T-72-es harckocsikat szállítunk Ukrajnának, az orosz titkosszolgálatok közreműködésével publikálták az oldalon, hogy az orosz Külügyminisztériumnak hivatkozási alapot teremtsen. Erősíti a felvetést, hogy a tartalomközlés az átlagosnál gyakoribb, professzionálisabb, illetve mélyebb geopolitikai elemzéseket közöl, amelyek alapvetően Oroszország álláspontjait

⁴⁵ JUHÁSZ Attila: „Eurázsiai vagyok?”- A magyar szélsőjobboldal kapcsolata a Kremllel, Political Capital, 2015. március, http://www.politicalcapital.hu/wp-content/uploads/PC_SDI_Boll_tanulmany_EurazsiaiVagyok.pdf (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.).

⁴⁶ CHAZAN, David: Russia 'bought' Marine Le Pen's support over Crimea, The Telegraph, 2015. április 4., <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11515835/Russia-bought-Marine-Le-Pens-support-over-Crimea.html> (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.)

⁴⁷ FOSTER, Peter: Russia accused of clandestine funding of European parties as US conducts major review of Vladimir Putin's strategy, The Telegraph, 2016. január 16., <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/12103602/America-to-investigate-Russian-meddling-in-EU.html> (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.)

⁴⁸ A cikk a magyarországi Jobbikot, a francia Nemzeti Frontot, a görög Arany Hajnalt, illetve az olasz Északi Ligát nevesíti.

⁴⁹ A Hídfő.net a hungarista Magyar Nemzeti Arcvonal pártszakadását követően jött létre 2012-ben. Az oldalról bővebben lásd: Juhász et.al. i.m. 2015.

⁵⁰ Moszkva ukrainai fegyverszállítással vádolja Magyarországot, Index, 2014. augusztus 15., http://index.hu/kulfold/2014/08/15/moszkva_fegyverszallitással_vadolja_magyarorszagot/ (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.)

tükrözik. A Hídfő.net⁵¹ mellett a Jobbik-közelinek tartott Kuruc.info esetében is megfigyelhető 2008-tól egy erős szemléletváltás⁵² Oroszországgal kapcsolatban.

Ahogy fentebb írtam, az átlag internetező hírfogyasztási szokásai egyre nagyobb mértékben a közösségi médiára helyeződnek át. Ez több veszélyforrást hordoz magában, amivel a különböző nemzetbiztonsági szolgálatok is tisztában vannak, ennek lehetőségét ki is aknázzák. Az egyik veszélyforrás a közösségi média fejlődéséből fakad. Az olyan szolgáltatások, amelyeknek a használatáért cserébe nem kell fizetni, ott minden esetben a felhasználó a termék. Elképesztően nagy és folyamatosan növekvő reklámpiac uralásáért versenyeznek a high-tech cégek. Hogy minél magasabb profitot maximalizálhassanak, a felhasználók igényei szerint állandóan fejlesztik szolgáltatásukat, amit csak úgy tudnak megvalósítani, hogy a felhasználók minden szokását - több ezer vizsgálati szempont alapján- elemzik, adatbázisban rögzítik. Ez az adatbázis nem mellékesen aranyat érhet a hírszerző szolgálatoknak.⁵³ De ami a témánk szempontjából relevanciával bír, a fentiek érdekében egy olyan algoritmus kialakításával kísérleteznek folyamatosan, amivel minél több időt töltünk el az adott közösségi oldalon. A Facebook, Google és társaik esetében ez azt jelenti, a szokásainkat elemezve megpróbálják kitalálni, mi az a tartalom, ami érdekkel bennünket. Figyelik, milyen híreket olvasunk, milyen oldalakat követünk, milyen témában vagyunk aktívak, melyik ismerőseink megosztásaira reagálunk stb. Mivel a rengeteg felhasználó miatt a hírfolyamban kezelhetetlen mennyiségű információ keletkezik, ez elriaszthatja az embert. Hogy ezt kivédjék a szolgáltatók, a szokásaink elemzését alapul véve a hírfolyamban megjelenő megosztásokhoz már szelektálva jutunk hozzá, elrejtve azokat a tartalmakat, amelyekre nem szoktunk kattintani. Ez egyben azt is magában foglalja, ha elkötelezettek vagyunk valamilyen párt, ideológia irányába, ezzel kapcsolatban aktívan kommunikálunk ismerőseinkkel pl. Facebookon, akkor jó eséllyel csak ilyen jellegű tartalmakkal szembesülünk, kizárva az ellentétes véleményt megosztókat.

2015 novemberében, az amerikai elnökválasztási kampányban jelentette be a Facebook egy olyan hirdetési csomagot, amellyel segít azonosítani a politikailag legaktívabb felhasználókat, hogy kihasználva az algoritmus ez irányú működését, irányított reklámokkal megnöveljék a mozgósítást. A cél ezzel nem más, hogy remélve, az így megosztott tartalmakat a felhasználók továbbosztják, ami az ismerősei számára hitelesebb, mint egy klasszikus politikai hirdetés egy párttól.⁵⁴

A másik veszélyforrás, hogy rengeteg ellenőrizetlen forrású hír terjed el rendkívül rövid idő alatt nagy nyilvánosság előtt. Ezeknek a híreknek jelentős részét direkt dezinformációs szándékkal állították elő. Számos esetben ezek a hírek, ahogy különösen a migráció válság esetében is megfigyelhető volt, gyűlöletkeltésen

⁵¹ Azóta már orosz domain alatt érhető el az oldal (www.hidfo.ru).

⁵² Az elutasításból, antikommunista attitűdből egyerősen támogató álláspontig.

⁵³ Egy ilyen adatbázisban nem csupán a kapcsolatai hálónk, preferenciáink térképezhetőek fel, de annak függvényében, hogy nyílt vagy titkos információgyűjtést alkalmaznak, a geolokációs adatainkhoz, személyes üzeneteinkhez, is hozzáférhetnek.

⁵⁴ BRANDOM, Russel: Facebook is helping campaigns target politically active users, The Verge, 2015. november 4., <http://www.theverge.com/2015/11/4/9671826/facebook-campaign-political-user-targeting> (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.).

alapultak,⁵⁵ nem egy esetben kimerítve a közösség elleni izgatás tényállását. A Facebookon számos oldal található, amelyek az olvasottság növelése érdekében szó szerint vesznek át másol megosztott tartalmakat, ráadásul egyértelműen átverésen alapul a megosztott hírek többsége.⁵⁶ Ezek az oldalak, és főleg a megosztásaik vírusként terjednek. Innentől már csak egy lépés felhasználni nevezett oldalakat, hogy elterjesszünk egy célunknak megfelelő közlést, mondjuk az által, hogy mi magunk üzemeltetünk egy ilyen oldalt,⁵⁷ ahonnan aztán mások átveszik a tartalmat, s így terjed tovább. Jó példával szolgál erre egy 2015 szeptemberében elterjedt álhír, amiről az Urbanlegends számolt be:⁵⁸ a Jövők.info⁵⁹ nevű oldal az alábbi hírt tette közzé:

„Másfél hete, vasárnap négy bevándorló erőszakolt meg egy magyar nőt Budapesten, a bazilika(!) környékén. A hölgyet kórházba szállították, az elkövetőket keresi a rendőrség. DNS-minták rendelkezésre állnak, ám az elkövetők nyilvántartásban (még) nem szerepelnek. A belügyminisztérium teljes hírzárlatot rendelt el, a média, meglévő értesüléseik ellenére, hallgat az esetről. Az áldozatnak „nemzetbiztonsági érdekre” hivatkozva szintén megtiltották, hogy beszéljen a történetekről”

A hírt átvette a „Napimigráns.hu” nevű Facebook oldal, 12 ezres megosztást elérve vele. A hír 2016 februárjában a „Függetlennemzet.hu” oldalon került elő, ugyanezzel a tartalommal, ugyanúgy „másfél hete, vasárnap”, és pár nap alatt több mint 2000-es megosztást produkálva. Véltetően pár hónap múlva újból ismét elterjed.

Az ehhez hasonló esetek terjedésének, illetve annak, hogy hitelt adnak neki, nagy szerepe van az összeesküvés elméleteknek,⁶⁰ hiszen sok ember számára

⁵⁵ Gondoljunk csak az olyan álhírekre, hogy eltávolítják Svédországban a menekültek miatt a templomokról a kereszteteket, a svájci zászlóból található kereszt miatt tüntetnek a menekültek stb.

⁵⁶ Ezekről az oldalakról a HVG közölt egy részletes válogatást. Bővebben lásd: Itt a nagy átverős lista: weboldalak, melyeknek soha ne higgyen el semmit, HVG, 2015. január 19., http://hvg.hu/tudomany/20150119_atveros_weboldalak (Letöltés ideje: 2016. 02. 2.).

⁵⁷ Lásd többek között pl. „Kiállunk Oroszország mellett- Support Vladimir Putin from Hungary”, „Titkolt hírek képekkel” vagy „Napi Migráns” oldalakat a Facebookon.

⁵⁸ MARINOV: Migránstámadás a Bazilikánál? Urbanlegends, 2016. február 2., <http://www.urbanlegends.hu/2016/02/migranstamadas-a-bazilikanal/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 03.).

⁵⁹ Szintén a Magyar Nemzeti Arcvonalhoz köthető oldal.

⁶⁰ Fontos különbséget tenni az összeesküvés elméletek és a konspirációs teóriák, vagy ahogy a köznyelvben elterjed, konteók között. A különbséget Tóth Tibor, tiboru, a konteó szó megalkotója, a konteó blog írója az alábbiak szerint fogalmazta meg: „Az összeesküvés elméletek elvakult hívei azok, akik válogatás és kritika nélkül mindent elhisznek: a gyíkemberré átváltozó angol királyi családtól a Hold túloldalán létező náci bázisokig. Mi, konteósok pedig minden elméletet egészséges gyanakvással fogadunk és megkérdőjelezünk. Megpróbálunk a színpalak mögé nézni, de nem hisszük, hogy az emberiség sorsa azon áll vagy bukik, hogy a Bilderberg-csoport következő ülésén arról döntenek, hogy meg kell-e hülyíteni az embereket. A konteózás az én elméletem szerint intellektuális kihívás, szellemi játék, és ha megfelelő társaságba kerül az ember, nagyon jó hangulatú beszélgetések alakulnak ki.” Bővebben lásd: Szegedi Éva: Mi magyarok imádjuk az összeesküvés elméleteket, Szeretlek Magyarország, 2015. október 18.,

megkönnyítik a környezet értelmezését. Az összeesküvés elméletek a hivatalos nyilatkozatok ellentmondásaiból, a nem egy esetben szándékos csúsztatásból, illetve az emberek kormányzattal szembeni bizalmatlanságból erednek.⁶¹ Esetünkben ezt a bizalmatlanságot növeli a kölni esettel kapcsolatos titkolózás. Ahogy Alfred Rolington fogalmazta meg: „Az összeesküvésekkel és elméleteivel kapcsolatosan az a fő probléma, hogy –a történelem más aspektusaitól eltérően- az abban résztvevők általában nem hajlandóak azokat megmagyarázni, vagy elismerni.”⁶²

Erre épül rá egy professzionális „trollhadsereg”,⁶³ amely segít elterjeszteni a különböző fórumokon a propaganda céllal előállított tartalmakat. Két egykori orosz bérkommentelő beszámolója alapján ezek a műveletek szigorúan szabályozott keretek között működnek.⁶⁴ E szerint váltott műszakban,⁶⁵ hármas csoportokban⁶⁶ eltérő bérkategóriába⁶⁷ sorolva dolgoznak több százan, hogy nyugatellenes, Kreml-barát híreket osszanak meg hazai és külföldi portálokon.⁶⁸ A témákat az adott nap elején jelölik ki, és meghatározott számú kommentet⁶⁹ kell meghatározott számú profillal elhelyezni. Ezeket nagyban meghatározzák az aktuális kül- és belpolitikai történések.⁷⁰

Fontos látni azonban, hogy ezek a műveletek nem csupán Oroszországra jellemzőek, ugyanúgy él nem szokványos műveletek végrehajtásával az Amerikai Egyesült Államok, Izrael, Irán, Nagy-Britannia stb.⁷¹ Utóbbi esetében dandár szintű

<http://www.szeretlekmagyarorszag.hu/mi-magyarok-imadjuk-az-osszeeskuves-elmeketeket/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 03.).

⁶¹ ROLINGTON, Alfred: Hírszerzés a 21. században - A mozaik módszer, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015. p. 118.

⁶² Uo.

⁶³ A troll az internetes szlengben olyan személyt takar, aki provokatív, ingerlő módon, tárgyhoz nem tartozó üzenetekkel bombáz egy online közösséget, azzal a szándékkal, hogy más felhasználókból heves reakciókat provokáljon ki, vagy más módon zavarja, lehetetlenítse el a témába vágó eszmecsereit. Így a köznyelvben elterjedt „trollhadsereg” esetében a troll nem igazán helytálló fogalom, mert amíg a troll szórakozásból végzi azt a tevékenységet, amit, addig a bérkommentelők meghatározott céllal, konkrét ügy érdekében végeznek konspirált körülmények közt, hogy a megbízó kilétét leplezzék. Ennek megfelelően „shill” a helyes megnevezése ezeknek a személyeknek.

⁶⁴ WALKER, Shaun: Salutin' Putin: inside a Russian troll house, The Guardian, 2015. április 2., <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/putin-kremlin-inside-russian-troll-house> (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.)

⁶⁵ Helyiségenként hozzávetőlegesen 20 fő dolgozott 3 szerkesztő alá sorolva.

⁶⁶ Ebből volt egy témafelvető, akihez később csatlakoztak a többiek vitát generálva, megerősítve a hírt stb.

⁶⁷ 2015-ben ez 45 ezer rubelnek (219 ezer forintnak) megfelelő havi bérezést, angol nyelvű kommentek esetében 65 ezer rubelt (316 ezer forint) jelentett.

⁶⁸ A leggyakoribb visszatérő elem, hogy a Nyugat, az európai civilizáció a vesztébe rohan a dekadencia, a liberalizmus, újabban a menekültek, a gyenge vezetők miatt, az egyetlen mentsvár az erőskezü, feddhetetlen Vlagyimir Putyin:

⁶⁹ 12 órás műszakban 135 kommentet.

⁷⁰ Gondoljunk csak a Törökország által 2015 novemberében lelőtt orosz vadászgép esetére vagy a szilveszteri kölni zaklatások után az orosz média által hangoztatott 13 éves orosz kislány tömeges megerősöklését.

⁷¹ Ne legyen kétségünk, vélhetően az USA és más szövetségünk ellenünk is folytat lélektani műveleteket.

egységet hoztak létre 77-es dandár néven.⁷² Az 1500 főt számláló egység deklarált célja a közösségi médián folytatott lélektani műveletek végzése.

Dzsihád HD-ben

Amikor az Iszlám Államot korábban paradigmaváltónak neveztem, a terrorszervezet média megjelenését értem alatta- annak ellenére, hogy több területen jellemezhető ily módon. Az IÁ a korábbi homályos, gyenge minőségű propagandavideókból professzionálisan megszerkesztett, HD minőségben elérhető, filmszerű propagandaanyagok terjedtek el, messzemenően kihasználva a közösségi média biztosította lehetőségeket.⁷³ Az IÁ intenzív közösségi média jelenléte rengeteg nyugati fiatalt ér el, akik feladták addigi életüket és csatlakoztak a szervezet által hirdetett dzsihádhoz. A toborzást sok esetben párkereső oldalakon, Facebookon, chaten, tematikus fórumokon végzik. E professzionalizmus nem véletlen, feltehetően egy Ahmad Abousamra nevű, informatikus végzettségű, egykoron telekommunikációs cégeknél dolgozó amerikai-szír kettős állampolgár alakította ki a közösségi médiával kapcsolatos eljárásokat. Szemben az elődök homályos, VHS-en továbbított, modernnek nem igen mondható kommunikációs stratégiáival, az IÁ nagy felbontású, profin szerkesztett videókkal, hashtaggel⁷⁴ ellátott Twitter kampányokkal megragadta a fiatalok figyelmét, és sokkal könnyebb azonosulási pontot jelentett számukra. Nem véletlen tehát, hogy az Iszlám Állam toborzásában gyakran a fiatalok szempontjából könnyű azonosulási pontokat hangsúlyozzák, amellyel a szervezetet egy fiatalos, menő csoportként percepcionálják.

A propaganda a szervezeti lét egyik legfontosabb eleme.⁷⁵ Egy terrortámadás célja többek között, hogy felhívja a figyelmet a szervezet általa vallott eszmékre, legyen szó ez alatt pl. a fogyasztói társadalom kritikájáról, egy általuk elnyomásként percepcionált élethelyzet elleni küzdelemről stb. Éppen ezért, a célpont kiválasztásakor prioritást kap, hogy a lehető legnagyobb hírértékkel járjon. Ebből következően a propagandának többes rendeltetése van: a terrortámadásról szóló, lehetőleg minél nagyobb médiafelhajtással növelni a szervezet ismertségét, tekintélyét, képviselni a deklarált céljait, félelemkeltés az ellenfélként meghatározott csoportokban, új tagok, támogatók toborzása, illetve lélektani műveletek végzése.

⁷² MACASKILL, Ewan: British army creates team of Facebook warriors, The Guardian, 2015. január 31., <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/31/british-army-facebook-warriors-77th-brigade> (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.)

⁷³ Természetesen nem előzmény nélküli, hogy az internetnek nagy jelentőséget tulajdonítanak: már a 2004-ben, az Abu Musab al- Suri által kidolgozott Globális Iszlám Ellenállás Felhívásában is hangsúlyosnak tekintik az internet vezetésben, irányításban betöltött szerepét. Bővebben lásd KIS-BENEDEK József- KENEDLI Tamás: A terrorfenyegettség új tendenciái és lehetséges válaszlépések, Szakmai Szemle 2015/1. pp. 16-34.

⁷⁴ A hashtaget először a Twitter vezette be és terjesztette el más platformokra. Egy olyan egyszerű címke rendszert takar, amin keresztül az eltérő forrásokat szűrni és kategorizálni lehet, és ami könnyed átjárást jelent egy téma mentén a különböző bejegyzésekben. Hashtaget a # szimbólummal kezdődően lehet elhelyezni.

⁷⁵ HORVÁTH L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014.

Lényeges elem a szervezet adaptív tulajdonsága. James Foley, amerikai újságíró 2014. augusztusi lefejezéséig az IÁ-nak több ezer Twitter és Facebook profilja volt, amit a szolgáltatók sorra blokkolni kezdtek. Válaszul erre olyan saját alkalmazást fejlesztettek (The Dawn of Glad Tidings), amivel a felhasználók engedélyt adtak, hogy az IÁ az ő nevükben posztolhasson a közösségi média profiljain, így gyakorlatilag kiirthatatlanná téve onnan. Emellett olyan új csatornákra helyezte át a propagandát (beleértve a titkosított kommunikációt, toborzást stb.), mint a Telegram Messenger nevű alkalmazás. Mindemellett nagy gondot fektet a tagok, szimpatizánsok állandó képzésére, rendszeresen ad közre olyan segédanyagokat, amelyekkel a „megfelelő” eljárást követhetik akár információbiztonság tekintetében, akár a propaganda végzésében. Erre szolgál például egy 34 oldalas kézikönyv, amiben a műveleti biztonságra vonatkozóan, a közösségi média biztonságos használatára fogalmaz meg az újoncoknak tanácsokat az IÁ.⁷⁶ A kiadvány érdekessége, hogy eredetileg egy kuvaiti biztonsági cég, a Cyberkov állította össze, elsősorban újságíróknak és politikai aktivistáknak, akik a gázai övezetben dolgoztak, de az IÁ a saját szervezetének megfelelően adoptálta és átírta a kézikönyvben foglaltakat.⁷⁷

Következtetések

Nem szabad eltekinteni attól, hogy a bemutatott műveletek komoly nemzetbiztonsági fenyegetésként jelentkeznek, amennyiben a befolyásolási kísérlet hatására a belpolitikai döntéshozatal valamilyen külső érdeknek megfelelő módon történik. Ez akár a szuverenitás csökkenését is eredményezheti megítélésem szerint. Hatással lehet a szövetségi rendszerünkre, ami többek között nemzetgazdasági, védelempolitikai területen is nemzetbiztonsági fenyegetésként értékelhető. Sérülhet továbbá a jogbiztonság, az intézményekbe vetett bizalom az által, hogy a befolyásolás hatására érzelmileg feltüzelt tömegek a saját kezükbe veszik az „igazságszolgáltatást”,⁷⁸ a politikai döntéshozók olyan populista válaszokat adnak, ami növeli az ellentétet a menekültek és „helybéliel” között.

Fentiekből következően véleményem szerint elengedhetetlen, hogy a jogszabályi előírásoknak megfelelő módon az érintett szervezetek (rendőrség, nemzetbiztonsági szolgálatok, ügyészség) vizsgálják a felmerülő ügyeket. Fontos továbbá, hogy az említett államokhoz hasonlóan Magyarországon is létrejöjjön egy olyan szervezet, ami a nem szokványos műveletekre specializálódik, és olyan képességekkel rendelkezik, amelyek a közösségi médiában többek között lélektani műveletekben, civil katonai együttműködésben alkalmazható.

Végezetül pedig elengedhetetlen, hogy az oktatásban már óvodás kortól kezdve megjelenjen egy olyan oktatási szemlélet, ami a megváltozott világhoz való alkalmazkodást segíti elő. Az internet és általában az informatika biztonságos használata alapvető képesség kell, hogy legyen már kisgyermek korban. Azáltal,

⁷⁶ A kiadványt lásd: Several cybersecurity to protect your account in the social networking <http://www.wired.com/wp-content/uploads/2015/11/ISIS-OPSEC-Guide.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 02. 04.)

⁷⁷ ZETTER, Kim: Security Manual Reveals the OPSEC Advice ISIS Gives Recruits, Wired, 2015. november 19., <http://www.wired.com/2015/11/isis-opsec-encryption-manuals-reveal-terrorist-group-security-protocols/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 04.)

⁷⁸ Lásd pl. Németország, ahol rendszeresen gyűjtanak fel menekültszállókat.

hogy világunkban korábban nem tapasztalt módon növekedett meg az információ mennyisége. A hírközlés gyorsaság miatt elvárjuk, hogy azonnal tájékozódjunk a minket érdeklődő dolgokról, viszont számtalan forrásból tájékozódhatunk, amiknek a hitelessége sok esetben minimum kétséges. Az internethasználatra való oktatásnak egy rendkívül fontos és hasznos elemét jelentik a Biztonságos Internet Programok, amik nem csupán a diákoknak, de tanáraiknak szólnak.⁷⁹ A biztonságos internet használatnak véleményem szerint nem csak az a kritériuma, hogy érzékenyek vagyunk az adat- és információbiztonságra, hanem ugyanilyen érzékenységgel, kellő kritikai gondolkodással fogadjuk be az információkat, amikkel találkozunk. Hosszútávon egész biztosan elengedhetetlen.

Felhasznált irodalom

- AJP-Allied Joint Doctrine for Information Operations, 2009. november, <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 02. 25.)
- AJP-3.7. NATO Military Policy on Psychological Operations, 2003., <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS-Policy-2003.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 12. 19.)
- Ált/57, Információs műveletek doktrína, MH DOFT kód: MD 3.10 (1), 2014. augusztus 5., pp. 1-15.
- Az Európai Unió története. Europa.eu, http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_hu.htm (Letöltés ideje: 2015. 12. 14.)
- BALOG Fatime- FEKETE Csanád- NÉMETH András- NÉMETH József: A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra, Hadmérnök, 2015/4. szám pp. 127-137.
- BARTHEL, Michael: The Evolving Role of News on Twitter and Facebook, Pew Research Center, 2015. július 14., <http://www.journalism.org/2015/07/14/the-evolving-role-of-news-on-twitter-and-facebook/> (Letöltés ideje: 2016. 01. 20.).
- Bild-Interview mit dem russischen Präsidenten: Warum Putin Merkel mit seinem Hund erschreckte, Bild, 2016. január 11., <http://www.bild.de/politik/ausland/wladimir-putin/interview-mit-dem-russischen-praesidenten-russland-44091672.bild.html> (Letöltés ideje: 2016. 01. 20.).
- BRANDOM, Russel: Facebook is helping campaigns target politically active users, The Verge, 2015. november 4., <http://www.theverge.com/2015/11/4/9671826/facebook-campaign-political-user-targeting> (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.).

⁷⁹ KRASZNAY Csaba-VARGA-PERKE Bálint: Ifjúságvédelem a hacker szubkultúrában, Ártalmas vagy hasznos internet?, A média hatása a gyermekekre és fiatalokra (szerk.: Bíró A Zoltán, Gergely Orsolya), Státus Kiadó, Csíkszereda 2013. pp. 179-202.

- BUNZEL, Cole: From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State, The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World Analysis Paper, No. 19, March 2015.
<http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/03/ideology-of-islamic-state-bunzel/the-ideology-of-the-islamic-state.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 12. 20.)
- CHAZAN, David: Russia 'bought' Marine Le Pen's support over Crimea, The Telegraph, 2015. április 4.,
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11515835/Russia-bought-Marine-Le-Pens-support-over-Crimea.html> (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.)
- EGERESI Zoltán: Békefolyamat Törökországban: útban a történelmi kiegyezés felé? MKI Tanulmányok 2013/11. pp. 1-13.
- GÖRBE Attiláné-Dr. ZÁN Krisztina: A migráció mint a magyar idegenrendészet XX. századi történetének sajátos területe, In: A modernkori magyar határrendészet száztiz éve (szerk. Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán), Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat, 2013., pp. 193-208.
- GÖRBE Attiláné-ZÁN Krisztina: Az idegenellenesség, mint a migráció egyik társadalmi kihívása, In: Migráció és rendészet (szerk. Hautzinger Zoltán), Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 2015., pp. 33-47.
- FORGÁCS Balázs-KALÓ József-NÉMETH József Lajos: Aszimmetrikus kihívások a haderő, az állam, valamint a társadalom viszonyában, Hadtudomány 2015/1-2. pp. 106-110.,
- FOSTER, Peter: Russia accused of clandestine funding of European parties as US conducts major review of Vladimir Putin's strategy, The Telegraph, 2016. január 16.,
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/12103602/America-to-investigate-Russian-meddling-in-EU.html> (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.)
- HOFFMAN, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. p. 8., 2007.
- HORVÁTH L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014.
- Itt a nagy átverős lista: weboldalak, melyeknek soha ne higgyen el semmit, HVG, 2015. január 19., http://hvg.hu/tudomany/20150119_atveros_weboldalak (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.)
- JUHÁSZ Attila: „Eurázsiai vagyok”- A magyar szélsőjobboldal kapcsolata a Kremllel, Political Capital, 2015. március, http://www.politicalcapital.hu/wp-content/uploads/PC_SDI_Boll_tanulmany_EurazsiaiVagyok.pdf (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.)
- KEMP, Simon: Digital in 2016, We are social's compendium of global digital, social, and mobile data, trends, and statistics, 2016. január 27., <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016> (Letöltés ideje: 2016. 01. 29.)

- KIS-BENEDEK József: Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsihad új tendenciái, *Hadtudomány*, 2014/3-4. pp. 22-33.
- KIS-BENEDEK József-KENEDLI Tamás: A terrorfenyegetettség új tendenciái és lehetséges válaszlépések, *Szakmai Szemle* 2015/1. pp. 16-34.
- KOLLER Inez Zsófia: Az európai migráció története a második világháborút követően, *Új népvándorlás: Migráció a 21. században Afrika és Európa között.* (szerk. Tarrósy I, Glied V, Keserű Dávid), Pécs, Publikon Kiadó, 2011. pp. 227-242.
- KRAJNC Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései, *Repüléstudományi Közlemények* 2008/1. pp. 1-7.
- KRASZNAY Csaba-VARGA-PERKE Bálint: Ifjúságvédelem a hacker szubkultúrában, In: *Ártalmas vagy hasznos internet? A média hatása a gyermekekre és fiatalokra* (szerk.: Bíró A Zoltán, Gergely Orsolya), Státus Kiadó, Csíkszereda 2013. pp. 179-202.
- MACASKILL, Ewan: British army creates team of Facebook warriors, *The Guardian*, 2015. január 31., <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/31/british-army-facebook-warriors-77th-brigade> (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.)
- MARINOV: Migránstámadás a Bazilikánál? *Urbanlegends*, 2016. február 2., <http://www.urbanlegends.hu/2016/02/migranstamadas-a-bazilikanal/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 03.)
- METZ, Steven- V. JOHNSON II, Douglas: Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts, *The Strategic Studies Institute*, 2001. január, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=223> (Letöltés ideje: 2016. 02. 03.)
- MÓRÉ Sándor-SZILVÁSY György Péter: The Official Forum System of the Asylum Administration, Migrants and Refugees in Hungary - A Legal Perspective (edited by Ádám Rixer), Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Faculty of Law, Budapest, 2016., pp. 65-84.
- Moszkva ukrajnai fegyverszállítással vádolja Magyarországot, *Index*, 2014. augusztus 15., http://index.hu/kulfold/2014/08/15/moszkva_fegyverszallitassal_vadolja_magyarorszagot/ (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.).
- NÉMETH József Lajos: A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban, *Hadtudomány*, 2013/1-2., pp. 129-139.,
- Oroszbarátok a jobbszélen, In: *Gondola*, 2009. december 1., <http://gondola.hu/cikkek/68518> (Letöltés ideje: 2016. 01. 22.).
- PIX Gábor: A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata, *Doktori (PhD) értekezés*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2005.
- PORKOLÁB Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? *Hadtudomány*, 2015/3-4., pp. 36-48.

- RESPERGER István: Az erőszak helye szerepe az Iszlám Állam terrorszervezet tevékenységében, *Hadtudományi Szemle*, 2015/4. pp. 100-112.
- ROLINGTON, Alfred: *Hírszerzés a 21. században - A mozaik módszer*, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015.
- Several cybersecurity to protect your account in the social networking <http://www.wired.com/wp-content/uploads/2015/11/ISIS-OPSEC-Guide.pdf> ISIS kézikönyv (Letöltés ideje: 2016. 02. 04.)
- SZIJJ Dóra: Ne kényszerítsd, formáld át! - A nyilvános diplomácia és a közösségi média jelentősége mindennapjainkban és a NATO Public Diplomacy Division tevékenységében, *Biztonságpolitika.hu*, 2011. december 15., <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1217&title=ne-kenyszeritsd-formald-at-a-nyilvanos-diplomacia-es-a-kozossegi-media-jelentosege-mindennapjainkban-es-a-nato-public-diplomacy-division-tevekenysegeben> (Letöltés ideje: 2015. 12. 19.)
- TÁLAS Péter: A jelenlegi ukrán válságról 2.0. In: *SVKK elemzések 2014/8.*, http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2014-8-a-jelenlegi-ukran-valsagrol-2-0-talas-p.original.pdf (Letöltés ideje: 2015. 12. 14.).
- TÁLAS Péter: Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról. *Nemzet és Biztonság*, 2014/5. pp. 111-123.
- TÁLAS Péter: Minszk-2- Megállapodás a patthelyzetben, *Nemzet és Biztonság*, 2015/1. p. 2.
- VAJKAI Edina: A migráció kérdésének térnyerése a biztonságpolitikában, *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2014/15.* pp. 252-257.
- WALKER, Shaun: Salutin' Putin: inside a Russian troll house, *The Guardian*, 2015. április 2., <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/putin-kremlin-inside-russian-troll-house> (Letöltés ideje: 2016. 02. 02.).
- ZETTER, Kim: Security Manual Reveals the OPSEC Advice ISIS Gives Recruits, *Wired*, 2015. november 19., <http://www.wired.com/2015/11/isis-opsec-encryption-manuals-reveal-terrorist-group-security-protocols/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 04.).

NYIKES ZOLTÁN

A DIGITÁLIS KOMPETENCIA ÉS A BIZTONSÁGTUDATOSSÁG KORRELÁCIÓJA

1. A digitális javak

Az információ, avagy tudás alapú társadalom résztvevői részéről az egyik leg alapvetőbb elvárása a társadalom irányába, hogy biztosítsa számukra a javakat. Ezek a javak jelen esetben digitális javak, úgy, mint elektronikus kereskedelem, banki ügyintézés, oktatás, ügyintézés és még sorolhatnám. A társadalom részéről viszont alapvető elvárás az egyes tagjaival szemben, hogy azok a részükre biztosított digitális javakat elérjék, használják, és boldoguljanak vele, tegyék jobbá az életüket. Természetesen mindezt úgy, hogy az mindenki számára megnyugtatóan biztonságos legyen. Az egyén ugyan olyan felelős azért, hogy a részére biztosított javakat el tudja érni, mint maga a társadalmat irányító vezetés. Eszerint nem mondható el az, hogy az állam feladata kizárólagosan a lakosság ilyen irányú képességének növelése, mert a kormányzati törekvések mind hiábavalóak, a társadalmi elvárások teljesítése érdekében, hogyha az egyén nem tesz semmit azért, hogy a célját elérje, és a találkozzanak a törekvések mind az egyén, mind a kormányzat részéről.

1.1. A digitális jólét

Az egyén jól felfogott érdeke, hogy megtanulja használni azokat a közműveket amelyek a jólétét szolgálják. A 20. században az iparosításnak köszönhetően az emberek számára elérhetővé vált a villamoshálózat, a vezetékes ivóvíz, a vezetékes földgáz, a csatornahálózat, a telefonhálózat. Ezek a közművek a társadalmi komfortot nagyban javították. Majd a 20. század végén megjelent a legnagyobb közcélú informatikai hálózat, az internet. Az internet infrastruktúráján pedig a 20 éve nagy penetrációval bíró világháló mindenki rendelkezésére áll.

Az elmúlt fél évszázadban, ami az informatika igazi robbanásszerű fejlődését hozta magával, amely az információs rendszerek terjedését generálta, az emberek egyre szélesebb tábora találkozott a mindennapjaiban a számítógép-rendszerekkel. Voltak, akik a munkájuk vagy tanulmányaik során találtak először a nyolcvanas években az informatikai alkalmazásokkal, mely később meghatározó volt további életükben. De voltak olyanok is, akik csak hallomásból tudtak azok létezéséről, de igazán az ő életükre közvetlenül nem volt hatással. Aztán a kilencvenes években egyre több munkahelyen jelentek meg a számítógépek, egyre több ember került közvetlen kapcsolatba az informatikával. Szélesedett az oktatási paletta is ezen a területen. Az internet terjedését a már korábban említett világháló az úgy nevezett WorldWideWeb megjelenése segítette. A kétezres évek elején, közepén megjelentek az első okos (smart) telefonok, melyek alkalmasak voltak az internet elérésre. Természetesen ehhez a mobil szolgáltatók és a kábel tv szolgáltatók hatalmas fejlesztésére is szükség volt. Az élet minden területén megjelent az informatika, és teljesen felforgatta, de legalábbis megváltoztatta azt. Már-már olyan szinten, hogy

ha az informatikai rendszerek nem működnek valamilyen oknál fogva (áramellátási probléma, hardver-szoftver probléma, átviteli út probléma, vagy szándékos károkozás) mondhatni, megáll az élet. Az informatika elterjedésével az életünk lett megkönnyítve. Gyorsabban, olcsóbban, egyszerűbben tudunk ügyintézni, vásárolni, bankolni, kapcsolatot tartani távoli és közeli ismerőseinkkel, családunkkal, barátainkkal.

2. A generációs szakadék

Ahogy a technika fejlődött, a generációk is hozzá alkalmazkodva változtak. A mai Y és Z generáció már mondhatni „digitális bennszülöttek”. Számukra az információs technológia jelenléte teljesen természetes, mint ahogy jómagamnak is – aki még az X generációba tartozik – a villamos energia, a vezetékes víz. De nem csak az Y és Z generációk életét hivatott megkönnyíteni az információs technológia, hanem az összes generációét is, mint ahogy az összes olyan közmű, amely az életünk konformizálását segíti, és minden generáció igénybe is veszi azokat.

Téves az az elképzelés, hogy ma már minden gyerek ért a számítógépekhez, mobiltelefonokhoz. Bizonyos szinten valóban igaz, de a biztonságról legtöbbször fogalmuk sincs, s ez jelentős gondokat okozhat. Az informatika, a digitális írástudás nem öröklött adottság, hanem olyan képesség, amit meg kell szerezni, meg kell tanulni, hiszen senki nem születik úgy, hogy tudja használni egy táblázatkezelő vagy egy szövegszerkesztő programot. Mégis, tartja magát a digitális bennszülöttekről alkotott téves elképzelés. A British Computer Society által készített felmérés szerint a munkaadók csupán 52 százaléka vélekedik úgy, hogy munkatársai megfelelő digitális készségekkel rendelkeznek.[1] Németországban és Ausztriában végzett kutatások pedig azt mutatják, hogy bár sokan tartják magukat felkészült digitális írástudónak, a tesztek során kiderül, hogy sokan közülük alapvető műveletek elvégzésére sem képesek. [1] Érdemes tudatosítani, az, hogy valaki képes kezelni az okostelefont és a közösségi oldalakon beszélget a barátaival, az még közel sem jelenti, hogy digitális írástudó az illető. Gond az is, hogy a "digitális írástudás", mint fogalom nincs definiálva, gyakorlatilag bármi érthető alatta. Egy olasz egyetemen végzett felmérés szerint az egyetemisták 42 százaléka nincs tisztában a free Wi-Fi veszélyeivel, 40 százaléka nem védi pin-kóddal a telefonját, és 50 százaléka minden ellenőrzés nélkül bármit letölt a gépére. Az International Computer and Information Literacy Study (ICILS) 60 ezer fiatal körében elvégzett felmérése szerint a megkérdezettek 17 százaléka a legalapvetőbb elvárásoknak sem felel meg, és csupán 2 százalék rendelkezik a tudatos eszközhasználathoz szükséges magas fokú tudással. [1]

2.1. A kompetencia

Olyan – ismereteket, készségeket, képességeket, személyiségjegyeket és attitűdöket tartalmazó – komplex rendszer amely

- képessé,
- kompetenssé teszi birtoklóját arra, hogy
- különböző helyzetekben,
- összetett,

- életszerű feladatok megoldásában eredményesen,
- hatékonyan cselekedjék. [2]

2.2. A digitális kompetencia

A digitális kompetencia jelenti például az elektronikus média magabiztos és kritikus alkalmazását munkában, szabadidőben és a kommunikáció során. E kompetencia a logikus és kritikus gondolkodáshoz, a magas szintű információkezelési készségekhez és a fejlett kommunikációs készségekhez kapcsolódik. Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásával kapcsolatos készségek a legalapvetőbb szinten a multimédiás technológiájú információk keresését, értékelését, tárolását, létrehozását, bemutatását és átadását, valamint az internetes kommunikációt és a hálózatokban való részvétel képességét foglalják magukban. [3]

2.3. A digitális írástudás

A digitális írástudás tudatosság, beállítódások és képességek olyan együttese, amely lehetővé teszi, hogy megfelelően és biztonságosan használjuk a digitális eszközöket és intézményeket a digitális források azonosítására, elérésére, kezelésére, integrálására, értékelésére és szintetizálására, továbbá új tudás és média-megnyilvánulások létrehozására, valamint arra, hogy másokkal kommunikáljunk és reflektáljunk erre a folyamatra. [4]

2.3.1. A digitális írástudás fontossága

- A 15 évnél idősebbek 40,2%, ~ 3 millió ember digitálisan nem kompetens Magyarországon.
- A másik ~7 millió se az, mert nem használ olyan digitális tartalmakat, ami kimeríti a digitális írástudás keretét.
- Félnék felfedezni a digitális világot, nem alakul ki a digitális készség. [5]

3. A biztonságtudatosság és a digitális kompetencia

Ahhoz, hogy a kínálkozó infokommunikációs technológiákat mindenki használja, és jól használja, biztonságosan és hatékonyan, ahhoz a társadalom minden rétegének rendelkeznie kellene kellő mértékű digitális kompetenciával. Hogy miért is fontos a digitális kompetencia? Mert megfigyelhető, hogy az informatikai eszközök, az internet, a mobiltelefon és azon belül is az okos telefon penetrációja magas, és növekvő tendenciát mutat. Az informatikai biztonságtudatosság jelentősége az adatvédelem területén c. cikkében Magyar Sándor azt írja: „A digitális életforma napjainkra megszokott lett. Abban a korban élünk, amikor a mobiltelefon előfizetések száma meghaladja az ország lakosságának számát, amelyből jelentős és tovább növekedő hányad az okostelefonoké. Mivel ezeken a telefonokon nagy többségben tárolunk személyes adatokat, továbbá ezek az eszközök szokásainkról is rendkívül sokat elárulnak, ezért szükségszerű az adatvédelem kérdésével kiemelten foglalkozni.” [6] A fenti állítás helytállósága mellett, magával az eszköz biztonságával is foglalkozni kell, mivel azok kihasználtsága és sokrétű alkalmazása ezzel szemben alacsony. Gondolok itt arra, hogy a játékkalkulációk, a különböző közösségi oldalak és „csevegő” programok használata ezeken az

eszközökön nagyon magas. Ezzel szemben az e-learning, azaz az elektronikus úton történő tanulás, vagy a navigációs rendszerek használata nagyon alacsony számban fordul elő. Az igazi probléma az, hogy azoknak az alkalmazásoknak a használata, amelyek nagy számban előfordulnak, azoknak is a biztonságával, vagy biztonságos használatával az átlag felhasználó keveset törődik. Ez által a sérülékenység aránya nagyon magas. *„A biztonság területén nem lehet elég szkeptikusnak lenni. Sosem szabad megbízni csupán a technológiában, az adminisztratív szabályozásban. Számos megoldás jelenléte félrevezethet, nem jelenthet totális biztonságot. Pusztán azért mert erős tűzfalat, vagy kódolást használunk, valamint nincs vezeték nélküli hálózat a rendszerben, ezek még nem elegendőek ahhoz, hogy biztonságban legyünk.”*[6]

3.1. A top 10

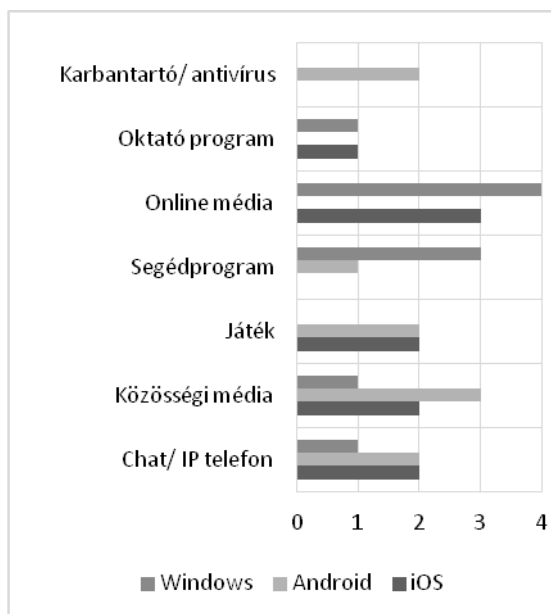
A fenti állítást támogatja az, hogy a 10 legnépszerűbb ingyenes mobiltelefon alkalmazásokat vizsgáltuk meg a három legnépszerűbb mobil operációs rendszerre fejlesztett alkalmazások közül.

Az iOS operációs rendszer legnépszerűbb ingyenes alkalmazásai között 2 játékal alkalmazás, 2 chatalkalmazás, 2 közösségi oldal alkalmazás, 1 mozifilm megosztó, 1 zene megosztó, 1 közösségi videó megosztó alkalmazás volt és csak 1 oktatást segítő alkalmazás volt. Érdekes, hogy csak a 25. helyen volt az első e-kereskedelmi alkalmazás. Bármilyen biztonsági alkalmazás az első százban nem is fordult elő. [7]

Az Android operációs rendszer esetében az ingyenes első tízben kicsit már jobb ugyan a helyzet, mivel ott 2 játékal alkalmazás mellett, 3 közösségi oldal alkalmazás, 2 chat alkalmazás, 1 vírusirtó, 1 karbantartó, és egy közösségi közlekedés alkalmazása volt. [8]

A Windows operációs rendszert használók körét vizsgálva az ingyenes alkalmazások közül 1 közösségi oldalalkalmazás, 1 hír- és 1 időjárás alkalmazás, 1 videó lejátszó és 1 könyvolvasó alkalmazás, 1 online film és 1 online rádió alkalmazás, 1 internet telefon alkalmazás, 1 névnap emlékeztető alkalmazás és 1 nyelvtanító alkalmazás volt. A felmérés során az operációs rendszer beépített alkalmazás áruház szoftverét használtam.

A felmérésből és az abból készült ábrából kitűnik, hogy mindhárom operációs rendszer felhasználóinak a körében megtalálható az ingyenes applikációk között a közösségi médiához kapcsolódás, illetve a kapcsolattartáshoz szükséges kommunikációs applikációk. A játékal alkalmazások már megosztják a felhasználókat.[9] A különböző segédprogramok a két végletet és a köztes átmenetet tükrözik, ahogyan az online média alkalmazások használata is. Végül látható, hogy az oktató programok előfordulása nagyon kicsi, ahogyan a karbantartó és vírusirtó megoldásoké is. A fenti kimutatás jól tükrözi, hogy a felhasználók az okostelefonjaikat inkább a szórakozás valamilyen formájára használják, a tanulással szemben.

1. ábra. TOP 10 ingyenes alkalmazások eloszlása (saját készítés)

Nagyon lesújtó képet mutat a biztonság tudatosság is a biztonsági alkalmazások használata tekintetében.

„A felhasználók sok esetben nincsenek tisztában azzal a ténnyel, hogy az ingyenes alkalmazások legtöbbször azért tudnak díjmentesek maradni, mert bizonyos adatokat gyűjtenek a használoról (pozíció, látogatott weboldalak, névjegyzék, stb.). Létrehozóiknak úgy tudnak profitot termelni, hogy harmadik fél számára tovább értékesítik ezeket az információkat, akár úgy is, hogy ennek nincs tudatában a felhasználó vagy egyszerűen csak nem olvassa el, hanem automatikusan elfogadja a felhasználói feltételeket.”[10]

„Sérülékenységet, fenyegetést okozhatnak azon letöltések, melyek olyan oldalakról történnek, melyeket nem ismerünk, vagy nem bízunk meg benne. Lehetőség szerint csak megbízható oldalakról töltsünk le programokat. Ha szinkronizáljuk saját vagy vállalati email kliensünket a mobiltelefonunkkal vigyázzunk a kéréstlen levelekkel, biztonság tudatosan kattintsunk a hiperhivatkozásokra, hiszen elképzelhető, hogy éppen jogot adtunk egy rosszindulatú alkalmazás telepítésére.”[10]

3.2. Biztonságtudatosság kialakítása

A digitális kompetencia mellett a biztonságtudatosság kialakítására is nagy hangsúlyt kell fordítani. *„Akkor lehetünk sikeresek, ha felkeltjük az emberekben az igényt arra, hogy késztetést érezzenek a változásra. Ha megértik, hogy a biztonsági rendszabályok őket és a szervezetet védik, és nem csak egy adminisztratív szabályozás, aminek be nem tartása büntetést von maga után”[6]*

Amennyiben azon munkavállalók, akik munkahelyükön valamilyen módon kapcsolatba kerülnek az informatikával, felhasználói vagy üzemeltetői szinten, rendszeresen biztonsági oktatásokon kell(ene) hogy részt vegyenek. Az, hogy ez a rendszeresség (persze, ha nem csak papíron létezik) milyen időközönként van meg, az a cég „belügye”. De a mai világban egyetlen egy cég sem engedheti meg magának a piaci szereplők közül, hogy a saját hírnevét kockáztassa azzal, hogy adott esetben bekövetkező bármilyen információbiztonságot érintő incidens történhessen, amely visszavehető a biztonságtudatosság hiányára. A rendszeres képzés és annak a hatékonysága stratégiai kérdés.

Amennyiben a felhasználók munkahelyi biztonságtudatossága megfelelő szintű, abban az esetben az otthoni, privát szférát érintő biztonságtudatossága is magasabb lesz. Míután az emberek, és főleg a gyerekek tanulási mechanizmusa elsősorban az utánpótlás alapul, abban az esetben a felnőttek (munkavállalók) viselkedésmintáit fogják alkalmazni. Tehát, ha valaki felnőttként a gyerekének bizonyos (jó) példát mutat, akkor jó eséllyel a gyerek ösztönösen is követni fogja. Ami ebben az esetben azt jelenti, hogy a munkahelyi biztonságtudatosság növelésére szánt energia nem csak az adott munkavállaló munkavégzésének hatékonyságában fog megjelenni, hanem akár a következő generáció biztonsági intelligenciáját is erősen befolyásolja.

Következtetések

A biztonságtudatosság és a digitális kompetencia összefüggése látható. Véleményem szerint a biztonságtudatosságot a digitális kompetencia erősítésével lehetne növelni és fordítva. Amennyiben az emberek tudatosabbak lennének a biztonság területén, abban az esetben a digitális kompetenciájuk is magasabb lenne. A kérdés az, hogy melyik oldalról megközelítve lehetne hatékonyabban célt érni. Az emberek nagyon kényelmesek és nem szeretnek olyan dolgokra áldozni, amelyeknek a vélt haszna alacsony, mint amilyen a biztonság kérdése is.[11] Mert persze mindig mással történnek meg a rossz dolgok, és nem velünk, akkor meg minek – gondolják. De mint tudjuk, a biztonságra fordított idő, energia, pénz, az nem egy látszatcselekvés. Ahogyan a közlekedésben a biztonsági öv használata is nehezen vált az emberek számára mindennapi dologgá (pedig azt jogszabály írja elő), úgy a biztonságtudatosság széleskörű elterjedése is nehezen fog végbe menni. Az országban Mária Terézia uralkodása idején kezdődött az analfabetizmus felszámolása, ami több mint 200 év alatt sem sikerült teljesen. A digitális írástudás széleskörű elterjesztésére eddig volt bő 20 évünk, és a fenti számokból kitűnik, hogy ez nem igazán sikerült. Az iskolai informatikai oktatás sok helyen a minimálisnál is alacsonyabb, mert sajnos maguk a tanárok digitális kompetenciája sem túlságosan magas, amely szükséges lenne a digitális világ megismertetéséhez. Akkor mit is várhatnánk a diákoktól, amikor a sok százmilliós beruházás keretében telepített digitális táblákat a tanárok nem merik használni, mert „nehogy elrontsák”. A megoldás valószínűleg egy több irányú hiányosság felszámolására irányuló nemzeti program beindítása lenne. Mind két irányból megindított felszámolási akció, valószínű hatékony lenne és a végeredményt sokkal hamarabb el lehetne érni, mint azt gondolnánk.

Felhasznált irodalom:

- [1] DigitalHungary: Fogalmunk sincs róla mi az a digitális írástudás, 2015. február 09., www.digitalhungary.hu/e-volution/Fogalmunk-sincs-rola-mi-az-a-digitalis-irastudas/1748/#sthash.eVmwNQTS.dpuf, (Letöltés ideje: 2015. 12. 08.)
- [2] KLENOVITSNÉ Zóka Tünde: Digitális nemzedék, Digitális kompetencia, www.janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/digitalis_nemzedek/digitlis_kompetencia.html (Letöltés ideje: 2015. 12. 07.)
- [3] Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák, 2009. jún. 17., www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto (Letöltés ideje: 2015. 12. 07.)
- [4] KOLTAY Tibor: Médiaműveltség, média-írástudás, digitális írástudás www.mediakutato.hu/cikk/2009_04_tel/08_mediamuveltseg_digitalis_irastudas (Letöltés ideje: 2015. 12. 05.)
- [5] Zoltan NYIKES, Zoltan RAJNAI: Big Data, As Part of the Critical Infrastructure, SISY 2015, IEEE 13th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics, Serbia, Zrenjanin, 2015. pp. 217-222., ISBN:978-1-4673-9388-1
- [6] Magyar Sándor: Az informatikai biztonságtudatosság jelentősége az adatvédelem területén, Szakmai Szemle 2015/2. pp. 121-128.
- [7] iTunes Charts, www.apple.com/itunes/charts/free-apps/ (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.)
- [8] Google Play: Legnépszerűbbek Alkalmazások kategóriában, www.play.google.com/store/apps/collection/topselling_free (Letöltés ideje: 2016. 01. 23.)
- [9] FREGAN Beatrix: Pourquoi la guerre informatique, In: Fekete Károly: Kommunikáció 2002 - Nemzetközi szakmai tudományos konferencia kiadványa, ZMNE, 2002, pp. 51-54., ISBN:963-86229-2-X
- [10] Magyar Sándor, Molnár Péter: Vállalati mobiltelefonok védelmének lehetősége MDM megoldással, Szakmai Szemle 2015/4. pp 89-102.
- [11] RAJNAI Zoltán-BLEIER Attila: Structural problems in the fixed communication systems of the Hungarian Army, In: FEKETE Károly: Kommunikáció 2009., Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009. pp. 227-234. ISBN:978 963 7060 70 0

KOVÁCS ÁRPÁD

**„KERESD A NŐT”, AVAGY A „HONEY TRAP” MINT KLASSZIKUS
TITKOSSZOLGÁLATI MÓDSZER**

Cherchez la femme, avagy keresd a nőt! A XVII. században vált híressé a szólás, melynek korabeli jelentése, miszerint az adott eseményeknek a mozgatórugója a gyengébbik nem, akik meghatározott cél érdekében irányítják, alakítják a történéseket. E mondás állítólag **Fouché**¹ rendőrminisztertől származik, melyből következtethető, hogy már abban a korban is jelentős prioritást kapott a női nem szerepe, ha éppen információra volt szükség.

Üdvözlöm a tisztelt olvasót, a címben megfogalmazott témaválasztásomnak több apropója is volt. Tisztában vagyok azzal, hogy a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, mint tudományos kutatóhely által rendszeresen megjelentetett tudományos-szakmai folyóirat a „Szakmai Szemle” elsősorban elméleti síkon keresi a megoldásokat az adott nemzetbiztonsági, katonai-politikai, társadalmi problémákra. Azonban az elmúlt évek kiadványait tanulmányozva szomorúan tapasztaltam, hogy olyan témaköröket, melyek gyakorlati szempontból közvetlenül, vagy akár közvetetten is segíthetik a Szolgálat napi műveleti tevékenységét, vagy éppen az állomány operatív munkavégzését, csak keveset találtam.

Tehát a témakör-választás apropója egyrészt az volt, hogy szeretném ezt a hiányt pótolni, másrészt az abban rejlő – a KNBSZ állományát is érintő – biztonsági kockázatok indokoltá teszik, hogy a téma fontosságának kezelése olyan szinten is kimerüljön, miszerint az adott problematikát kicsit bővebben, ezen a fórumon is körbejárjam. Pályafutásom során ezidáig – szinte minden esetben, biztonsági munkakörökben – több alkalommal vettem részt ENSZ,² koalíciós,³ NATO⁴ és EU⁵ műveletekben, mely beosztásokból adódóan a kolóniavédelmi feladatok ellátása jelentős részét képezte a biztonsági feladatrendszernek. Az állomány előzetes és folyamatos biztonsági felkészítése során nyilvánvalóan törekedni kell arra, hogy egy adott műveleti időszakban minden olyan biztonsági

¹ Joseph Fouché (Le Pellerin, 1759. május 21. – Trieszt, 1820. december 26.) francia politikus, az 1789-ben kirobbant kirobbant francia forradalom idején jakobinus nemzetgyűlési képviselő, a Direktórium, a Konzulátus, a napóleoni császárság és a restaurált Bourbon királyság alatt rendőrminiszter, Otranto hercege (duc d'Otrante), a köpönyegforgatás és politikai túlélés nagy művésze.

² 2001-2002 UNFICYP - HUN Security Officer (advisor) – Cyprus Famagusta

³ 2002-2003 IRAQ Multinational Coalition Forces - HUN Sec. Branch – Iraq Al Hillah

⁴ 2004-2005 IRAQ NATO Training Mission - Chief of Force Protection – Iraq Baghdad

2008-2009 ISAF International Airport Chief of A2 Security Branch – ISAF Kabul

2009-2012 NATO Allied Command Counter Intelligence (ACCI) Special Agent – Italy Naples

⁵ 2014-2015 EUFOR RCA African Mission, Counter Intelligence and Security – Greece Larissa/CAR Bangui

kockázat kezelésre kerüljön, melyek a szakmai szempontok továbbá a nemzetbiztonsági tudatosság keretei között figyelmet érdemelnek, és kiemelt jelentőséggel bírnak. A szakmai előadások fajsúlyos részét képezte, és képezi jelenleg is az ellenérdekeltektől szolgáltatások információszerező tevékenysége során alkalmazott titkosszolgálati eszközökre és módszerekre történő felkészítés, melyek közül a „honey trap” mint egy régi tradicionális és általában véve sikerrel kecsegtető támadólagos műveleti tevékenység jóval nagyobb biztonsági kockázatot jelent, mint amit alapjában véve gondolunk róla. Mi is az a „honey trap” és mikortól eredeztethető ez a titkosszolgálati módszer? Az angol szóösszetétel szabad fordításban „mézcsapdát” jelent, és rövid lényege, amikor is egy hírszerző/elhárító szolgálat műveleti tevékenysége során, a szexualitást információszerezésre vagy kompromittálásra használja fel.

A meghatározás arra utal, mikor egy adott (hírszerző/elhárító) személy/szervezet által megbízott nő/férfi olyan megközelítési technikát alkalmaz, melynek során bizonyos egyszeri vagy folyamatos erotikus/szexuális szolgáltatások bevetésével a célszemélyt megtéveszti és annak birtokában lévő információkat (tárgyakat, dokumentumokat) kicsalja, illetve olyan helyzetet teremt, hogy a célszemély a későbbiekben zsarolhatóvá, kompromittálhatóvá válik, és vele szemben, illetve annak felhasználásával magasabb szintű operatív intézkedések vezethetők be.

A fentiekből jól látható, hogy a „honey trap” egy hírszerző/elhárító műveleti tevékenység, melynek célja olyan információk megszerzése, amelyek segítségével a nemzet biztonságához szükséges, illetve azt érintő veszélyek előrejelzése, az érdekérvényesítést befolyásoló kockázati tényezők feltárása a döntéshozatal támogatása céljából a kellő időben, az információs önrendelkezési jog és a nemzetközi kapcsolatok minimális sérelmével és maximális hatékonysággal biztosítható. Már most szükséges leszögezni, hogy a „honey trap” alapvetően hírszerző titkosszolgálati módszer, mivel elsősorban a hírszerző szolgálatok alkalmazzák, figyelemmel a célszemély nemzeti hovatartozása, az alkalmazási terület és a megfogalmazott műveleti célok tekintetében. Ezért az alábbiakban a titkos információgyűjtés módszerének bemutatása során elsősorban a hírszerzői terminológiát használom, azonban az elhárító szervek és a mézcsapda alkalmazásának formáira a későbbiekben külön kitérek.

A nemzetbiztonsági és azon belül a hírszerző tevékenységet szabályozó törvények jellemzője, hogy a titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit teljes körűen és részleteiben, taxatív módon – jogállami jellegük ellenére – nem jelölik meg. Ez egyrészt a nemzetbiztonsági tevékenység titkosságáról vallott nézetekben gyökerezik, továbbá olyan szakmai kérdéskörbe tartozik, mely csak belső szabályozókban jelenik meg. Másrészt abból a megfontolásból is fakad, hogy a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek nincs egy lezárható köre, azok folyamatosan változnak, illetve módosulnak. A mézcsapda is egy olyan titkosszolgálati módszer, melynek alkalmazása annyira szerteágazó, hogy arra generális szabályt ráhúzni nem lehet, mindig az adott körülmény, illetve szituáció dönti el a módszer bevezethetőségét.

Egy kis történelem

Ha figyelembe vesszük, hogy a prostitúció, illetve a szexuális szolgáltatás a világ legősibb mestersége, továbbá a kémkedés az ősi munkaerőpiac rangsorában a második, akkor a kettő párosítása akár még garancia is lehet a sikerhez. Koronként természetesen más és más volt az ilyen jellegű feladattal megbízott női hírszerzők szerepe és feladatköre, azonban az információszerzés elsősorban honvédelmi, illetve a másik ellenálló népcsoport, ország, katonai potenciájára vonatkozó adatok megszerzésére irányult. Ettől függetlenül már a legősibb időkben is voltak adatok, hogy nem kizárólag katonai jellegű értesülések megszerzése volt a feladatuk. Lásd Sámson és Delila esete a Bibliából,⁶ vagy Eszter zsidó királynő története, aki Xerxész perzsa király ellen vetette be csáberejét, megakadályozva ezzel több ezer zsidó meggyilkolását. Kezdetben sem pontos térképek, sem használható földrajzi leírások nem készültek, nem álltak rendelkezésre olyan információk sem, amelyek megbízható képet adtak volna az ellenséges országok lakosságának harci kedvéről, erkölcsi moráljáról és sok más, a katonai műveletek elkészítéséhez szükséges adatról.

A történelemben visszatekintve talán leghíresebb személy, aki mesterien alkalmazta a hírszerzés és a női bájok bevetéséből adódó lehetőségek ötvözését az a Mata Hari⁷ volt, aki örök példaképe marad a jelenkor hasonló feladatait ellátó női hírszerzőinek.

A téma vizsgálata során nem lehet figyelem nélkül hagyni önmagában a nők helyét és szerepét a hírszerzésben. A mézcsapda, mint titkosszolgálati módszer feldolgozásának szükséges velejárója, hogy azokról a nőkről is szót ejtsenek, akik – erotikus szolgáltatások nyújtása nélkül – pusztán hírszerző feladatokat hajtanak/hajtottak végre, hiszen a múltban és a jelen korban is az információ megszerzésekor a nők helye és szerepe a művelési tevékenység során – legyen az „honey trap” vagy egy hírszerző operáció – több esetben keveredik. Azok között a női hírszerzők között, akik a különböző háborúk folyamán, vagy azok után egyik vagy másik oldalon működtek, soknak a neve a feledés homályába merült, és alig néhány volt köztük olyan, aki kitűnő eredményei révén elmúlhatatlan betűkkel beírta nevét a történelemben. Főleg a két világháború során voltak nagyon sikeresek a női hírszerzők, és a hadviselő felek titkos dossziéi számos nő nevét őrzik, akik használható híryanagyokkal előmozdították megbízóik, és a katonai műveletek sikerességét.

⁶ A történelemben ismert első ilyen eset, már a Bibliából eredeztethető, mikor is Isten Sámsonat küldi, hogy Izrael népét felszabadítsa a filiszteusok elnyomása alól, azonban csak akkor fordul igazából ellenük, mikor azok megölik szeretteit. Am a filiszteusok cselt eszelnek ki, és az előkelő lányt, Delilát küldik Sámsonhoz, aki elfogadja közeledését és naiv odaadással kiszolgáltatja magát a szépségnek, aki árulással viszonzozza bizalmát. Sámsonra ezután vakság, gyengeség és börtön vár.

⁷ Mata Hari, eredeti polgári nevén Margaretha Geertruida (Grietje) Zelle (1876. augusztus 7., Leeuwarden –1917. október 15., Párizs) hollandiai születésű bártáncosnő. A francia hadbíróóság 1917-ben a Német Birodalom javára végzett kémkedés vádjában bűnösnek találta és kivégeztette. Származását sokan hollandnak tartják, valójában fríz nemzetiségű volt, amely a hollanddal rokon, de önálló germán népcsoport.

Az európai hírszerzőszolgálatok történetében, mint Mata Hari esetével jeleztem, az első világháború hozott fordulópontot. Ekkor jelent meg az információ iránti tömeges igény, mely átalakította a hírszerzés mesterségét és szerkezetét. Korábban, általában a minőségi információgyűjtés a hadi és diplomáciai pályán dolgozó, jó családból, megfelelő anyagi háttérrel rendelkező férfiak mestersége volt. A családi kapcsolat később is szerepet játszott, hiszen a megfelelő társadalmi helyzetű férfiak feleségét, családtagjait vonták be a hírszerző munkába, ami természetesen nem járt szexuális szolgáltatással, azonban információszerzés tekintetében rendkívül hasznos volt, és hasznos a mai napig. (Erről részletesen a későbbiekben.) Az első világháborúban az ellenséges vonalak mögötti információszerzés, például a vasúti forgalom megfigyelése, az akkori technikai fejlettség mellett csak személyes jelenléttel volt lehetséges. A kommunikáció biztosítása, a beérkező információ feldolgozása, archiválása, értékelése mind a nők által – is – végzett tevékenység lett, elsősorban a férfi munkaerő hiánya és az információ iránti tömeges igény megjelenése miatt.

Kétségtelen, hogy a női hírszerzés különösen a világháborúk idején teljesedett ki. Ez akkoriban egy igen erős fegyver volt, amelyet egy hírszerző szolgálat folyamatosan alkalmazott. Azonban kockázatos is volt, mivel nem egyszer sikertelenséghez vezetett, még pedig annál inkább, mert – és most nem akarok belemenni a férfi és nő lelkivilágának különbözőségébe, de a szakirodalom szerint és valljuk be saját tapasztalatunk alapján is – a női lélek sokkal bonyolultabb, mint a férfié. Genetikai és hormonális hatások okozzák azt, hogy fontos különbségek alakulnak ki a férfiak és nők agyában, erre a precíz kifejezés, hogy az agy szexuálisan dimorf.⁸ Teljesen kézenfekvő, hogy ezek a szerkezetbeli különbségek képezik az alapját a nemileg eltérő viselkedésformák kialakulásának, így egy hírszerző műveletben az adott helyzeteket másként reagálnak le a férfiak, mint a nők. Ugyanis a nők sokkal több konfliktust érzelmi oldalról közelítenek meg, bizonyos dolgokat máshogyan kezelnek le, másként dolgozzák fel a stresszhelyzeteket, ellentétben a férfiakkal, akik többnyire a tényekre támaszkodnak és ridegebben ítélnék. Nagyon sokszor megesett, hogy a nők döntő pillanatokban nem a harcot választották, hanem a kiegyenlítést és a közvetítést, illetve történt, hogy egészen komolyan beleszerettek abba a célszemélybe, akinek megfigyelésére kiküldték őket, vagy azokba a tisztekbe, akiktől az információkat meg kellett volna szerezniük. Természetesen ez a megállapítás csak az általános ismérvek és a nagy számok törvényei alapján vonatkoztatható le, egyénekre lebontva a tendencia akár ellenkező előjelű is lehet, amikor is a férfi nem bírja elviselni a hírszerző munka súlyát, azonban a nő kiválóan oldja meg a feladatot.

Az 1914—1918. évi világháború folyamán mindkét hadviselő fél részéről rengeteg nő szerepelt a hírszerző szolgálatok állományában. Az antant már a világháború elején külön iskolákban képezte ki a „kémnőket”, függetlenül társadalmi rangjuktól. (voltak ott hercegnők, grófnők, arisztokraták, követek, nagynevű politikusok feleségei és leányai, gyárvezetők feleségei, fontosabb tisztséget betöltő egyének feleségei, tisztviselőnők, kereskedőnők, és természetesen a szexuális szolgáltatást biztosító nők, különösképpen pincérnők és artistanők, koldusnők). A kiképzés során feladat volt az erotikus szolgáltatások felajánlása is,

⁸ A nemi dimorfizmus, más néven ivari kétalakúság az a jelenség, amikor a természetben a nőnemű és hímnemű ivarok testfelépítése, mérete, színe stb. jelentősen eltér.

melyet az akkori kor erkölcsi korlátjai miatt nem sokan vállaltak. A nők bevetése is társadalmi rangjuk alapján került kategorizálásra. Az első csoportba azok a nők tartoztak, akik a speciális szaktudásuk révén (titkárnők, színésznők) megnyílt nagyobb társadalmi mozgásteret alapján vettek részt az információszerzésben.

A második csoportot az arisztokraták vagy államférfiak feleségei alkották, akik bejáratosak voltak a követségekre, vagy nemzetközi nexusokkal rendelkeztek. A harmadik csoportba tartoztak a találkahelyek tulajdonosai, illetve azok, akik azokat a művelési helyszíneket üzemeltették, (éttermek, lakások) ahol az információcsere zajlott, vagy a kompromittálás történt.

A történet a harmincas évekből datálódik, amikor Reinhard Heydrich SS-Gruppenführerrel, aki a SIPO (Sicherheitspolizei: a Gestapo és a KRIPO, vagyis a bűnügyi rendőrség közös felsőbb szerve), és az SD (Sicherheitsdienst, vagyis a náci párt biztonsági szolgálata) egyszemélyi főnöke volt. Magas állami funkcióján kívül igencsak híres volt még arról is, hogy a női nem nagy hódolójaként jóformán már kamaszkora óta buzgón látogatta a szászországi, később a berlini kuplerájokat. Több alkalommal előfordult, hogy a lányokkal történt beszélgetése során döbbenet tapasztalta, hogy olyan dolgokról is meséltek neki, melyek nemcsak a Párt és a Birodalom magas beosztású funkcionáriusainak hálósobai viselt dolgairól szóltak, hanem a Berlinben akkor aktív hírszerző tevékenységet folytató külföldi diplomaták apró-cseprő perverzcióit is részletesen taglalták. Heydrich olyasmire jött rá, amit előtte és utána számos titkosszolgálat fel- és kihasznál: a férfiak hajlamosak arra, hogy egy alkalmi partnerrel egy légtérben (evés, ivás, illetve szex előtt, alatt és főleg azután) lazábban kezeljék a titokvédelemre vonatkozó szabályokat. Heydrich elgondolkozott a dolgokon, és 1939 nyarán erotikus munkások toborzásával megszervezett egy olyan elit besúgóhálózatot, amely kifejezetten a német felső tízezerről és a Berlinben tartózkodó érdekesebb külföldiekről gyűjtött kompromittáló adatokat a német szolgálatoknak.

De nem kell messzire menni, és látható, hogy a háború során a másik oldal is sikeresen alkalmazta a mézcsepda lehetőségeiből adódó előnyöket. Történt, hogy a kor híres francia hírszerzőjének (Toms) az volt a feladata, hogy a német birodalom minden részében szerezzen jó barátokat és ismerősöket, főleg barátnőket, akiket aztán rávett arra, hogy Berlinbe költözzenek, és ott megismerkedjenek fiatal tisztekkel, különösen pedig olyanokkal, akik katonai intézetekben tanítanak. Azok a táncosnők és fiatal színésznők, akiket Toms Berlinben letelepített és pénzzel bőven ellátott, kifogástalanul oldották meg feladatukat. Egész sor tiszttel megismerkedtek, különösen műszaki tisztekkel, akiktől sok fontos adatot szereztek.⁹ Másik ilyen eszköze volt a francia hírszolgálatnak a mai napokban is működő úgynevezett Alliance Française,¹⁰ amely úgyszólván az egész világ minden nagyobb városában

⁹ Egyik híres eset, mikor a beszervezett hölgyek, a német tüzérszkola két fiatal tisztjét kerítették hálójukba és olyan tékozlásra csábították a két fiatal hadnagyot, hogy lassan kimerültek anyagi eszközeik, és akkor megjelent Toms, aki jelentős pénzszeget ajánlott fel nekik, annak ellenében, ha a tüzérszkola bizonyos rajzait és okmányait ellopják.

¹⁰ Az 1883-ban alapított Alliance française ma a világ legkiterjedtebb kulturális hálózata: 136 országban, 850 helyen van jelen az öt kontinensen. Évente ötszázezren tanulnak francia nyelvet az Alliance française intézményeiben (korosztálytól függetlenül), és több

fenntartott szervezeteket, klubokat abból a célból, hogy az idegenben élő franciákat tömörítse és összetartsa. Nagyobbreszt kereskedők, nyelvtanárok és nyelvtanárnők voltak a tagjai ezeknek a kluboknak. Ezek a nyelvtanárok aztán a német Berlitz-iskolákkal találták meg az összeköttetést, így a szervezeteknek sikerült igen sok német tisztet francia társalgás ürügye alatt katonai titkok elárulására csábítania.

A háborúk során hírszerző tevékenységre alkalmazott nők vonatkozásában szeretném megemlíteni, a művészi pályafutása során méltán híressé vált „magyar Mata Hari” személyét, akiben Karády Katalint¹¹ tisztelheti az olvasó. A rendelkezésre álló dokumentumok alapján tény, hogy Karády a második világháború során rendkívül sikeres és népszerű színészi/előadói tevékenységét felhasználta a megszálló németekre vonatkozó információk megszerzésére, melyek akkori vőlegényéhez Ujszászi István¹² tábornokhoz kerültek továbbításra, aki 1939–42 között a VKF 2. (hírszerző és kémelhárító) osztály, 1942–1944 között az Államvédelmi Központ (ÁVK) vezetője volt. Karádyt a Gestapo 1944. április 18-án, a szövetségeseknek való kémkedés vádjával letartóztatta.

A történet előzménye és a vizsgált témaválasztás szakmaiságának szempontjából érdekes, hogy kettejük közötti románc kialakulását megelőzően, feltételezhetően Karádyt éppen Ujszászi szervezte be, mivel előadói karrierje során olyan körökben mozgott, és olyan információk megszerzésére volt módja, melyek az akkori katonai hírszerzés/elhárítás érdeklődési körébe tartozott. Az már csak a love story regénybe illő folytatása lehet, hogy kettejük között bizalmi kapcsolat alakult ki, de ez már egy másik történet.

A nő alkalmassága a hírszerző munkában:

A női lélek rejtelméről korábban már írtam, azonban szakmai szempontból az alkalmasság tekintetében a szakirodalom igencsak megosztó, ugyanis eltérők a vélemények a felől, hogy a nők milyen mértékben használhatók speciális (hírszerző) szolgálatokra és vajon milyen körülmények közt milyen értékes információt tudnak szerezni.

mint hatmillióan vesznek részt kulturális rendezvényein. A hálózat irányítását a Fondation Alliance Française látja el.

¹¹ Eredeti neve Kanczler Katalin volt. Dekoratív megjelenése, titokzatos, erotikus sugárzású lény, mély hangja, szuggesztív egyénisége elsősorban filmszerepekben és a pódiumon érvényesült igazán. 1936-ban Egyed Zoltán tanácsára kezdett el színészetet tanulni ekkor vette fel a Karády nevet. 1939 februárjában filmezni kezdett, a szakma a film hazai királynőjének tekintette jó néhány esztendőn keresztül. De a háború őt sem kímélte, nemkívánatos személy lett, dalait betiltották, majd őt magát is letartóztatták. A háború után aztán egyre kevesebbet szerepelt, majd ismét nemkívánatos személy vált belőle, mert a Horthy-rendszer sztárja volt. Egy nap elhagyta Magyarországot, Dél-Amerikában telepedett le, s tizenöt esztendő múlva jutott el az USA-ba, ott is halt meg.

¹² Ujszászy István (Nagykőrös, 1894. augusztus 30. – 1948?) vezérőrnagy 1939–42 között a VKF 2. (hírszerző és kémelhárító) osztály, 1942–44 között az Államvédelmi Központ (ÁVK) vezetője, a háborúból való kiugrás előkészítésének egyik kulcsfigurája volt. A német megszállás után az SS Biztonsági Szolgálat (Sicherheitsdienst, SD), a háború utolsó hónapjaiban az NKVD tartóztatta le. Fogolytáborba került, további sorsa ismeretlen.

„A nők erre a szolgálatra igen kitűnően használhatók, még pedig mind a tisztességes, mind pedig a romlott nők, és pedig azért, mert fellépésük és szereplésük nem kelt gyanút, és olyan alkalmakkor is fel tudnak fedni titkokat, amikor a férfiak tudománya csődöt mond.” A hírszerzés módszertanával kapcsolatos idézet egy, az egyetemi nemzetbiztonsági képzésben máig használatos munkából, Pilch Jenő hadtörténész 1936-os könyvéből való.¹³ Ugyanebben a könyvben már megfogalmazódik az ezzel homlokegyenest ellenkező vélemény is: „a kémkedés a lehető legridegebb, legtárgyilagosabb foglalkozás, amelyhez elsősorban férfitapasztalatok és férfüdegek kellenek”. Az efféle férfipárti vélemények azóta kisebbségbe szorultak. Az élet bebizonyította, hogy a nők rendkívül jól használhatók hírszerzői feladatok ellátására, és sokszor több eredményt képesek elérni, mint férfitársaik. Nem eltérve a múltbeli tapasztalatok ismertetésétől, kitérésként megjegyzendő, hogy manapság női ügynökök a ranglétra csúcsára is eljuthatnak, Stella Rimington 1992–1996 között az angol elhárítás, az MI5 főigazgatója volt.¹⁴ Vagy ha a KNBSZ falai között maradunk, volt olyan női katonai véderőttasé, aki férfi elődeit meghazudtolva az egyik legsikeresebb hírszerző diplomata volt. „A nők jobban kezelik a konfliktusokat, nem támadnak azonnal, mint a férfiak” – elemezgeti Spy Ladies (Kémhölgyek) című, 2006-os könyvében Wilhelm Dietl, a német titkosszolgálat egykori munkatársa annak hátterét, hogy miért foglalkoztatnak egyre több nőt e szakmában – bár korántsem mindenkit erotikus küldetésben.

Az erotika/szexualitás alkalmazása

A nők alapvetően kétféle módon végezhetnek hírszerző vagy leleplező tevékenységet az erotika alkalmazása terén.

1. Az egyik módja az offenzív, amikor maga a hírszerző szolgálat készíti fel, és bizza meg operatív feladattal női megbízottját, és küldi vagy telepíti rövidebb-hosszabb időtartamra, a célország területére, vagy éppen a célszemély környezetébe.

¹³ PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története, Kassák Kiadó Budapest, 1978., II. fejezet p. 78.

¹⁴ A Brit Biztonsági Szolgálat (MI5) első női főigazgatójaként vonult nyugdíjba 1996-ban. Élete 1935-ben, Dél-Londonban kezdődött, Stella Whitehouse néven született egy értelmiségi házaspár második gyermekeként. Diplomáját az edinburgh-i egyetemen szerezte, majd a liverpooli egyetemen képezte tovább magát. 1959-ben levéltárosként kezdett dolgozni a Megyei Levéltárban, Worcesterben. John Rimingtonnal 1961-ben kötött házasságot, majd 1965-ben diplomata feleségként került Indiába. Két évvel később kezdte meg munkáját a Brit Biztonsági Szolgálatnál még Indiában, majd visszatérte után Londonban folytatta. 1969 és 1992 között a biztonsági szolgálat mindhárom ágánál tevékenykedett különböző pozíciókban, végül főigazgatónak választották. Személyében először került nő a szervezet élére, akinek filozófiája is eltért elődeitől. Ő volt az első, magas rangú titkosszolgálati vezető, akinek a nevét nyilvánosságra hozták. A közvélemény felé való nyitottságát bizonyítja, hogy hosszas küzdelem után 1993-ban közzétett egy 36 oldalas könyvecskét A biztonsági szolgálat címmel. Ebben a könyvben első alkalommal került nyilvánosság elé az MI5 tevékenysége, működése és feladatai csakúgy, mint a főigazgató személyazonossága és fényképe. 1996-ban visszavonult, majd 2001-ben jelentette meg emlékiratait Nyílt titok címmel.

2. Másik módja a defenzív, mikor a hírszerző/elhárító szolgálat az erotikai szolgáltatást „hivatásosként” művelő hölgyeket bíz meg, adott/egyszeri/folytatólagos feladat elvégzésére. Továbbá a különböző nyilvános házakban dolgozó nők spontán módon is bizalmas információkhoz juthatnak, melyek az adott szolgálatok hírigényét képezhetik.

A témától kicsit eltérve, de a női hírszerző-tevékenység apropóján, a nőnemű személyek alkalmazásával kapcsolatban szükséges megemlíteni a hírszerző szolgálatok hírigényét – erotikus szolgáltatások kizárásával – kiszolgáló olyan női személyeket, akik a külföldre akkreditált kiküldöttek/diplomaták, vagy külföldre kiküldött állami/társadalmi/civil szervezetek alkalmazottainak hozzátartozói. *A szexualitás nem feltétlenül értelmezhető heteronormatívan¹⁵ az információ megszerzése érdekében. Hogy mi is ez, igyekszem röviden megmagyarázni. A szexualitás a hírszerző szolgálatoknál (és természetesen az elhárításnál is, de erről később) munkát és szolgáltatást jelent, és eszközként használják zsarolásra, információszerezésre. Világosan kirajzolódik, hogy az a munka, ahol a szexualitás eszköz, más tér, mint akár a hírszerző/elhárító saját családja, ahol a kispolgári, heteronormatív értékek követését írják elő és várják el. A hivatásos hírszerzők feleségei vagy női hozzátartozói általában a követéseken vagy esetleg nemzeti szervezetek gazdasági, pénzügyi területein kapnak beosztást. A nők, mint feleségek, vagy női hozzátartozók, mint fizetetlen, esetleg részidős követési alkalmazottak, részt vesznek a hírszerzésben, de nagyrészt a férfiak által megbecsült és védett térben. Ennek megfelelően a feleségek vagy női hozzátartozók kötelező résztvevői a különböző fogadásoknak, külképviseleti rendezvényeknek, vagy éppen nő kluboknak, ahol értelemszerűen férfi hozzátartozóik kiszolgálása érdekében hírszerző tevékenységet folytatnak. A hírszerző tisztak gyerekei is információforrások, hiszen részt vesznek az adott ország társadalmi életében, iskolába jártak, osztálytársaik szüleiről információt szerezhetnek saját szüleik számára.*

Nők, mint az információszerezés célpontjai

A női nem alkalmazása mellett mindenképpen meg kell említeni olyan hírszerző férfiak speciális műveleti alkalmazását, amikor a hírszerző szolgálat erre a célra felkészített, jó megjelenésű, megnyerő modorú és pénzzel bőven ellátott férfiakat telepít a meghatározott műveleti területre, akik azután az információ forrásának környezetében nőket szerveznek be és sötét hírszerzés módszerével használják fel őket. Változást jelent, hogy egyre több nő vált információhordozóvá, és a nők munkaerő-piaci helyzetének változásával párhuzamosan mind több nő került „titokhordozói” helyzetbe. Kezdetben kevés nő dolgozott olyan vezető beosztásban, amely kívánatos célszeméllyé tette volna, ezért főleg a titkárnőket környékezték meg. A szolgálatok számára fontos férfiak női hozzátartozóit is próbálták beszervezni, néha kompromittálással. A titkosszolgálati zsargonban pillangókként emlegetett női családok talán kevésbé ismert párjai a speciálisan erre a

¹⁵ A heteronormativitás azon normák (értékek és viselkedési szabályok) összessége, amelyek az embereket két egymást kiegészítő, eltérő szerepekkel rendelkező nemre (férfiakra és nőkre) osztják, illetve amelyek a heteroszexuális kapcsolatot tekintik az egyetlen elfogadható szexuális irányultságnak. A heteronormativitás tehát a biológiai nem, a társadalmi nem és a nemi szerepek illeszkedését hirdeti.

feladatra kiképzett ún. Rómeók, akik szexszel és érzelmekkel hálózzák be a nőket. A műfaj máig legismertebb képviselői az egykori NDK titkosszolgálat, a Stasi¹⁶ emberei voltak.

Őket fontos nyugatnémet kormányhivatalok, sőt a titkosszolgálat olyan titkárnőire állították rá, akiket terepszemle nyomán érzelmileg labilisnak, kapcsolatokban szegénynek találtak, vagyis a Rómeóknak elsősorban lelki támaszról kellett gondoskodniuk. Ha a titkárnők fontos pozíciót töltöttek be, és fontos volt a kapcsolat fenntartása, akkor titkon házasságot is köthettek. Ilyenkor semleges skandináv templomban, lelkészként és tanúként megbízható személyeket szerepeltetve a Stasi teljesen igazinak tűnő álesküvőt szervezett. A Stasi olyan segédletet is kiadott, amelyben a legjobban megcsapolható információforrások, a nyugatnémet titkárnők jellemző tulajdonságait vette számba. A felkészítést olyan módszerek is szolgálták, hogy a behálózott nők szerelmes leveleit nyomban továbbították értékelésre a Stasi pszichológusainak. A titkárnők közül sokan csak a német egyesítés után lepleződtek le. Akkor nemcsak leveleik elárulása volt számukra ledöbrentő, hanem az is, hogy a bírósági tárgyalásukon a tanúként megidézett szeretők, vőlegények, sőt férjek halvány nyomát sem mutatták egykori, tettetett érzelmeiknek. A Rómeó-módszer alapozta meg a múlt század egyik leghíresebb politikai merényletét, Lev Trockij meggyilkolását is.¹⁷

Közelmúlt és napjaink eseményei

Általában a hírszerző/elhárító szolgálatok az állam külső és belső védelmét szolgáló biztonsági intézményrendszer kulcsfontosságú szervezetei. Alaprendeltetésük a politikai döntéshozók tájékoztatása, döntéseik megalapozottságához, optimalizálásához szükséges információk nyílt és titkos forrásokból történő beszerzése és elemzések készítése. A hírszerző/elhárító szolgálatok tevékenysége folyamatosan változik, mindig igazodva a kor kihívásaihoz, illetve a politikai elvárásokhoz. Ennek megfelelően az alkalmazott titkosszolgálati eszközök és módszerek felhasználása is folyamatosan módosul, azonban alapjába véve maguk az eszközök és módszerek nem változnak. A mézcspada esetében a női nem felhasználásával történő megközelítési technika és

¹⁶ Az Állambiztonsági Minisztérium (*Ministerium für Staatssicherheit*, röviden *Stasi*, kiejtve *stázi*) a Német Demokratikus Köztársaság állambiztonságért felelős központi államigazgatási szerve volt. Szervezésének és működésének modelljét a szovjet Állambiztonsági Minisztérium (MGB, a KGB elődszervezete) szolgáltatta, hasonlóan más kommunista diktatúrák ugyanilyen célú szerveihez, amilyen Magyarországon az 1956-ban megszűnt Államvédelmi Hatóság volt.

¹⁷ A szakadárny nyílvánított, a szovjet kommunista párt legmagasabb köreiből száműzetésbe kényszerített vetélytársat Sztálinék még külföldön is veszélyesnek tartották. Az NKVD titkosszolgálat Ramón Mercader spanyol kommunistát is felbérelte a merényletre. Ő egy belga diplomata fiának kiadva magát, 1938-ban Párizsban összeismerkedett Sylvia Ageloff-al, Trockij egy amerikai hívével. Eljegyzés lett a vége, a pár 1939-ben együtt bukkant föl Mexikóban, ahol Ageloff titkárnői teendőket látott el Trockij mellett. Bár 1940 májusában egy merényletkísérlet miatt Trockij már gyanakvó volt, a kapcsolatra való tekintettel Mercader bejuthatott az addigra alaposan őrzött villába. E látogatások egyike alkalmával került elő a legendás jégcsákány, amellyel széttroncsolta Trockij koponyáját. A megtévesztett Ageloffot fölmentették, Mercader húsz évet töltött börtönben.

információszerzés, valamint annak alkalmazása, mint titkosszolgálati módszer továbbra is jelentős súllyal esik latba az ellenérdekelt szolgálatoknál, azonban bevetése jelentősen módosult, illetve megváltozott. A hidegháború időszakában, illetve azt követően a női nem igénybevételével foganatosított titkosszolgálati módszer finomodott, az alkalmazott technika az intellektualitás és érzelmesség felhasználása felé fordult.

Azonban míg korábban a szexuális kötődések egyik célja az információ megszerzése volt, az újkori történelemben ez eltolódott a zsarolhatóság és a kompromittálás lehetőségének irányába. Ha megvizsgáljuk a módszer felhasználását az ellenérdekelt szolgálatok vonatkozásában, akkor a rendelkezésre álló információk alapján látható, hogy az orosz és a kínai szolgálatok előszeretettel alkalmazzák ezt a módszert.

Az angol MI5¹⁸ 2010-ben kénytelen volt megjelentetni egy kiadványt¹⁹ a felelős beosztású angol üzletemberek, politikusok és a társadalmi ranglétrán jelentős helyet elfoglaló személyek irányába, mivel a szolgálat tapasztalata szerint a kínai szolgálatok szinte már erőszakosan használták a kiválasztott célszemélyek megkönyékezésekor a női nem előnyeiből adódó lehetőségeket. A kínaiak kihasználva a módszer előnyeit olyan számítástechnikai eszközökkel is „megajándékozták” a célszemélyeket, melyekre előzetesen speciális vírusok voltak elrejtve, és a számítógépes berendezésekre csatlakoztatott eszközök továbbították az azokon lévő információkat. A probléma abból is adódik, hogy a felszólítás és a figyelmeztetés sok esetben hiábavaló, mivel sokan úgy gondolkodnak, hogy „velem ez nem fordul elő”. Ian Clement, a londoni főpolgármester helyettese például abba bukott bele, hogy a pekingi olimpia napjaiban hagyta magát elcsábítani, és a kínai hírszerző nő londoni fejlesztési terveket szedett ki a papírjai közül és az okos telefonjából. Mintegy a módszer hatékonyságát igazolva, Clement röstelkedve ismerte el, hogy csak magát hibáztathatja, mert a titkosszolgálat előre figyelmeztette az efféle csapdákra.

Vagy egy példa a közel múltból,²⁰ mikor is 2015 novemberében Norvégia rendőrsége Biztonsági Szolgálatának (PST) kémelhárítási részlegvezetője nyomatékos felhívást tett közzé, mivel egyre több információ keletkezett arra vonatkozóan, hogy az orosz ellenérdekelt szolgálatok a hidegháborút idéző aktivitással, mézcsapda titkosszolgálati módszer alkalmazásával igyekeznek megkönyékezni olyan befolyásos norvég állampolgárokat, akik minősített információk birtokában vannak Norvégia stratégiai társadalmi, gazdasági ágazati vonatkozásában.

Az elmúlt éveket vizsgálva az látható, hogy az adott titkosszolgálati megközelítési technikát és az erotikus felajánkozás módszerét szinte minden ország hírszerző szervezete előszeretettel használja. Ha csak a nyílt forrású információs bázisokból merítünk példát, akkor a teljesség igénye nélkül Európa szinte minden

¹⁸ Nagy-Britannia belső elhárításáért felelős szervezet

¹⁹ <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/mi5-warns-british-officials-beware-3273487>
(Letöltés ideje: 2016. 02. 08.)

²⁰ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russian-spies-using-sex-and-vodka-to-blackmail-norwegians-into-handing-over-information-intelligence-a6731626.html>
(Letöltés ideje: 2016. 02. 10.)

állama, valamint Oroszország, a Balti államok, de távolabbra tekintve természetesen USA, Kuba, dél-amerikai államok, Kína, Észak és Dél-Korea, Pakisztán, Dél-Afrika és a sor végén Izrael se maradjon ki.

Csak érdekességként jegyzem meg, hogy Izraelben a rabbi a haza védelme érdekében a zsidó vallás tanainak sérthetlensége miatt hivatalosan felmentést adhat a MOSAD női ügynökének, arra buzdítva, hogy csábereje és testének bevetésével az információkat megszeresse. A felmentési dokumentum tartalmazza, amennyiben a zsidó hölgy házas, akkor az akció előtt el kell válnia férjétől, de annak végén újra házasodhat. Korábban már jeleztem, a „honey trap” titkosszolgálati módszer nem csak az információk megszerzésére irányuló a szexualitást felhasználó megközelítési technika, hanem a célszemély zsarolására vagy lejáratására szolgáló eszköz, mely későbbi magasabb szintű operatív intézkedések (presszió alapján történő beszervezés) bevezetését teszi lehetővé. Napjainkban például az orosz titkosszolgálat nyúl gyakran ahhoz az eszközhöz, hogy kompromittáló fotókkal próbálja ellehetetleníteni a nemkívánatos ellenzékiet, újságírókat.

Egy konkrét eset

Szovjet utódállamokban is ismert a módszer: a belorusz titkosszolgálat (feltehetően hathatós orosz segítséggel) lejárató akciója állt azon eset mögött, amikor az interneten kellemetlennek szánt videók jelentek meg a minszki magyar tanácsos és belorusz hölgykapcsolata, valamint nem sokkal később a nagykövet felesége és egy állítólagos olasz szerető viszonyával kapcsolatban. Érdekes a fenti eseteket kicsit közelebbről is megvizsgálni, mivel egy sor olyan kérdésre irányítja rá a figyelmet, mely a vizsgált titkosszolgálati módszer ellenérdekelt szolgálatok által történő jelenkori alkalmazásával, illetve olyan biztonsági problémákkal kapcsolatos, mely alapvető rezsimszabályok betartásával a lejárató akció elkerülhető lett volna. Mi is történt? Először vizsgáljuk a minszki magyar tanácsos esetét. Egy interneten terjedő videó kompromittáló felvételt mutatott be a férfiről és annak hölgykapcsolatáról félreérthetetlen szituációban. A felvételt eredetileg egy internetes blogra tették fel, amelynek névtelen írója azt állította, hogy a hűgát különböző hazugságokkal csábította el a magyar diplomata, aki magát elvált, titkos ügynöknek, magas rangú diplomatának vallotta, majd házasságot ígért, teherbe ejtette, rá akarta beszélni, hogy hajtson végre abortuszt, végül pedig faképnél hagyta a lányt. A blog szerint a nő "depresszióba zuhan", ezért a blogot író testvére követni kezdte a magyar férfit, és felvételeket készített találkáiról más nőekkel, hogy a bizonyítékokkal hűga anyagi kártérítést követelhesse.

A botrány részleteiből könnyű ráismerni a titkosszolgálatok tudatos lejárató eszközére, amelynek lényege, hogy csekély valós igazságtartalommal minél jobban befeketítsenek egy megzsarolt célszemélyt. A kompromittálás egy lehetséges formája, hogy először zsarolásra alkalmas felvételeket készítenek, aztán megfenyegetik az illetőt, hogy ha nem működik együtt, mindent nyilvánosságra hoznak. Továbbá a testvér története ellen szól az is, hogy a magyar diplomatáról készült felvételeket láthatóan titkosszolgálati módszerekkel készítették, mivel azokon jól látható az utcai követés, valamint az asztal alá rejtett táskából készített felvétel egy kávézóban, melyek a konspiráció jellegzetes ismérveit mutatják. A videók állítólagos készítője a "bosszútörténetét" a blogon csak angolul és oroszul írta meg, vagyis egyértelmű hogy külföldieknek szánta a botrányt, nem a fehérorosz

közönségnek. Kifejezetten durva és szokatlan, hogy egy diplomata elleni kompromat-próbálkozás²¹ úgy érjen véget, mint az akkori minszki eset. Az általános gyakorlat az, hogyha egy diplomata helyzete tarthatatlanná válik, inkább csendben kiutasítani, illetve hazahívni szokták, a két állam egymás között rendezni le az ügyet. Az, hogy külön blogot regisztráltak a diplomata nevére, és a médiát is "teleszörták" a férfit szexuális aktus közben bemutató videóval azt jelzi, hogy a belorusz hatóságok nemcsak a sikertelen beszervezést bosszulták így meg, hanem egy esetleges politikai affért is így akartak rendezni a két kormány között.

Az, hogy az ügynek politikai szálai lehettek, az mutatja, hogy nem sokkal, a magyar diplomatával kapcsolatos ügy kipattanását követően ismét a minszki magyar nagykövetség lett a célpont, de ezúttal már a nagykövet. Annak felesége Rómába utazott, ahol titkos szerelmi találkozót szervezett egy ismeretlen olasz állampolgárral. A reptéri találkozó, illetve telefonbeszélgetéseik részlete szintén a beloruszok által került nyilvánosságra az interneten, és nem kicsi diplomáciai botrányt okozva ismételten, amely miatt akkoriban igen csak hűvössé váltak a magyar-belorusz kapcsolatok. A YouTube-ra, illetve orosz videó-megosztókra is feltöltött videóhoz annak „TheFranceskafilm” néven regisztrált készítői azt a magyarázatot fűzték, hogy egy megcsalt olasz nő magán detektívet bérelt fel félrelépő férje leleplezésére, s a nyomozás eredményeit tárják a nyilvánosság elé. Az a tény, hogy Rómában került lefilmezésre a találkozó, illetve a nagykövet asszony telefonja is lehallgatásra került, továbbá erősen feltételezhető, hogy az állítólagos olasz férfi is a belorusz titkosszolgálat által megbízott személy lehetett, azt mutatja, hogy a belorusz szolgálatok nem kis energiát fektettek a lejárató akcióba.

De a tényeket ismerve a belorusz szolgálatok céljukat elérték, mivel a fenti eseteket vizsgálva minden bizonnyal egy terhelő alapon történő beszervezési kísérletet, illetve a nagykövet irányába egy karaktergyilkosságot hajtott végre sikeresen. A magyar diplomácia duplán került „felszarvázásra”, mely egy sor következtetés levonását vonja maga után, ami feltehetően azzal járt, hogy a diplomaták felkészítésekor a későbbiekben a magyar külügy jóval körültekintőbben jár el a hasonló esetek kizárása érdekében.

A „honey trap” érintettek lehetséges köre:

- diplomaták, külképviseletek alkalmazottai és hozzátartozói,
- tartós külszolgálaton lévő személyek és hozzátartozói,
- NATO, EU, ENSZ, EBESZ egyéni beosztásban szolgáló személyek,
- missziós feladatokat ellátó személyek,
- külföldi konferenciákra, két és többoldalú megbeszélésekre kiutazók köre,
- a politikai, gazdasági élet meghatározó személyiségei,
- közéletet befolyásolni alkalmas egyének, újságírók, kutatók.

Természetesen a fenti felsorolás nem teljes körű, hiszen egy ellenérdekelt szolgálat hírigényének meghatározása mindig függ a szervezetet működtető kormány aktuális politikai/gazdasági érdekszerétől. Ettől függetlenül ki lehet

²¹ A kompromat a posztszovjet térség politikai szaknyelvében használt kifejezés a politikai céllal megszervezett lejáratásra.

mondani, hogy a modern kori mézcsapda módszer alkalmazásának egyik meghatározó célközönsége valamilyen diplomáciai, külképviseleti beosztásban lévő személy/ek, vagy a külföldön tartózkodó idegen állampolgár/ok, aki/k ellen az ellenérdekelt titkosszolgálat hazai bázison vagy harmadik ország területén a titkosszolgálati módszert alkalmazhatja. Éppen ezért a diplomatákkal vagy külképviseletek alkalmazottaival szemben a biztonsági rezsimszabályokkal kapcsolatos elvárások jelentősen felértékelődnek. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat falain belül maradva, a véderőattasék/titkárok a kiküldés előtt speciális felkészítést kapnak. Ez magában foglal több hónapig tartó szakmai felkészítést (védelem- és biztonságpolitika, hírszerzés, protokoll, fegyveres erők szervezete, fegyverzetellenőrzés, fegyverexport ismerete, speciális számítógépes ismeretek, ország ismeret...stb). A felkészítés során hangsúlyosan oktatásra kerül, miként tarthatnak az adott országban kapcsolatot, hogyan kell viselkedniük bizonyos esetekben.

Alapjában véve, a diplomatáknak minden új kapcsolatot, ha nem is gyanakvással, de legalábbis fenntartással kell fogadniuk és jelenteniük kell annak érdekében, hogy az attasét védő hazai szervek megtegyék a megfelelő intézkedéseket, és megpróbálják ellenőrizni az új kapcsolatot. Az attasékat arra is fel kell készíteni, hogy nem csak a fogadó ország, hanem bármely más állam titkosszolgálat is célpontnak tekintheti őket, hiszen egyértelmű, amennyiben egy magas rangú diplomatát sikerül beszervezni, az kincsesbánya a beszerző titkosszolgálatnak. Az ellenérdekelt szolgálatok egyik legfőbb törekvése, hogy a célország titkosszolgálatában létesítsenek olyan pozíciókat, melyeken keresztül közvetve adott a lehetőség egy titkosszolgálat működéséről, hírigényéről, állományáról, létszámaikról rendelkezésre álló adatok megszerzésére. A külföldre akkreditált diplomatákon illetve külügyi státuszon lévő személyeken keresztül ez a lehetőség adott, ezért e személyek fokozottan vannak kitéve a különböző támadólagos – köztük a mézcsapda – hírszerzői operációknak.

Törvényszerű, hogy a hivatásos információszerzőknek pontosan szabályozott, normatív, heteroszexuális családi életet kell élniük. Legyenek példamutatók a szilárd és tartós házasság fenntartásában, illetőleg családjuk legyen mintakép. A hírszerző ne adjon támadási felületet magára nézve, érezzen felelősséget azért, hogy normális kifelé jól mutatható viszony és életmód uralkodjék a családjában. Ez a feltétel természetesen vonatkozik, a telepített hírszerzők családtagjaira is, akik – az esetek nagy többségében – pontosan tudják, mivel foglalkozik a családfő, így például a lelepleződéskor arra is felkészítést kapnak, mit kell tenniük. Egy telepített diplomata esetén egy ellenérdekelt szolgálat számára hosszabb idő áll rendelkezésre a célszemélyként kezelt kiküldött tanulmányozására, szokásainak megismerésére, adott esetben a gyengébbik nem felé meglévő (esetleges homoszexualitás hajlam – de erről később) szokásostól eltérő vonzódására.

Azonban az olyan személyek esetében, akik rövidebb időtartamig tartózkodnak egy adott országban, NATO, EU, ENSZ, EBESZ egyéni beosztásban szolgáló és missziós feladatokat ellátó állampolgárok, vagy esetleg külföldi konferenciákra, két- és többoldalú megbeszélésekre kiutazók, az ellenérdekelt szolgálatoknak már másfajta technikát kell alkalmazni egy mézcsapda bevetése esetén. Itt gyors módszerrel, lehetőleg az adott szituációt kihasználva, célirányosan igyekeznek olyan helyzetet teremteni, melynek során a célszemély birtokában lévő információ a

szexuális szolgáltatás révén megszerezhető. Az esetek zömében a célszemély nem is sejti, hogy az alkalmi légyott mögött egy tudatos titkosszolgálati akció húzódik meg, ami azzal a veszéllyel is járhat, hogy évek múlva a már esetlegesen bizalmi pozícióban levő személy épp ezen – szinte már elfelejtett egyéjszakás – kaland révén kerül zsarolható helyzetbe.

Éppen ezért van rendkívüli jelentősége a missziós felkészítések során az ilyen jellegű „támadásokra” történő felkészítésnek, mivel ennek veszélye talán még jelentősebb, mint egy tartós kiküldetésben lévő kiküldött esetén. Az egyéni beosztásba kerülők, vagy esetleg a missziós kiküldetést teljesítők közel nem kapnak olyan alapos és minden körülményre kitérő több hónapos felkészítést, mint a diplomaták, ami egy külföldi tartózkodás titkosszolgálati veszélyeire is felhívja a figyelmet. Ennek egyetlen megoldása van, a folyamatos és állandó ismeretfrissítés, ugyanis az ilyen beosztásba kerülő személyek nem hírszerzők, akik „zsigerből” alkalmazzák azokat a védekező technikákat, melyekre a felkészítés során a kiképzést megkapták. Az a katona személy, aki egyéni beosztásba kerül egy NATO műveletbe, feladatvégzése során a munkakörével kapcsolatos – nem hírszerző – tevékenységre koncentrálni, és amennyiben nem kap folyamatos jelzést arról, hogy milyen titkosszolgálati veszélyek is érhetik missziója során, hajlamos azokat egy idő után felületesen kezelni. Ebből adódóan egy adott titkosszolgálati támadást, vagy megközelítést nem helyesen mér fel, annak nem tulajdonít jelentőséget, így maga az ellenérdekelt szolgálat akciója rejtve marad a hazai erők előtt. Éppen ezért van jelentősége, a missziós feladatmegkezdés előtti tudatos, és lehetőség szerint részletes felkészítésnek, melyet a kiküldetés időtartama alatt folyamatosan – időszakos, közbeszó előadásokkal – felszínen kell tartani, továbbá alkalmazni a kolóniavédelmi feladatok eszközeit és módszereit.

Homoszexualitás és egyéb szexuális aberrációk

Alfred Redl ezredes²² 1903-tól haláláig (1913-ig) mint az Osztrák-Magyar Monarchia megbecsült tisztje, és az orosz cári kémiszolgálat ügynöke volt, aki az Orosz Birodalom javára végzett kémtevékenységet. Redl ezredes homoszexuális hajlamú volt, és ez a titok zsarolhatóvá tette a császári és királyi tisztet, mert a homoszexualitás ebben az időben börtönnel büntetendő volt.

A 21. században bármennyire is elfogadóbb a társadalom a homoszexualitással kapcsolatban, jelen pillanatban is – kiemelten preferált társadalmi közegben – melegnek lenni elsősorban titok és szégyen. Szégyen pedig csak az lehet, ami erkölcsi kérdés. Erkölcsi kérdésnek viszont csak olyasmi számíthat, ami az illető szabad döntésén múlik, amit ő választ, amit saját akaratából tesz. Éppen ezért a homoszexualitás zsarolhatóság szempontjából szinte mindig sikerre vezet, hiszen ha az előzetesen titkolva volt, annak nyilvánosságra kerülése az egyént alapjaiban rengeti meg, személyisége súlyos csorbát szenved, és csak a teljes életforma-

²² Alfred Redl (vagy ismertebb nevén Redl ezredes; Lemberg, 1864. március 14 - Bécs, 1913. május 25.) rutén származású osztrák katonatiszt, az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének főtisztje, a katonai hírszerzés, a Nyilvántartó Iroda helyettes vezetője, majd a prágai VIII. hadtest vezérkari főnöke. Kettős ügynök, az orosz cári kémiszolgálat legjelentősebb, legnagyobb kárt okozó ügynöke. Leleplezése után öngyilkosságot követett el.

változással, másságának felvállalásával képes úrrá lenni a helyzeten. Ez nem mindenkinek sikerül, és nem mindenki képes rá. Éppen ezért a zsarolhatóság rizikófaktora, egy homoszexuális személy esetében jóval nagyobb, mint egy heteroszexuális egyénnél.

Jelen kor eseménye volt pár évvel ezelőtt egy különlegesen kiképzett fiatal homoszexuális ügynökökből álló hálózat létrehozása. Grúziában annak érdekében, hogy jól ismert közéleti személyiségeket csaljanak szex-csapdába, majd a titkos szerelmi légyottokról készült videofelvételeket zsarolásra felhasználva a titkosszolgálattal való együttműködésre, a hatalom iránti lojalitás kimutatására bírták rá őket. A melegség nincs ráírva az emberre. De a zsarolhatóság a hírszerző személyek vonatkozásában hasonlóan jelentkezik, mint a korábban már említett nőszemélyek által kezdeményezett szexuális közeledés esetében, azonban ez még veszélyesebb. Ugyanis a homoszexualitás felfedése egyben a hírszerző szolgálatról történő távozást is jelenti biztonsági kockázat miatt, ami egy sikeres karrier lezárását is jelenti.

Egy megkörményezett személy ezt a kettősséget nehezebben adja fel, és nagyobb az esélye annak, hogy az ellenérdekelt szolgálat által kezdeményezett beszervezési kísérlet sikeresen végződik. Az olyan jellegű szexuális aberrációk és devianciák, melyek még jobban rejtve vannak egy személy nyilvánvalóan sérült személyiségképében, még inkább biztonsági kockázat lehet, mivel egy részük már büntetőjogi kategória. Például lélektanilag egy pedofil sokféle lehet, nem függ kortól, nemtől, műveltségi szinttől és származástól. Egy ilyen mentális sérülés hosszú évekig képes rejtve maradni, azonban annak felszínre kerülése titkosszolgálati szempontból fokozott kockázatot jelent, mivel egy ellenérdekelt szolgálat ezt az ismeretet a legnagyobb hatékonysággal képes felhasználni egy mézcsapda és a zsarolhatóság szempontjából.

A fenti veszélyforrások kiszűrése kiemelten egy hírszerző szolgálat belső ellenőrzésének feladata, mely biztonsági ellenőrzéseket, kifogástalan életvitel ellenőrzéseket, illetve belső biztonsági és bűnmegelőzési célú ellenőrzéseket hajt végre.

Alkalmazott megközelítési technikák

A mindenkori társadalmi-hatalmi struktúrák részeként létrejött és egyetemes érvénnyel azóta is működő titkosszolgálatok nem nyilvános szabályozás mellett, leplezett intézményi keretek között, titkos állománnyal, operatív módszerekkel, speciális technikákkal vesznek részt az információ megszerzése érdekében.

Az információ forrása – az esetek zömében – maga az ember, ezért annak érdekében, hogy az információ megszerzésére irányuló intézkedés sikeres legyen, elsősorban a megfelelő forrást kell megtalálni. Amennyiben a tippkutatás, kiválasztás megtörtént, azt követően a tanulmányozás során a célszemély megközelítésének módját mindig maga a forrás személyisége, mentalitása, magatartásvonala határozza meg. Ezért a megközelítési technikákat olyan szinten kell besorolni, melyekből kiválasztható az az intézkedés (vagy kombinált intézkedéssorozat), mely a célszemély vonatkozásában és az információ megszerzése érdekében sikerre vezethet. A teljesség igénye nélkül melyek azok a

megközelítési technikák, melyeket egy ellenérdekelt szolgálat alkalmazhat, a célszemély tanulmányozása és beszerzése érdekében:

- rokon, nemzeti, nemzetiségi hovatartozás,
- idegen zászló,
- kulturális/vallási közösség,
- zsarolás,
- mézcsapda,
- fenyegetés.

Egy ellenérdekelt hírszerző szolgálat a fenti megközelítési technikák során több alapvető követelményt kell hogy érvényesítsen. Ezek a **titkosság**, **tervszerűség**, és **pontos időzítés**. A titkosság és a konspiráció folyamatosan indokolt az előkészítés és a végrehajtás teljes folyamatában. Ennek megfelelően arany szabály az alapos helyzetfelmérés és értékelés, a dekonspiráció veszélyes helyzetek, momentumok kiszűrése, elhárítása, valamint a megfelelő legenda kidolgozása.

A tervszerűség a gyorsaság és a pontos végrehajtás mellett a megfelelő időzítésnek súlyszerepe van, ugyanis az időpont meghatározásánál figyelembe kell venni az alkalmazott módszer jellegét, a bevezetett intézkedés milyenségét, az adott kül- és belpolitikai helyzetet, valamint az intézkedés célszemélyének esetleges sajátos, egyedi körülményeit, szokásait.

Nagyon fontos meghatározni, hogy egy hírszerző szolgálat a megközelítési technikák alkalmazása során – köztük a mézcsapda módszerénél – milyen területi elveket alkalmaz. Ezek lehetnek az adott hírszerző szolgálat **nemzeti hovatartozása szerinti országban**, a **célszemély hazai bázisán**, és harmadik területi elvként a **harmadik országos tevékenység**.

A hírszerző/elhárító szolgálat saját nemzeti fennhatóságának területén kezdeményezett titkosszolgálati akció, a legbiztonságosabban végrehajtható művelet, mivel minden feltétel adott annak sikeres kivitelezéséhez. A szolgálat számára nincs idő, személyi és adott esetben jogi korlát, mivel a hazai pálya előnyei biztosítják azokat a lehetőségeket, melyek szükségesek egy eredményes megközelítési technika bevezetéséhez. Ez az a terület, ahol szinte bármilyen eszköz bevethető a cél érdekében, mivel nemzetközi egyezmények és megállapodások nem, csak a célszemély személyiségi jogai sérülhetnek. A célszemély hazai bázisán fogatosított megközelítési technika alkalmazására egy ellenérdekelt szolgálat által csak nagyon indokolt esetben kerül sor, mivel egy idegen állam jogi berendezkedése, a helyi elhárító és bűnüldöző szolgálatok tevékenysége, az akció során felmerülő előre nem látható kockázatok, nemzetközi konfliktus lehetősége, a hazai pálya védelmének hiánya olyan jellegű biztonsági kockázatokat tartalmaznak, melyek alapján a titkosszolgálati akció csak korlátozott eredményt prognosztizálhat. A mézcsapda, mint megközelítési technika területi elvének alkalmazásánál a teljesség érdekében a harmadik országos tevékenység eseteit, illetve megvalósításának formáit is szükséges megemlíteni. A harmadik országos hírszerző tevékenység a célszemély irányába intézkedéseket fogatosító titkosszolgálatoktól kiinduló olyan tevékenység vagy résztevékenység, amely nem az adott hírszerző szerv hazai felelősségi területén és nem is a célországban valósul meg. Ebből adódóan a hírszerző szolgálatok kedvelt területe, mivel bizonyos kockázatok

kizárása mellett fedve marad a kezdeményező nemzet kiléte. A harmadik országos hírszerző tevékenység fogalma sem általános értelemben, sem konkrét hírszerző szerve vonatkoztatva nem tekinthető egyszer s mindenkorra adottnak, hiszen dinamikus jellegű. Egyes országok közötti viszonyok alakulásának megfelelően változhat, bővíülhet vagy szűkülhet a felhasznált országok köre.

A harmadik országos hírszerző tevékenység előnyei:

- minden ország elhárító szerve elsősorban az ellene foganatosított hírszerző tevékenységre koncentrál;
- a hírszerző szerv választja ki a harmadik országot, határozza meg a számításba vehetők körét, a neki legkedvezőbb lehetőségeket a legnagyobb biztonságot nyújtó országok közül;
- a hírszerzés látókörébe került, és tanulmányozás alá vont, vagy együttműködésre már megnyert személy ellenőrzése a hazai bázison kívül sokkal bonyolultabb az elhárító szerv számára;
- alapvetően ezen területi elv alkalmazásával kizárható, hogy az elhárító szerv bázisán bevezetni tervezett ellenérdekelt intézkedés sértse az adott nemzet szuverenitását, illetve a nemzetközi kapcsolatokat.

A hírszerző szolgálatok földrajzi, de elsősorban konspirációs okokból, a célország biztonsági rendszerének távoltartása tevékenységének kivédése és a módszerben rejlő előnyök miatt alkalmazzák a harmadik országos módszert. (Ha csak a témakörnél maradunk, egy ellenérdekelt szolgálat a „honey trap” megközelítési technika esetében jóval nagyobb sikert tud elérni egy olyan országban, ahol az erotikus túlfűtöttség, a szexuális temperamentum, és az erkölcsi normák szabadossága jóval nyíltabban érhető tetten, mint más nemzeteknél. Pl. távol-keleti országok, mediterrán térség.)

A mézcsepda titkosszolgálati módszer és az elhárító szervek

A tanulmány bevezetőjében már említettem, hogy a „honey trap” alapvetően hírszerző titkosszolgálati módszer, mivel azt a célszemély nemzeti hovatartozása, az alkalmazási terület és a megfogalmazott műveleti célok tekintetében elsősorban az ellenérdekelt hírszerző szolgálatok alkalmazzák. Azonban a titkosszolgálati tevékenységnek számos olyan ága van, amikor mézcsepda különböző formáit az elhárító szervek is alkalmazzák. A többször módosított 1995. évi CXXV. törvény²³ megfogalmazza az elhárító szervek – köztük a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat – feladatait, mely szerint a Szolgálat hírszerző, elhárító, védelmi és ellenőrzési feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével működési területén elősegíti Magyarország nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködik az ország függetlenségének és törvényes rendjének védelmében. A Szolgálat egyik legfontosabb feladata a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség törvényes működésének biztosítása, a nemzetközi katonai műveletekben szolgáló magyar katonák támogatása és biztonsági védelme. Ebben a struktúrában, az alkalmazandó titkosszolgálati eszközök és módszerek tárházában, a KNBSZ elhárító szakágának – és általában a nemzetek elhárító szolgálatainak – a sikeres műveleti tevékenység érdekében és a

²³ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV

célhoz kötöttség törvényszerűségét figyelembe véve felhasználható a mézcsepda, mint titkosszolgálati módszer.

Az elhárító szervek feladatrendszerét vizsgálva, a mézcsepda alkalmazása minden olyan műveleti tevékenység során bevethető, ahol azt az operatív nyomozati tevékenység szükségessé teszi. Azonban a „honey trap” felhasználása elsősorban a külképviseletek irányába foganatosított kémelhárító tevékenység, azon belül is a diplomáciai fedéssel működő hírszerző rezidentúrák elleni kémelhárító munka, továbbá a támadólagos elhárítás műveleti folyamataiban alkalmazható. A mézcsepda felhasználása az elhárító szervek esetében is elsősorban az információszerzés, illetve olyan kompromittálásra alkalmas lehetőségek kialakítása, melynek során – kifejezetten a nemzetbiztonsági érdekekkel összhangban – magasabb szintű műveleti tevékenység (beszervezés/műveleti játszma/kombináció) vezethető be.

Összegzés

Tisztelt Olvasó! Bízom benne, hogy a fenti témaválasztással egy olyan biztonsági kockázatra hívtam fel a figyelmet, mely a KNBSZ és általában a titkosszolgálatok napi műveleti tevékenysége során fokozottan jelentkezhet. Meggyőződésem, hogy a továbbiakban a hasonló jellegű nemzetbiztonsági problematikák mélységi vizsgálata a hírszerző és elhárító szervezetek alapvető szakmai érdekeit szolgálhatják, meghatározott keretek között.

Felhasznált irodalom:

- BOTÁR Árpád: A láthatatlan hadsereg: Kiadó: Zrínyi Katonai Kiadó 1990
- Elijahu KOHEN: Kémek és hírszerzők:
<http://tiboru.blogrepublik.eu/2011/04/01/elijahu-kohen-1-2/>
- PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története I—III. kötet. Kassák Kiadó, Budapest 1998., II. fejezet p. 78.
- TIBORU: Kémek krémje, Göncöl Kiadó Kft., ISBN: 9789639183872
- Wilhelm DIETL: Spy Ladies (Kémhölgyek): Gebundene Ausgabe – 17. August 2006 Kiadó: Ullstein
- Lavrentyij Pavlovics Berija önéletrajz,
<http://tiboru.blogrepublik.eu/2012/02/28/lavrentyij-pavlovics-berija/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 10.)
- Nők a kémkedés szolgálatában,
<http://www.zmne.hu/tanszekek/Hadtortenelem/tematika/spy/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 07.)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Clandestine_HUMINT_asset_recruiting (Letöltés ideje: 2016. 02. 08.)
- <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russian-spies-using-sex-and-vodka-to-blackmail-norwegians-into-handing-over-information-intelligence-a6731626.html> (Letöltés ideje: 2016. 02. 10.)

- <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/mi5-warns-british-officials-beware-3273487> (Letöltés ideje: 2016. 02. 08.)
- <http://people.howstuffworks.com/11-terms-used-by-spies1.htm> (Letöltés ideje: 2016. 02. 11.)
- <http://sabotagetimes.com/life/katia-zatuliveter-and-the-art-of-the-spy-honey-trap> (Letöltés ideje: 2016. 02. 11.)
- <http://foreignpolicy.com/2010/03/12/the-history-of-the-honey-trap/> (Letöltés ideje: 2016. 02. 11.)
- <http://mg.co.za/article/2015-07-30-scant-sauce-in-olivia-forsyths-honeypot-spy-memoir> (Letöltés ideje: 2016. 02. 09.)
- <http://news.nationalpost.com/full-comment/john-ivison-csis-right-to-worry-about-chinese-spies> (Letöltés ideje: 2016. 02. 10.)
- http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV (Letöltés ideje: 2016. 02. 11.)

A KATONAI ELHÁRÍTÁS ÉS A MŰVELETI BIZTONSÁG

Bevezetés

A modernkori¹ nemzetbiztonsági rendszer tudományos vizsgálata elsősorban a nemzetbiztonsági tanulmányok² keretén belül végezhető el. A nemzetbiztonsági tevékenységet az elmélet és a gyakorlat megbonthatatlan egysége jellemzi. A nemzetbiztonsági tanulmányok tárgya a hírszerzés és az elhárítás, valamint a tőlük elválaszthatatlan elemző-értékelő tevékenység. A nemzetbiztonsági ágak elkülönülésének alapját alapvetően nem az eltérően alkalmazott módszerek adják, elhatárolásukban az alapfeladat/funkció, valamint a tevékenység iránya és jellege meghatározó. Funkció tekintetében a hírszerző és elhárító tevékenység klasszikus megosztása dominál. Ez minden esetben egy támadó és egy védelmi jellegű nemzetbiztonsági tevékenységet takar. A tevékenység irányának meghatározása, másként a működési terület leírása a polgári és a katonai jelleggel lehetséges. A felosztás mátrix jellege a nemzetbiztonság rendszer sematikus ábrázolásának legegyszerűbb formája.

	katonai hírszerzés	katonai elhárítás	katonai	MŰKÖDÉSI TERÜLET
	polgári hírszerzés	polgári elhárítás	polgári	
FUNKCIÓ	hírszerzés	elhárítás		

1. ábra: A nemzetbiztonság tevékenység felosztása (saját szerkesztés)

A nemzetbiztonság elmélet területén, a biztonság komplex értelmezésével összhangban minden elem vizsgálható.³ A terület alapjellemezője az, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok az általuk kidolgozott és alkalmazott elméleteket, metódusok és eljárások (műveletek⁴) révén, képesek legyenek meghatározni az államot és annak intézményeit fenyegető kockázatokat, és információkkal tudják ellátni az állami, a katonai elhárítás esetében a katonai vezetőket, figyelembe véve a

¹ A nemzetbiztonsági szféra rendszerváltozástól napjainkig tartó időszak. Szűkebb értelemben a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény alkalmazásának időszaka.

² A nemzetbiztonsági tanulmányok önálló tudományágként történő elfogadtatása adekvát módon a hadtudomány keretei között képzelhető el.

³ A biztonsági tanulmányok klasszikus felosztása alapján politikai, katonai, társadalmi, gazdasági és környezeti biztonságról beszélhetünk. A nemzetbiztonság elmélet korszerű megközelítése sem nélkülözheti az infokommunikációs technológiának a Buzan-i elemekre gyakorolt hatásainak vizsgálatát. [1]

⁴ A titkos információgyűjtés teljes alkalmazási környezete, annak jellege. A nemzetbiztonsági erők, eszközök és módszerek taktikai szintű felhasználása, alkalmazása.

döntési szintek teljes vertikumát. A katonai nemzetbiztonság területe, mint a katonai szektor szerves része a biztonság fogalmának tradicionális, realista percepcióját képviseli. [2] Eszközrendszerében azonban egyre inkább meghatározóvá válnak az információs társadalom új vívmányai is. Ennek megfelelően a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazása az infokommunikációs technológiák ismerete nélkül ma már elképzelhetetlen.

Az állam a nemzetbiztonsági szolgálatok működtetésével stratégiai fölény megszerzésére és annak megtartására törekszik. A mindenkori szembenálló felek célja az érdekérvényesítés, amelyhez rendelkezniük szükséges a megfelelő információval. Az információ nemzetbiztonsági kihívásként történő kezelése azonban nem új keletű. [3]

A katonai elhárítás nem öncélú tevékenység, így nyitott rendszerként folyamatosan alkalmazkodnia kell működési környezetének módosulásaihoz. Különösen igaz ez a hadügyben bekövetkezett változásokra. Az új típusú katonai tevékenységek és műveletek [4] új kihívások elé állítják a defenzív jellegű katonai nemzetbiztonsági tevékenységet is. A katonai műveletek átalakulása, a háború dimenzióinak megváltozása, az információs hadszíntér és a digitális harctér megjelenése, valamint az információs- és vezetési fölény kivívásának primátusa [5] a katonai nemzetbiztonsági tevékenységet sem hagyta érintetlenül.⁵ Ennek megfelelően a katonai elhárítás saját feladatrendszerében egyre nagyobb szerep jut a katonai műveletek nemzetbiztonsági jellegű támogatásának is. Ennek egyik kiemelkedő területe és lehetősége az információs műveletek. A modernkori katonai elhárítás és az információs műveletek hazai viszonylatban majd egyidősek, mintegy két évtizedes múltra tekinthetnek vissza. Az információs műveletek és a katonai nemzetbiztonsági tevékenység kapcsolódási pontjainak mélyreható, részletes vizsgálatára sem a hadtudomány, sem annak szűkebb keresztmetszetében, a nemzetbiztonság elmélet területén nem került sor.

A tanulmány elkészítésének egyik nem titkolt célja az, hogy az információs műveletek szerves részét képező műveleti biztonság⁶ és a hazai katonai elhárítás kapcsolatát egy szűkebb keresztmetszetben, ha úgy tetszik egyfajta „kísérlet” keretében bemutassa.

Az információs műveletek és a katonai elhárítás

„Az információs műveletek azon koordinált tevékenységet jelentik, melyek a szemben álló fél információira, távközlési információs rendszereire (CIS) gyakorolt ráhatásokkal képesek támogatni a döntéshozókat a politikai és katonai célkitűzéseik elérésében úgy, hogy emellett a saját hasonló rendszereket hatékonyan kihasználják és megóvják.” [6]

⁵ Tipikus példája ennek, a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvényben a kibervédelmi feladatok ellátására vonatkozó feladat megjelenése a katonai nemzetbiztonsági rendszerben. A kockázat katonai értelmezése kapcsán lásd: Haig Zsolt - Várhegyi István: A cybertér és a cyberhadviselés értelmezése http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_2.pdf [6]

⁶ A műveleti biztonság területének kiválasztására azért került sor, mivel abban taxatív módon megjelenik az elhárító feladat.

A katonai elhárítás védelmi jellegű nemzetbiztonsági tevékenységet végez. Fő erőfelfejtése az állam katonai biztonságát veszélyeztető leplezett törekvések és biztonsági kockázatok azonosítására, felderítésére, továbbá az azonosított ellenérdekelt törekvések megszüntetésére, megszakítására, korlátozására, akadályozására és elhárítására irányul. [7] Tradicionális megközelítésben a katonai nemzetbiztonsági tevékenységre, az elhárítás – és saját funkciójában értelemszerűen a hírszerzés – jelenlétére, működésére akkor és olyan területeken van szükség, amikor és ahol a nemzet biztonságának valamely eleme, vagy az állam működésének egy meghatározott része különösen veszélyeztetett helyzetbe kerül, és a veszély megelőzésére és elhárítására más állami szerv eszköztárára nem elegendő. [8] A katonai erő alkalmazására ugyanilyen logikai modell alapján kerül sor.

Leegyszerűsítve, a katonai elhárítás szemszögéből az információs műveleteknek kettős célja van:

- saját információs rendszerek védelme, hogy az ellenérdekelt fél hiányos vagy téves információkon alapuló rossz döntést hozzon, vagy az információ hiány miatt későn hozhassa meg a szükséges döntést. Vagyis a kritikus információkhoz való hozzáférés akadályozása lassítja az ellenérdekelt fél döntéshozatali mechanizmusát;
- ellenérdekelt információs rendszerek támadása, működésük akadályozása, illetve azokból történő információszerzés.

A nemzetbiztonsági tevékenység állandója, központi eleme az információ. A katonai elhárítás alaptevékenysége az információgyűjtés. Eszköztárába a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek széles tárháza tartozik. [9] Az információgyűjtés meghatározott feladatok teljesítése érdekében folyik. Az információs műveletek szempontjából több, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat⁷ által végzett feladat is jelentőséggel bírhat. Elsődlegesen felderíti és elhárítja a külföldi titkosszolgálatoknak Magyarország szuverenitását, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető törekvéseit és tevékenységét. A katonai biztonsági feladatkört érintően információkat gyűjt a Magyar Honvédség műveleti területen lévő alakulatait és azok állományát veszélyeztető törekvésekről és tevékenységekről, valamint részt vesz a Magyar Honvédség műveleti területen alkalmazott erőinek nemzetbiztonsági szempontú védelmében, felkészítésében és támogatásában, továbbá ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági ellenőrzésének feladatait. Fentiek mellett információkat gyűjt a honvédelmi érdeket veszélyeztető kiber-tevékenységről és szervezetekről is.

Az információ nemzetbiztonsági célú felhasználását a kettősség jellemzi.⁸ Ez teljes mértékben megfeleltethető az információs műveleteknek a védelmi területen jelentkező két alkalmazási lehetőségével. Az információnak, mint vezetési eszköznek a felhasználása a katonai elhárítás által végzett stratégiai szintű támogató tevékenységgel állítható párhuzamba, másik aspektusában az információ, mint „fegyver”, taktikai eszköz bír jelentős szereppel. Az információ felhasználásának meghatározó eleme a parancsnok döntésének támogatása, közvetlenül a döntési,

⁷ Magyarország katonai hírszerző és elhárító nemzetbiztonsági szolgálata.

⁸ Stratégiai és taktikai szintű felhasználás.

vezetési főlény kialakítása. Az információ a tudás alapú hadviselés meghatározó eleme. [5]

Az információs műveletek elsősorban az információs rendszerekhez köthető tevékenységet takarnak, azonban számos példa akad a kognitív információs képességek markáns, akár az információs rendszereket nélkülöző megjelenésére is.⁹

Az elhárítás szerepének, jelentőségének mértéke az információs műveletek egyes elemein belül természetesen jelentős eltérést mutatnak. A katonai elhárítás elsősorban azokon a területeken érdemel kiemelt figyelmet, ahol a kognitív információs képességek jelentősebb szerephez juthatnak.

Az információs műveletek elemei a következők: [5]

- műveleti biztonság (OPSEC)
- katonai megtévesztés (MILDEC)
- pszichológiai műveletek (PSYOPS)
- információs infrastruktúrák, vezetési objektumok fizikai pusztítása (PD)
- elektronikai hadviselés (EW)
- számítógép-hálózati hadviselés (CNO)
- polgári-katonai együttműködés (CIMIC)
- tömegtájékoztatás (PI)

Az információs környezet három dimenziót foglal magában, amelyek folyamatosan és kölcsönösen hatnak a személyekre, szervezetekre és rendszerekre. Ezek a fizikai, az információs és a tudati dimenziók:

A fizikai dimenzióban folytatott információs műveleti tevékenységek a különböző információs infrastruktúrák, infokommunikációs, vezetési-irányítási rendszerek elemei, kulcs döntéshozó személyek ellen fizikai, pusztító, un. "kemény támadásokat", illetve azok fizikai védelmét jelentik. [10]

Az információs dimenzióban folytatott műveleti tevékenységek a különböző információs folyamatok, adatszerzés, adatfeldolgozás, kommunikáció, stb. elektronikus úton való "puha támadását" jelenti annak érdekében, hogy a célpontokra való közvetlen pusztító, romboló fizikai ráhatás nélkül befolyásolják azokat. A műveleti tevékenység nem csak támadó, hanem magában foglalja a védelmi jelleget is, vagyis a saját információs folyamatainkra irányuló hasonló támadások megakadályozását. [10]

A tudati dimenzióban megvalósuló információs tevékenységek közvetlenül az emberi gondolkodást – észlelést, érzékelést, értelmezést, véleményt, vélekedést – veszik célba valós vagy dezinformációval. [10]

Az elhárító tevékenység a humán, az emberi tevékenységhez kötődő kockázatokat kezeli. Ennek megfelelően, a katonai elhárítás szemszögéből, a

⁹ A kognitív információs képességek, pl. PSYOPS, bizonyos megtévesztő tevékenységek, egyes OPSEC tevékenységek, CIMIC, amelyekhez akár nem is szükséges információs rendszer.

hadviselés információs modelljének dimenziói¹⁰ közül a tudati dimenziót kell a legjelentősebbnek tekinteni. A szembenálló félnek az emberi felfogóképességre, a megértésre hatást gyakorló információs tevékenysége saját oldalon egyértelműen igényli a védelem kialakítását, melyek vizsgálódásunk szempontjából a saját személyi állomány tekintetében értelmezhető leginkább.

Alkalmazási területét tekintve elmondható, hogy az információs műveletek számos területen alkalmazott/alkalmazható módszer. A civil szférában gazdasági területen (pl. ipari kémkedés) vagy a nemzetbiztonság területén – szűkítve a katonai elhárításra – is alkalmazzuk az információs műveleteket¹¹, azonban ez utóbbi kifejtésére nyílt fórumon nincs lehetőség.

A műveleti biztonság és a katonai elhárítás

A katonai elhárítás tevékenységének tárgyát, a katonai biztonság¹² fenntartását befolyásoló és nemzetbiztonsági szempontból relevanciával bíró, a már múltban bekövetkezett történések, a jelenben zajló események, valamint a jövőben bekövetkező potenciális kockázatok felderítése és elhárítása képezi.[8] Ez az információs műveletek egyik lényeges elemét adó műveleti biztonság területén is érvényesül. A katonai elhárítás szempontjából a műveleti biztonság megteremtésének optimalizált modellje kizárólag olyan közegben érhető el, amelyben teljes mértékben rendelkezésre állnak a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazási feltételei. Ez csak hazai bázison képzelhető el. A műveleti biztonság biztosításának folyamatában az elhárító tevékenység végrehajtása esetén, éppen az eszközök és módszerek korlátozott hozzáférése következtében műveleti képességsökkenéssel kell számolni, ezért rendkívül fontos a megfelelő tervezés és előkészítés.

A műveleti biztonság olyan folyamatok, tevékenységek és rendszabályok összességeként értelmezhető, amelyek azt célozzák, hogy a katonai művelet végrehajtása, vagy gyakorlat alkalmazásával megfosszák az ellenséget a saját erők elhelyezkedésének, képességeinek és szándékainak ismeretétől. Nemzetbiztonsági szempontú megközelítésben ez azt jelenti, hogy a katonai elhárítás tevékenységét a folyamatos nemzetbiztonsági kockázatelemzés eredményei és az abból levezethető intézkedések határozzák meg. A műveleti biztonság rendszerében aktív és passzív eszközök állnak rendelkezésre. [10]

¹⁰ A katonai elhárítás humán kockázatokat kezel.

¹¹ Ezeket elhárító műveleteknek nevezzük.

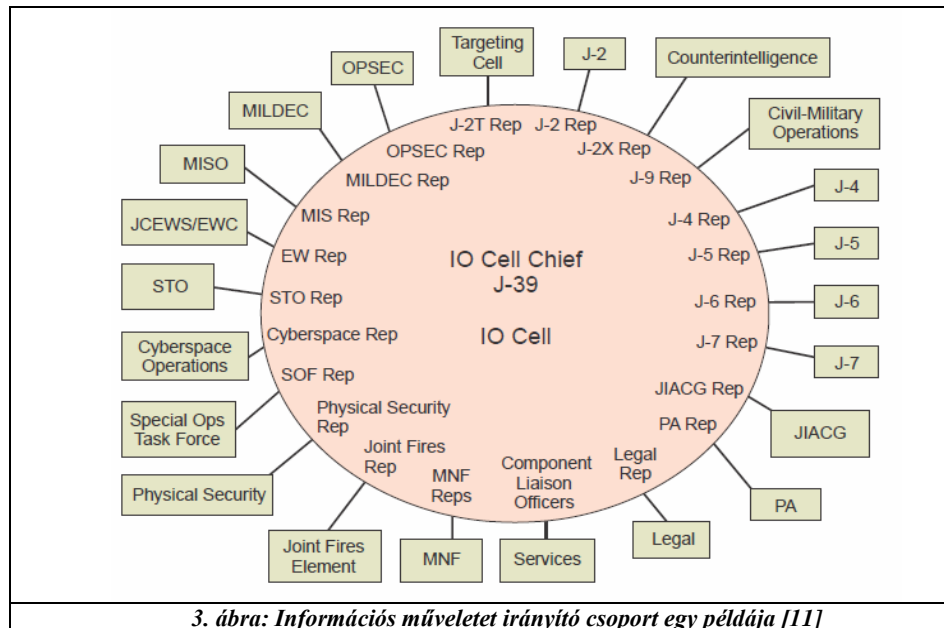
¹² A katonai biztonság tartalma alatt a Magyar Honvédség és a Honvédelmi Minisztérium, továbbá Magyarország honvédelmi érdekeinek nemzetbiztonsági biztosítását kell érteni.

2. ábra: A műveleti biztonság céljai és területei [10]

A műveleti biztonság, alapvetően a védelmi információs műveletek közé tartozik, abban meghatározó szerepet játszik. Megvalósítása a személyi biztonság (Personnal Security, az elektronikus információ biztonság (Information Security), a fizikai biztonság (Physical Security), a dokumentumbiztonság (Document Security), valamint az elhárítás, vagy felderítés elleni védelem (Counterintelligence) rendszabályait tartalmazza. [10] Szükséges rámutatni, hogy a műveleti biztonság céljait és területeit ábrázoló rendszerben az elhárítás szerepe elsődlegesen védelmi jellegű. A védelmi elhárító tevékenység meghatározó elemei között kell említeni azoknak a magatartásformáknak, jelenségeknek és tendenciáknak a felderítését és azonosítását, amelyek a műveleti biztonság megteremtése szempontjából a védendő érdekek és értékek ellen irányuló leplezett törekvések, és azokkal összefüggő biztonsági kockázatok kialakulását teszik lehetővé. Nemzetbiztonsági tevékenységi oldalról ide sorolandó a felderítés és az azonosítás. A védelmi elhárító tevékenység sajátos önvédelmi reflexeként működik, annak elsődleges célja a megelőzés.

Az információs műveletek nem önálló, elszigetelt kezdeményezések, hanem szoros stratégiai vagy műveleti szintű integrálását jelentik mindazon katonai képességeknek, amelyek a cél elérésében segíthetnek. Tanulmányozásához klasszikus értelemben éppen ezért a külföldi példákra tudunk hagyatkozni, hiszen a Magyar Honvédség jelenleg nem rendelkezik stratégiai szintű információs műveletek végrehajtásához szükséges képességgel, nem csak a támadó fázis, hanem a saját rendszerek védelme tekintetében sem. Az alábbi ábra az Amerikai Egyesült Államok haderejének lehetséges szervezeti allokációja a stratégiai szintű információs műveletekhez:

3. ábra: Információs műveletet irányító csoport egy példája [11]

EW	elektronikai hadviselés	JCEWS	elektronikai hadviselés vezérkari törzs
EWC	elektronikai hadviselés csoport	JIACG	egyesített összekötő-koordináló csoport
IO	információs művelet	MILDEC	katonai megtévesztés
J-2	felderítés	MIS	információs támogatás
J-2T	célmegjelölés	MISO	információs támogató művelet
J-2X	elhárítás és hírszerzés	MNF	nemzetközi erők
J-39	információs műveleti törzs	Ops	műveletek
J-4	logisztika	OPSEC	műveleti biztonság
J-5	tervezés	PA	civil kapcsolatok
J-6	híradó/kommunikáció	Rep	képviselő
J-7	kiképzés	SOF	különleges erők
J-9	CIMIC	STO	különleges technikai műveletek

Az elvi vázlat jól mutatja, hogy az információs műveletek végrehajtásához létrehozott információs műveleti csoport (Information Operation Cell - IO Cell) 22 szervezeti egység együttműködésén alapszik. [11] Ez a példa világít rá arra, hogy milyen összetett tevékenységek integrációját, összehangolását jelentik az információs műveletek, amelyek gyakorlatilag lefedhetik a katonai képességek teljes vertikumát. Jól látható, hogy fontos szerepet kap az elhárítás/felderítés/hírszerzés az információs műveletekben, de jelen lehet a katonai szervezet teljes "J struktúrája", szerepet kapnak a különleges erők, az elektronikai hadviselés szervezeti egységei, de a jogi részleg is bevonható.¹³ Mint minden katonai műveletben, a saját erők védelme érdekében szükséges munkafázis a műveleti biztonság megteremtése. Az OPSEC a katonai művelet, esetünkben az információs művelet tervezésével, szervezésével

¹³ A vizsgált modell képesség, módszer és eszközalapú megközelítést tükröz.

egyidejűleg jön létre. Az OPSEC az információs műveletek tervezése, szervezése és végrehajtása során figyelembe veendő fontos információs képesség.

Ennek megfelelően a műveleti biztonság feladata:

a) kritikus információk azonosítása, illetve a saját erők műveleteinek elemzése, abból a célból, hogy:

- meghatározzuk azon műveleteket, amelyek vonatkozásában az ellenérdekelt hírszerzés adatot gyűjthet;
- meghatározzuk azon indikátorokat és gyenge pontokat, amelyeket az ellenérdekelt hírszerzés kihasználhat, aktuális információkat szerezhet, amelyeket felhasználhat ellenünk;
- meghatározzuk azon védelmi intézkedések (rezsimszabályok) körét, amelyek csökkentik a saját műveletek kockázatát;

b) információvédelem, amely magába foglalja azon nyílt információk védelmét is, amelyek ellenérdekelt oldalon való felhasználása veszélyeztetheti a saját műveleteket, és amelyek védelme a rutin biztonsági/rezim szabályok által nem megoldott.

A személyi biztonság egyrészt a minősített információ megismerésének feltételrendszerét foglalja magában, vagyis csak olyan személy juthat birtokába a minősített adatnak, aki rendelkezik a szükséges ellenőrzöttséggel, másrészt mindazon kockázatok felderítését jelenti, amelyek a személy beosztásának betöltését negatívan befolyásolják. Legfontosabb eszköze, mint ahogyan arra már történt utalás, a nemzetbiztonsági ellenőrzés, amely ebben a közegben tipizálhatóan katonai nemzetbiztonsági feladat.

Fontos ugyanakkor rámutatni, hogy a magyar nemzetbiztonsági rendszerben, a katonai elhárítás korántsem úgy viszonyul a műveleti biztonság egyes elemeihez, mint azt az információs műveletek esetében láthatjuk. Az önálló elemként szereplő személyi biztonság tekintetében például független nemzetbiztonsági feladatrendszert, a nemzetbiztonsági ellenőrzés intézményét működteti. Ez külön funkció. A nemzetbiztonsági ellenőrzés olyan kockázati tényezők felderítését célozza, amelyek felhasználásával, az érintett személy, jogellenes módon befolyásolhatóvá válhat. Az elhárítás munkájában a nemzetbiztonsági ellenőrzés munkafolyamata, a biztonság fenntartását célzó, egyfajta támogató tevékenységet takar. A kockázatok ennek keretében történő felismerése speciális szaktudást igényel.

Az elektronikus információbiztonság olyan rendszabályok összessége, amelyek biztosítják a híradó, az informatikai valamint az elektronikus rendszerekben, valamint a műveleteket támogató infrastruktúrában kezelt adatok bizalmasságát, rendelkezésre állását és sértetlenségét.¹⁴ Ezek a tényezők az elhárítás tevékenységi körében a minősített adatok védelméhez kötődnek.

¹⁴ A bizalmasság (Confidentiality) azt jelenti, hogy az adatok nem fedhetők fel, nem adhatók át illetéktelen személyek vagy alkalmazások számára, illetve hogy azokat a kommunikációs és informatikai csatornákat nem lehet átirányítani.

Az elektronikus információ biztonság területei:

- átviteli biztonság (Transmission Security - TRANSEC);
- a kisugárzás elleni védelem (Emanations Security - EMSEC);
- rejtjelezés (Cryptographic Security - CRYPTSEC);
- számítógép biztonság (Computer Security - COMSEC);
- hálózati biztonság (Network Security - NETSEC). [10]

A fizikai biztonság olyan akadályozó tényezők és rendszabályok összessége, amelyek megfosztják az arra illetéktelent, vagy az ellenérdekelt felet a saját minősített, műveleti szempontból kritikus információkhoz, dokumentumokhoz, adathordozókhoz és egyéb eszközökhöz történő hozzáféréstől. Más aspektusból a fizikai támadás lehetőségétől való megfosztást kell biztosítani. Még szakmai körökben is él az a téves nézet, hogy a fizikai biztonság az elhárítás feladatrendszerében azonos az őrzés-védelmi feladatok végrehajtásával. Elhárító aspektusból valójában ide tartozik minden olyan cselekmény, mulasztás megelőzése, felderítése és elhárítása, amely zavarja vagy megbénítja a katonai szervezet szolgálatának ellátását, rendeltetésszerű működését. Ez a fizikai biztonságot szolgáló támogató tevékenység fő jellemzője is ezen a területen.

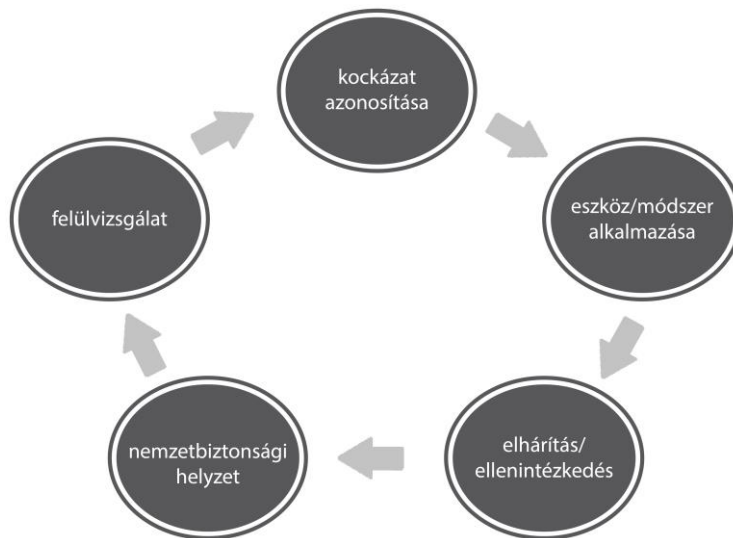
A dokumentumbiztonság megszervezése a titokvédelmi rendszabályok alkalmazását jelenti. A tevékenység nem kizárólag a hagyományos papíralapú dokumentumokra korlátozódik, ide tartozik az elektronikus adathordozók védelme is.

Az elhárítás szerepe a műveleti biztonság folyamatában annak megállapítása, hogy a katonai művelet konkrét végrehajtása milyen kockázatokat rejt magában, az milyen biztonsági környezetben zajlik, mi a fenyegetés, és milyen következményei lehetnek a katonai művelet eredményének a biztonságra. A folyamat szerves része annak vizsgálata is, hogy a biztonság kialakítása hogyan befolyásolja a katonai műveletet, annak sikerét. Tevékenysége során az elhárításnak minden esetben ki kell jelölnie működésének súlyterületét.¹⁵ A súlyterületek meghatározása alapállapot felvételét jelenti. Ez szervesen illeszkedik az elhárítási ciklus működtetéséhez, amely a műveleti biztonság területén is érvényesül:

A sértetlenség (Integrity) biztosítja, hogy a kezelt információkat jogosulatlan személy, vagy művelet által nem lehet észrevétlenül módosítani, megsemmisíteni.

A rendelkezésre állás (Availability) olyan rendszabályok és eszközök alkalmazását jelenti, amelyek biztosítják, hogy szándékos támadás, véletlen esemény, illetve egyéb körülmények ellenére is, a jogosultak hozzáférjenek az érzékeny, vagy kritikus információkhoz. [10]

¹⁵ Súlyterületnek nevezzük a műveleti terület azon szegmensét, vagy szegmensait, amelyek az adott területen nemzetbiztonsági szempontból kritikus fontosságúak. A súlyterület vagy súlyterületek kiválasztását a rájuk jellemző – az elhárítás által védendő – nemzetbiztonsági szempontból kiemelt figyelmet érdemlő titkok érzékenysége, illetve védendő személyek köre, azok fenyegetettségének szintje alapján határozhatók meg.

4. ábra: Az elhárítási ciklus
(saját szerkesztés)

A műveleti biztonság folyamatában figyelemmel kell kísérni a katonai szervezet működését, fel kell tárni a működéssel összefüggésben kialakuló kockázati tényezőket, a kritikus pontokon a nemzetbiztonsági eszközrendszer alkalmazásával be kell avatkozni és a parancsnoki együttműködés keretében kezdeményeznie kell ezek megelőzését és megszüntetését. Ez egyfajta veszélykutató, előrejelző tevékenységet jelent. [12: pp. 10-12.] Ugyanez az attitűd jelenik meg a NATO eljárásokban, a műveleti biztonság keretében, amely a katonai műveletekre – feladat végrehajtásra – vonatkozó fogalom. A műveleti biztonság megteremtéséért a katonai szervezet parancsnoki hierarchiája, illetve az adott feladatba bevont minden szervezeti egysége, személye felelős.

A katonai elhárításnak az alábbi munkafolyamatokba tehát mindenképp célszerű dolgoznia:

- a védendő információk körének (minősített és nem minősített) meghatározása;
- a katonai feladat során megjelenő kockázati tényezők, veszélyforrások felderítése és azonosítása;
- a saját erők sérülékenységének, gyenge pontjainak elemzése;
- a várható kockázatok felbecslése;
- a megfelelő védelmi intézkedések alkalmazása, azok végrehajtásának ellenőrzése.

Következtetések

Az elmúlt évtizedekben új elvek jelentek meg a hadviselésben. A katonai erő alkalmazásának korábbi tradicionális szerepe változóban van. A hangsúlyok egyre inkább a katonai erő hatékony alkalmazására, a saját erők és eszközök védelmére, a befolyásolásra, valamint a szembenálló fél vezetésének korlátozására helyeződik. Az új szerepek integráló hatással is járnak. Az információalapú hadviselés, azon belül

az információs műveletek számos terület, információs tevékenység koordinált alkalmazását igénylik. Ez a katonai nemzetbiztonsági szférát is érinti.

A hadviselésben bekövetkezett változásokkal párhuzamosan a nemzetbiztonsági szféra is jelentős mértékben módosult. Az atomizált nemzetbiztonsági struktúra elemei közül a katonai nemzetbiztonsági szféra szervezeti rendszere esett át a legnagyobb változáson. A változás rendezőelve a nemzetbiztonsági tevékenység katonai jellege, valamint az állam kockázatalapú feladat meghatározása volt. Ennek legmeghatározóbb elemének a kibervédelmi tevékenység nemzetbiztonsági feladattá történő transzformálása tekinthető. Ez a terület rendkívül szoros összefüggésben van az információs műveletekkel. Ez is a komplex információbiztonság szerves részét képezi.

Megállapítható, hogy az információs műveletek és azon belül a műveleti biztonság területére történő bedolgozás kettős feladatot jelent a katonai elhárítás számára. Egyfelől információvédelmi intézkedéseket takar, másfelől olyan információk parancsnoki döntési mechanizmusba való betáplálását jelenti, amelyek befolyásolhatják az adott katonai feladat végrehajtását, a saját erők biztonságát. Ez utóbbi bedolgozás a hadműveleti területen úgy is értelmezhető, mint a katonai elhárítás részvétele a katonai művelet felderítő biztosításában. A praxis oldaláról a katonai elhárítás stratégiai szerepe, a döntéshozó, esetünkben a parancsnok támogatása tehát nem változott. A műveleti biztonság megteremtése a katonai parancsnokok felelőssége. A parancsnoki döntés nem nélkülözheti a nemzetbiztonsági vonatkozású, vagy ilyen forrásból származó, a műveleti biztonságot befolyásoló információk felhasználását.

A nemzetbiztonság elmélet, azon belül a katonai nemzetbiztonsági terület hazai művelői számára világos kell legyen, hogy az információs műveletek tanulmányozása rendkívül fontos, előre mutató és progresszív, ma még számos kiaknázatlan lehetőséget rejt magában.

Felhasznált irodalom:

- [1] GÁBRI Máté: Biztonsági komplexumok az információs korban. Hadmérnök. V. évfolyam 2010/4. szám. Budapest. ISSN: 17881919
http://hadmernok.hu/2010_4_gabri.pdf, (Letöltés ideje: 2016. 01. 08.)
- [2] GAZDAG Ferenc (szerk.): Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. Budapest. ZMNE 2011. p. 408. ISBN: 9786155057236
- [3] HAIG Zsolt: Információs támadás és védelem, mint nemzetbiztonsági kihívás. Szakmai Szemle Budapest. 2004/3. pp. 5-25. ISSN 17851181
- [4] SZENES Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány XV. évfolyam. Budapest. 2005/4. ISSN: 12154121
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html (Letöltés ideje: 2015. 11. 07.)

- [5] HAIG Zsolt: Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. *Hadtudomány XXI. évfolyam.* 2011/1-2. pp. 12-28. ISSN: 12154121 http://mhtt.eu/hadtudomany/2011/1/HT-2011_1-2_4.pdf (Letöltés ideje: 2016. 01. 08.)
- [6] HAIG Zsolt-VÁRHEGYI István: A cybertér és a cyberhadviselés értelmezése. *Hadtudomány. XVII. évfolyam.* 2008/Elektronikus szám. Budapest. ISSN: 12154121 http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_2.pdf (Letöltés ideje: 2015. 12. 01.)
- [7] SZABÓ Károly: Gondolatok a katonai elhárításról. *Szakmai Szemle.* Budapest. 2015/1., pp. 7-15. ISSN 17851181
- [8] RÉVÉSZ Béla: A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei. Doktori értekezés, SZTE, 2007. <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/598/1/TitokMintPolitikaPhD.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 12. 01.)
- [9] DEZSŐ Lajos - Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok. (Kommentár a gyakorlat számára) HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest. 1998. pp. 283-318. SBN:9638213752
- [10] HAIG Zsolt: Az információbiztonság komplex értelmezése. *Robothadviselés 6. tudományos konferencia kiadványa.* Hadmérnök különszám, 2006. november 22. ISSN: 1788-1919 http://www.zmne.hu/hadmernok/kulonszamok/robothadviseles6/haig_rw6.htm (Letöltés ideje: 2015. 12. 21.)
- [11] JP 3-13 Information Operations. Joint Publication, U.S. Office of the Joint Chiefs of Staff. 2014 http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_13.pdf (Letöltés ideje: 2015. 12. 04.)
- [12] OMAND, David: *Securing the State.* London, C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd., 2010. p. 368. ISBN: 9781849041881

A KÖZÖSSÉGI PORTÁLOK HASZNÁLATÁBÓL FAKADÓ KOCKÁZATOKRÓL...

Korunk átlagemberének életét, szokásait vizsgálva egyértelműen kijelenthető, hogy életünk egyre meghatározóbb része kapcsolódik az internethasználathoz, azaz „való világunk” egyre nagyobb felülete a világhálón képeződik le, mely a felhasználók növekvő számában is testet ölt. A közösségi portálokra feltöltött tartalmak vonatkozásában megfigyelhető egy különleges ellentmondás, mely egyébként rávilágít néhány biztonsági jellegű anomáliára is. A közösségi oldalak fejlődése, új és újabb alkalmazásai lehetővé teszik, hogy az arra vágó felhasználók az internetes közösség elé tárhassák életüket, örömeiket és bánatukat, fotóikat és videóikat, esetenként kifejezetten személyes tartalmakkal. Ugyanezek a felhasználók később demonstrációt szerveznek a futball-huligánok azonosítását elősegítő intézkedések bevezetése ellen, de hasonló felháborodás kíséri a térfelügyelő kamerák kihelyezésének ügyét is. Érdekes ellentét: a Facebook-on önmagát (néha intim fotókkal színesítve), családját, szeretteit, lakását és javait gátlások és korlátok nélkül megmutató személy kikéri magának, hogy teste vagy arca a bűnmegelőzési tevékenység részeként alkalmazott kamera fókuszában jelenjen meg. Ki érti ezt?

El kell fogadnunk azt a tényt, hogy a XXI. században életünk nem lehet független az internettől, illetve egyre inkább egyértelművé válik, hogy a közösségi portálok – minden biztonsági hiányosságuk, visszaélésre módot adó gyermekbetegségük dacára – mélyen beépültek mindennapjainkba. Ugyanakkor éppen adatvédelmi megfontolások kapcsán merül fel a kérdés: a fegyveres és rendvédelmi szervezetek tagjai, és pláne a nemzetbiztonsági szolgálatok állománya használhatja-e a közösségi portálokat, és ha igen milyen feltételekkel? Megítélésem szerint e kérdések megválaszolása a felmerülő kockázatok és előnyök precíz felmérését, illetve gondos és mindenre kiterjedő kockázat-elemzést igényel.

E cikkben a teljesség igénye nélkül szeretném bemutatni a közösségi média egyes sajátosságait, valamint az elméleti kérdéseken és egy-egy beszédes példán keresztül a gyanútlan internet-felhasználóra leselkedő veszélyek kimeríthetetlen börtényéből kívánok ízelítőt adni. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a kérdéskört nem informatikai szemszögből, hanem elsősorban biztonsági, elhárító aspektusból közelítem meg.

A közösségi média

A közösségi oldalak rendkívül széles körű használatának alapját a közösségi média úgynevezett Web 2.0 szolgáltatásai jelentik, melyek áttekintése így elengedhetetlen a közösségi portálok megismeréséhez.

A közösségi média fogalmi meghatározásával 1997-ben találkozhatunk először, amikor a közösség által irányított internetes tartalmak leírására használták. A „közösségi média” angol megfelelőjét, a socialmedia kifejezést egy 2004-ben rendezett konferencián ismerhette meg a hallgatóság, a pontos definíció azonban

csak 2006-ban jelent meg a Wikipedia oldalán. A korabeli meghatározása szerint tehát „a közösségi média az a média, amit elsődlegesen egy közösség, mint csoport formál, közösségi szinten, nem pedig írók, újságírók és a médiavállalatok összessége.”¹A fogalom egyszerűbb, és talán érthetőbb meghatározásához érdemes megismerni Andreas Kaplan és Michael Haenlein megfogalmazását is, mely szerint a közösségi média „internetes alkalmazások olyan csoportja, amely a web 2.0 ideológiai és technológiai alapjaira épül, ami elősegíti, hogy kialakuljon és átalakuljon a felhasználó által létrehozott tartalom.”²

A közösségi média működését biztosító technológiai háttér megértése érdekében nem kerülhetjük meg a web 2.0 kifejezés értelmezését. A kifejezés meghatározására számos definíció született, melyek közül megítélésem szerint a Wikipedia.org portál leírása korrekt és közérthető, illetve alapvető informatikai szaktudással is értelmezhető.

„A web 2.0 (vagy webkettő) kifejezés olyan internetes szolgáltatások gyűjtőneve, amelyek elsősorban a közösségre épülnek, azaz a felhasználók közösen készítik a tartalmat vagy megosztják egymás információit. Ellentétben a korábbi szolgáltatásokkal, amelyeknél a tartalmat a szolgáltatást nyújtó fél biztosította (például a portáloknál), webkettes szolgáltatásoknál a szerver gazdája csak a keretrendszert biztosítja, a tartalmat maguk a felhasználók töltik fel, hozzák létre, osztják meg vagy véleményezik. A felhasználók jellemzően kommunikálnak egymással, és kapcsolatokat alakítanak ki egymás között.”³

A közösségi médiát bemutató definíciók alapján meghatározó különbség a közösségi média és a hagyományos média között tehát az, hogy előbbi esetében a közölt tartalmak elsősorban magánszemélyekhez és szervezetekhez, azaz átlagos internet felhasználókhöz köthetők, míg a hagyományos médiában megjelenő közlések forrásai jellemzően olyan személyek, akik hivatásuknak tekintik a publikálást. Lényeges jellemzők, hogy a közösségi média felületek mindenki számára ingyenesen (vagy minimális anyagi ráfordítással) hozzáférhetők, a feltöltött tartalmak nagyon rövid időn belül, adott esetben azonnal, real-time elérhetővé válnak.

Közösségi hálózatok

A XXI. század első évtizedének robbanásszerű információs fejlődését figyelemmel kísérve minden kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy modern világunk működése már nem képzelhető el az internet mindennapos használata nélkül. A világháló nagyszerű lehetőséget kínál napi feladataink gördülékeny elvégzésére, kikapcsolódásra, tanulásra és szórakozásra egyaránt. Számos kutatás – ezzel párhuzamban talán sokunk személyes tapasztalata is – igazolja, hogy a XXI. század második évtizedének átlagos felhasználója a számítógép előtt eltöltött

¹ https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_m%C3%A9dia (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

² KAPLAN, Andreas M.-MICHAEL HAENLEIN (2010) "Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media". Business Horizons 53/1. pp. 59–68.

³ https://hu.wikipedia.org/wiki/Web_2.0 (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

szabadidejének leginkább meghatározó részét a közösségi oldalakhoz köthető tevékenységgel tölti.

A fentiek beszédes bizonyítékát adják a közösségi portálok korábban elképzelhetetlen mértékű fejlődésének. Felmerül a kézenfekvő kérdés: vajon miért ilyen sikeresek a közösségi portálok? Az oldalak működésének megértése érdekében érdemes két elméleti kérdés tárgyalásával elindulni, amelyek a kapcsolatháló elmélet, valamint a hat lépés távolság elmélete.

A kapcsolatháló elmélet rövid tárgyalását azért tartom e helyütt célszerűnek, mert ez jelenti a közösségi portálok alapját. A kapcsolatháló alapvetően egy csomópontokat tartalmazó társadalmi struktúra, melyben a csomópontokat (lehetnek emberek, csoportok, szervezetek) meghatározott „kötelék” (például rokonság, barátság, üzleti kapcsolat, konfliktus) köti össze. A különböző „csomópontok” tehát a hálózat szereplői, az említett kötelékek pedig a szereplők közötti kapcsolatokat szemléltetik. Az így létrejött kapcsolatháló gyakorlatilag a vizsgált kötelékek térképe a hozzá rendelt csomópontok között.

A hálózat vizsgálata egyebek mellett megmutatja a hálóban szereplők szociális (társadalmi) tőkéjét (Mindazok a társadalmi tőkénk részét képezik, akikkel kölcsönösen ismerjük egymást⁴). Ezen az elven alakultak ki a socialnetworking, azaz kapcsolatépítő portálok⁵.

Ugyancsak érdemes foglalkoznunk az úgynevezett „hat lépés távolság” elméletének megismerésével, melyet a mindenki által jól ismert író-költőnk, Karinthy Frigyes szavaival lehet bevezetni.

„Annak bizonyításául, hogy a Földgolyó lakossága sokkal közelebb van egymáshoz, mindenféle tekintetben, mint ahogy valaha is volt, próbát ajánlott fel a társaság egyik tagja. Tessék egy akármilyen meghatározható egyént kijelölni a Föld másfél milliárd lakója közül, bármelyik pontján a Földnek – ő fogadást ajánl, hogy legfölsőbb öt más egyéneken keresztül, kik közül az egyik neki személyes ismerőse, kapcsolatot tud létesíteni az illetővel, csupa közvetlen ismeretség alapon.”⁶

Karinthy véletlenszerű megjegyzése, hogy az emberek öt lépésben, azaz öt csomóponton keresztül kapcsolatba hozhatók egymással tulajdonképpen az első meghatározása volt a később „sixdegrees of separation – hat lépésnyi távolság néven elhíresült elméletnek. Nagyjából harminc évvel később, a hatvanas évek derekán Stanley Milgram, a Harvardon tanító professzor kidolgozta a kísérletet, mely igazolta Karinthy elméletének helyességét. Milgram kísérlete során néhány száz Nebraskában élő embernek átadott egy bostoni üzletember számára megcímezett levelet. A levélben közölték a kutatás célját, a célszemély fényképét, nevét és címét, valamint egy négy pontból álló útmutatót. Arra kérte a kísérleti alanyokat, hogy csak olyan személynek továbbítsák a levelet, akiket személyesen ismernek. A levél útját követték, és a célba érkezése után összeszámolták az érintett közvetítők útját. A kísérlet eredményeképpen az derült ki, hogy a levél célba érkezéséhez átlagosan 5,5

⁴ http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/nevtars/6_Lecke_gazdasgi_tke_kulturlis_tke_trsadalmi_tke_s_az_oktats.html (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

⁵ https://hu.wikipedia.org/wiki/Ismerets%C3%A9gi_h%C3%A1l%C3%B3zat (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

⁶ KARINTHY Frigyes: Minden másképp van (Láncszemek), Budapest, 1929

személy közreműködésére volt szükség. Ha a megkapott összeget kerekítjük, megkapjuk a híres hatlépcsnyi távolságot⁷.

Közösségi portálok

A világháló első közösségi hálója feltehetően az amerikai Classmates.com volt, melyet 1995-ben tettek mindenki számára elérhetővé. Ebben az évtizedben a megnyíló portálok száma folyamatosan emelkedő tendenciát mutatott, ám az oldalak az ismerősök megkeresésén és tárolásán kívül semmilyen más szolgáltatást nem nyújtottak. A fejlődés azonban megindult, a XXI. század első éveiben feltűnő internetes közösségekben a felhasználók már üzenhettek egymásnak, élményeket és fotókat osztottak meg egymással (azaz fórumokat indítottak), így lényegében a virtuális aktivitás tartotta össze a közösségeket. A fejlődés töretlen volt, így a közösségi portálok száma 2005-re már százas nagyságrendet ért el⁸, illetve kora legnépszerűbb portáljának (Myspace) népszerűsége meghaladta a világszerte kereső, a Google ismertségét is.

A csoportok összetartó erejét maguk a tagok jelentetik, akik immár meghívóval bővíthetik tagságuk létszámát, ismerőseik körét. Az internetes közösségek alapja az ismeretségen túl a közös érdeklődési kör, illetve valamilyen érdekközösség is lehet, és az azokhoz köthető speciális igények kielégítése, valamint a felhasználók számának növelése a modern közösségi portálok meghatározó céljává vált.

Az ismertségi hálózatok jelentős többsége nyilvános, általában meghívó birtokában mindenki számára hozzáférhető. A csatlakozás után azonnal elérhetővé válnak a használat lehetőségei, első lépésként azonban a felhasználó saját adatlapot, úgynevezett profilt hoz létre, melyen önmagáról fontosnak tartott információkat oszthat meg. A későbbiekben (a teljesség igénye nélkül és természetesen oldal specifikusan) ismerősöket kereshet, információkat, képeket és video-fájlokat oszthat meg, kisebb közösséghez csatlakozhat, de akár apróhírdetést is feladhat.

A Wikipédia internetes enciklopédia szerint a közösségi portálok száma jelenleg meghaladja a kettőszázat. Természetesen ehelyütt nincs mód azok teljes körű bemutatására, közülük csak a legismertebb, legszélesebb felhasználói körrel rendelkező Facebook portált, és használatának veszélyeit fogom bemutatni.

A Facebook

Az oldal, melynek létrehozása Mark Elliot Zuckerberg nevéhez fűződik, a kezdetek idején a PhillipsExeterAcademy nyomtatott, fényképes kiadványa volt. Az elődnek tekinthető közösségi oldalt tulajdonképpen Zuckerberg egyik barátja hozta létre, mely eredendően egy egyetemisták számára kialakított, kezdetleges, azonban váratlanul sikeres közösségi portál volt. A nagy áttörést aztán a Zuckerberg nevéhez fűződő Course Match⁹ nevű program megírása hozta, melynek felhasználásával a Facebook alkalmassá vált szélesebb kör igényeinek kielégítésére is.

⁷ Nicholas A. CHRISTAKIS-James H. FOWLER: Kapcsolatok hálójában – mire képesek a közösségi hálózatok és hogyan alakítják sorsunkat (Typotex, Budapest, 2010).

⁸ <https://hu.wikipedia.org/> (Letöltés ideje: 2016. 03. 02.)

⁹ RÉZMŰVES László-SZY György: Facebook dióhéjban (Kiskapu kiadó, 2011.)

A Harvard egyetemről indult csoporthoz egyre több egyetem több és több diákja csatlakozott, így a fejlesztők kénytelenek voltak egyre szélesebbre tární a portál kapuját. Már nem csak a fiatalabb korosztály van jelen a közösségben, minden korosztály és társadalmi réteg képviselteti magát a portálon. Fontos kitétel, hogy a regisztráció ingyenes, és meghívóra sincs szükség a regisztrációhoz. Napjainkban a regisztrált felhasználók száma meghaladja az 1,3 milliárd főt, árbevétele több, mint 8 milliárd dollár, míg a nyeresége 1,3 milliárd dollárra tehető.¹⁰

Néhány beszédes számadat a Facebookról:¹¹

- 201 milliárd ismeretségi kapcsolat;
- 6 milliárd „lajk” naponta;
- 400 milliárd megosztott fotó;
- 7,8 billió elküldött üzenet.

A Facebook portálon regisztráltak számát vizsgálva megállapították, hogy a napi felhasználók száma – 17 %-os emelkedés mellett – elérte a 963 millió főt. A mobil platformot használók száma dinamikusan emelkedik, egy évre visszatekintve több mint 30%-os növekedést regisztráltak. A sikerek hatása természetesen tetten érhető a gazdasági mutatók alakulásában is, a Facebook az elvárt bevételt teljesítette, részvényesei számára nyereséget termelt.¹²

Az indulása óta eltelt bő évtized alatt a Facebook-ról kétséget kizáróan megállapítást nyert, hogy bár felhasználói köre időről időre átalakul, alkalmazói struktúrája folyamatosan változik. Napjainkban a legsikeresebb közösségi portálnak, valamint a legnépszerűbb közösségi webhelynek tekinthető.

Vajon tisztában van e minden felhasználó azzal, hogy milyen feltételeket fogadott el a Facebook-ra történő regisztráció során? Tudniillik a feliratkozással a csatlakozni kívánók tudomásul veszik, hogy a portálra feltöltött fotók, bejegyzések, és egyéb tartalmak az egész világra vonatkozó felhasználási joggal átszállnak a Facebook-ra. Figyelmet érdemlő körülmény, hogy ez a jog, illetve ezzel együtt a nyilvánosan megadott adataink a Facebook szolgáltatásokban részt vevők számára (nem kizárólag a hirdetőik számára) továbbadhatók.

Ráadásul 2013. óta azt is el kell fogadni, hogy a szolgáltatás nem csak aktív állapotában gyűjt rólunk adatokat, hanem akkor is, amikor a háttérben fut. A feltöltött adatok felhasználását alátámasztó szabály lehet, hogy amennyiben a feliratkozás során a felhasználó megadta telefonszámát is, annak megváltozása esetén 48 órán belül frissíteni köteles adatlapját.

Ugyanakkor biztosan léteznek gondos, biztonságukat szem előtt tartó felhasználók is, akik szeretnének tisztában lenni a felhasználói szabályok változásával. A Facebook azonban erről nem tájékoztatja magától értetődő módon felhasználóit, hanem a változások követése érdekében fel kell iratkozniuk a megfelelő szolgáltatásra.

¹⁰ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facebook> (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

¹¹ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facebook> (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

¹² <http://www.investor.hu/news/20150423-meg-mindig-eros-a-facebook.html> (Letöltés ideje: 2015.04.26.)

A közösségi portál adatkezelési szabályai, felhasználói szabályzata alapján könnyen belátható, hogy az üzemeltető tulajdonosi kör piaci, profitorientált alapon próbálja működtetni oldalait, a felmerülő költségek fedezésére pedig alapvetően két eszköz kínálkozik. Egyrészt a közösségi portál használatát fizetős szolgáltatásként kínálhatnák a felhasználók számára, másrészt a rendelkezésre álló közzétett adatok mások számára hozzáférhetővé tétele jelenthet állandó és tervezhető bevételt. Feltehetően nem járunk messze az igazságtól, amikor megállapítjuk: amennyiben a közösségi portálok használatáért pénzt kérne a szolgáltató, jelentősen visszaesne a felhasználók száma. Marad tehát a másik lehetőség: az internetes és hagyományos hirdetési felületeket kutató cégek igényének kielégítése.

Az Internet-használat veszélyei

A világháló mára mindennapi életünk meghatározó, gyakorlatilag nélkülözhetetlen eszközövé, szokásos tevékenységeink alapvető területévé vált. Nem csak napi ügyes-bajos dolgainkat intézzük az interneten, hanem adott esetben munkánk alapvető eszköze, sokszor pénzügyi tranzakciók biztonságosnak vélt terepe, illetve pihenésünk, szórakozásunk alapvető felülete is egyben. Sajnos azonban azt is tudomásul kell vennünk, hogy a cyberteret bűnözési szempontok alapján is valódi életünk leképezésének tekinthetjük.

A közösségi portálok kapcsán mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az alapvetően óvatlan, gyakran magánéletük jelentős részét a felhasználók szeme előtt élő emberek igen kevés figyelmet fordítanak privát szférájuk megőrzésére. Gyakran az elvárható gondosság teljes mellőzésével kezelik személyes adataikat, saját és családtagjaik életének védelemre szoruló részleteit, megszerzett javaikat. Megállapítható, hogy a közösségi portálok ilyen széles körű használata kiváló lehetőséget kínál egyes internetes visszaélések elkövetéséhez, a világháló használata számtalan, az internetes jelenlét több területén jelentkező kockázatot hordoz magában. A veszélyeztetettség kialakulását elősegíti egyebek mellett az is, hogy az internetes bűnözésnek alapvetően alacsony az infrastrukturális és intellektuális igénye. A kisebb horderejű, a csibészesség és bűnözés határán lévő internetes cselekmények elkövetéséhez középszintű számítógépes jártasság is kiváló alapot adhat, azokhoz akár egy átlagos felkészültségű középiskolás fiatal felkészültsége is elegendő lehet. A visszaélések elkövetését egyszerűbbé teheti, hogy az interneten több olyan honlap található, melyek tartalmukkal segítséget nyújtanak különböző adatbázisok feltöréséhez, esetenként még a szükséges segédprogramokat is rendelkezésre bocsájtják.

A közösségi oldalak népszerűségének egyik kulcsa, hogy lehetőséget teremtenek a személytelen kapcsolattartásra is, míg a fiatalabb korosztály számára a profilképeiken történő bemutatkozás, a különböző feltöltött tartalmak, az inkognitóban történő véleményformálás egyaránt az önkifejezés sajátos területét kínálja. Megfigyelhető, hogy a személyes kontaktus és azonnali reakció lehetőségét nélkülöző felületen a felhasználók merészebbé válnak, esetenként az intimitás határát súroló képek feltöltésével, indokolatlanul közvetlen, esetleg obszcén vagy agresszív hozzászólások megosztásával festenek hamis képet magukról. Ugyancsak a fiatalabb korosztályt jellemző tendencia, hogy a lehető legszélesebb ismerősi kör megszerzése érdekében ismeretlen személyeket is ismerősi körükbe fogadnak. Számos esetben e magatartásformák tekinthetők a visszaélések táptalajának.

A világháló felületén óriási mennyiségű információt tárolnak, melyek jelentős része a mindenki által hozzáférhető keresőmotorok alkalmazásával kereshető, kutatható. A megismerhető adat mennyiségének hozzávetőleges megbecsüléséhez azonban tudnunk kell, hogy egyes szakértői vélemények szerint az internetes adatok mindössze körülbelül 5%-át vizsgáljuk rutinszerűen, míg a fennmaradó mintegy 95%-nyi adatmennyiség az úgynevezett mélyweb-en kerül tárolásra¹³.

A világhálóra jellemző visszaélések alapvetően három nagyobb csoportba sorolhatók. Ezek

- a felhasználók bizalmára épülő támadások,
- az (eltérítéses) adathalászat, illetve
- a rosszindulatú programok elhelyezése és alkalmazása.

A különböző módszerek közös ismertetőjegye, hogy mindenképp a felhasználók megtévesztésén alapulnak. Feladatuk lehet egyszerű propaganda-tevékenység is, de elsősorban az érintettek félrevezetésével olyan adatokat gyűjteni, melyeket később különböző más visszaélések alkalmával felhasználhatnak. A közösségi portálok vonatkozásában a kockázatot elsősorban az adathalászat, illetve a nyíltan hozzáférhető adatokkal történő visszaélés jelenti.

Napjainkban a Facebook felhasználói felületének másolása óriási haszonnal kecsegtető a teljes világhálóra kiterjedő üzlet, amellyel a kiberbűnözők a világ számos nyelvén, változatos módszereket alkalmazva támadják a gyanútlan felhasználókat. A visszaéléseket elkövetők jellemző módon azért szerzik meg a felhasználók fiókjait, hogy azokon keresztül kérés nélkül (és alapvetően rosszindulatú) üzeneteket küldjenek az áldozat ismerőseinek üzenőfalára, így egyszerűen és gyorsan terjeszthetik fertőzött üzeneteiket, vagy pénzt csalhatnak ki az ismerőseitől. Előfordulhat az is, hogy a feltört fiókokat kizárólag adatgyűjtés céljából raktározzák, majd a rendelkezésre álló adatok felhasználásával célzott támadásokat indíthatnak.

Sokakban felmerülhet a kérdés: megéri a bűnözőknek az adatokkal való kereskedés? Válaszul álljon itt a *Biztonságiportál.hu* oldalon megjelent tanulmány egy rövid részlete:

A Gigaom portál jóvoltából nemrégiben mindenki tudomást szerezhetett arról, hogy az internetes bűnözők milyen feketepiaci árlista szerint dolgoznak:

- 1000 ismerőssel rendelkező Facebook fiókhöz tartozó belépési adatok ára: 15 dollár,
- 10000 követővel rendelkező Twitter fiókhöz tartozó belépési adatok ára: 15 dollár,
- egy adott személyhez tartozó adatok (név, hitelkártyaszám, egyéb azonosítók) ára: 4-5 dollár.

Ezek az árak elsőre talán alacsonynak tűnnek, mivel azonban a csalók sokszor ezerszámra, nagyobb incidensek során pedig akár milliós számra kaparintanak meg adatokat, összességében igen komoly bevételre tesznek szert¹⁴.

¹³ KLAUSZ Melinda: Megosztok, tehát vagyok (Könyvműhely.hu, 2013.)

¹⁴ <http://biztonsagportal.hu/hogyan-ne-keruljunk-az-adathalaszok-halojaba.html>(Letöltés ideje: 2015.03.25.)

A Facebook használatához kapcsolódó kockázatok

Amennyiben a felhasználók áttekintik a portálok működésének szabályait, nagyvonalakban megismerik a működtetésének motivációit, elfogadják azt a megállapítást is, hogy például a profilokon nyilvánosan megjelenített adatok és képek, a megosztott tartalmak, és persze az idővonalon megjelenő tevékenység a szolgáltató közvetítésével (vagy anélkül) kerülhet termékeiket és szolgáltatásaikat értékesíteni kívánó vállalatok kezébe. Célszerűnek tűnik annak áttekintése, hogy egy „szorgalmas”, önmagáról sok adatot közlő, a Facebook-ot gyakran használó felhasználó milyen információkat „kínál fel” értékesítésre.

Egyes források szerint létezik legalább 55 személyes dolog, amit megtudhatunk a másiktól a Facebook-ra feltöltött adatai alapján.¹⁵ Fontos megjegyezni, hogy az érintett adatok jelentős részének közzététele önmagában semmiféle kockázatot nem hordoz, más megosztott tartalmakkal együtt értelmezve azonban már komoly érdeklődésre tarthat számot. A felsorolásban számos olyan adat is szerepel, melyek csak beleegyezésünkkel válnak nyilvánossá, ám a tapasztalatok szerint igazán kevesek vannak tisztában az adatvédelmi beállítások fontosságával.

Minden megismerhető adatot nem kívánok részletezni, igyekszem azokat összefoglalni, csomagokba rendezni. Íme tehát a felsorolás arról, hogy mi mindent tudhat rólunk a Facebook:

- személyes adatok, melyek magukban foglalják az alapadatokon túl aktuális és korábbi lakhelyet, elérhetőségeket, családi helyzetünket és annak történetét, végzettséget, képzettséget és nyelvtudást, illetve az arcalapú felismeréshez szükséges paraméterek (fotók alapján)
- saját weboldalak és blogok,
- politikai és vallási preferenciát, kedvelt helyek, hírforrások, weboldalak, filmek, könyvek és zenék,
- internetezési szokások, mely magában foglalja a Facebook-os belépéssel használt oldalakon végzett tevékenységet, az elküldött üzenetek címzettjeit és tartalmát, közeli ismerőseit (következtetés a közös fotók, üzenetváltások alapján), a megtekintett hirdetéseket, és a megnyitott honlapokat.

A fenti, korántsem teljes felsorolásból megítélésem szerint komolyabb informatikai előképzettség nélkül, átlagos elemző képességekkel és józan ésszel több szempontból is használható, tartalmas profil-leírások alkothatók.

A Facebook azonban nem állt meg a profilok alapján rendelkezésre álló adatok lehetséges felhasználásánál. Felhasználói felületét, a rendelkezésre álló alkalmazásokat folyamatosan frissíti, illetve új, a felhasználók igényei alapján fejlesztett eszközökkel jelentkezik. Ezek közül is szeretnék kiemelni néhányat, melyek megítélésem szerint nem csak a portált használók igényeit hivatottak kielégíteni, hanem hasznos többlet-információkat nyújtanak a szolgáltatók számára egyaránt.

¹⁵ http://hvg.hu/tudomany/20140526_55_dolog_amit_tudhat_onrol_a_facebook(Letöltés ideje: 2015.03.25.)

A szolgáltató 2014-ben fejlesztett egy új funkciót, mely képes felismerni, hogy milyen zenét hallgatunk, esetleg milyen filmet nézünk. Miután felismerte, bekészíti állapotfrissítésünk egy részét, azaz beírja, hogy éppen mit nézünk/hallgatunk. Ezután csak egy gombnyomás, és máris megosztottuk ismerőseinkkel aktuális tevékenységünket¹⁶.

Néhány éve fejlesztette a Facebook azt a mobil-szolgáltatást, melynek segítségével valós időben követheti a felhasználó ismerőse mozgását. Az alkalmazás használatának feltétele csupán a kölcsönösség: azaz csak akkor láthatják ismerőseik mozgását, ha bekapcsolják saját helyzetük megosztását¹⁷.

Megítélésem szerint különálló kockázatként, vagy annak kialakulásához vezető lehetséges útként kezelhetjük a „lájkolás” funkcióját. Arnold Roosendal tanulmánya szerint a „like” gomb használatának hála a portál működtetői követni tudják a felhasználó internetes szokásait, preferenciáit, viselkedését. És hogy mindez miért jelenhet kockázatot? Azért, mert az így megszerzett adatok illetéktelen kezekben egy profilalkotó folyamat szerves részeként szolgáltatnak hasznos információt esetleges bűnös célok érdekében¹⁸. Figyelmet érdemel továbbá a webes nyelven „like-verseny”-nek nevezett jelenség is. Ez az elnevezés tulajdonképpen arra az alapvető biztonsági tudatosságot is nélkülöző, ám egyre jellemzőbb magatartásformára utal, mely szerint sokak életében a közösségi portál egyfajta „élmény-megosztó, esemény-megosztó” fórumként funkcionál, ahol adott esetben megosztja másokkal életének bizalmas, néha intim részeit is. Teszik ezt mindazért, hogy másoknál több „lájkot” gyűjthessenek.

A meggondolatlanul feltöltött tartalmak később könnyen kerülhetnek olyan emberek birtokába, akik kíméletlenül visszaélnék a felhasználók adataival. Az összeállított tartalmak pontos adatokat tartalmaznak az érintett életmódjára, fogyasztási szokásaira, aktuális élethelyzetére vonatkozóan. Sajnos azonban azt is tudomásul kell venni, hogy a rendelkezésre álló, könnyen hozzáférhető információk termékeny táptalajt szolgáltatnak az internetes bűnözés számára, és lehetőséget teremtenek a különböző bűncselekmények és visszaélések (például vagyoni elleni bűncselekmények, zsarolás, személyes adatok közzététele, szélsőséges esetben gyermekek képeinek megjelenése pedofil oldalakon) elkövetésére is.

A közösségi portálok mobil-platfomra helyezésével, párhuzamban az okostelefonok terjedésével új jelenség ütötte fel fejét, mégpedig a mobiltelefonok ellen végrehajtott célzott adathalász-támadások emelkedő száma, mely tendenciát a közösségi hálózatok gondatlan használata és a tudatos adatvédelem hiánya együttesen táplálják.

Egyes források szerint a magyar felnőttek jelentős része semmilyen óvintézkedést nem tesz a telefonon történő internetezés biztonsága érdekében. E mulasztás veszélyességét támasztja alá, hogy korábban olyan hamisított Android Marketet (Android operációs rendszerrel működő eszközökre fejlesztett alkalmazások tárháza) azonosított a Symantec, amelyen keresztül az alkalmazások

¹⁶ http://hvg.hu/tudomany/20140522_ujit_a_facebook_hangfelismeres (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

¹⁷ https://www.google.hu/?gfe_rd=cr&ei=8z4qVdWnB5Gu8wfmwIDYAw&gws_rd=ssl#q=val%C3%B3s+id%C5%91ben+k%C3%B6vetheti+a+Facebookon (Letöltés ideje: 2015.04.28.)

¹⁸ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facebook> (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

telepítése során különböző álcázott vírusok töltődtek az Android felhasználók telefonjaira.¹⁹ Figyelmet érdemel, hogy az okostelefonokat célzó mobiltámadások kapcsán egyre nagyobb számban fordulnak elő az olyan ingyenes Wi-Fi hot spotok (ingyenes internet-hozzáférést biztosító pontok), amelyek működtetését cyberbűnözők végzik, akik a vezeték nélküli hálózaton keresztül a kapcsolódó felhasználók titkosítatlan jelszavait is eltulajdoníthatják.

Az eddig áttekintettek alapján már levonható következtetés szerint a közösségi média legnagyobb veszélyét az jelenti, hogy az internetes bűnözők viszonylag könnyen fertőzhetik meg sok felhasználó gépét és személyre szabottan terjeszthetik célzott vírusaikat.

Könnyen belátható, hogy a megosztott és elérhetővé tett adatokkal való visszaélésekből adódó kár és kockázat a fegyveres erők (nemzetbiztonsági szolgálatok) tagjai és az egyszerű civil emberek tekintetében nem mérhető össze, hiszen például egy aktív katona által meggondolatlanul közzétett tartalom akár nemzetbiztonsági veszélyeztetettséget is jelenthet.

A közösségi portálok használatából adódó gyakorlati kockázatok

A regisztrációt követően kitöltött adatlapon számos személyes adat szerepel, valamint lehetőség van egyéb, az azonosítást elősegítő információk megadására egyaránt. Ezek között szerepelnek például a képzettségre, végzettségre, nyelvtudásra vonatkozó adatok, aktuális és korábbi munkahelyek. A profil jellemzően tartalmazza a felhasználó személyes adatain túl lakhelyét, családtagjait, elérhetőségeit, hobbját, preferenciáit, és számos olyan információt, melyekből következtetni lehet aktuális élethelyzetére, anyagi helyzetére, szokásaira.

Ezek az információk kiváló alapot adnak egy általános, bűnös tevékenységet segítő profilalkotó tevékenységnek, ugyanakkor kiindulási pontja lehet titkosszolgálati tanulmányozó műveletnek is.

Példaképpen említhető, hogy a felhasználó hobbjára alapján behatárolhatók az tevékenységhez kötődő helyek és személyek (sportegyesület, sporttelep, tagtársak, eszközök), segítséget nyújtva a személy megközelíthetőségének feltérképezéséhez. Ugyanezen adatok között mazsolázva az éles szemű elemző esetleg kompromittáló, zsarolhatóságra módot adó és presszióra lehetőséget kínáló információkat is találhat.

Kép és video tartalmak kapcsán talán még sokoldalúbb felhasználhatóság, illetve ebből fakadó veszélyeztetettség alakulhat ki. Az átlag civil szempontjából – az adathalászat kapcsán említettekén túl – reális kockázatot hordoz a meggondolatlan tartalommal készített fotók megosztása. A közösségi portálokon és az internet egyéb területein lépten-nyomon találunk olyan fotókat, melyeken látványos ékszereket viselő büszke fiatalok pózolnak autójukkal, vagy lakásukban. Az is gyakran előforduló megosztott kép, melyen a felhasználó és családja mutatja meg magát külföldi nyaralás közben, szerencsés esetben hazatérésük várható időpontját is megjelölve. Gondoljuk csak végig, hogy például a betörésekre szakosodott bűnözők mekkora segítséget kaphatnak a fotók tanulmányozásával: a

¹⁹ <http://www.technokrata.hu/mobil/laptop/2012/03/07/majdnem-egymillio-aldozat-magyarorszagon/> (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

lakásban készült fotókon látható anyagi javak, híradástechnikai és informatikai eszközök, esetleg ékszerek (és a büszke tulajdonos sportautója) elrablásához ideális időszakot találhatnak, mert a család a boldog nyaralása során nem fogja jelenlétével megzavarni őket.

A katonai hivatás speciális követelményeiből adódóan elfogadhatjuk, hogy az átlagos civil felhasználókhöz viszonyítva a fegyveres szervek tagjait lényegesen nagyobb felelősség terheli az internetes jelenlétük kapcsán.

A katonai jellegű adatmegosztások kapcsán nem szabad megfélekednünk egy szinte minden emberre jellemző rossz szokástól: a jól értesültséget propagáló felesleges fecsegről, mely a Facebook-profilon megjelenített egykori „hőstettek”, korábbi szolgálati helyek és missziók kényes részleteinek bemutatása képében is jelentkezhet. Tapasztalt katonák közötti beszélgetések során előbb-utóbb felmerülnek a korábbi élmények, szolgálati helyek, missziók.

Az élménybeszámolók terepe – más kommunikációs csatornák rovására – természetes módon egyre nagyobb mértékben tolódik el a közösségi portálok felé, így az élményekkel teli katonaelet egyes emlékezetes pillanatai a Facebook-ra feltöltött fotó formájában jelennek meg. Gyakran fordul elő, hogy katonáink haditechnikai eszközökkel és fegyverekkel pózolnak, megjegyzéseikkel akaratlanul is pontos leírást adnak aktuális tevékenységükről, a művelet helyszínéről, miközben a szövetséges nemzetek eszközei is megtalálhatók képeiken. E témában talán a legnagyobb kockázattal járó gondatlanságot jelenti, amikor a misszió táborában készült fotókat tesz közzé a felhasználó. Ezekon a fotókon a haditechnikai eszközökön, a különböző nemzetek katonáinak fegyverzetein túl esetenként a tábor védelmi képességét biztosító műszaki eszközrendszer elemei is láthatók.

Feltételezhető, hogy az ilyen fotókat megosztó katonáknak eszébe sem jut, hogy a tábor gyenge pontjainak, valamint a védelem egyes részeinek bemutatásával, vagy az emberi erővel végzett biztosítás részletezésével a tábor megtámadását tervező, egyébként kiváló informatikai infrastruktúrával rendelkező ellenfél dolgát könnyíti meg.

Az utóbbi időszakban több olyan esemény is történt a világban, melyek rávilágítanak a közösségi portálok használatának veszélyeire. Ezek közül is kiemelkedik az a sajnálatos esemény, hogy az ISIL (IslamicState of Iraq and the Levant) hackercsoportja az amerikai hadsereg száz tagjának személyes adatait töltötte fel az internetre, és likvidálásukra szólították fel támogatóikat. Az Iszlám Állam azt állította, hogy a listán szereplők részt vettek a szervezet elleni légi csapásokban Irakban, Szomáliában, Szíriában, Afganisztánban és Jemenben.

A légi erő, a haditengerészet és a tengerészgyalogság tagjairól volt szó, az információk pedig a nevek és egységek mellett tartalmazták az illető lakcímét és fényképét is. Később kiderült, hogy az adatok egyértelműen nyílt forrásból, a közösségi portálokról származnak²⁰. Az eset után a közösségi portálok használatával kapcsolatos elvárt gondosság fontosságára figyelmeztették a fegyveres erők tagjait.

²⁰ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20150324-kozossegi-oldalakrol-szarmaznak-az-amerikai-katonak-adatai.html> (Letöltés ideje: 2015.03.25.)

A nemzetbiztonsági szolgálatok tagjait illetően még szembetűnőbb a közösségi portálok használatának veszélye. A tudatos használat elsajátítása ráadásul nem csak az érintett, hanem családtagjai számára is kötelezettségeket generál, melyek figyelmen kívül hagyása adott esetben súlyos következményeket hordozhat magában. Ennek igazolására talán elegendő a sokak által ismert példa, mely a brit katonai hírszerzés magas rangú tagjának esetét mutatja be. A tiszt felesége boldogan és büszkén töltötte fel a családról készített fotókat, mellyel – feltehetően akaratlanul – tönkretette férje művelési pozícióját, ezzel gyakorlatilag derékba törve karrierjét is.

Összegzés

A publikációban néhány olyan aspektusát vizsgáltam meg a közösségi portálok működésének, melyek kapcsán egyértelműen felmerülhet a biztonsági kockázat kialakulásának veszélye. Árnyalja a képet, hogy ezek jelentős része az internetet használók tevékenységétől függetlenül is veszélyeztetettséghez vezethet, ugyanakkor a kockázatok nagyobb részének kialakulásához szükség van az emberek hathatós együttműködésére. Az internet használatához kötődő szokások, illetve a különböző veszélyforrások megismerése alapján levonható következtetés, hogy akad még tennivaló a személyes adatokhoz fűződő információbiztonság megteremtése kapcsán. A felmerülő kockázatok alacsonyabb szinten tartása megítélésem szerint a felhasználókra és szolgáltatókra egyaránt ró feladatokat.

A felhasználók számára elsősorban a biztonsági tudatosság megerősítése tűzhető ki célul. Az emberek felhasználói szokásai alapjaiban befolyásolják a visszaélésre módot adó tevékenység sikerességét, hiszen az egyszerű adatvédelmi protokollok használatával is nagyságrendekkel csökkenthető a kockázat. E tekintetben kiemelt figyelem illeti a közösségi portálokra feltöltött tartalmakat, legyen az személyes adat, video, vagy az oly gyakran alkalmazott „selfie” tartalom.

Akár saját tapasztalataink alapján is beláthatjuk, hogy a fegyveres szervezetek tagjai sem minden esetben rendelkeznek a biztonsági tudatosság erényével. Az állam szempontjából vizsgálva ez lényegesen nagyobb problémát jelent a civil lakosságot érintő kockázatoknál, hiszen például az interneten meggondolatlanul „fecsegő”, jól értesültségét izgalmas feltöltött tartalmakkal igazoló katona nemzetbiztonsági kockázat kialakulását segíti elő.

A probléma forrásai lehetnek egyebek mellett a fegyveres szervek állományában lévők hiányos ismeretei, melyek vonatkozhatnak egyrészt az általános biztonsági tudatosság kérdéseire, illetve a hivatást érintő, speciális, természetesen magasabb szintű szabályok alkalmazására. Rendszeres képzéssel, a tudatos (akár a személyes információkra is vonatkozó) adatvédelem igényének meghonosításával azonban javulás érhető el e területen.

A fegyveres szervek adatvédelmét illetően lényegesen szigorúbb szabályozásra lehet szükség, mely egyértelmű iránymutatást tartalmaz a közösségi portálok kapcsán is. Megítélésem szerint árnyalja a helyzetet, hogy a különböző szervezetek tagjai különböző veszélyeztetettségnek lehetnek kitéve, így indokolt lehet annak figyelembevételével különböző, bizonyos helyzetekben megengedőbb illetve egyes

szervezeteknél (például nemzetbiztonsági szolgálatok) szigorúbb szabályozás bevezetése.

Figyelmet érdemlő tény, hogy jelenleg nincs a közösségi portálok működését (ezen belül adatkezelését) szabályzó joganyag. A személyes adatokkal történő visszaélések tekintetében ugyancsak sürgető feladatnak tűnik a szolgáltatók, így kiemelten a közösségi portálokat működtető társaságok tevékenységének szabályozása. E megállapítás jogosságát alátámasztja, hogy Ausztriában korábban per indult a Facebook ellen. A felperes jogász felvetése szerint a portál visszaél a felhasználók személyes adataival, nem megfelelően tárolja azokat, illetve jogosulatlanul figyeli a portált használók lájkolási szokásait²¹.

Minden kétséget kizáróan megállapítható tehát, hogy a közösségi portálok biztonsági rést jelentenek a személyes és egyéb adatok védelmének szempontjából, melyben a leggyengébb láncszemet maga az ember jelenti. A közösségi portálok használata számos felületen ad módot a naiv és nem kellően tudatos felhasználók adataival történő visszaélésre, mely esetek természetesen a szolgáltatók érdekeivel sem egyeznek. A biztonságos használat érdekében szükség van olyan jogszabályok megalkotására, melyek nem korlátozzák a szolgáltató kreativitását, de egyértelműen meghatározzák a felhasználók és szolgáltatók jogait és kötelezéseit egyaránt. Ezen célokat megítélésem szerint két módon érhetjük el, adott esetben szigorú szabályozással, míg más esetekben orientációval, segítségnyújtással és irányítással.

Felhasznált irodalom:

- Nicholas A. CHRISTAKIS-James H. FOWLER: Kapcsolatok hálójában (Typotex 2010.)
- DOBOKAI Gábor: Gazdasági hírszerzés, ipari kémkedés, Belügyi Szemle, 2000/6
- HAIG Zsolt: Az információs társadalmat fenyegető információalapú veszélyforrások, Hadtudomány; 2007/3
- KLAUSZ Melinda: Megosztok, tehát vagyok (Könyvműhely.hu, 2013.)
- Ben MEZRIC: Véletlenül milliárdos. Hogyan születet a Facebook? (Athanaeum kiadó, 2009)
- RÉZMŰVES László-SZY György: Facebook dióhéjban (Kiskapu kiadó, 2011.)
- TÓTH Ágnes: Közösségi oldalak hatása a társadalmi kapcsolatokra, avagy Facebook és társai, http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/

²¹www.euronews.com/2015/04/09/adatvedelmi-per-indult-a-facebook-ellen (Letöltés ideje: 2015.04.16.)

File/kari_projektek/ut/tothagnes_kozossegioldalakhataaarsadalomra.pdf
(Letöltés ideje: 2015.01.19.)

- http://uni-nke.hu/kutatas/egyetemi-folyoiratok/nemzetbiztonsagi-szemle/korabbi-szamaink/2014-2_szam (SZÜCS Péter-Dr. SOLTI István: A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság) (Letöltés ideje: 2015. 02. 07.)
- Informatikai biztonság, Máth Mercédesz Szent István Egyetem Gazdaság és társadalomtudományi Kar,
http://cbvt.gtk.szie.hu/sites/default/files/files/BVK/M%C3%A1th_Merc%C3%A9desz_informatikai_biztons%C3%A1g_.pdf (Letöltés ideje: 2015.02.04.)
- A digitális bevándorlók és a digitális bennszülöttek a közösségi oldalak veszélyes hálójában (kutatási projekt), Újvidéki Egyetem Magyar Nyelvű Tanítóképző Kar http://besocial.hu/wp-content/uploads/2011/12/digitalis_bevandorlok_digitalis_bennszulottek.pdf (Letöltés ideje: 2015.03.07.)

DR. FARKAS LÁSZLÓ¹

AZ ÍRÁSSAJÁTOSSÁGOK GENETIKAI ALAPJAI

Bevezetés

A következőkben bemutatom, hogy milyen elmélet és módszer mentén kutatjuk az írássajátosságok genetikai vetületét. A téma eddig nem jelent meg magyarul, így alapidokumentum lehet több szakma számára is. Ezen kívül felvázolom, hogy az elért eredményeket milyen módon lehet hasznosítani a KNBSZ területén és az oktatásban. Így szóba kerül, hogy a vizsgált írásokat egy- /és kétpetéjű ikerpárok alkották a Szidnai-Kiss féle Grafométer alkalmazásával. Részletezem, hogy a keletkezett adatokat, információkat az ACE² rendszer segítségével rendszerezük és dolgozzuk fel. Mindennek az alapja az írásanalitika³ és a genetika.

A **genetika** (a görög gennó=nemzeni, életet adni jelentésű szóból), avagy **örökléstan** a gének, az öröklődés és az élőlények variációjának tudománya.

Az emberiség a genetikai tudást már az őskorban felhasználta a házasítással és a növények, állatok szelektív tenyésztésével. A modern kutatásokban egy adott gén vagy genetikai kölcsönhatások vizsgálatára a genetika szolgáltatja az eszközöket. Egy élőlényen belül, a genetikai információt kromoszómák hordozzák, ahol ez az információ a DNS-ben van kódolva.

Az **írásanalitika** egy komplex fogalom, mivel átöleli mindazon tudományterületeket, amelyek az írással, illetve annak elemzésével foglalkozik. Az írásanalitika nem csak az embert, mint a produkáló elemet veszi górcső alá, hanem az emberi produktumot, az írást mint a kész terméket is vizsgálja, minden körülményével együtt.

Az írásanalitika az írás különféle, önálló és egymástól szét nem választható dimenzióival együttesen foglalkozik. Ezek alapján vizsgálja az írás keletkezésének korszakához köthető időbeliségét, földrajzi térbeliségét, az ember történelmének, kultúrájának társadalom-földrajzi folyamatait, az írófelületet, az íróeszközt jellemző

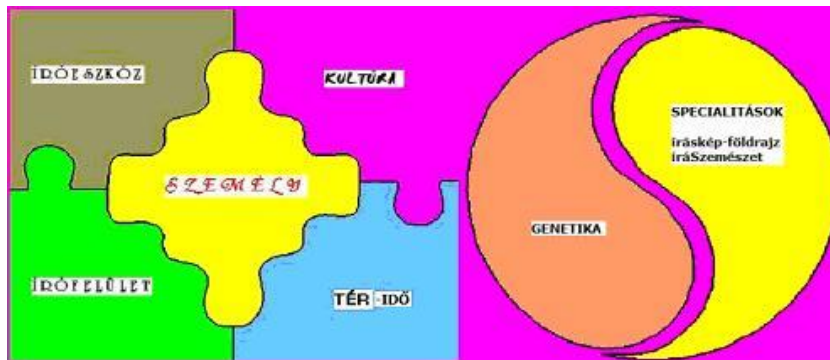
¹ PhD, ny. mk. alezredes, arany fokozatú igazságügyi szakértő, a Magyar Írásanalitikai Tudományos és Érdekképviseleti Szervezet alapító elnöke

² Az írássajátosságok összegző rendszere, amelyet a 2012-ben befejezett iker írásának vizsgálatokor használtunk-általános (A), közös (C) környezeti és egyéni (E) környezeti hatások általi írássajátosságok
Farkas László: Az íráskép-földrajz katonaföldrajzi aspektusai és helye az írásanalitika rendszerében, e rendszer katonai alkalmazási lehetőségei, Doktori (PhD) értekezés, NKE Budapest 2012. p. 48., http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2013/farkas_laszlo.pdf, (Letöltés ideje: 2015. 12. 25.)

sajátosságait és a készítőjéhez kapcsolódó pszichés, anatómiai, „genetikai” vetületeket.

Ebből adódik az írásanalitika egyik alaptétele, miszerint az írássajátosságoknak vannak genetikai vetületei. Ez egy elmélet, amit a gyakorlatban igazolni kell tudományos kutatással, értékeléssel és következtetések levonásával.

Az alábbi az ábrán összefoglalva az írás analízisét befolyásoló tényezők rendszere látható:

1. ábra: Az írás analízisét befolyásoló tényezők rendszere
(saját szerkesztés)⁴

Az ábra alapján követhető, és egyértelmű különbséget lehet tenni a jelenleg íráselemzéssel foglalkozó szakmai területek között, amelyek

- a grafológia,
- az írásazonosítás,
- az írásanalitika.

A grafológia alapvetően az író személy (duktor) tulajdonságaival, tudatos és tudattalan motivációival, viselkedési formáival foglalkozik.

Az írásazonosításnak az írást meghatározó kéz(vagy írógép)-eredet megállapítása az alapvető feladata.

Az írásanalitika az írás elemzésénél az írást befolyásoló minden jelenleg ismert (személy, genetika, írásSzemészet, tér, idő, kultúra, íróeszköz, írófelület és speciális) tényezőt figyelembe véve keresi a komplex lehetőséget.

Az ábrában is bemutatott körülmények között megtalálható az író személy genetikai állapota is. A genetika egy olyan dimenziója az írásnak, mellyel az ember nincs tudatában, és nem képes tudatosan befolyásolni.

Módszer

Az írásanalitikai kutatás fontos eleme a tudatos, látható írás mellett az úgynevezett tudatalatti, levegőben megtett írás vizsgálata.

⁴ Uo. p. 50.

Az írássajátosságok kutatása során alapvetően a tudatos írás elemeiben rejlő genetikai vetületeket is keressük. Az írásminták felvételét azonos normakörülmények biztosításával (írásminta, másolási idő, testhelyzet) alapvetően az írásanalitika alapműszerével, a Szidnai-Kiss-féle Grafométerrel hajtjuk végre.

A Grafométer működésének pszichológiai elmélete szerint az idegrendszert érő és befolyásoló összes hatás „lenyomata” meglátszik a legkisebb izmok, a mikromotoriumok összerendezett mozgásának vizsgálatakor. A műszer fejlesztésének alapját az a tétel adta, miszerint a legoptimálisabb írásgörbe a természetben is fejlődési alapegységként megtalálható logaritmikus spirális alakja. Az elmélet szerint a legkisebb energiával a legtöbb információt átadó írások az egymáshoz kapcsolódó spirális görbékéből épülnek fel. Példaként említhető, hogy minél rövidebbek a szakaszok és minél több darabból áll az írás, annál súlyosabb betegségtünetek figyelhetők meg.

A Grafométer többcélú mérőeszköz, amely hardverszükséglete egy személyi számítógép, egy digitalizáló tábla és egy speciális egyéni fejlesztésű toll, valamint egy speciális szerkezetű szoftver, telepítve a számítógépben. Ezt a konfigurációt mutatja az alábbi ábra.

2. ábra: A Grafométer hardverszükséglete
(saját szerkesztés)⁵

A tábla hasznos felülete egy A4-es papír méreténél kissé nagyobb, a felbontása pedig 0,0125 mm. Amíg az x-y koordinátákat a digitalizáló tábla 120 Hz-es frekvenciával továbbítja, addig a toll a nyomásértékeket 600 Hz-es frekvenciával képes beolvasni a számítógép felé. Ez azt jelenti, hogy 5 darab mért nyomásérték jut egy mért x-y koordinátára, ezáltal meg lehet határozni azt a sebességet, amellyel a toll a táblára éppen „becsapódik”, vagy amennyivel éppen elhagyja a táblát.

A tábla és a toll lényege az is, hogy a tábla több milliméter magasan képes érzékelni a toll helyzetét a tábla fölött, így lehetővé válik a levegőben megtett tudatalatti mozgás figyelemmel kísérése.

A szoftver működtetésével különböző sebességekkel léptethetjük előre a rajzoló pontot és így szinte a szemünk előtt rajzolódik ki a vizsgálati személy által írt produktum. A két kijelölt pont közötti 106 mért és számított változón keresztül kapunk információkat a toll pillanatnyi sebességéről, gyorsulási viszonyairól, a táblát ért nyomásról, a két pont között leírt szakasz hosszáról, a levegőben alkotott

⁵ Dr. FARKAS László: A Grafométer működése és gyakorlata, 64-93. p. In: Tóth Éva-Belovics Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai. II. PPKÉ JÁK, 2015. ISSN 2062-0837

szakasz arányairól. A legfontosabb adatok a képernyőn is folyamatosan megjelennek, így „online” módban is azonnali információkat kapunk a mért adatokról.

A Grafométer igazán nagy előnye, hogy a levegőben megtett, tudatalatti mozgást nem lehet irányítani, a tremorokat senki sem képes kontrollálni és kondicionálni.

A pszichológia szerint a tudatalatti a tudatostól, az akarattól „függetlenül” működik, s ez adja a super egot, amit a műszer jól láthatóan képes érzékelni.

Az elmélet szerint különböző élményszinteket tudunk megkülönböztetni, ami lehetővé teszi a műszer hazugságvizsgálóként való alkalmazását is, így a megélt, az átélt és a túlélt élményekbeli tartományokban megjelenő hazugságjelek vizsgálatát.

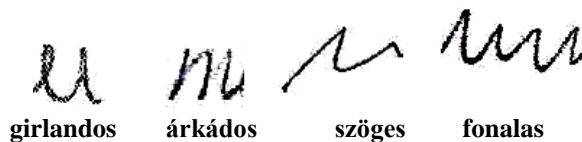
Kutatási-mérési alapok

Az iktól a Grafométer segítségével felvett írásminták írásanalitikai alapú vizsgálata során figyelembe vesszük az orvostudomány genetikai elméleti téziseit is, s ennek megfelelően kerül kutatásra

- a térséma,
- a Jung-i pszichológiai típusok,
- a temperamentum,
- az impulzivitás,
- a közös és egyéni környezetben való neveltetés.

A felsorolt sajátosságokat egy ACE nevezetű modellben rendszereztük, amelyet az alábbiakban részletezek.

Az írásanalitika elméleti rendszere szerint az alapvető genetikai írássajátosság a kötőmód (ductus), a vonalvezetés. A ductust vizsgáljuk a betűk között, bizonyos betűkön belül (például h, m, n), valamint azokon a helyeken, ahol a normairástól eltérő alakot találunk. Négy alapvető ductust különböztetünk meg, melyet a következő ábrában mutatok be:

3. ábra: Kötőmódok
(saját szerkesztés)⁶

A kötőmódon kívül kerestük azokat az írássajátosságokat, amelyek mint esetleges genetikai vetületek jelen vannak az írásban.

Az ACE táblázat A jelű része a duktör alapadatain kívül (név, születési idő, kezesség, szem állapota, függőség) tartalmazza a térsémához, a temperamentumhoz és az impulzivitáshoz köthető írássajátosságokat.

⁶ Uo.

Az alábbi ábra azt szemlélteti, hogy a térsémát, a temperamentumot és az impulzivitást milyen, írásban fellelhető írássajátosságok determinálják.

TÉRSÉMA											
bal- margó mérete	jobb margó mérete	felső margó mérete	átlag margómé- rekeret	felső- zóna mérete	közép- zóna mérete	teljes betű mérete	átlag- zóna (bázis)	megírt sorok száma	elsődle- ges szé- lesség	másodla- gos szé- lesség	sortá- volság mérete

4. ábra: A térséma írássajátosságai
(szerkesztette: Farkas László és Keceli Zsuzsanna)

A duktör egy A4-es papíron a teret alapvetően a margók, a betűk különböző zónái, a betűk belső viszonyai és a sorok távolsága alapján osztja be.

TEMPERAMENTUM			
bal margó iránytartás	jobb margó iránytartás	felső margó mérete	típus

5. ábra: A temperamentum írássajátosságai
(szerkesztette: Farkas László és Keceli Zsuzsanna)

A temperamentum latin eredetű szó, jelentése: idegalkat, vérmérséklet, természet, elevenség.

IMPULZIVITÁS		
kezdővonal alakja	végvonal alakja	alsó zóna mérete

6. ábra: Az impulzivitás írássajátosságai
(szerkesztette: Farkas László és Keceli Zsuzsanna)

Az impulzivitás latin eredetű szó, jelentése: első benyomás vagy ösztönzés (impulzus) hatására, hirtelen cselekvő (ember). Az orvosok szerint elsősorban a férfiakra jellemző.

A genetikai alapú írássajátosságok vizsgálatánál fontos szempont a duktör, esetünkben az ikrek közös (7. ábra) és egyéni környezeti (8. ábra) hatása. A közös környezet írássajátosságai adják az ACE-modell C részét, míg az egyéni környezet írássajátosságai az E részét.

KÖRNYEZETI HATÁS			ÖNBECSÜLÉS	BIZTONSÁGI IGÉNY
„a” betű baloldali szóköz mérete	„a” betű jobboldali szóköz mérete	szó- köz mérete	oválbetű magasság	alsó zóna potenciális mérete

7. ábra: Az ikrek közös környezetéhez kapcsolódó írássajátosságok
(szerkesztette: Farkas László és Keceli Zsuzsanna)

ÖNBECSÜLÉS	SZOCIÁLIS ÖNÉRVÉNYESÍTÉS	OAT TENGELY	GYERMEKI VILÁGKÉP
oválbetű magasság	oválbetű szélesség	osz-om	felső zóna valós mérete

LIBIDÓZUS TÖLTET	IDEÁK ÉRTÉKE	TEVÉKENYSÉG ÁTÉLÉSE
alsó zóna valós mérete	szóköz mérete	középbetű átlagszélessége

8. ábra: Az ikrek egyéni környezetéhez kapcsolódó írássajátosságok
(szerkesztette: Farkas László és Keceli Zsuzsanna)

Az elsődleges értékeléskor, 2013-ban alap-megállapításokat tettünk, ami kiegészül majd a kutatás további részében felvételre tervezett 150 írásminta adataival.

Az értékelés alapja az ikrek írásainak vizsgálata során felszínre került írássajátosságok.

Eredmények

Az alábbi ábra a vizsgált ikrek nem és életkor szerinti megoszlását mutatja (MZ-egypetjű, DZ-kétpetjű) százalékos megoszlásban:

	NEM			ÉLETKOR		
	MZ	DZ	Össz	MZ	DZ	Össz
nő	94,00%	73	84	44,6	48,9	46,7
férfi	6	27	16	29	52,8	40,9
ÖSSZ	100	100	100	43,7	50	46,6

9. ábra: A vizsgált ikrek nem és életkor szerinti megoszlása
(saját szerkesztés)

Figyelmet érdemel az a tény, hogy összességében az ikervizsgálatokon többségben voltak a nők. Az MZ és DZ ikrek aránya ideális, kiválóan alkalmas az összehasonlító vizsgálatra.

Az életkori megoszlás lehetőséget ad arra is, hogy 25-65 év közötti duktorok írásait kutathatjuk, ami megalapozott korrelációt biztosít a genetikai vetületű összegzésre.

A térsémához kapcsolódó írássajátosságok adatai alapján megállapítható, hogy az MZ ikrek a teret globálisan nagyobb mértékben használják ki, míg a DZ ikrek leszűkítik a térlátásukat. Érdekes és látványos viszont az, hogy a DZ ikrek a betűket nagyobb méretekből formálják.

Mindkét ikertípus kolerikus jellemzőket testesít meg, viszont az MZ ikrek impulzívabbak és rájuk nagyobb hatást gyakorol a közös környezeti hatás.

Az elsődleges értékelés során kimutatható, hogy az MZ ikrek írásainak korrelációja szerint az írások jobban hasonlítanak egymásra, mint a kétpetjűeké.

Kiemelhető, hogy a vizsgált paraméterekből az MZ ikernél 58 %-ban az idősebb testvérnél volt kimutatható a dominancia, míg a kétpetéjűnél 66 %-ban a fiatalabb testvérnél.

Következtetések

Az összegzett elemzésnél a mért értékek szerint a térsémához kapcsolódóan az MZ ikek írásaiban kisebb volt a bal margó, az elsődleges szélesség (a betűövél), a másodlagos szélesség (a betűk közötti kötővonal), a sortávolság, a szóköz és a teljes betű mérete.

Az írássajátosságok között dominánsan megtalálható a girlandos kötésmód és a nagyobb alsó zóna méret. Mindezek alapján az MZ ikek írássajátosságai a kétpetéjűekhez képest harmonikusabbak és ösztönösebbek.

A domináns sajátosságok alapján megállapítható, hogy genetikai szempontból a vizsgált egypetéjű ikek kézírására jellemző, hogy érdeklődők, információ befogadók, általában az érzelmeiken keresztül látják a világot. Fontosak számukra a szociális értékek, együttműködők, rugalmasak, annak ellenére, hogy alapvetően introvertáltak. Bizalommal közelednek az emberekhez és empátiával teremtenek kapcsolatot, erős biztonságra törekvéssel. A közvetlen környezetben nem igényelnek további kapcsolódásokat, mint a meglévő testvére.

Az írástömb domináns elhelyezése szerint a vizsgált csoport tagjainak életét a fixációk, a fel nem dolgozott élmények, a múlthoz való kötődés határozza meg. Általában kudarckerülők, néha bizonytalanok, fejlődésük ezért korlátozott lehet. A térkitöltés módja szerint az írástömb többségében a tér bal oldalán helyezkedik és lefelé tendál.

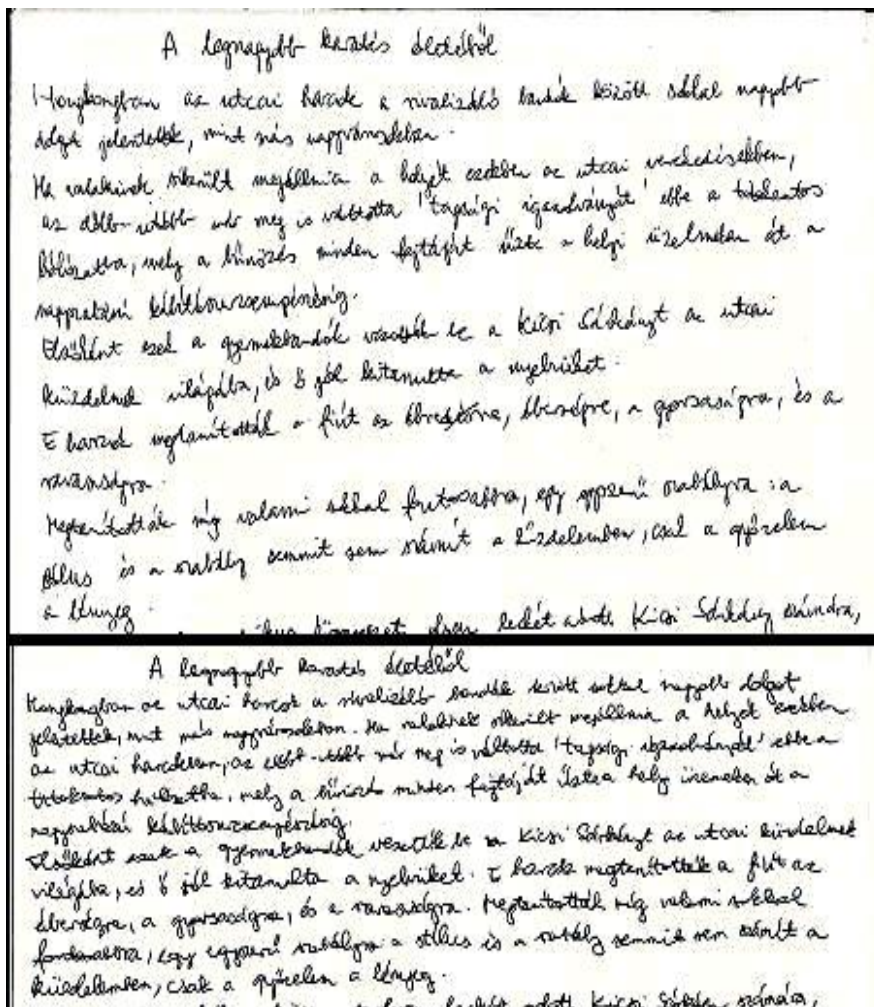
Nagyon érzékenyek a külső hatásokra, indulataik tartósan megmaradnak, és kitartással végzik a dolgaikat, az energia ésszerű felhasználásával, gyors helyzetfelismeréssel és spontán reagálással. Viselkedésükben sok az ösztönös elem, ráérzéseikre, érzelmeikre gyakran hagyatkoznak. Realitásérzékük jó, nagyfokú impulzivitás jellemzi őket.

Önértékelésükre inkább a mértéktartás jellemző, jobban összehúzzák magukat, észrevétlenebbek a környezetük számára. Munkájukban lényegre törőek, a formaiságokat kerülő emberek.

Az írássajátosságok genetikai vetületeit az alábbiakban összegezhetjük, vagyis ezek az írássajátosságok tekinthetők genetikai alapúaknak:

- ductus (kötésmód),
- térséma elemei,
- temperamentum elemei,
- impulzivitás paraméterei.

Az alábbi ábrán bemutatott 30 éves férfi MZ ikerpár írásmintáiban nyomon követhető minden felsorolt írássajátosság:

10. ábra: MZ írásminták
(saját szerkesztés)⁷

Hasznosíthatóság, alkalmazhatóság

Az anyagban szereplő információkat az alábbiakban célszerű hasznosítani:

1. Az írásanalitika (nem grafológia) elmélete és gyakorlata
2. A Grafométer gyakorlati elemei
3. Az írás genetikai sajátosságai

⁷ Az írek írásának vizsgálata során 2010-ben felvett írásminták

1. Az írásanalitika (nem grafológia) elméletét és gyakorlatát érintő hasznosítás

Az írásanalitika legfontosabb ágai a következők:

- a) paleográfiai,
- b) történelemkutatási,
- c) vállalati,
- d) klinikai,
- e) pszichológiai,
- f) pedagógiai,
- g) kriminalisztikai,
- h) honvédségi, titkosszolgálati,
- i) köznapi,
- j) szemészeti,
- k) felsőoktatási.

A felsorolásból először kiemelem a vezetői/parancsnoki munkát, ahol az írásanalitika adekvát módon képes segíteni. Az írás az ember legadekvátabb sajátossága, ezért az ezzel összefüggő kutatások több dimenziót tárhatnak fel, melynek eredménye hatékonyan használható.

Sokan keresik azokat az eljárásokat, módszereket és eszközöket, amelyek még hatékonyabbá tehetik többek között a parancsnoki munkát is. Talán kevesen gondoltak arra, hogy az írás, mint az emberi élet velejárója, milyen lehetőségeket teremt arra, hogy az írás készítőjét, az embert még jobban megismerhessük.

A kidolgozott tételek szerint az írásból **ÁLTALÁNOSÁGBAN** az alábbi lehetőségeket állapíthatjuk meg:

- a személyiség megismerése – az írás determinálja készítőjét, ezért adekvát módon megközelíthetőek az író személy tulajdonságai;
- a magatartás ellenőrzése – figyelemmel lehet kísérni az általános magatartási normához igazodó és attól eltérő reakciók tartalmát, egy meghatározott időn belüli állapot változását;
- a magatartás irányának, vonalának meghatározása – egy szituációhoz köthető viselkedési, magatartási irány és az eredmény várható kimenetelének modellezése;
- egy tevékenységet elősegítő módszer (pl. tárgyalásra való felkészülés, vagy egy konkrét feladatra való kondicionálás);
- az alany manipulálhatóságának megismerése – az író személy mennyire képes a szerepjátszásra, egy álarc felvételére, személyiségében milyen módon, mértékben és formában van jelen a manipulálhatóság;
- "polygráf"-jellegű és tartalmú műszeres hazugságvizsgálat – az alany írásában, inkriminált esethez köthető válaszaiban jelenlévő hazugságjelek felderítése.

Felhasználási lehetőségek a humánpolitikai, személyügyi munkában:

- felvételnél, munkaerő-kiválasztásnál;
- pályázatok elbírálásánál;
- vezetői kiválasztásnál;
- pályaalakmasság megállapításánál;
- team-építés során;
- szerkezet-feltérképezésnél;
- teljesítményértékelésnél;
- motivációs vizsgálatnál;
- karriertervezésnél;
- továbbképzés megtervezésekor;
- lojalitásvizsgálatnál;
- pályamódosításnál;
- állapotkövetésnél;
- misszióra való alkalmasság eldöntésénél.

A kiválasztás humánpolitikai értelemben azon eljárások összessége, amelyeknek célja adott feladatra jelentkezők közül a lehető legalkalmasabb személy(eke)t megtalálni és munkába állítani. Nemcsak új munkatársak felvételekor, de előléptetéskor, áthelyezéskor is a kiválasztás folyamata zajlik.

Megfelelő embert a megfelelő helyre, e mondás mindenkinek ismerős. Ha valaki olyan helyen dolgozik, ahol nem érzi jól magát, vagy nem a képességeinek és személyiségjellemzőinek megfelelő munkát végez, akkor mindenki rosszul érzi magát.

Ilyen esetek kiszűrésére feltárható egy közösség szerkezete.

A karrier fontos vevőjára egy katonának, de a polgári szférában dolgozóknak is. Ma már nem csak a munkahelyi előmenetelt, hanem egy egész életpályát is e szóval illetjük.

A karrierjegyek megállapításakor alkalmazhatjuk az írásanalitika lehetőségeit, hisz előhívhatók az egyén szükségletei, motivációi, törekvései, illetve szervezet munkával kapcsolatos elvárásai.

A mindennapok fontos eleme a képzés, továbbképzés. Ilyenkor egy vezető, egy parancsnok felteszi a kérdést, hogy a munkatársa képzése a megfelelő irányba halad-e?

A humánpolitikában fontos a teljesítményértékelés, olyan attitűdök keresése, mint

- o az együttműködés,
- o a tettrekészség,
- o a kreativitás,
- o a félelem-nélküliség,
- o a felelősségtudat,
- o a konfliktuskezelés,
- o a mobbing, a munkahelyi pszichoterror felderítése, kezelése.

Az írásanalitika elmélete része lehet az egyetemi szintű képzési rendszernek, mint ahogy jelen van az NKE és az ELTE elfogadott szakirányú továbbképzési szakán.

2. A Grafométer gyakorlati alkalmazhatóságát tekintve a legfontosabb ágai:

a) A készülék lehetővé teszi olyan apró mozgásváltozások tér- és időbeli nyomon követését, amely egyértelművé teszi a személyiségre ható külső és belső tényezők figyelését.

b) Különösen érdekes és hasznos felhasználási terület az írófelület felett – eddig láthatatlanul – mozgó tollhegy útjának a követése, ahol például a hazugság leírása esetén ugrásszerűen megnő a tétozás és a mozgásterület nagysága már a levegőben is, így bepillantást nyerhetünk a mozgást megelőző folyamatokba. Az elemzés során valószínűsíthető például a tremor megjelenése, egy betegség, valamilyen dependencia, a stressztűrő képesség és egyéb idegrendszeri változás.

c) Megfelelő adatbázis felhasználásával szűrővizsgálatok és egyéb különleges követelmény teljesítésére.

d) Pszichológiai alapon nyomon követheti a ballisztikus mozgásokat, a reakcióidőket, feltérképezheti az érzékelési-észlelési folyamatokat, az idegrendszeri problémákat, a stresszreakciókat, a féltekei működéseket és a kognitív folyamatokat.

e) Az orvostudomány figyelemmel tudja kísérni a gyógyszerek hatását, segítséget nyújt a betegségek differenciálvizsgálatához és a grafoterápiához, valamint a szemproblémák kiszűréséhez.

f) Az írásazonosítás területén az aláírás és a szöveg teljes biztonsággal történő elemzése válhat valóra.

g) Kiválóan alkalmazható „hazugságvizsgálóként”, szűrővizsgálatokra, állapotkövetésre, dependencia kiszűrésére, személyiségvizsgálatokra és a személy pillanatnyi pszicho-vegetatív állapotára.

(A szerző igazságügyi szakértőként 1996 óta alkalmazza a Grafométert, alapvetően hazugságvizsgálóként.)

3. Az írás genetikai sajátosságai

Az írás genetikai sajátosságai KAPCSOLÓDVA az írásanalitikához kiválóan alkalmas személyazonosításra, hisz a jelzett írassajátosságok összességében lehetnek egyén-specifikusak.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetem fejezem ki Dr. Tárnoki Ádám PhD, Dr. Tárnoki Dávid PhD egyetemi ikerpárnak, radiológus orvosoknak és Keceli Zsuzsannának, írásanalitikusnak, a kutatásban, felmérésben és az összegzésben nyújtott segítségért.

Felhasznált irodalom:

- FARKAS László: Az íráskép-földrajz katonaföldrajzi aspektusai és helye az írásanalitika rendszerében, e rendszer katonai alkalmazási lehetőségei, Doktori (PhD) értekezés, NKE Budapest 2012.
http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2013/farkas_laszlo.pdf
(Letöltés ideje: 2015. 12. 25.)
- Dr. FARKAS László: A Grafométer működése és gyakorlata, pp. 64-93. In: Tóth Éva–Belovics Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai. II. PPKE JÁK, 2015. ISSN 2062-0837
- SZAKÁLLNÉ KECZELI Zsuzsanna: Az írásanalitika genetikai szemléletének vizsgálata, Szakdolgozat, NKE Budapest 2012.
- FARKAS László: A tudományos grafológia néhány területe (Grafométer, Írásszemészet). Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2005/IV. pp. 243-253.
- FARKAS László: Az írásanalitika, mint az ember megismerésének módszere.
http://www.mhht.eu/hadtudomany/2009_e_7.pdf (Letöltés ideje: 2015. 12. 25.)
- FARKAS László: Az írásanalitika, mint a parancsnoki munkát segítő módszer.
<http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/files/2009/1/12fl.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 12. 25.)
- László FARKAS: Writinganalysis as a method for gaining knowledge about people. Aarms. Budapest, 2009. pp. 249-260.
- FARKAS László: Az írásanalitika elmélete, Írásanalitikai Szemle Budapest, T&F Veritas Kft, ISSN-0261-117X 2010/1. szám pp. 12-23.
- FARKAS László: Az írásanalitika egyik kutatási iránya: az írás láthatatlan sajátosságai. Szakmai Konferencia. Gárdonyi, Magyar Írásatn tanulmányi Társaság, 2011. p. 27.
- Levente LITTVAY-Júlia MÉTNEKI-Ádám Domonkos TÁRNOKI-Dávid László TÁRNOKI: The Hungarian Twin Registry, Twin Research and Human Genetics 2012. October ,
http://www.ikrek.com/dokumentumok/Twin_Res_HUNGARIANTWINREGISTRY_cikk.pdf (Letöltés ideje: 2015. 12.25.)

A HAZAI BÜNYLDÖZÉSI CÉLÚ HÍRSZERZÉSI MODELL JÖVŐJE

A bűnyldözési célú hírszerzés stratégiai hírszerzésre és meghatározott bűncselekmények esetében egy elsődleges információ-ellenőrző taktikai hírszerzésre bontható. Utóbbit követheti a büntetőeljárás keretében végezhető felderítés, speciális, fedett nyomozati tevékenységek végrehajtásával.

A kétféle, eltérő célú, de hasonló módon végezhető speciális, fedett eszközrendszer a külföldi példákra alapozva véleményem szerint egy egységes modell szerint szervezett bűnyldöző hatósági hírszerző egységek tudják hatékonyan és törvényesen működtetni.

Az angolszász hírszerző modellekben a hírszerzésen és elemzésen alapuló bűnyldöző tevékenység *a közösségi és probléma-orientált rendszert¹* folyamatait alakítják át hírszerző-elemző műveletekké, amelyek segítségével a *bűncselekményeket és azok kialakulását feltérképezik és proaktív módon ellenlépéseket fogalmazznak meg.* Az elemzett bűnyldözési információn alapuló bűnyldözési tevékenység, azaz a bűnygyi vagy helyesebben bűnyldözési célú hírszerzés modellje egy *együttműködési forma*, amely a *hírszerzési-elemzési egységek kialakításán, hatékony működtetésén, a hírszerzési modell és gondolkodásmód szervezetszerű terjesztésén és alkalmazásán, a műveletek fejlesztésén, valamint a közösségi és a problémamegoldó rendszert együttes előnyeiben alapszik.*

A hatékony bűnyldözési stratégiákat vizsgáló külföldi kutatók alábbiakban felvázolt megállapításai alapján arra következtetésre juthatunk, hogy a hírszerzés-elemzés és a közösségi vagy probléma-orientált rendszer eredménye külön-külön is, de együttes alkalmazásukkal hosszú évekre, mérhetően hasznosulni tud a bűnyldözési tevékenységben.

„Az elemzett információn alapuló bűnyldöző tevékenységet eredetileg a Kent-i rendőrség fejlesztette ki, válaszul a meredeken emelkedő vagyron elleni bűncselekmények csökkentésére. Azt gondolták, hogy a bűncselekmények nagy százalékát ugyanazok a bűnyzők követik el. Ezért a leggyakoribb bűncselekményekre és azok elkövetőire koncentráltak. Az új modell a kulcsszerepet betöltő bűnyzői magatartásokra koncentrált és célpontokat jelölt ki. Először a bűnygyi problémát azonosították, majd elemzés-értékelést követően kulcs-célpontokat jelöltek meg a nyomozások (felderítések), büntetőeljárások számára. Kielemezték, hogy kik felelősek a bűncselekmények elkövetésének többségéért és a felderítések eredményessége érdekében sorrendiséget állítottak fel az észleléseknél, bejelentéseknél és a prioritásoknak nem megfelelő (kevésbé fontos) információkat,

¹ A közösségi rendszer alapkonceptiója a látható, elsősorban megelőző jellegű rendőrség és a lakosságnak a rendszeti funkciók segítségébe történő aktív bevonása. A probléma-orientált rendszert a gyakran előforduló bűnyldözésileg releváns problémákat előidéző okokat vizsgálja, elemzi, értékeli és ezt követően célirányosan válaszlépéseket ad, majd a folyamat eredményét értékeli.

vagy nem bűnügyi relevanciájú információkat a bűnüldözési tevékenységben együttműködő nem rendőri szervekhez, egyéb ügynökségekhez irányították, így több idejük maradt a meghatározott iránynak megfelelő felderítésekre. Ezt ún. „utólagos kiegyenlítő szolgáltatási” modellnek hívták. Ezzel a modellel 3 év alatt 24 %-al csökkent a vagyon elleni bűncselekmények száma.”²

A rendészettudomány európai megközelítése munkacsoport (PGEAPS) zárójelentése alapján:

„A közösségi (vagy ahogy néhány európai országban elnevezték: lakosság közeli) rendészet az egyike azoknak a rendészeti elméleteknek, amelyeket rendészeti koncepcióként és stratégiaként az USA-ban dolgoztak ki, majd a 80-as években Európában is alkalmaztak (Skogan, 2004³; Balvig és Holmberg, 2004). Azonban a közösségi rendészet számos elemét – igaz, anélkül, hogy látványos elméleti és konceptuális kontörsbe bűjtatták volna – helyileg már jóval azelőtt alkalmazták sok európai ország rendészeti gyakorlatában, hogy felkapott divatszavakká koptak volna. Itt van például az angol gyalogos rendőrrjárőr, a „Bobby”, aki jól ismerte a helyi közösséget, a helyben lakókat, és azt is tudta, hogy kik a bajkeverők. A nagy tetszéssel fogadott és sikeres japán közösségi rendészeti modell, a Koban rendszer kidolgozásához valójában a 19. század végén Berlinben létrehozott körzeti rendszer adta az inspirációt (Balvig és Holmberg szerint, 2004, 19-20. oldal), de a brit rendszer is hatott rá. *A közösségi rendészet alapgondolata az, hogy a rendőrséget decentralizálva közelebb kell hozni a helyi lakóközösségekhez, ehhez pedig a körzeti őrszobák hálózatára támaszkodva a rendőröket személyesen is össze kell ismertetni a lakossággal, fokozni kell a rendőrség láthatóságát a köztereken, továbbá a közösséget be kell vonni azoknak a problémáknak a meghatározásába, amelyeket a rendőrség azután a társszervekkel és a lakossággal együttműködve megold. Ezenkívül az a jó, ha a közösségi rendészet inkább megelőző jellegű, mint reaktív, ugyanis a fő cél a lakosság biztonságérzetének növelése.*”⁴

„A „probléma-orientált rendészet” (angol rövidítéssel: POP) koncepcióját Herman Goldstein (1979; 1990) eredetileg az esemény-orientált, reaktív rendészet kritikájaként és alternatívájaként dolgozta ki. Bár a modell első gyakorlati megvalósításának helyszíne az USA volt, hamarosan több európai ország rendőrsége átvette azt – legalábbis az elmélet szintjén. Fokozatosan számos európai fogantatású elképzelés is beépült a POP stratégiába, többek között például a „szituatív bűnmegelőzés” fogalma (Clarke, 1983; 1992⁵). Bár általános az egyetértés abban a tekintetben, hogy a POP megközelítés praktikus és célszerű, a modell gyakorlati megvalósítása nem felelt meg maradéktalanul a vele szemben támasztott elvárásoknak. Kiderült ugyanis, hogy a POP bonyolultabb feladat, mint gondolták,

² Marylin B. PETERSON: *Intelligence Led Policing- The New Intelligence Architecture*. - Washington, Bureau of Justice Assistance, 2005. - p. 9.

³ Wesley G. SKOGAN: *Community Policing: Can it work?* - Belmont, USA: Wadsworth, Cengage Learning, 2004.

⁴ Hans-Gerd JASCHKE, Tore BJØRGO, Francisco del Barrio ROMERO, Cees KWANTEN, Robin MAWBY, Milan PAGON – Final Report on a European Approach to Police Science, (PGEAPS), CEPOL, 2007. - p. 63.

⁵ CLARKE, R. V. : *Situational Crime Prevention: Its Theoretical Basis and Practical Scope*. -In. *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, Chicago, 1983. 4. sz. - p. 225-256.

és komoly elemző kapacitásokat kíván a megvalósításával megpróbálkozó rendőri szervezet részéről (Knutsson, 2003⁶).⁷

„A hírszerzés alapú rendészet számos jellemzőjében megegyezik a fent említett stratégiákkal, néhány tekintetben viszont eltér azoktól (Tilley, 2003⁸). Ha összevetjük a közösségi és a probléma-orientált rendészettel, akkor kitűnik, hogy a hírszerzés alapú rendészet közelebbről fókuszál a bűnüldözésre, valamint a büntető igazságszolgáltatás eszközeire és céljaira.

A definíció szerint a hírszerzés alapú rendészet a bűnügyi hírszerző elemzés szigorú döntéshozatali eszközként való alkalmazása azzal a céllal, hogy hatékony rendészeti stratégiákon keresztül előmozdítsa a bűncselekmények számának csökkenését és a bűnmegelőzést (Ratcliffe, 2003⁹).

Már több nagy rendőrség döntött úgy, hogy a hírszerzés alapú megközelítést rendészeti stratégiájának meghatározó részévé teszi. Erre az egyik legjobb európai példa a brit National Intelligence Model (Nemzeti Hírszerzési Modell). A nagy kérdés az, hogy mitől más ez a megközelítés. Sok rendészeti kutató teszi fel ezt a kérdést nem kis kritikai élel. Gill (2000) arra kíváncsi, hogy a *nyomozás munkája a hagyományos reaktív stratégiákhoz képest célirányosabb lett-e a hírszerzés prioritásai által*. Kleiven 2007-ben megjelenő munkájában¹⁰ a következő kérdést teszi fel: „What is the intelligence in the National Intelligence Model?“, és ezzel azt sugallja, hogy a Nemzeti Hírszerzési Modell nem használta ki kellően a közösségi hírszerzés lehetőségeit, ehelyett túlságosan is a hagyományos hírszerzési forrásokra, azaz a rendőrökre és a besúgókra támaszkodik.”¹¹

Az elemzett információkon alapuló bűnüldözési célú hírszerzés – mint a gyakorlatban alkalmazott alapvető bűnüldözési tevékenység – jogilag szabályozott módon elsősorban az angolszász területeken alakult ki Nagy-Britanniában az 1990-es években és később az Egyesült Államokban. A 2001 szeptemberében elkövetett terrortámadás rendkívül nagy szerepet játszott az elemzett hírszerzési információkon alapuló bűnüldözési tevékenység elterjedésében és az információk megosztásában az Egyesült Államokban.

⁶ Johannes KNUTSSON: Problem-Oriented Policing: From innovation to Mainstream. - In. Crime Prevention Studies vol 15. -Devon UK: Willan Publishing, 2003.

⁷ Hans-Gerd JASCHKE, Tore BJØRGO, Francisco del Barrio ROMERO, Cees KWANTEN, Robin MAWBY, Milan PAGON: A rendészettudomány európai megközelítése munkacsoport (PGEAPS) zárójelentése, TRC 2007.19-20.04 4.2.1 Final Report on a European Approach to Police Science, 2007 p.64.

⁸ TILLEY, N.: Community Policing, Problem-oriented Policing and Intelligence-Led Policing. T. Newburn (ed) Handbook of Policing, Cullompton, Devon: Willan 2003.

⁹ Jerry H. RATCLIFFE: Intelligence-led Policing, - Cullompton: Willan Publishing, 2008.

¹⁰ Maren Eline KLEIVEN: Where`s the intelligence in the UK`s National Intelligence Model?, International Journal of Police Science and Management. 2007/3. pp. 257-273.

¹¹ Hans-Gerd JASCHKE, Tore BJØRGO, Francisco del Barrio ROMERO, Cees KWANTEN, Robin MAWBY, Milan PAGON: A rendészettudomány európai megközelítése munkacsoport (PGEAPS) zárójelentése, TRC 2007.19-20.04 4.2.1 Final Report on a European Approach to Police Science, 2007 p. 65.

Az Európai Unióban elsősorban a szervezett bűnözés, terrorizmus és a súlyos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés érdekében a különböző stratégiai programtervekben és cselekvési programokban terjedt el fokozatosan a hírszerzésen és elemzésen alapuló bűnüldözési tevékenység kialakításának a szükségessége.

A stratégiai hírszerzés információs alappján is készülő Hágai Program irányította a figyelmet arra, hogy a megváltozott bűnözéssel szemben új stratégiai bűnügyi hírszerzési módszertant célszerű alkalmazni.

Az úgynevezett *Európai Bűnügyi Hírszerzési Modell* (ECIM) a műveleti alapú minőségi információk szerzésére és elemzésre épül.

A stratégiai cél a szervezett bűnözés jogi, pénzügyi és humán mozgásterének csökkentése. A bűnügyi felderítő szervek információs, egyéb államigazgatási ellenőrző és engedélyező szervezetek adatai alapján, az elemző szervek meglehetősen pontos csoport- és tevékenységelemzést képesek készíteni a bűnszervezetként azonosított struktúráktól.

Az ECIM, mint a gyakorlatban alkalmazott bűnüldözési stratégia az EU-ban ebben az időszakban még nem alakult ki.

Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája, a kapcsolódó politikai döntések, a tagállami biztonsági stratégiák összehangolása, harmonizálása érdekében 2009-ben megalakult egy nemzetközi projektcsoport az Egyesült Királyság, Belgium, Hollandia és az Európa részvételével, amely a Harmony projekt elnevezést kapta.

A Harmony projektben a résztvevők felülvizsgálták az elméletben kidolgozott európai bűnügyi hírszerzési modellt és vállalták annak a tagállami bevezetését.

„Az ECIM egy olyan ciklikus folyamat, amelyben az EU tagállamok a szervezett bűnözéssel kapcsolatos operatív és stratégiai információikat megosztják az Europol együttműködésben, ahol évente egy alkalommal összeurópai fenyegetettség-értékelés készül, aminek alapján az EU Miniszterek Tanácsa meghatározza a következő évre vonatkozó prioritásokat.”¹²

Az Europol – mint az ECIM összeállítója – által meghatározott prioritásokat a bűnüldöző hatóságok/szervek operatív műveleteik és bűnüldözési stratégiáik kialakítása során figyelembe veszik, majd az elemzett információikat, adataikat megküldik az Europol részére.

Az Europol biztosítja, hogy évről évre „finomhangolva” az európai prioritásoknak megfelelő bűnüldözési információszerzés egy összehangolt és egységes módszertan alapján történjen. A meghatározott módszertan szerint összegyűjtött és részletesen kielemezett információkat az EUROPOL az európai döntéshozók és a tagállami döntéshozók, illetve hatóságok részére bocsátja. Emellett évente TE-SAT (terrorizmus fenyegetettség-értékelés) és SOCTA (súlyos és

¹² URSZÁN József: *A Harmony projekt: Európa stratégiai válasza a szervezett bűnözés kihívásaira.* - Nemzet és Biztonság, 2011/7. pp. 64-70.

szervezett bűncselekmények fenyegetettség-értékelése) nyilvánosan elérhető jelentések kerülnek publikálásra.

„Az ECIM olyan kérdéseket foglal magában, mint például *a fenyegetésértékelés összehangolása közös módszertan alapján*, a fenyegetésértékelés rendszeres támogatása ágazati sebezhetőségi tanulmányokkal, továbbá a szükséges pénzügyi és emberi erőforrások elosztása.”¹³

A 2011 októberében az Európai Parlament jelentést készített a szervezett bűnözés helyzetéről az EU-ban azzal a céllal, hogy felszólítsa a tagállamokat egy konkrét – jogalkotási és operatív intézkedéseket, valamint végrehajtási ütemtervet is magában foglaló – horizontális uniós stratégia kidolgozására. Ebben a jelentésben felkérte a tagállamokat, hogy dolgozzanak ki nemzeti terveket a szervezett bűnözés elleni fellépésre, proaktív nyomozati megközelítést alkalmazzanak és biztosítsák a fellépések központi összehangolását a több tagállamban már összegyűlt legjobb tapasztalatokból kiindulva.

„2011. október 11-én az Európai Unió Tanács akkori lengyel elnöksége betervezte a bel- és igazságügyi tanácsosok, valamint a COSI (Belbiztonsági Állandó Tanács) támogató csoport elé azt a dokumentumot, amely a COSPOL keretében megvalósuló tevékenységek EMPACT-tá (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats- Európai Multidiszciplináris Platform a Bűnügyi Fenyegetettség Ellen) történő módosításáról szól. A dokumentum szerint az OAP (Operational Action Plan - Műveleti Akcióterv) végrehajtása és annak ellenőrzése az EMPACT, mint prioritizált fenyegetettségek részére címzett multilaterális együttműködési platform figyelembevételével történik.

Az EMPACT prioritások meghatározása a 2011. évi OCTA jelentés alapján történt. A fenyegetettség értékelés aktualizálása és hatékonyabbá tétele érdekében az Europol tanácsadó munkacsoporti üléseket (SOCTA Advisory Group) szervezett 2011. november és 2012. áprilisa között. A munkacsoporti üléseken rendvédelmi jogalkalmazói tapasztalatok alapján kidolgozásra került az új Kiemelt Bűncselekmények és Szervezett Bűnözési Fenyegetettség Értékelés módszertana, ahol Magyarország is képviseltette magát. Az EUROPOL felhívta a tagállamok figyelmét, hogy szélesebb körben vállaljanak kötelezettséget minél több prioritás területén.

A 2011-2013-as első politikai ciklus gyakorlati végrehajtása a 2011-ben meghatározott prioritások, stratégiai célok és operatív akciótervek (OAP-ok) alapján, 2012-ben indult meg.”¹⁴

Az Európai Bűnügyi Hírszerzési Modell egy stratégiai hírszerzési, elemzési módszertan, amely alapján konkrét akciótervek készülnek és azok eredményei az európai hírszerzés-elemzésben hasznosulnak.

¹³ KENEDLI Tamás: Az EU biztonsági stratégiája és felderítő rendszere – In. DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest 2014. pp. 55-56.

¹⁴ JÁNOSA Krisztina: Az EU új bűnügyi hírszerzési modellje és az abból fakadó feladatok, diplomamunka NKE, Budapest, 2015. p. 57.

Európában elsősorban a súlyos és szervezett bűnözés elleni fellépés érdekében hoztak létre *különböző hírszerző modelleket*, amelyeknek a szervezetrendszeri megjelenése összevont nemzeti hírszerző ügynökségekben érhető tetten.

Svédországban 2009. óta egy ún. integrált megközelítést alkalmaznak a szervezett bűnözés megelőzése és az elleni való fellépés érdekében. Ennek részeként létrehozta egy Nemzeti Hírszerző Központot, melynek a közös irányító testülete a Közös Stratégiai Végrehajtó Tanács, és tagjai a Parti Őrség, Vámőrség, Gazdasági Bűnözés Elleni Hatóság, Végrehajtói Szolgálat, Bevándorlási Bizottság, Rendőrség, Büntetés Végrehajtás, Ügyészség, Biztonsági Szolgálat, Társadalombiztosítási Ügynökség és az Adóhatóság. A stratégiai döntések meghozatala egy közös nemzeti helyzetjelentésen alapul, amelyet a Hírszerző Központ készít el, a Regionális Hírszerző Központok adatai alapján is. Az operatív döntéseket a Közös Operatív Tanács hozza, amelyeket közösen vagy egyes résztvevő szervek hajtanak végre.¹⁵ A Hírszerző Központ jelenti a modell szervezeti felépítését, de emellett egy módszertant és stratégiát is kidolgoztak. A módszertan lényege az ún. bűnügyi arborisztikus módszer, amely a bűnözői csoportok felépítését, kapcsolatrendszerét tanulmányozza elsősorban és a stratégiai fontosságú személyeket beazonosítja és „kimetszi”. A módszer lényege, hogy jogi eljárásokkal és egyéb intézkedésekkel a bűnözői hálózat beazonosított belső körébe tartozó személyek bűnözői tevékenységét meggátolják, akadályozzák, és ezzel elérjék a bűnözői csoportok meggyengítését és végső soron felszámolását.

Finnországban a szervezett bűnözés megelőzése és az ellene való fellépés jegyében a *különböző rendvédelmi szervek szoros együttműködését alakították ki* a hírszerző modellben. Ennek során a Rendőrség, a Vám- és Pénzügyőrség, valamint a Határőrség egy egységes Nemzeti Adatfeldolgozó és Elemző Központban működik együtt, ennek során közösen értékelik és választják ki a bűnügyi célpontokat, amelyek elleni hatékony fellépés közös együttműködést igényel. A közös Nemzeti Adatfeldolgozó és Elemző Központ a Nemzeti Nyomozó Iroda részeként működik, amely nemzeti szintű bűnügyi adatfeldolgozást, koordinálást és irányítást hajt végre. A Nemzeti Adatfeldolgozó és Elemző Központhoz regionális szintű bűnügyi adatfeldolgozó és elemző egységek tartoznak, mindegyik, a modellben résztvevő szervnél. A regionális adatfeldolgozó-elemző egységek konkrét nyomozások információs igényeit is kielégítik és a helyi szervek hírszerző munkáját is koordinálni tudják. A Finn modellben az együttműködő hatóságok rendkívül szoros kapcsolatban vannak egymással, de nem alkotnak egységes szervezetet, az adatbázisukat külön működtetik. A közös fellépést igénylő esetekben a partnerhatóságoknak hozzáférési jogosultságaik vannak egymás adatbázisaihoz.

A fenti európai tagállami bűnüldözési gyakorlatok rövid tárgyalása után a Nagy-Britanniai bűnüldözési célú hírszerzési eljárások részletes áttekintése alapján kísérlet teszünk egy hazai bűnüldözési hírszerzési-elemzési modell gyakorlati megvalósítását támogató elmélet rövid bemutatására.

¹⁵ Kiegészítő megközelítések és intézkedések a szervezett bűnözés megelőzésére és az ellene való küzdelem érdekében, Brüsszel, 2011. május 30. 10899/11 .

Nemzeti hírszerzési modell (NIM)¹⁶

Az Egyesült Királyságban 1999-ben dolgozták ki a nemzeti hírszerzési modellt a szervezett bűnözés elleni hatékony fellépés érdekében.

A NIM modelljének alapja a bűnüldözési hírszerzés, mint tevékenység, de ez egyben egy *módszertant is jelent*, amelynek a kulcselemeivel olyan általános képet lehet alkotni a hírigénnyel érintett területről, ami nem csak a bűncselekmények felderítését segíti elő, hanem *a teljes bűnüldözés területén hasznosítható*.

A modell számos képesség meglétét feltételezi a szervezeten belül, amellyel a hírszerzés professzionális és továbbfejleszhető, valamint meghatározott hírszerzési-elemzési termékek állíthatók elő.

A NIM kulcselemei a modellben:

- feladat-meghatározó és koordináló eljárás
- négy kulcsfontosságú hírszerzési termék (stratégiai értékelés, taktikai értékelés, célpontképzés, problémaazonosítás)
- tudás termékek
- rendszer termékek

A modell működtetésekor már a bűnüldözési tevékenység megtervezése során figyelembe veszik a kormányzati elvárásokat és a helyi sajátosságokat, igényeket, valamint alkalmazzák a folyamatmenedzsment eredményeit és a bűnüldözési tudásbázist.

A célok elérését a modellben három kiemelt *tevékenység* segíti:

1. Feladatmeghatározó és koordináló csoportmegbeszélések. Ennek a vezetője a szervezet olyan beosztású vezetője, aki jogosult a szükséges erőforrások elosztása felett rendelkezni és ki tudja jelölni a feladatok végrehajtásáért felelős vezetőket. A *feladatszabó és koordináló csoportmegbeszélés* célja a maximális hatékonyság elérése. A csoportmegbeszélés szerepe az, hogy az ún. Kontroll Stratégiának megfelelően prioritásokat állítsanak fel a vezetők és feladatokat, határidőket szabjanak a hírszerzési, bűnügyi, a bűnmegelőzési, a közbiztonsági, közrendvédelmi egységek részére. Továbbá megbeszéljék a stratégiai és taktikai célokat, feladatokat. A megbeszéléseken a hírszerzési egység vezetője, elemzők, középszintű vezetők (osztályvezetők), specialisták vesznek részt. *A stratégiai feladatszabó és koordináló csoport negyedévente, félévente ül össze, a taktikai csoport heti gyakorisággal.* A taktikai feladatszabó és koordináló csoport fő feladata, hogy a Kontroll Stratégia taktikai „menüsorát” alkalmazza az új kihívásoknak, feladatoknak megfelelően, valamint ellenőrizze az egyeztetett tervek végrehajtását, és módosítson az aktuális helyzetnek megfelelően a meghatározott feladatokon. A taktikai hírszerzés-értékelés jelentései a kulcs elemei a taktikai csoport döntéshozatali folyamatának.

¹⁶ ACPO: Guidance on the National Intelligence Modell, 2005
<https://whereismydata.files.wordpress.com/2009/01/national-intelligence-model-20051.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 01. 05.)

A "taktikai menü" elemei:

- a prioritási céloknak (Kontroll Stratégia) megfelelő *elkövetők beazonosítása*;
- a bűncselekmények és szabálysértések elkövetési „csúcspontjainak” menedzselése, *azaz a legfertőzöttebb helyek kontrolálása*;
- a *sorozatjellegű mutató bűncselekmények és szabálysértések felderítése, nyomozása*;
- *megelőző intézkedések széleskörű alkalmazása*, mint a közterületi kamerák, közvilágítás, közösségi akciók kezdeményezése.

A megbeszélés hatékonysága érdekében kijelölik azokat a felelősöket, akik a sorozatjellegű nyomozások eredményességéért, a jelentős bűnügyi fertőzöttségű helyek ellenőrzéséért, a kiemelt elkövetők beazonosításáért és a megelőző intézkedések meghozataláért felelősek. A tervezett intézkedések áttekintése, az azokhoz szükséges erőforrások igényének biztosítása a legfőbb feladata a taktikai csoportnak. A taktikai értékelések segítik a csoport munkáját, hogy az új és kiemelkedő bűnügyi relevanciájú jelenségek tényleges hatásfokát, befolyását meg tudják ítélni. Fontos, hogy a csoport tagjai ellenőrizzék a hírszerzési információk mennyiségét, minőségét és beépítsék azokat a döntéshozatali folyamatokba.

Több régiót érintő vagy nemzetközi ügyekben, több szerv képviselőiből vagy több régió képviselőiből hoznak létre taktikai feladatszabó, koordináló csoportot.

2. *Hírszerzési „termékek” előállítása.* A hírszerzési „termékek” előállítása a feladat meghatározó és koordináló csoport célkitűzései lapján lehetséges az ehhez szükséges erőforrások biztosításával.

3. *A hírszerzési munka végzésének a jelentősége.* A feladat meghatározó és koordináló csoportnak legfontosabb feladata, hogy kijelölje a célokat, biztosítsa az erőforrásokat és fenntartsa a hírszerzési képességeket.

A feladatszabó és koordináló eljárás sikerességét un. „*tudásbázis termékek*” és „*rendszertermékek*” segítik. A tudásbázis termékek például a legjobb gyakorlatokat leíró összefoglalók, iránymutatások, fedett technikák alkalmazásának szabályai, humán erőforrások működtetésének szabályai és még számos más hasonló „termék” lehet. A „rendszer termékeknek” nevezik a jogszabályokban, utasításokban meghatározott adatok, információk gyűjtésével, rögzítésével, tárolásával létrejövő adatbázisokat.

Feladatszabás és koordináció - a hírszerzési „termékek” előállítása

A kulcsfontosságú hírszerzési termékek előállítása csak akkor lehetséges, ha a tudás, az elemzés és a hírszerzési rendszer rendelkezésre áll a bűnüldöző hatóság számára. *A hírszerzési termékek minősége a vezetés által felállított és működtetett megfelelő képességű hírszerzési tevékenységtől függ.*

A hírszerzési termékek a hírszerzők és az elemzők együttműködésének az eredményei, amelyek azokat a lényeges beszerzett, elemzett-értékelt információkat tartalmazzák, amelyek a döntéshozók informálásához és a taktikai műveletek végrehajtásához szükségesek.

A bűnüldöző szervek hírszerzés alapú tevékenysége négy kulcs hírszerzési termékre fókuszál, amelyek az alábbiak:

Stratégiai értékelés-elemzés

Az elemzés fő célja, hogy megfelelő bűnügyi helyzetértékelést adjon a stratégiai feladatszabó és koordináló csoport részére. *Bemutassa, hogy a működési területen jelenleg milyen folyamatok zajlanak és mi várható a jövőben.*

Az értékelés célja, hogy az alapján a bűnüldöző szerv feladatainak fontossági sorrendjét állítsa fel, az ehhez szükséges erőforrások elosztását megállapítsa, támogassa a bűnüldözési feladatok tervezését és információkkal lássa el a döntéshozókat.

Az elemzés alapján egy ún. Kontroll Stratégia kerül létrehozása, amely tartalmazza a prioritások kijelölését a hírszerzési, bűnügyi, megelőzési, a közrendvédelmi, közbiztonsági egységek részére.

Az értékelés részei: cél meghatározás, az alkalmazási területe (földrajzi, funkcionális), jelenlegi bűnügyi helyzet, főbb megállapítások, a legutolsó értékelés óta történt változások, a bűnözés fő területei, demográfiai, szociális változások, minták, trendek, összegzés.

Taktikai értékelés-elemzés

Az elemzés fő célja, hogy információkkal lássa el a taktikai feladatszabó és koordináló csoportot. Ez alapján a "taktikai menü" négy elemre fókuszálnak. Az értékelés azonosítja azokat a kiemelkedő, új bűnügyi mintákat, trendeket, amelyek figyelmet érdemelnek, és további elemzést igényelnek. A nyomozások információiban bekövetkező változások, előrelépések és a megelőző intézkedések hatása a taktikai lehetőségek változtatásának azonnali szükségességét eredményezhetik.

Ha hatékonyan használják a taktikai értékeléseket, akkor azok *korai előrejelzésül* szolgálhatnak a romló közbiztonsági helyzetről, jelenségekről, amelyet például az elkövetett bűncselekmények aránya jelez. Az értékelés célja, hogy segítse az *aktuális rendvédelmi műveletek tervezését és végrehajtását.* A rendelkezésre álló erőforrások újraelosztását segítse a változó szükségletek és igények alapján.

Az értékelés tartalmazza az aktuális közbiztonsági helyzetet, a kiválasztott célpontokban beállt változásokat, sorozat bűncselekményeket és más sorozatosan elkövetett bűnös tevékenységeket, fertőzött területeket és a megelőző intézkedéseket. Továbbá tartalmazza a *lehetséges későbbi műveleteket, akciókat, azok előnyeit, hátrányait, az akciók legmegfelelőbb időpontjait, időkereteket, az erőforrás igényt, illetve azok változásait.*

Célpont meghatározás

A célpont meghatározás személy, csoportorientált jellegű tevékenység, amely legendő részadatot tartalmaz ahhoz, hogy a személyek vagy csoportok ellen célzott

műveleteket kezdeményezzenek vagy folyamatban lévő műveleteket támogassanak. Ehhez szükséges a rendelkezésre álló hírszerzési információk teljes mennyisége. A hírszerzési információk kapcsolódási pontokat mutathatnak más nyomozásokkal és tartalmazhatnak olyan információkat, amelyek potenciálisan veszélyes elkövetőkre utalhatnak. A hírszerzés által beszerzett információk alapján a célpont meghatározás tartalmazza a legcélravezetőbb akciókra vonatkozó javaslatot és a hírszerzési hiányok kitöltésére vonatkozó javaslatokat, azaz a hírszerzési igények teljesítésére irányuló feladatokat.

A célpont meghatározás célja, hogy segítse a műveleti (bűnüldözési hírszerzési) munkát a lehetséges célpontok kiválasztásával, továbbá iránymutatást jelent a nyomozások számára, segíti a nyomozási cselekmények tervezését és a végrehajtási munkát.

Tartalmazza a személyes adatok közül a személy szokásaira, életstílusára, elkövetési módszereire, címeire, kapcsolataira, családtagjaira, veszélyességére vonatkozó információkat, fényképeket, bünyügyi előéletére vonatkozó adatokat, pénzügyi adatokat, közösségi adatokat, hírközlési adatokat, (telefon, email stb.), megfigyelési adatokat és a hírigényeket.

Probléma meghatározás

A probléma okainak meghatározása az emelkedő, sorozatosan elkövetett bűncselekmények vagy egyéb bűnös cselekmények alapján lehetséges. A fertőzöttségi adatok és a megelőzési lehetőségek alapján a hírszerzés-értékelés állítja elő ezt a terméket. A probléma okainak meghatározása egyaránt támogatja a célpontkijelölést, a reaktív nyomozásokat és a proaktív megelőző intézkedések alkalmazását is. *A legfertőzöttebb helyeken elkövetett bűncselekmények elemzése az elkövetők veszélyességének megállapításával és a bűnözési minták kirajzolásával segítik a bűnyügyleg fertőzött helyek ellenőrzését szoros kölcsönhatásban a megelőző intézkedésekkel.* A fertőzöttségi adatok tartalmazzák az azonosított elkövetők és elkövetőként számításba vehető személyek adatait. Az értékelés célja, hogy segítse a nyomozások információszükségleteit, valamint a célpont meghatározás és a bűncselekmények számának csökkentését célzó megelőző intézkedések információigényét.

Tartalmazza a probléma azonosítását, hátterét, okait, kármértéket, szabálysértések, bűncselekmények tárgyát, az elkövetőket, azok kapcsolatait, szociális hatását.

A hírszerzési munka fontossága, létrehozása és a hírszerző egység működtetése

A hírszerzési modell megmutatja a hírszerzés, mint tevékenység fontosságát, mivel az a kitűzött célok elérését elősegítő három kiemelt, kulcsfontosságú tevékenység egyike.

A vezetőknek kell biztosítani, hogy a hírszerzési struktúra megfelelően működjön. A hírszerzési „termékek” előállításának legmegfelelőbb módon egy erre kijelölt hírszerző egység létrehozásával és működtetésével lehetséges. A hatékony, de egyben konspirált vagy leplezett jelleggel is működő hírszerző egységnek négy fő szükséglete van: megfelelő információs források (technikai, humán), megfelelően képzett személyek, és hozzáférés a „tudásbázis” és „rendszertermékek” széles köréhez. A hírszerző egység információforrásai széleskörűek lehetnek: áldozatok, tanúk, bűnözők, informátorok, megfigyelési lehetőségek stb. A jól felszerelt

hírszerző egységnek képesnek kell lennie, hogy a létező releváns adatok széles köréhez hozzáférjen és képesnek kell lennie, hogy proaktív módon hírszerzési forrásokat és módszereket kutasson fel és alkalmazzon a hírszerzési hiányosságok kitöltésére.

A hatékony hírszerzési információk áramlását az egységen belül különféle funkciók létrehozása segítheti. A funkciókat kombinálni is lehet ott ahol a lehetőség megengedi.

A hírszerző egység élén egy olyan megfelelő beosztású, menedzsment személynek kell állnia, aki biztosítja, hogy - rajta keresztül - a feladatszabó és koordináló csoport elé már csak a hozzáadott értékekkel rendelkező, releváns, elemzett hírszerzési információk kerülnek. Ez azt is jelenti, hogy ő aktív résztvevője a csoportüléseknek. A hírszerzési vezető tehát nem csak irányítja az egységet, hanem aktív kapcsolatot teremt a hírszerzők, az elemzők és a feladatszabó, koordináló vezetők között.

Nagyon fontos, hogy a hírszerző-elemző egység ne csak olyan információkkal dolgozzon, amelyek már ismertek, vagy a büntetőeljárások során megállapíthatóak, hanem olyan információkat is gyűjtenie kell proaktív módon, amelyek másként be nem szerezhetőek, és ennek során fedett intézkedéseket is alkalmaznia kell. A hírszerzési üres, hiányok kitöltése gyakran nem lehetséges a rendelkezésre álló információk, adatok elemzése alapján. *A hírszerzési egységnek rendelkeznie kell azokkal a képességekkel, és személyi képzettséggel, amelyek lehetővé teszik, hogy az egység humán erőforrások alkalmazásával, illetve technikai eszközök alkalmazásának a lehetőségével beszerezze az információs igényt kielégítő információkat, adatokat.*

Szükségszerűen elkülönülnek az alábbi funkciók az egységben: *hírszerzők*, akik a műveleti munkát végzik, illetve bizalmas, belső információkat beszerző forrásokat alkalmaznak, velük kapcsolatot tartanak, *az informátorokkal, bizalmi személyekkel való megfelelő kapcsolattartást ellenőrző személy* (Informant controller), és *a hírszerzők ellenőrzését, munkájuk felügyeletét ellátó személy* (Team supervision). Utóbbi személy áttekinti, osztályozza azokat az információkat, amelyek az ügy szempontjából relevánsak és az irreleváns, lényegtelen információkat kiszűri, hogy a további információgyűjtés tervszerűen működjön.

A fedett humán hírszerzési források, Európai Unió közös kritériumai és alapelvei című kézikönyv¹⁷ iránymutatásai alapján a bűnüldöző szervek humán információ forrásainak alkalmazása a rendvédelmi szervek általános bűnüldözési stratégiájának a részét kell képeznie. Az informátorok nem köthetnek, tartozhatnak egy kapcsolattartóhoz, legalább két kapcsolattartó foglalkoztathat minden egyes informátort. A kapcsolattartók képességeit és a hozzá tartozó humán források reális értékelését egy ún. Kontroller (ellenőrző, biztosító) személy végzi, aki egy tapasztalt, magasabb beosztású hivatásos személy. A Kontroller felelős az eljárási rend betartásáért, a napi szintű kapcsolattartás (képzés, feladatszabás, adminisztráció) megfelelőségéért, hatékonyságáért. A kapcsolattartó és a Kontroller folyamatos kockázatelemzést végez a humán erőforrás foglalkoztatása során. A Kontrolleren kívül a szervezetnél található a humán források nyilvántartásáért

¹⁷ EUROPOL: Covert Human Intelligence Source Handling, European Union Manual on Common Criteria and Principles, Europol, 2012. (Law enforcement only)

felelős személy is, aki kapcsolatban van az országos szintű nyilvántartásért felelős egységgel.

Az *adatmenedzser* (data manager) funkció biztosítja, hogy a beszerzett információkat értékeljék a pontosságuk, valóságtartalmuk, megbízhatóságuk és a stratégiai célokban kitűzött prioritásoknak vagy a folyamatban lévő műveleteknek való megfelelésük szerint. Ezzel a kezdeti kockázatelemzéssel, értékeléssel már ebben a fázisban elérhető, *hogy a hírszerzési igényeknek megfelelő információ kerüljön feldolgozásra* és az azonnali intézkedést, vagy továbbítást és a további információ beszerzést igénylő információk közötti különbség megállapítható legyen. Az adatmenedzser végzi az információk, adatok bevitelét a rendszerbe, és az adatokhoz való hozzáférések engedélyezését is. Az adatmenedzsernek támogatnia kell az elemzők munkáját is. Biztosítani kell, hogy az elemzőknek elegendő idejük legyen a minőségi elemzések összeállításához és ne kizárólag az alapvető adatmenedzseri funkciókat kelljen nekik ellátniuk.

Képzett elemzőkre is szükség van az egységben, akik belső képzéseken, továbbképzéseken tökéletesíteni tudják az elemzői képességeiket és az új elemzési technikákat megismerhetik.

A feladatszabási felelősség erőteljes a modell alapján. Lehetőség van közvetlen feladatokat adni a járőröknek, de ugyanúgy bonyolultabb feladatok megoldása elé állítani a menedzsermentet vagy a műveleti egységeket sürgős, előre nem tervezhető szituációkban is.

A hírszerzési egység elsődleges funkciója az, hogy gyűjtse, beszerezze azokat az információkat, amelyek a Kontroll stratégiának valamint a feladatszabó és koordináló csoport által meghatározott prioritási irányoknak megfelelnek.

Az egység csak azokat a hírszerzési információkat fogja beszerezni és továbbítani, amelyek a legnagyobb valószínűséggel segíteni tudják a meghatározott irányoknak való működést. Erőteljes irányítás szükséges, hogy a megszabott irányoktól ne térjen el a hírszerzési munka, tehát ne olyan információkat szerezzenek be, amelyek másodlagosak vagy irrelevánsak a kitűzött célokhoz képest.

A bűnügyi helyzet valójában rendkívül gyorsan változik, ami sürgős beavatkozást igényelhet, ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni. A gyors változások követése egyben a hírszerzés számára is feladatszabást jelent.

A hírszerzési munka prioritásainak kulcspontjai:

- *A hírszerzési forrásokat nem szabad kettéválasztani tekintettel arra, hogy reaktív vagy proaktív munka során jöttek létre. Sok értékes adat, információ keletkezik a reaktív nyomozati munka során, de a hatékony, proaktív hírszerzési tevékenység is rendkívül fontos.*
- *A szervezet részére rendkívüli nagy előnyt jelentenek a speciális szerepköröket ellátó, megfelelő szakemberek.*
- *A hírszerzési munka három fő összetevője a speciális hírszerzési információk összegyűjtése, elemzése és az adatok menedzselése.*

- *A hírszerzési menedzser (vezető) a katalizátor pontja a hírszerző-elemző egység irányításának és a szervezet vezetésével való összhang megteremtésének.*
- *Minden hírszerzési munkát támogatni kell „rendszer és tudásbázis termékekkel”.*

Tudás „termékek”¹⁸

Széles skálájuk található, mind nemzeti, mind helyi szinten azoknak a legjobb gyakorlatoknak, amelyekkel az eljárások tökéletesebbé tehetőek és professzionális alapon szervezhetővé válik a bűnüldöző szerv hírszerző-elemző munkája és a kapcsolattartás az egyes szervezeti egységek, társszervek között. Ilyen *a bűnüldözési hírszerző modell, az adatvédelmi irányelvek, a hírszerzési információk rögzítésének és megosztásának nemzeti szabályai, fedett műveletek, informátorok foglalkoztatásának szabályai.* Ide tartoznak a hírközlési adatok beszerzésének, ellenőrzésének szabályai, technikai, a megfigyelések végrehajtásának szabályai, a helyi hírszerzési adatok lekérési, kutatási eljárási szabályai, a társszervek elérésének szabályai, hírszerzési képzések stb.

A tudás termékek nagy részét a képzésért és oktatási felelős szervezeti egységek, illetve rendvédelmi felsőoktatási intézmények tudják legoptimálisabban közvetíteni, illetve fejleszteni.

A rendszer „termékek”

Ezek teszik lehetővé *az információk gyűjtését, rögzítését, azok használatát és megosztását.*

Alapvetően három típusra oszthatóak.

- *Az adatokhoz való hozzáférés lehetővé teszi az adatbázisokban történő keresést, összehasonlítást, adatok bevitelét, tárolását.*

A rendőrségi és más releváns adatok nagy mennyiségéhez való közvetlen hozzáférése képezi a hírszerzésalapú bűnüldözési tevékenység magját. *Az országos és helyi szintű adatbázisok, illetve a speciális adatbázisok komplex alkalmazása nagyban segíti a bűnüldözési és más hasonló releváns problémák elemzését és sikeres válaszok megfogalmazását.*

Ilyen számítógépes adatbázisok például a bűnügyi nyilvántartások, speciális nyilvántartások (pl. fegyvernyilvántartás, gépjárművezetői nyilvántartás, ingatlan nyilvántartás stb.), hírszerzési adatbázisok, nyílt forrású adatbázisok stb.

- *Azokhoz a lehetőségekhez való hozzáférés, amelyek új információk vagy elemzett hírszerzési információk beszerzését eredményezhetik. (fedett nyomozati lehetőségek)*

A hírszerzési igények kielégítése a humán erőforrások vagy technikai erőforrások alkalmazásával beszerzett információkkal történik. A magasabb szintű

¹⁸ UNODS: Criminal Intelligence, Manual for Analysts, New York, 2011.

műveletek alkalmazása során különféle fedett technikákhoz, erőforrásokhoz való hozzáférés engedélyezése történik. Általában a legsúlyosabb vagy kategorizálva felsorolt bűncselekmények nyomozása során engedélyezett az emberi, állampolgári jogokat korlátozó intézkedések alkalmazása, és azok további alkalmazását elősegítően a végrehajtás taktikáját titokban tartják. A telefonlehallgatás, feldolgozás és a beszerzett információk elemzése igen költségigényes, ezért az ilyen jellegű módszereket csak kiemelt ügyekben javasolják.

A helyi szintű hírszerző egységeknek rendelkezniük kell a technikai felderítés lehetőségeivel, amelyek közül az ügyel arányban álló lehetőségeket alkalmazzák.

A rendszerekhez és a hírszerzési erőforrásokhoz való hozzáférés és azoknak a bűnüldöző szervben belüli elosztása jelenti a legérzékenyebb kérdést, amelyet a kormányzati és helyi prioritások és a hírszerzési stratégia határoz meg.

A hazai hírszerzési rendszerekhez, erőforrásokhoz való hozzáférés a központosított, egységesített nemzetbiztonsági és rendvédelmi kiszolgáláson alapul. A hírszerzési tevékenység során a párhuzamos erőforrások (bűnüldözési és nemzetbiztonsági) működtetése – tekintettel a szakmai sajátosságokra – ugyan költségigényesebb, de jóval hatékonyabb rendszertulajdonságokkal rendelkezne véleményem szerint.

- *Hozzáférés a biztonságos hírszerzési rendszerekhez (bűnüldözési hírszerző rendszerek pl. TIAR)*

A hírszerzési elemzett információk nagyon értékesek, ezért következetesen óvatosan kell kezelni azokat. A megfelelő egyensúlyt kell kialakítani az információk megosztása, felhasználása során. Arra kell törekedni, hogy elérjük az információkból kinyerhető maximális hatékonyságot, de egyben – bizonyos esetekben – védjük a forrás, technika biztonságát is. Számos lehetőség támogatja a hatékonyságot és az integritást, mint például az informátorok nyilvántartása, biztonságos elhelyezése a hírszerző egységnek, elemző rendszerek használata, megfelelő biztonságos megosztási csatornák stb.

A hatékony hírszerző egységnek a következő hírszerzési lehetőségek rendelkezésre állása szükséges a modell szerint:

- *bűnügyi nyilvántartáshoz hozzáférés*
- *hírszerzési adatbázisokhoz hozzáférés*
- *informátorok nyilvántartásához hozzáférés*
- *lehallgatás és más emberi jogokat korlátozó intézkedések (pl. megfigyelés) lehetősége*
- *Interpol, Europol, Sirene csatornához hozzáférés*
- *külföldi bűnüldöző szervekkel való együttműködés lehetősége*
- *társszervekkel való együttműködés lehetősége*
- *elemzői eszközök, programok*
- *DNS, biometrikus adatokhoz hozzáférés*
- *nyílt forrású adatbázisokhoz hozzáférés*
- *számítógépes ügyfeldolgozó rendszer*
- *biztonságos elhelyezés*
- *megfelelő, felderítéshez szükséges eszközök*
- *biztonságos információtárolási, megosztási lehetőségek*

USA IALEIA iránymutatása a hírszerző-elemző egységek létrehozatalához¹⁹

Az fenti angolszász szakirodalom felhasználásával röviden bemutatom az Amerikai Egyesült Államokban (USA) meghonosodott bűnügyi hírszerzői modellt.

Az amerikai szakirodalom szerint az Intelligence Led Policing (ILP) lehetővé teszi az erőforrások hatékony felhasználását, a bűnüldözési munkában alkalmazható stratégiák elkészítését és a nyomozások valamint büntetőeljárások sikeres végrehajtását.

Az eredetileg Nagy-Britanniában kifejlesztett NIM-et alakították át az USA-ban a Bűnügyi Hírszerzési Adatok Nemzeti Megosztási Tervévé (NCISP). Az USA-ban 2011.szeptember 11-e óta a hírszerzési feladatok integráns részévé vált a terrorista cselekedetek megelőzése. Egyre több rendvédelmi és állami szerv alkalmazza azóta a hírszerzés alapú bűnüldözési modellt és hírszerző egységeket hoztak részre világszerte. Az ILP-t a hírszerzők és elemzők proaktív módon alkalmazzák, hogy hatékony ellenlépéseket tudjanak tenni a bűnözői csoportok tevékenysége ellen.

Az ILP lehetővé teszi a bűnüldöző szervek számára, hogy felmérjék a bűnügyi helyzetet és a bűnüldöző szerv, illetve az igazságszolgáltatás rendelkezésére álló erőforrásokat, és az elemzés alapján hatékony alternatív megoldásokat tudnak kínálni a döntéshozók részére.

Az ILP stratégiai célpontképzése lehetővé teszi, hogy a bűnüldöző szerv egyfajta prioritási sorrendet állítson fel az ügyek között aszerint, hogy mely ügyeket tud megoldani a rendelkezésre álló információk és erőforrások alapján a legnagyobb valószínűséggel. A hírszerző egységek feladata, hogy minőségi hírszerzési termékekkel támogassák a szervezet által megoldandó célokat (nem csak a bűnügyi egységek feladatait).

A hírszerző-elemző egység feladatai:

- *hírszerzési feladatok támogatása* az adatok gyűjtésével és értékelésével azokról a bűnözői csoportokról, személyekről, amelyek bűnügyi fenyegetést jelentenek;
- *nyomozások támogatása* elemzési szolgáltatásokkal és termékekkel, a prioritásként megjelölt ügyekben;
- *általánosságban támogatja* az osztályok feladatait, kiemelten az előzetesen meghatározott fontossági sorrendekre;
- *a stratégiai tervezés támogatása*, a múltbeli és jelenlegi bűnügyi trendek elemzésével a várható jövőbeli bűnügyi trendek alakulásának előrejelzése.

Az ILP modellen belül a hírszerző egység feladata, hogy elemzett-értékelt hírszerzési adatokat biztosítson a döntést hozók számára. Az elemzett információk alapján az aktuális bűnözői tevékenységre reagálva (proaktív módon) a rendvédelmi szerv kiemelt célpontokat, feladatokat (prioritásokat) tud meghatározni. Az elemzés a hírszerzési eljárás egyik legfontosabb mozzanata. A hírszerzési jelentések,

¹⁹ IALEIA: Intelligence Led Policing: Getting Started, Richmond, 2005.

összefoglalók az elemzés termékei. Az elemzéseket a teljes nyomozási eljárásban használni kell. A nyomozások tervezését nagyban elősegítik az elemzett információk. Az elemzési „termékek” bizonyítékok is lehetnek, így bemutatathatónak kell lenniük a bírósági tárgyalásokon is.

A modell szerint a hírszerzés használatának kulcsa a szervezeten belül két dologtól függ. Egyrészt a *döntéshozók* tevékenységének a *megfelelő, aktuális információkkal való támogatásától*, másrészt a hírszerzés használatának a *szervezet tagjai körében* történő minél szélesebb mértékű megértésétől és a tevékenység *széleskörű alkalmazásától*.

A hírszerző egység felépítése, működése

A modell szerint a „tipikus” hírszerző egység felépítése 1 vezetőből, 3-12 fő hírszerzőből és hasonló számú elemzőből áll. Ezt a felépítést a 75 vagy afölötti létszámú szervezeteknél alkalmazzák. Az ennél kisebb létszámú szervezeteknél nem különböznek el hírszerzők, hanem más egységek nyomozói látják el információkkal az elemzőket. A legkisebb létszámú szervezeteknél 1-2 fő látja el az értékelő-elemzői feladatokat.

Nagyobb létszámú szervezeteknél alternatív megoldásként lehet alkalmazni, hogy 12 nyomozóra 1 elemző tiszt jusson, specializált egységeknél ez az arány 1 elemző/5 nyomozó is lehet.

Az egység élén egy tapasztalt hírszerző tisztnak kell állnia ideális esetben. A hírszerző személyeknek több területen gyakorlati tapasztalatokkal bírónak, és képzettnek kell lennie. Általában felsőfokú végzettség és belső képzéseken való részvétel a követelmény.

A legtapasztaltabb hírszerzőket-elemzőket alkalmazzák a stratégiai célképzés és prioritások felállításának a támogatására, a kisebb tapasztalattal rendelkezőket az ügyelemzések támogatására.

Az elemzők bizonyos területekre specializálódnak a szakképzettségük, tapasztalatuk szerint, mint pénzügyi, stratégiai, bünelemzés stb. Másik lehetőség, hogy a szakterületek szerint specializálódnak (kábitószerek, korrupciós stb.) vagy bűnözői csoportok szerint.

A hírszerző egység munkájához megfelelő adatbeviteli támogatás is szükséges. A különféle fajtájú, formátumú adatok bevitele megfelelő számítógépes adatbázisokba időigényes feladat, ezért legmegfelelőbbben ezt a feladatot képzett adatbeviteli támogatók (adatbázis menedzser) tudják ellátni. Ilyen specialisták alkalmazása támogatni tudja az elemzők és nyomozók hatékonyabb munkáját.

Hírszerzési „termékek”

Az amerikai hírszerző egységek az alábbi hírszerzési termékeket tudják például előállítani:

- *fenyegetettség értékelés*: azoknak a bűnözői csoportok vagy tevékenységek értékelése, amelyek bűnügyi fenyegetettséget jelentenek. Részei: történeti információk a csoportról, tevékenységéről, kulcsfiguráiról, csoport elhelyezkedése, bevételi forrásai (legális, illegális) csoport mérete, kapcsolata más csoportokkal, kapcsolat más illegális tevékenységekkel, a vezetők életrajza, potenciális bűnügyi fenyegetettség, a lehetséges befolyásolási szektorai az igazságszolgáltatásra, összegzés, javaslatok műveletekre

- *események sebezhetőségi értékelése (politikai)*: potenciális sebezhetőségi helyszínek az utazások során vagy a beszédek helyszínén, lehetséges helyi csoportok, amelyek megzavarják az eseményeket, a csoport ideológiája, háttere, története, erőszakossága stb.
- *kritikus infrastruktúrák sebezhetőségi vizsgálata*: célpontja lehet helyi vagy nemzetközi terrorista csoport, kockázatelemzés annak a valószínűségének a megállapítására, hogy speciális csoportok, bűncselekményt követnek el a célpontok ellen, akciótervek készítése a rendvédelmi szervek részére a fenyegetettség mértékének megfelelően, előzetes monitorozása, ellenőrzése azoknak a csoportoknak személyeknek, akiknek negatív hatása van az igazságszolgáltatásra (a vezetők, azok múltbeli bűnözői tevékenysége, bűnözésben való részvétele, földrajzi elhelyezkedés, kiterjedés, a csoport tagjai és azok sebezhetősége rendvédelmi tevékenységgel, valamint fedett műveletekkel)
- *törvények, rendeletek, iránymutatások szabályozásának elemzése*, amely alapján azok módosítását lehet kezdeményezni
- *bűnözői csoportelemzés*: kapcsolati háló, életrajzi összefoglaló a legfontosabb személyeknek, a szervezeti struktúra belső kapcsolatai, milyen hatása van a szervezetnek a folyamatban lévő bűnügyi akciókra, nyomozati lépésekre, javaslatok műveletekre, amelyek tartalmazhatnak elektronikai vagy fizikális felderítést, fedett műveleteket, informátorok alkalmazását, vagy speciális célpontképzést
- *híváslista elemzés*: előfizetői adatok, minden fontosabb kapcsolat bűnügyi háttere, legtöbb és szokatlan hívások időtartama, mintája, telefonlehallgatás kérése a híváslista adatok alapján
- *folyamat elemzés (események, tevékenységek)* ezek alapján a hiányzó láncszemek kimutatása, bizonyítékok beszerzése
- *pénzügyi elemzés* (bankkivonatok, üzleti adatok elemzése stb.)
- *ügyelemzés*, melynek eredménye gyakran fel nem tárt kapcsolatok, kapcsolódások kimutatása
- *bűnügyi minta elemzés*: hasonlóság, különbségek alapján, amely egy bűnözői személy vagy csoport általi elkövetésre, illetve jövőbeli elkövetésre utalhat
- *bűnözési térképek készítése*
- *bűnügyi helyzetértékelés*
- *bűnügyileg releváns probléma okainak meghatározása*: a bűnözői tevékenység okainak a kimutatása, hogy azok megszüntetésével a bűnözői tevékenység megelőzhető legyen (POP)
- *célpontmegjelölés*: átfogó vizsgálata bizonyos személyeknek, csoportoknak, akik a rendelkezésre álló adatok szerint gyanúsítottként számításba jöhetnek

USA – U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Assistance: A hírszerzés alapú rendvédelem új architektúrája²⁰

Az alábbiakban az Amerikai Egyesült Államok Igazságügy minisztériumában a hírszerzés alapú rendvédelmi tevékenység témájában készített szakirodalmát szeretném röviden bemutatni.

A szerzők szerint a bűnüldözési célú hírszerzést már *a tervezési folyamatokba be kell építeni, hogy a rendvédelmi szerv a közösségi problémákra és a bűnügyekre felkészülten, megfelelő válaszokat tudjon adni.* A mai kor összetett kihívásainak megfelelően az információ megosztásnak a rendészeti tevékenység szerves részévé kell válnia és ennek formálisnak, és a mindennapi működésben jelentkezőnek kell lennie. A legfontosabb, hogy *a bűnügyi hírszerzés a minőségi információk beszerzésén és azok elemzésén nyugszik.* Ezért *a képzésre, a technikai feltételek javítására, támogató programokra kell nagy hangsúlyt fektetni.*

A rendvédelmi szervezeteknek erőfeszítéseket kell tenniük, hogy a mindenkori bűnügyi hírszerzés célkitűzéseit elsajátítsák, magukévá tegyék és *az ehhez szükséges hírszerzési eljárásokat, képességeket, egységeket hozzanak létre.* Az eljárásokat, szakpolitikákat normatívan le kell fektetni, továbbá rögzíteni kell az információ-megosztás elveit, és ki kell alakítani a megfelelő biztonsági feltételeket, valamint a személyiségi jogok és a magánszféra védelmének megfelelő jogi előírások alkalmazását.

Kérdésként felmerült a programban, hogy mit is értenek az ún. *intelligence* alatt? Az *intelligence* nem egyenlő az információval, hanem *elemzett információt* jelent. Ezen kívül *jelent magát a hírszerzést, mint folyamatot és a hírszerző szervezetet is.* Az igazságügyi program szerint különféle hírszerzési módokat lehet megkülönböztetni, ezek közül a leggyakrabban használtak az alábbiak:

A taktikai hírszerzésen olyan elemzett információkat értünk, amelyek közvetlenül támogatják az egyes nyomozások sikerét.

A stratégiai hírszerzés olyan elemzett információkon alapul, amelyek hosszú távú, vagy széleskörű bűnügyi célok megoldásait segítik elő.

A műveleti hírszerzés (bűnüldözési hírszerzés) alatt a bűnözői tevékenység beazonosítását, a célpontok kijelölését, detektálását és a tevékenység megszakítását értik. Ezenkívül a hosszú távú nyomozások sokrétű, de hasonló célpontjai elleni műveletek tervezése során is ilyen típusú hírszerzési információkat használnak. Ez véleményem szerint valójában a taktikai hírszerzés részét képezi, amely kiinduló pontja az ágazati szabályozás alapján történhet, ezt követi a büntetőeljárás keretében végzett felderítés.

A bizonyítékok feltárására irányuló hírszerzés alatt olyan elemzett információkat értenek, amelyekből a bizonyítékok hollétére, meglétére, fennállására lehet következtetni. Ezek eredménye segítségével lehet bizonyítani a

²⁰ Marlin B. PETERSON: *Intelligence Led Policing- The New Intelligence Architecture.* - Washington, Bureau of Justice Assistance, 2005.

bűncselekményt, illetve a nyomozás irányának kijelölését segítik elő. Ez a büntetőeljárás keretében végezhető speciális nyomozati tevékenységeket jelenti.

A modell szerint az elemzett információkon alapuló hírszerzésnek támogatnia kell a hatékony tervezést és a következetes végrehajtást. Sikeres tervezéssel képes a rendvédelmi szerv azonosítani és megérteni az aktuális bűnügyi helyzetet, azaz mi történik valójában a rendvédelmi szerv területén. Képes felismerni a problémák természetét, bűnügyi trendeket és a fő veszélyforrásokat. A stratégiai célképzés és prioritások felállítása kulcsfontosságú kérdés. A rendvédelmi szervek a szűkös anyagi és humán lehetőségeikkel való hatékony gazdálkodását segíti elő az elemzett információkon alapuló stratégiai tervezés.

A szerzők szerint a bűnüldözési célú hírszerzési tevékenységgel egyrészt a nyomozók leterheltségét lehet csökkenteni az elemzett információkon alapuló ügyfeldolgozás során, illetve az információ elemzés alapján már a problémák beazonosítását azok kifejlődésének megelőzését képesek lehetünk elérni.

Az igazságügyi program összegzése szerint a bűnüldözési hírszerzési képesség fejlesztésének alaplépései az alábbiak lehetnek:

- *bűnügyi információs egység felállítása, proaktív bűnmegelőzést elősegítő egységként, ami támogatja a probléma orientált rendőrségi politikát,*
- *meg kell tervezni az egység célkitűzéseit, fókuszálva a speciális bűnözői tevékenységekre és azt terjeszteni kell az egész szervezeten belül,*
- *ki kell választani képzett szakembereket, akik közé elemzők is tartoznak az egységen belül,*
- *elkülönített, biztonságos elhelyezés kialakítása az egységnek,*
- *be kell építeni és érvényre juttatni az iránymutatásokat az egység speciális eljárásaira, aktakezelésére, biztonságára, speciális kiadásokat tervezni (fedett) informátorok alkalmazásának szabályai, ellenőrzésük,*
- *képzésben részesíteni a vezetőt, a megfelelően kiválasztott tiszteket, bűnügyi hírszerzőket, bűnügyi adat menedzsert, hírszerzőket felügyelő személyt, elemzőket, figyelemmel a szerv jogi és személyzeti szabályaira,*
- *összeköttetés a szomszédos rendvédelmi szervekkel, csatlakozni a nemzeti információ megosztási rendszerhez,*
- *stratégiai és taktikai elemzési termékeket kell igényelni az egységtől és értékelni kell tevékenységüket rendszeres időszakonként,*
- *biztosítani, hogy a vezető rendszeresen találkozzon az információs egység felügyelőjével, hogy megfelelő iránymutatásokat tudjon adni.*

Az Amerikai Egyesült Államokban alkalmazott bűnügyi hírszerző modellre vonatkozó ajánlások

A bűnüldözési hírszerzési modell jogszabályi szintű rögzítése és alkalmazása angolszász területen elterjedt elsősorban. A Nagy Britanniai Nemzeti Hírszerző Modellen kívül az Egyesült Államokban található hasonló modell leírás, melynek jogszabályi alapja a Code of Federal Regulations 28-as cím 23 része „Bűnügyi hírszerző rendszerek működési szabályozása (Criminal intelligence systems

operating policies, CFR Part 23)²¹. A jogszabály 23. része részletesen leírja a bűnüldözési hírszerző rendszerek működésének szabályait, amely tartalmazza a célkitűzéseket, alkalmazhatóságot, működési alapelveket, működési irányelveket, a rendszert ellenőrző, auditáló tevékenységeket.

A bűnüldözési hírszerzés a 28 CFR Part 23 Guideline iránymutatása szerint olyan *bűnös tevékenység gyanújára utaló* bűnüldözési hírszerzési információkat gyűjt, amely alapján az érintett személy vagy csoport folyamatban lévő vagy tervezett bűnös tevékenységet folytat, és a bűncselekmény megfelel a rögzített kritériumoknak. (pl. pénzmosás, kábítószer csempészes, lopott tárgyakkal való kereskedés, zsarolás, csempészet, korrupció vagy amiben nagyszámú közreműködő vesz részt és hosszú időre szerveződnek vagy sorozatosan követik el a bűncselekményeket). A bűnüldözési hírszerzési rendszer működtetésével csak olyan információk szerezhetők be, elemezhetőek, illetve tárolhatóak, megoszthatóak, amelyek folyamatban lévő vagy tervezett, speciális bűnözői tevékenységre irányuló nyomozási vagy bünvádi eljárási tevékenységeket támogatnak. A fókuszpontban lévő bűnözői tevékenységeknek jelentős társadalmi veszélyességűnek kell lennie vagy az állampolgárok életét, tulajdonát veszélyeztetőnek. A tevékenység irányulhat tartósan működő bűnözői szervezetek bomlasztására is.

A működési elv rögzíti azt a szemléletet is, hogy a bűnüldözési célú hírszerzéssel a hírszerző egység erre kijelölt egysége vagy személyei foglalkoznak, *de a bűnüldöző hatóság/szervezet, ügynökség minden tagjának kötelessége jelenteni azokat a körülményeket, információkat, amelyek segítségével a bűncselekményeket, illetve azok elkövetőit, tervezőit be lehet azonosítani.* Ez a szervezeten belüli hírszerzési tudatosság növelését, annak elterjesztését jelenti. Ennek alapján a szervezet minden hírszerzési lehetőséggel rendelkező tagja a stratégiai prioritásoknak megfelelő észleléseket haladéktalanul továbbítja az arra jogosult egység részére. Együttműködési megállapodások megkötése alapján nemcsak a bűnüldöző szerven belül alakul ki egyfajta információtovábbítási tudatosság, hanem *más állami, civil szervek, szervezetek is továbbíthatják észleléseiket, hogy egyfajta korai előrejelző rendszer tudjon működni és időben lehessen reagálni a bűnügyileg, közbiztonságilag releváns eseményekre, tevékenységekre.*

Az információk – következésképpen a jogszabályoknak megfelelően – beszerzésének és értékelésének a célja az, hogy támogassa a taktikai és stratégiai hírszerzést a gyanúsítható személyek beazonosításában illetve általánosságban segítse elő azoknak a tervezett bűncselekményeknek felderítését, megakadályozását, amelyeket a bűnüldöző hatóság/szerv, ügynökség prioritásként határozott meg, továbbá segítse a bűncselekmények megelőzését.

A leírás szerint a bűnözés monitorozása során alkalmazandó technikáknak, tevékenységeknek arányban kell állniuk az elérendő céllal. Minden erőfeszítéssel arra kell törekedni, hogy a *hírszerzési funkció folyamatban lévő vagy tervezett bűnügyileg releváns cselekményekre vonatkozzon* és a hírszerzési jelentések

²¹ Criminal intelligence systems operating policies, CFR Part 23.
<https://www.gpo.gov/fdsys/browse/collectionCfr.action?collectionCode=CFR&searchPath=Title+28%2FChapter+I&oldPath=Title+28%2FChapter+I&isCollapsed=false&selectedYearFrom=2015&ycord=1141> (Letöltve: 2016.01.05.)

megbízható és valóságos információkra alapozódnak. A hírszerző ügyiratok/file-okat a hírszerző egységek elégséges és megbízható információk alapján nyithatnak, amelyek a következő példálózó jellegű adatokat, intézkedéseket tartalmazhatják: tanúk, áldozatok, bejelentők adatai, a gyanús tevékenység összegzése, tervezett intézkedések, humán erőforrások és technikai erőforrások alkalmazására javaslat, erő, eszköz igény, tervezett költségek, felmerülő problémák stb.

A hírszerző egység a beszerzett eredményről a jogszabályokban *előírt hírszerzői formanyomtatvány szerint jelentést készít*, amelyet a közvetlen felettese jóváhagyja, majd ezt követően a beszerzett információkat elemzik, értékelik. A bűnözésről szóló hírszerzői jelentések, értékelések alapvetően a bűnüldöző hatóság/szerv, ügynökség tulajdona marad, de tartalmára nézve természetesen meg kell osztania az arra illetékes szervekkel. Amennyiben a beszerzett információk kapcsolódni tudnak folyamatban lévő nyomozásokhoz, vizsgálatokhoz, vagy azonnali intézkedéseket igényel, illetve nyomozás, vizsgálat (előzetes nyomozás) kerülhet elrendelésre akkor *továbbítani kell az illetékes személyeknek.*

Az összeállított bűnözési trendekre, mintákra, módszerekre vagy bűnözői személyekre vonatkozó elemzett információkat is haladéktalanul továbbítani kell az arra illetékes személyeknek. A modell szerint a hírszerző akták/file-ok nyitottak, zártak, minősítettek vagy nyíltak lehetnek. Azt az ügyiratot, amelyben folyamatban lévő hírszerzési tevékenység zajlik, azt nevezik „nyitott” aktának. A hírszerzői tevékenységről legalább 180 naponként státuszjelentést kell végezni, ahhoz, hogy az ügyirat nyitott maradjon. „Zárt” vagy befejezett ügyirat, amelyben a hírszerzői munkát befejezték, vagy nem vezetett eredményre, illetve nincs igazolható bűnüldözési érdek.

A hírszerzési tevékenység és a források védelme érdekében – összhangban az emberi jogokkal – minősíteni lehet az ügyiratokat. Az adminisztratív védelemnek három szintje van: „Korlátozott”, „Bizalmas” és „Belső használatú”.

A magyar bűnüldözési hírszerző modell szervezeti megoldására vonatkozó javaslat

A kutatásomban megvizsgált angolszász és kontinentális jogrendszeri példák alapján a hazai *bűnüldözési hírszerzői modellben is* a hírszerzésnek stratégiai és taktikai céljai lehetnek. A stratégiai bűnüldözési hírszerzési tevékenységnek a rendvédelmi szervek vezetőinek a bűnüldözési stratégiai döntéseit és az alapján a taktikai szintű döntések megtervezését és végrehajtását kell kiszorgálniuk. A stratégiai hírszerzés és elemzésre alapozott döntések célja elsősorban az adott terület bűnözésének feltérképezését és a változások korai előrejelzését, illetve sebezhetőségek feltárását követően ellenintézkedések megtervezése összhangban a kormányzati elképzelésekkel. A taktikai hírszerzés, elemzés, döntéshozatal és végrehajtás célja a bűnös tevékenységre, személyekre, csoportokra *utaló gyanú körülményeinek tisztázása, konkretizálása*, ami előnyomozást eredményezhet, továbbá az *azonnali intézkedést igénylő esetekben* azok végrehajtásának az elősegítése. Az azonnali intézkedések végrehajtásának eredménye alapján büntetőeljárás kerülhet elrendelése, amely során további speciális nyomozati tevékenységek és nyílt eljárási cselekmények, intézkedések kerülhetnek végrehajtásra. Azonnali intézkedést igénylő esetben az arányosság elve alapján lehet

a fedett intézkedéseket bevezetni az ügyész haladéktalan értesítésével. A meghatározott bűncselekményekre „utaló gyanú” körülményeinek a tisztázásához is az arányosság elve alapján konkrét intézkedések megtervezése és alkalmazása lehetséges, illetve a hosszútávú műveleteket elősegítő fedett lehetőségek, amelyeket a hírszerző-elemző egységek tudnak végrehajtani hatékonyan.

A hírszerző-elemző egységeket különböző funkciójú tevékenységet végző személyek kell, hogy alkossák, akik specializálódnak szakterületekre. Ezek a külföldi minták alapján a következők: hírszerzési-elemzési egység vezetője, aki rendszeresen részt vesz a heti rendszerességgel tartott taktikai jellegű, különféle szolgálati ágak képviselői által támasztott hírigényeket is tárgyaló megbeszéléseken, valamint irányítja az egységet. Hírszerzők ellenőrzését, és munkájuk közvetlen felügyeletét ellátó személy. Ő biztosíthatja a hírszerzési munka megfelelőségét (a meghatározott irányoknak, konkrét feladatoknak megfelelően és a belső integritási szabályoknak megfelelően zajlik). Az együttműködők napi kapcsolattartását ellenőrző és a napi kapcsolattartási munkát elősegítő személy. Továbbá célszerű elkülöníteni egy személyt, adatmenedzsert, aki a beszerzett információkat értékeli aktualitás, megbízhatóság, pontosság szerint és összeveti a kapcsolódó információkkal, illetve a különböző formátumú adatokat beviszi a rendszerbe, a rendszer hozzáféréseket kiadja, ellenőrzi. Az együttműködőkkel való kapcsolattartás szabályozását az Europol ajánlásai, iránymutatásai szerinti belső terjesztésű anyagokban célszerű szabályozni. A bűnüldöző szervezet mérete vagy a bűnügyi fertőzöttség lehet meghatározó a külön egységek kialakításánál. A külföldi ajánlások szerint 75 főt meghaladó szervezetnél érdemes külön hírszerző-elemző egységet létrehozni, illetve speciális nyomozásokat igénylő területeken ettől eltérően akár öt nyomozóra is juthat 1 hírszerző-elemző személy.

Minden területi szintű szervnél (megyei rendőr-főkapitányság, Készenléti Rendőrség, Repülőtéri Rendőri Igazgatóság bűnüldözési hírszerző-elemző egység létrehozatala ajánlatos, de nagyobb létszámú helyi szintű szerveknél is szükséges. A modell szerinti hírszerzőket elsősorban a felderítő osztályok személyzete alkothatná, az elemzőket pedig az értékelő-elemző osztályok elemzői, ezeken felül létre kellene hozni a külföldi mintákban megjelenő szakmai ellenőrzést, irányítást, illetve szakmai integritást, felügyeletet ellátó, továbbá különleges szakértelemmel bíró személyek (pl. adatmenedzser) és az előzetesen lefektetett hírszerzési prioritásoknak megfelelő információk beszerzését irányító beosztásokat.

A területi hírszerző egységek koordinált, egységes szakmai, technikai támogatása, a hírszerzést folytató személyek továbbképzése, egységes metodika kialakítása érdekében szükséges a központi szerv (ORFK) irányítása ezen a területen is. A hírszerző egységeknél a nemzetközi ajánlások alapján elérési végpontokat kellene kiépíteni a NEBEK nemzetközi csatornáitól (Europol, Interpol, Sirene), amelynek tudomásom szerint technikai akadályja nincs. A hírszerző egység részére szükséges közvetlen hozzáférés biztosítása a bűnügyi és rendészeti adatbázisokhoz.

A központi és területi hírszerző egységeknek képesnek kell lenniük az előzetes nyomozás és büntetőeljárás felderítés, adatszerzés javasolt módszereinek az önálló végrehajtására (pl. puhatolás, környezettanulmány, megfigyelés, elfogás, elektronikus hírközlési adatok közvetlen ellenőrzése és feldolgozása).

Tekintettel arra, hogy ezek a módszerek az ügyészség felügyeleti és rendelkezési joga alatt állnak az előnyomozás és nyomozás során, ezért azok eredményének

közvetlen, gyors felhasználását az ügyész által kontrolált beszerzés közvetlensége és az információk, adatok azonnali feldolgozása garantálhatja.

A bűnüldözési feladatok ellátása szempontjából releváns, arra utaló körülmények, információk ellenőrzését nagymértékben elősegítheti a nemzetbiztonsági szolgálatoknál régóta végzett ún. OSINT (nyílt, nyilvános forrásokból kinyerhető információk értékelése-elemzése) tevékenység folyamatos végrehajtása. 2015 november 15-e óta megalakult a SZBEKK (Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ) feladatkörében a bűnüldöző szervek hatékony felderítő, hírszerző tevékenységét támogató ún. OSINT Központ. A központ felállítását követően távolabbi célkitűzés lehetne a bűnüldözési hírszerző modell szerint kialakított regionális szintű hírszerző egységeknél OSINT pontok kialakítása, összekötő személyek alkalmazása.

A heti rendszerességű, a szolgálati ágak felelősei részvételével zajló információs igényt támasztó egyeztetések heti szintű feladatszabást tartalmaznának, amelyhez szintén heti bontásban hozzárendelnék a rendelkezésre álló erőforrásokat a folyamatban lévő közrendvédelmi, közlekedési, migrációs, bűnügyi egyéb feladatokhoz. Ettől válhat a rendszer rugalmassá, az aktuális bűnüldözési információs igények kiszolgálására alkalmassá.

Továbbá a megvizsgált külföldi példák tapasztalatai alapján rendkívül fontos a *szervezetszintű bűnüldözési hírszerzői tudatosság növelése*, tehát minden hírszerzési pozícióban lévő (pl. járőr, közlekedési rendőr is.) személynek tisztában kell lennie a hírszerzési stratégia prioritási pontjaival és annak megfelelő információk észlelése esetében haladéktalanul továbbítania kell az információit a hírszerző egységek részére. A hírszerző rendszer továbbfejlesztésének egyik lehetősége lehet az állami szervek alkalmazottait is továbbképezni a mindennapi munkájuk során tapasztalható, általuk észlelhető, szokatlan, hétköznapi jelenségektől eltérő, vagy bűncselekmény gyanújára utaló körülményeknek, információknak a rendőrség részére kiépített csatornákon történő eljuttatására.

Összegzés

Az áttekintett külföldi európai és angolszász bűnüldözési célú hírszerző modellek alapján a fedett nyomozati lehetőségek alkalmazása mind az ágazati törvényekben, mind a büntetőeljárás törvényekben lefektetett célok elérése érdekében történik.

Az új büntetőeljárás törvény nyomozást érintő koncepcionális átalakításának kerestűzében többek között a hatékonyság, törvényesség kérdése áll.

Ezeknek a céloknak az elérését szolgálhatja – hatástanulmány elvégzését követően – a bűnüldözési hatóságoknál/szerveknél létrehozott olyan hírszerző-elemző egységek kialakítása, amelyek képesek kiszolgálni a bűnüldöző szervek komplex információs igényeit, illetve akár a vádhatóság hírszerzési igényeit is teljesíteni tudják. A vádhatóságnál pedig célszerű a beszerzett eredményt tovább elemezni tudó szakemberek alkalmazása és technikai eszközök beszerzése a maximális váderedményesség biztosítása érdekében.

Célszerűnek látszik a bűnüldöző hatóságok központi és területi szintű szerveinél (rendőrségnél megyei rendőr-főkapitányság, Készenléti rendőrség, Repülőtéri Rendőri Igazgatóság a fenti célokat kiszolgálni képes bűnüldözési hírszerző-elemző egységek létrehozatala. Továbbá nagyobb létszámú helyi szintű szerveknél, vagy a bűnügyi fertőzöttség, illetve szezonális hatások alapján is

szükséges lehet ilyen egységek létrehozása. A hírszerző-elemző egységeknél a nemzetközi ajánlások alapján elérési végpontokat kellene kiépíteni a NEBEK nemzetközi csatornáitól (Europol, Interpol, Sirene), amelynek technikai akadályai nincsenek. Továbbá egyéb adatbázisokhoz is közvetlen számítógépes elérés szükséges.

A hírszerző egységeknek képesnek kell lenniük az előzetes nyomozás és adatszerzés javasolt módszereinek az önálló végrehajtására (pl. puhatolás, környezettanulmány, megfigyelés, elfogás, elektronikus hírközlési adatok közvetlen ellenőrzése és feldolgozása).

Tekintettel arra, hogy ezek a módszerek az ügyészség felügyeleti és rendelkezési joga alatt állnak az előnyomozás és nyomozás során, ezért azok eredményének közvetlen, gyors felhasználását az ügyész által kontrollált beszerzés közvetlensége és az információk, adatok azonnali feldolgozása garantálhatja.

Másrészt a modell szerves részét alkothatja az állampolgárok biztonságérzetét növelő, közterületeken lévő fokozott rendőrségi jelenlét alkalmazása is, ahogyan a polgárőrséggel és más hasonló civil szervezetekkel való szoros együttműködés a bűnözés, bűncselekmények korai előrejelzése, illetve megakadályozása érdekében.

Nagyon fontos kihangsúlyozni, hogy a javasolt bűnüldözési célú hírszerzés alapú modell nem kizárólag a bünyügyi szolgálati ág információs igényét szolgálja ki, hanem az egész szervezetben, a vádhatóságnál, és a társ, illetve partnerszervezetek, szolgálatok hírszerző-elemző tevékenysége során is hasznosulni tudnak a beszerzett és értékelt releváns információk.

Felhasznált irodalom:

- ACPO: Guidance on the National Intelligence Modell, 2005 <https://whereismydata.files.wordpress.com/2009/01/national-intelligence-model-20051.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 01. 05.)
- CLARKE, R. V. : *Situational Crime Prevention: Its Theoretical Basis and Practical Scope*. –In. Crime and Justice: An Annual Review of Research, Chicago, 1983/4. pp. 225-256.
- EUROPOL: Covert Human Intelligence Source Handling, European Union Manual on Common Criteria and Principles, Hága, 2012 (Law enforcement only)
- Hans-Gerd JASCHKE, Tore BJØRGO, Francisco del Barrio ROMERO, Cees KWANTEN, Robin MAWBY, Milan PAGON: Final Report on a European Approach to Police Science, (*PGEAPS*), CEPOL, 2007.
- IALEIA: Intelligence Led Policing: Getting Started, Richmond, 2005.
- JÁNOSA Krisztina: Az EU új bünyügyi hírszerzési modellje és az abból fakadó feladatok, diplomamunka NKE, Budapest, 2015.
- Justice Assistance, 2005.

- KENEDLI Tamás: Az EU biztonsági stratégiája és felderítő rendszere – In. DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014., pp. 55-56.
- Maren Eline KLEIVEN: Where`s the intelligence in the UK`s National Intelligence Model? –In. International Journal of Police Science and Management. 2007/3. pp. 257-273.
- Johannes KNUTSSON: Problem-Oriented Policing: From innovation to Mainstream. In. Crime Prevention Studies vol 15. Devon UK: Willan Publishing, 2003.
- Marylin B. PETERSON: Intelligence Led Policing- The New Intelligence Architecture. -Washington, Bureau of Justice Assistance, 2005.
- Jerry H. RATCLIFFE: Intelligence-led Policing, - Cullompton: Willan Publishing, 2008.
- Alfred ROLINGTON: Stratégiai hírszerzés a XXI. században, a mozaik módszer, Budapest, 2015.
- Wesley G. SKOGAN:Community Policing: Can it work? - Belmont, USA: Wadsworth, Cengage Learning, 2004.
- TILLEY, N.: Community Policing, Problem-oriented Policing and Intelligence-Led Policing, In: T. Newburn (ed) Handbook of Policing, Cullompton, Devon: Willan 2003.
- UNODS: Criminal Intelligence, Manual for Analysts, New York, 2011.
- URSZÁN József: A Harmony projekt: Európa stratégiai válasza a szervezett bűnözés kihívásaira, Nemzet és Biztonság, 2011/7., pp. 64-70.
- Kiegészítő megközelítések és intézkedések a szervezett bűnözés megelőzésére és az ellene való küzdelem érdekében, Brüsszel, 2011.május 30. 10899/11
- Criminal intelligence systems operating policies, CFR Part 23.
<https://www.gpo.gov/fdsys/browse/collectionCfr.action?collectionCode=CFR&searchPath=Title+28%2FChapter+I&oldPath=Title+28%2FChapter+I&isColapsed=false&selectedYearFrom=2015&ycord=1141> (Letöltés ideje: 2016. 01. 05.)

A MAGYAR KATONAI BÜNTETŐJOG A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉTŐL AZ 1912-ES NEMZETI JOGALKOTÁSIG

„...egy altiszt minden parancsa jogalkotás... Hiszen a függelemsértő, akit az altiszt adott esetben jogszerűen lő le, megsérti ezt a konkrét, a közvetlen felettese által a parancsban pontosan így, s nem máshogy individualizált jogszabályt.”¹

Ha a dualizmus katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának fejlődéstörténeti áttekintéséhez a tényleges kodifikáltság, illetve a következetes és tartós jogalkalmazás követelményeit határozzuk meg fundamentumként, akkor a Kiegyezés ellenére a korszakhatárt 1855-ben kell meghúznunk. Ennek oka, hogy a magyar katonákra, honvédekre nézve egészen 1931-ig az az osztrák katonai büntető törvénykönyv volt hatályban, melyet Ferenc József császár 1855. január 15-én császári nyílt parancsraléptetett életbe, és amely a magyar törvényalkotás révén expressis verbis soha nem vált az alkotmányos magyar jogrendszer részévé. Ehhez érdemes már előljáróban hozzátenni, hogy az eljárásjog nemzeti kodifikációja sem történt meg 1912-ig, s így a neoabszolutizmus anyagi jogát egy töredékes, szellemiségében és egyes intézményeiben Mária Terézia koráig visszanyúló szabályrendszer érvényesítette Magyarországon.

1. Katonai büntetőjogi jogalkotás vázlatos áttekintése

Az 1855. évi kódex előbb számos alkalommal a véderővitákban, utóbb, a századforduló éveitől, már önmagában véve is sokszor került kritikák kereszttüzébe.² Nem lehet azonban elvitatni, hogy a kiegyezést követően a magyar országgyűlés egészen 1930-ig nem élt a jogalkotás lehetőségével,³ sőt, ahogy erre Szilágyi Arthur Károly helyesen hívja fel a figyelmet, többszörösen helybenhagyta a kódex alkalmazását.⁴ Ezt példázzák a véderőtörvények, a népfölkelésről szóló

¹ Hermann HELLER: A törvény fogalma a birodalmi alkotmányban, TAKÁCS Péter (szerk.): Államtan, Budapest, 2003, Szent István Társulat. p. 245.

² Már a véderővitában, majd azt követően a katonai bíróságok hatásköréről szóló vitákban, de többször ezektől függetlenül is felmerül a katonai büntetőjog kérdése. Emellett számos szakeikk és tanulmány foglalkozott a kérdéssel, így például: SZILÁGYI Arthur Károly: A katonai bíróságok hatásköre, In: Jogtudományi Közlöny 1914. 49. évf. 35, 36. sz., KAIN Albert: A katonai büntető eljárás reformjához, In: Jogtudományi Közlöny 1911. 46. évf. 6. sz. FABINYI Gusztáv: A katonai büntető-törvénykönyv és eljárás revisiójához. Jogtudományi Közlöny 1890. 25. évf. 41., 50., 51., 1891 26. évf. 2., 4., 6., 8., 10. sz.

³ Igaz a kormányzati szándék a jogalkotás előmozdítására kimutatható a minisztertanácsi jegyzőkönyvekből. Lásd: MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek 1871.07.24. 33. ülés. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1875.06.18. 41. ülés. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1880.02.20. 9. ülés. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1881.07.03. 33. ülés. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1882.06.13., 24. ülés.

⁴ Ez a jelenség a folyton kiújuló szakmai és politikai viták mellett a jogalkalmazás szempontjából is kritikus, hiszen a katonai büntető ítélezés a magyar alkotmányos

törvények, illetve a honvédségről szóló törvények, melyek útján a „katonai törvények”, vagy a „katonai büntető és fegyelmi szabályok” megfogalmazással a hazai jogrendszerbe az országgyűlés által be nem épített jogszabályra úgy hivatkoztak, hogy a jogalkalmazás számára egyértelmű volt mely – alkotmányos jogrendszerünkön tulajdonképpen kívül lévő – jogforrást kell alkalmazni, mintegy teret engedve a bírói szokásjognak.⁵

Az eljárásjog tekintetében egy egységesen kimunkált kódex hiányában másabb volt a helyzet. Ennek felismerése úgy a törvényhozás napirendjeiből, mint a politikai törekvésekből, és nem utolsó sorban a kormányzati rendeletalkotásból kiütközik. A törvényhozás napirendjén ugyanis már 1867-68-ban megjelent a katonai bíróságok hatásköréről szóló törvénytervezet, amelyet a parlament – pont az alkotmányos rendszerben nem ismert katonai büntető törvényekre való hivatkozással – elvetett.⁶ Ez a törvényhozási közjáték aztán 1873-ban is megismétlődött, s miközben a minisztertanács napirendjén újra meg újra felmerült ez a kérdés, a jogfejlesztésre nem nyílt más út, mint a rendeleti szintű – alkotmányosan szintén megkérdőjelezhető – szabályozás.

2. Katonai anyagi büntetőjog rendszere

A nyíltparanccsal oktrojált osztrák anyagi katonai kódexről elmondható, hogy szabályozási rendszere meglehetősen kazuisztikus, amely arra a törekvésre enged következtetni, hogy a katonai bűncselekményeket a lehető legszélesebb körben szabályozta. Ezt példázta az is, hogy szabályozási rendszere nem csak a különleges katonai bűncselekményekre, hanem minden bűncselekményre kiterjedt, mintegy megkettőződést eredményezve ezzel a „polgári” bűncselekményekre nézve a Csemegi-kódex elfogadását követően. A széleskörű szabályozás célja vélhetően az volt, hogy egyrészt gátat vessen a korábban főként zsoldosvezérek által gyakorolt önkénynek, másrészt pedig hogy példastatuálásra alkalmas büntetési lehetőségekkel tartsa meg a vásfegyelmet. Mindezek mellett azonban a büntetések súlyozása és a túlrészletezően meghatározott tényállások a jogértelmezés kereteit kitérítették és ezzel akár a jogalkotói szándék ellenében is teret engedhettek.

A kódex büntetési rendszere meglehetősen idejétmúlt volt – lásd: felkoncolás, megtizedelés, gúzsba kötés, stb. – még a maga korához viszonyítva is, melyet a neoabszolutista hatalomgyakorlás egyik kellékeként tarthatunk számon. Ezen anakronizmusról a századforduló előtt Gulner Gyula így fogalmazott: „Az a katonai büntető törvénykönyv, t. ház, a mely, mint mondám, 1855. július 1-én »Für das Kaiserthum Oesterreich« életbe lépett és azon eljárás, melynek gyökerei

jogrendszeren kívüli források alapján működött, így a magyar jogéleten és joggyakorlaton kívüli iránymutatásokat is figyelembe kellett vennie. Ilyen forrásként lásd: Martin DAMIANITSCH: Studien über das Militär-Strafrecht in seinem materiellen und formellen Theile, Wien, 1862, Wilhelm Braumüller. Martin DAMIANITSCH: Kriegsartikel für die k. k. österreichische Landarmee, Kriegsmarine und das Flottillenkorps von 15. Jänner 1855, Wien, 1855, Verlag von Rud. Lechners k. k. Universitäts-Buchhandlung.

⁵ Lásd: SZILÁGYI Arthur Károly: Katonai bíraskodás kiterjesztése polgári egyénekre, Jogtudományi Közlöny 1914/41. p. 417.

⁶ E tekintetben bővebben lásd: FARKAS Ádám: A dualizmus katonai büntetőjogi vitájának nyitánya. Iustum Aequum Salutare 2014/4. pp. 101–111.

viSSZANYULNAK 1768-ig és a mely a legsúlyosabb intézkedéseket tartalmazza, talán már akkor is, midőN meghozattatott, anachronismus volt”.⁷

Különösen fontos az a körülmény, hogy a kódex több helyen tartalmazott az anyagi jog körén kívül eső szabályokat, így rögtönbíráskodási klauzulákat, illetve szélsőséges esetben különböző felhatalmazó rendelkezéseket, mint például a katonai őR szinte korlátok nélküli lőfegyverhasználatra jogosító szabályát, vagy a gyávaság egyes eseteinél a parancsnokok felkoncolással kapcsolatos jogosultságait.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy „jellegzetes szabályozása a törvénynek, hogy amíg a büntettek a Csemegi-kódex szerint általában csak úgynevezett »gonosz szándékkal« követetők el, addig a kisebb súlyú, és főleg speciális katonai büntettek és vétségek elkövetése nem a fenti »gonosz szándék«, hanem egyszerűen szándékos gondatlanságból vagy mulasztásból, sőt a gyávaság esetében még a lelkiállapot »el nem palástolása« révén is megvalósíthatók.”⁸

A kódex fő jellemzője, hogy tekintélyelvű, szabályozását a túlzott szigor és a rend minden áron való védelme és kikényszerítése jellemzi, amiből több helyen a tisztekkel szembeni túlzó részrehajlás, illetve a legénységi állománnyal szembeni garanciák gyengesége is következik, amit csak fokoz, hogy a súlyosító körülmények felsorolása nyitott a kódexben, míg „az enyhítő körülmények kizárólag taxatív felsorolásban szerepelnek.”⁹ Elmondható ugyanakkor, hogy az alárendeltek védelmére hivatott szabályok önmagukban véve előrelépést jelentenek a korábbi önkényes állapotokhoz képest, valamint, hogy bizonyos esetekben az előljárói tisztséggel járó többletkötelezettségeket is büntetőjogi relevanciával ruházták fel, bár a tisztek előjogai még így is kirívó védelemben részesültek.

Az 1855. évi osztrák katonai büntető kódex már a XX. század hajnalán is jelentős hiányosságokkal és kritikákkal kellett, hogy szembenézzen, melyeknek fő forrása az esetek többségében nem kizárólag a kiegyezést követő alkotmányos helyzet, illetve az önálló szabályozást kívánó nemzeti érzület volt, hanem a jogtudomány fejlettsége és haladó követelményei. Ezt támasztják alá mások mellett Gulner Gyula képviselőházi interpellációja Bialovszkurszky Géza és társai ügyében. Az 1892. március 12-én szombaton tartott képviselőházi ülés naplójában olvasható, hogy Gulner Gyula a Magyar Hírlap 1892. március 10-i számára hivatkozva ismerteti Bialovszkurszky Géza hadapród hadnagy és társai ügyét, melynek lényege abban ragadható meg, hogy fent nevezett alakulatának századosa ismeretlen célból adott ki függelmi karakterű utasítást az alakulat egy másik katonájának a Bialovszkurszkyval történő kapcsolatok megszakítására, melyet az nem hajtott végre, hanem ismertetett a fent nevezettel. Bialovszkurszky ezután két hadnagy bevonásával kért közvetve magyarázatot a századostól és hívta fel az ügy lovagias elintézésére, melyre válaszul a százados a tiszthelyettest és segítőt függelmsértés miatt feljelentette. A bíróság ezt követően a vizsgálatot lefolytatta és az 1855. évi

⁷ Gulner Gyula felszólalása a képviselőház előtt, In: Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója első kötet, Budapest, 1892, Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, p. 148.

⁸ KARDOS Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene, Miskolc, 2003, ME Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, p. 93.

⁹ KARDOS: i. m., p. 96.

kódex szabályainak megfelelően a vádlottakat lefokozta és egyenként három évi börtönre ítélte.¹⁰

Hasonlóan citálhatók Finkey Ferenc e téren talán legszélesebb körben ismert mondatai: „Sajnos a magyar katonai Btk. még mindig nincs készen, dacára annak, hogy ma már az 1855-iki osztrák katonai büntető törvény fenntartása igazán szégyenfoltja az oly véres áldozatok árán elért nemzeti önállóságunknak.”¹¹

Ugyanitt citálandó Bonts Gyula azon a reform szükségességét hirdető munkájában lejegyzett gondolata, miszerint „hogy azonban a törvényhozás a közel múlt évtizedben a katonai büntető igazságszolgáltatás intézményét újjá alkotni elmulasztotta, megbocsáthatatlan mulasztást képez.”¹²

Ezen kritikák mellett azonban célszerűnek tartom megidézni a korabeli szaksajtó egyik meghatározó lapját a Magyar Themist, melyben 1878-ban több cikk is megjelent a témakörben. Megjelent például egy rémhíre alapuló írás is, mely egy új katonai büntetőkódex megalkotását sürgette. A cikk szerint az a hír terjedt az országban, hogy a Boszniába bevonuló haderő egyik ezredében lázadás miatt a legsúlyosabb büntetést, az 1855. évi kódex rendszerében meghatározott megtizedelést alkalmazták, melyről a cikk ugyan közli, hogy rémhír, mégis felhívja a figyelmet a polgári büntető kódex „testvéreként” a katonai büntetőtörvény megalkotásának szükségességére.¹³

3. Katonai igazságszolgáltatásra vonatkozó joganyag

Láthatjuk tehát, hogy az anyagi katonai büntető kódex komoly ellenzésre adott okot. Ezen azonban az eljárási szabályozás messze túltett. A katonai bíróságok hatásköréről szóló törvényjavaslatok parlamenti bukásai és a bécsi udvar ellenállása egyértelmű lépéseket követelt. Ezen lépéseket a magyar királyi kormányzat tette meg, amikor – alkotmányosan aggályosan ugyan, de a jó ügy érdekében – rendeleti úton lépett fel a katonai büntető eljárás szabályozása érdekében. A kormányzat és különösen a honvédelmi tárca rendeleti szinten próbálta rendezni mások mellett – a véderő törvény 54. §-a által kikényszerítve – a polgári hatóságok és a katonai eljárás közti finomhangolást,¹⁴ a honvéd bíróságok illetékességének kérdését,¹⁵ a

¹⁰ Lásd: Gulner Gyula felszólalása a képviselőház előtt, In: Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója első kötet, Budapest, 1892, Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, pp. 147–149.

¹¹ FINKEY Ferenc: A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota, Budapest, 1923, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, p. 16.

¹² BONTS Gyula: A katonai büntető törvénykönyv és eljárás revisiójának kérdéshez, Budapest, 1891, Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet 9. füzet, p. 317.

¹³ Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. augusztus 29.

¹⁴ E körben kiemelhető például: A m. k. honvédelmi minisreiumnak 1867. sept. 6-án kelt rendelete, a szabadságolt és tartalékos katonáknak a polgári bíróságok alá helyezése iránt. A m. kir. honvédelmi ministeriumnak 1867. okt. 29-ről kelt rendelete, mely szerint katonaszemélyek letartóztatásáról az illető hadfőparancsnokságok azonnal értesítendőék. A honvédelmi m. kir. ministerium 31.240. sz. alatt kelt körrendelete, a kir. honvédker. parancsnokságokhoz az elítélt honvédeknek az országos fegyintézetekbe szállítása tárgyában.

¹⁵ A m. kir. honvédelmi minisreinek 1872. február 18-án 5279. sz. a. kelt rendelete, a honvéd bíróság egymásközi illetékességének kijelölése tárgyában.

honvédség igazságügyi szolgálatának szabályozását,¹⁶ valamint a honvéd hadbírói tisztikar és a honvéd bíróságok szervezetének szabályozását.¹⁷ Az 1867-től 1912-ig terjedő időszakban több mint harmincnégy jelentősebb rendelet került kiadásra azzal a céllal, hogy a katonai büntetőjog területén a törvényalkotás által véghez nem vitt reformok egy részét, vagy legalábbis az átlátható szabályozást megvalósítsák.

A kiépülő jogállamiság kritériumainak és az alkotmányos jogrend törvényi szintű szabályozási igényének ez a megoldás nem lehetett megfelelő. Talán ennek tudható be, hogy a törvényhozásban megrekedt törekvések után ebben rendeleti súlyozású szabályozási sémában – eddigi kutatásink szerint – önállósult rendeltként sem jelent meg az osztrák kódexek alkalmazására irányuló rendelkezés, hanem az egyes végrehajtási rendeletekben bűjtatottan került meghatározásra azok kötelező jellege. Ezt példázza az 1889-es véderő és az 1890-es honvédségi törvény végrehajtására kiadott rendelet, amelynek 1. mellékletében a tartalékos hadbírák kötelező felszereléseként szerepel a katonai büntetőtörvénykönyv és a katonai bűnperrendtartás magyar fordítása.¹⁸

Azzal tehát, hogy a Légrády testvérek kiadásában 1885-ben elérhetővé vált a katonai bűnperrendtartás fordítása is, a magyar alkotmányos jogrendszer tekintetében inkoherens módon, de teljessé vált a szabályrendszer kodifikációs megújítása az osztrák jogrévén. A fordítás bírósági szabályai a közös hadsereg bírósági szervezetére irányultak, az illetékességi és hatásköri összeütközésekre vonatkozó rendelkezései a honvéd igazságszolgáltatásra is alkalmazhatók voltak az analógia eszközével.

A katonai bűnperrendtartás fordítása (a továbbiakban: OKbp.) rögzítette, hogy a szabályai szerinti eljárásnak csak bűncselekmény esetén volt helye.¹⁹ Az eljárás főszabály szerint ex officio indult, ha pedig maga az OKbp. így rendelkezett, akkor kivételesen a sértett fél kívánalmára.²⁰

A katonai bűnperrendtartás kulcskérdése az OKbp. alapján a bírói felsőbbeségi jog volt, amely azon parancsnokok speciális jogosítványát jelentette, akik eredeti, vagy átruházott hatáskörben gyakorolhatták a büntetés és megkegyelmezés jogát. Ahogy az OKbp. írta: „A büntető és megkegyelmezési jog magában foglalja a büntető törvények áthágói üldözésének, befoglalásának, kihallgatásának és fölöttük ítélethozatalnak elrendelésére, a hozott ítéleteknek, végzéseknek és határozatoknak, felsőbb bíróságok részére fenn nem tartott esetekben megerősítésére, kihirdetésére és végrehajtására, végre az ítéletek (végzések) enyhítésére vagy az elítélteknek teljesen is megkegyelmezésére való hatalmat, amennyiben ezen megkegyelmezési jog a szabályok szerint korlátozva nincs.”²¹ Ez jog az OKbp. szerint alapvetően a

¹⁶ A honvédelmi minisztérium 3853/el. számú körrendelete, a m. kir. honvédség igazságügyi szolgálatására vonatkozó szabályzat életbeléptetése iránt.

¹⁷ A m. kir. honvédelmi miniszternek 313/el. számú körrendelete, honvéd hadbírói tisztikar és a honvéd hadbíroságok szervezetére vonatkozó ideiglenes határozványokról.

¹⁸ Lásd: A magyar királyi honvédelmi miniszternek 1997/el. szám alatt valamennyi törvényhatósághoz intézett rendelete, a véderőről szóló 1889. évi VI. törvénycikk és a honvédségről szóló 1890. évi V. törvénycikk végrehajtása tárgyában.

¹⁹ A katonai bűnperrendtartás fordítása, Budapest, 1891, Légrády testvérek, 1. §.

²⁰ OKbp. 2. §

²¹ Okbp. 39. §

területi parancsnokokat illetve meg állásuknál fogva. E tekintetben azonban rögzítésre került, hogy a „bírói felsőbbbségi jogok csupán azon parancsnokokra ruházhatók át, a kik bírósági főnökök és azon kívül békés viszonyok között csak azon ezredek parancsnokaira, melyeknek állományában szervezetszerűleg hadbíró van...”²²

A bírói felsőbbbségi jog tekintetében azonban rögzítendő a 45. § szabálya – a félreértések elkerülése érdekében –, miszerint „valamely vizsgálat megindításától eltekintés vagy annak felhagyása nincs neki megengedve.”²³

3.1. OKBp. személyi hatály

A személyi hatály pontos és adekvát meghatározása rendkívül fontos része a büntetőjogi szabályozásnak, ez különösen igaz a katonai büntetőjognak, hiszen ez dönti el, hogy ki és mikortól kerül ki a polgári bíróságok hatásköre alól és kerül át a honvéd bíróságok hatáskörébe, vagyis mikortól felelős egyes speciálisan csak szolgálati viszonyhoz, a katonai léthez köthető cselekmények elkövetéséért. E cselekményeknek polgári jogviszonyokban sok esetben csak munkajogi következményei volnának (lásd késés, munkaterület elhagyása), azonban eme speciális jogviszonyban, amelyben a katona illetve vele azonos vagy hasonló jogállású egyének állnak már büntető jogi következményekkel járhatnak.

Ennek okán – a szervei határozmányok tanúsága szerint – a hazánkban használatos osztrák katonai büntetőjog részletesen szabályozta a személyi hatály kérdését. Honvéd büntetőbírószám elé tartoztak a bűncselekmény jellegére tekintet nélkül a honvédség és a csendőrség tényleges szolgálatban álló tagjai, a nem tényleges állományú egyének csupán katonai bűncselekmények elkövetése esetén, amennyiben azt ellenőrzési szemle alatt vagy egyenruhában követték el. E hatály a tényleges állományúak esetén a kinevezést, tartalékosok esetén bemutatást, míg nem tényleges állományúak esetében a behívóparancsban megjelölt időpontot követően vette kezdetét.

Nem szűnt meg e jogviszony – többek között – hadifogságba kerülés, szökés, önkéntes eltávozás vagy szabadságolás időtartama alatt sem. Kikerült viszont a katonai bíróságok illetékessége alól, az a személy, aki ellen tényleges szolgálati jogviszonyának tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt nem kezdeményeztek eljárást ezen jogviszony fennállta alatt. Ha ez katonai büntett vagy vétség volt, ebben az esetben csak akkor járhattak el ellene, ha ismételten tényleges szolgálati viszonyba lépett. Közöséges büntett vagy vétség esetében viszont polgári bíraskodás hatálya alá került és csak két konjunktív feltétel fennállta esetén került ismételten katonai ítélőszék elé: (1) ismételten tényleges szolgálati jogviszonyba lépett, és (2) ellene ezen időpontig polgári bíróság eljárást nem indított.²⁴

Kizárólag polgári büntető bíraskodás hatálya alá tartozott a fentebb felsorolt személyek, minden olyan közöséges büntette vagy vétsége miatt indított eljárás, amelyet nem tényleges szolgálati viszonyban álltuk alatt követtek el.

²² OKBp. 43. §

²³ OKBp. 45. §

²⁴ Szervei határozványok és szolgálati utasítás a magyar királyi honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére, Budapest, 1911, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 3–6. §.

Polgári egyének feletti katonai igazságszolgáltatás, mozgósítás elrendelése esetén volt lehetséges, mégpedig – az abban foglaltak alapján – mindkét igazságügy-miniszternek és a horvát-szlavón-dalmát bánnak azonnal meg kellett jelölnie és hivatalos úton közzé kellett tennie azt a napot, „amelytől kezdve az illető államterületen az állam hadi ereje ellen elkövetett bűntettek miatti büntetőeljárás foganatosítására a különben polgári bíróságok hatóságának alávetett egyének ellen is a katonai bíróságok illetékesek.” A polgári egyének feletti katonai eljárás lehetőségét a jogalkotó rendkívül általánosan fogalmazta meg, ezzel lehetőséget biztosítva arra, hogy a jogalkalmazók rendkívül széles körben vonják a polgári személyek által elkövetett cselekményeket saját hatáskörük alá, amelyre vonatkozóan az eljárási szabályok nem tartalmazták azokat a garanciákat, melyek polgári eljárás esetében megillették volna a terheltet. Ez rendkívül súlyos alapjogi deficitet jelentett a Monarchia polgárai számára.

Hadifoglyok és túsok felett illetékességgel a mozgó katonai bíróságok vagy a hadfelszerelési állapotba helyezett erődített helyek bírósági rendelkeztek, azonban ha ezek körletén kívül helyezkedtek el, akkor ugyanazon büntető bíróság illetékessége alatt álltak, mint az őrzésükkel, felügyeletükkel megbízott parancsnokság vagy csapat.²⁵

A személyi hatály meghatározása során a jogalkotó a teljességre törekedett, azonban ennek során mégis a legalapvetőbb fogalom meghatározása maradt el, hiszen sehol sem definiálta a tényleges állományú személy fogalmát, amire pedig a szabályozás során mindvégig alampértékként hivatkozott.

3.2. Fegyelmi fenytő hatalom, az igazságszolgáltatás szervezete, alapelvei

A századfordulón a katonai igazságszolgáltatás bírósági rendszerét két jól elkülöníthető részre lehetett osztani: (1) békeidőbeli bírósági szervezetre és (2) mozgósítás esetén felállítandó külön bíróságokra.

Mindkettőnél együttesen érvényesülő alapelv volt a bírói felsőbbbségi jog. E parancsnoki jogkör tartalmazta a bűnvádi eljárás megindításának, az ítélet megerősítésének, valamint a megkegyelmezésnek a jogát. A bíróságok ítéletüket a bírói felsőbbbségi jogot gyakorló parancsnok nevében hozták. A honvéd és csendőri eljárás azonos töre volt visszavezethető azáltal, hogy csendőr és csendőrségi egyén felett is a magyar királyi honvéd-főparancsnok gyakorolta a bírói felsőbbbségi jogot.²⁶

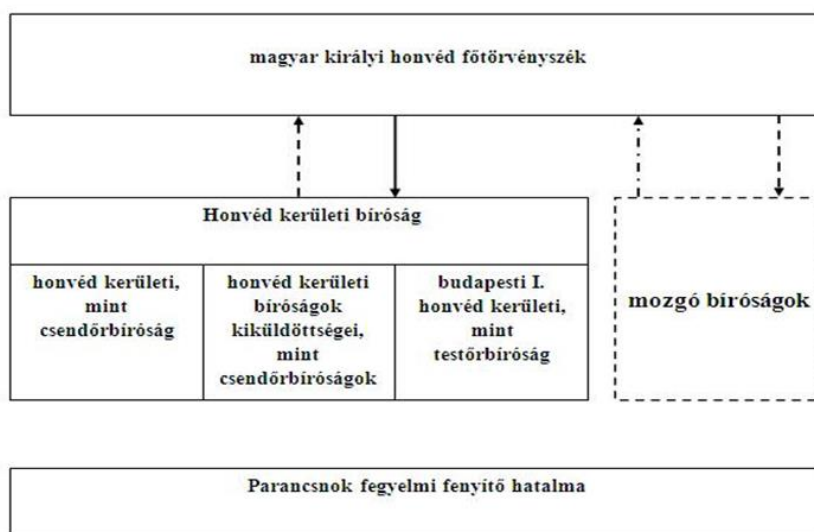
További általános jellemzői voltak az eljárásnak, hogy titkos és írásbeli volt, védőt nem vehetett igénybe a terhelt. „Perorvoslat nincs, de az elítélt meghatározott esetekben fellebbezhetett a másodfokú bírói hatósághoz. Egyébként minden elítélt kérhette a bűnper felülvizsgálatát, amely azonban nem volt halasztó hatályú. Néhány taxatív felsorolt esetben az elsőfokú bíróság által hozott ítéletet mindenképp fel

²⁵ Határozványok a katonai igazságszolgáltatásról mozgósítás esetére, Budapest, 1903, Magyar Királyi Állami Nyomda, 4–5. §.

²⁶ Utasítások a magyar királyi csendőrség számára, Budapest, 1888, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, 8. §.

kellett terjeszteni a Főtörvényszékhez (pl.: a felségárulási perek, a 10 évet meghaladó szabadságvesztések, a hadifoglyok halálos ítélete stb.).²⁷

A századforduló katonai büntetőeljárás szervezetrendszere

*1. ábra: A századforduló katonai büntetőeljárás szervezetrendszere
szerkesztette: Dr. Kelemen Roland*

Szintén a rendszer általános jellemzője, hogy csekélyebb súlyú cselekmények esetében lehetőség volt a fegyelmi úton történő megtorlásra, így tehát a bírósági szinttől elkülönülten a fegyelmi hatalommal felruházott parancsnok jogosult volt arra, hogy alárendeltjei ilyen típusú cselekményeit szankcionálja. A fegyelmi fenyítő hatalomra vonatkozó szabályokat a szolgálati szabályzat rögzítette.

A fegyelmi fenyítő hatalom tehát a katonai előljárót a szolgálati szabályzat alapján alárendeltjei felett megillető jogosultság, amelyet a fegyelem fenntartása céljából gyakorolhat, bebizonyított büntethető cselekmények vagy mulasztások esetében. A szankcionálás korlátait, valamint a fenyítés nemeit, enyhítés és mentesítés szabályait a szolgálati szabályzat rögzíti.

A katonai fegyelmi fenyítő hatalom kiterjedt: (1) a katonai szolgálati szabályok, valamint más általános vagy különös rendeletek megsértésére, valamint (2) a katonai vagy közönséges vétségekre, melyet a katonai büntetőtörvénykönyv ilyennek rendelt és három hónapnál nem súlyosabb egyszerű vagy szigorú fogsággal szankcionálja.

Főszabály szerint nem volt intézhető fegyelmi úton, a haszonszerzési cézzal elkövetett cselekmény, továbbá azon szabadságolt vagy tartalékos állományú egyén cselekménye, aki a szolgálati kötelemét önhibájából mulasztotta el. Szintén bűnvádi

²⁷ SZIJ Jolán (szerk.): A hadtörténeti Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802–1991, <http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf> (2016.01.18.), pp. 33–34. (Letöltés ideje: 2016. 01. 18.)

eljárás alá tartozott az a tiszt, tiszthelyettes vagy hadapród, aki szolgálati kötelezettségének teljesítésére szóló minősítése szerint szolgálatában lanyha vagy hanyag és ezen minősítés minősítési táblázatba való bejegyzést követő évben önhibájukból ismételtén visszaestek.²⁸

A fegyelmi úton intézendő cselekmények esetében csak az elkövetést követő három hónapon belül volt lehetséges a szankcionálás. Olyan esetben, ahol a cselekmény elbírálása bírói útra tartozott volna, de csupán fegyelmi fenyítés történt, e döntés res iudicatum nem eredményezett, így lehetőség volt büntetőeljárás megindítására és lefolytatására.²⁹ A fenyítő hatalom gyakorlását az ezred vagy magasabb parancsnok ellenőrizte.

A békeidős bírósági szervezet két szinten épült ki. Az elsőfokú állandó bíróságok a (1) honvéd kerületi bíróságok, (2) a honvéd kerületi bíróságok, mint csendőrbíróságok, (3) a honvéd kerületi bíróságok kiküldöttségei, mint csendőrbíróságok, valamint (4) a budapesti I. honvéd kerületi, mint testőrbíróság volt. A másodfokú bíróság a magyar királyi honvéd főtörvényszék volt.³⁰

Az elnevezésekből jól kiszűrhető, hogy voltaképpen mind a négy elsőfokú bíróság a honvéd kerülethez volt köthető. Lényegi különbség az eljáró bíróság összetételében és az eljárásuk alá vonható személyek körében volt.

A honvéd kerületi bíróságokat minden honvéd kerületi parancsnokság székhelyén kellett felállítani, elnevezésük azzal azonos volt. Csendőrségi bűnügyben folytatott eljárás során fel kellett tüntetni, hogy „mint csendőrbíróság” járt el, amennyiben a csendőrparancsnokság nem a kerületi székhelyen volt felállítva akkor fel kellett tüntetni a „kiküldöttsége” jelzöt. Kizárólagos illetékességgel járt el a darabont testőrség büntető ügyeiben a budapesti I. honvéd kerületi bíróság.³¹

A honvéd kerületi bíróságok illetékessége megegyezett azzal a honvéd kerülettel, amelynek székhelyén felállították és azokra a személyekre terjedt ki, amelyek azon a területen állandóan székelő honvéd intézethez vagy csapathoz tartoztak. Kivételt képezettek a szökevények és az önkényesen eltávozott egyének, akikre az a bíróság volt illetékes ahol elfogták vagy ahol önként jelentkezett, továbbá a kirendelés esetén túl, valamely honvéd egyén idegen kerület területén tartózkodott és ott olyan büntetendő cselekményt követett el, amely azonnali elfogását követelte meg, akkor azon bíróság hatáskörébe tartozott ahol elfogását fogantatosították.³²

Bírósági ügyekben kizárólag a másodfokú bíróságnak voltak alárendelve, viszont katonai és közigazgatási ügyben többszörösen alávetett helyzetben voltak.

²⁸ Szolgálati szabályzat magyar királyi honvédség számára, Budapest, 1875, Pesti Könyvnyomda Részvény Társulat, 86. § 5–7. bekezdés.

²⁹ Szolgálati szabályzat (1875), 86. § 16–17. bekezdés.

³⁰ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 10. §.

³¹ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 11. §.

³² A m. kir. honvédelmi miniszternek 1872. február 18-án 5279. sz. a. kelt rendelete; a honvéd bíróság egymásközi illetékességének kijelölése tárgyában.

Alárendeltjei voltak az illetékes kerületi parancsnoknak és a hadsereg főparancsnokának, csendőrségi ügyben az illetékes csendőrkerületi parancsnoknak, darabont testőrséggel kapcsolatos ügyben a magyar királyi darabont testőrség parancsnokának és lakparancsnoknak, valamint minden ügytípusban a mindenkori honvédelmi miniszternek.³³ E kötöttség és a bírói felsőbbbségi joggal felruházott katonai parancsnok jogkörei azonban alapvetően befolyásolták a bíróságok mindennapi működését, főként, hogy sok esetben azonos volt a két jogosítványt gyakorló személy.

Ezen befolyást tovább növelték az egyes bíróságok összetételére vonatkozó szabályok. A bíróságok a bíróság főnökéből, egy vagy több hadbíróból, bírósági ülnökökből, mint társbírókból és egyéb személyekből, így a tollvivőből (jegyzőkönyvvezető) és a tolmácsból álltak. A bíróság főnöke a honvéd kerület parancsnoka, csendőrségi ügyekben a csendőr kerület parancsnoka, testőrbíróságnál a darabont testőrség parancsnoka volt, akiknek személyében egy laikus elem került a bíróság élére, aki emellett gyakorolta a bírói felsőbbbségi jogot, a bíróság feletti katonai igazgatási felügyeletet, és a bíróság többi tagja feletti katonai felettest megillető jogokat. Ebből jól kirajzolódik, hogy az egyes bírók sem személyükben, sem hivatalukban nem voltak függetlenek, a bíróságok sem szervezetenként, sem személyi állományukban nem különültek el élesen a honvédség szervezetétől.³⁴

A hadbíró feladata volt „a honvéd bírói illetékesség alá tartozó egyének fölött a büntető igazságszolgáltatás és az illetékes hatóságoknál (parancsnokságoknál) a honvéd igazságügyi közigazgatás körébe tartozó vagy jogi szakismereteket kívánó teendők ellátása.”³⁵ E feladat meghatározás szintén erősíti a hadbíró alávetettségét, hiszen nem csak bírósági feladatokat kellett ellátnia, hanem minden a honvéd kerületben felmerült egyéb jogi ismeretet igénylő feladatot is, amely munkáját – a szolgálati szabályzatban rögzített módon – felettese minősítette. Hadbíró csak olyan jogvégeztes személy lehetett, aki a hadbírói kiképzésen részt vett.³⁶

A honvéd kerületi bírósághoz beosztott hadbírák közül bíróságvezetőt neveztek ki, aki egyben a kerületi parancsnokság igazságügyi előadója is volt. Feladata volt az ügyelosztás, vizsgálóbíró kijelölése, a többi hadbíró ellenőrzése, fontosabb bűnper vezetése, irodavezetés és a fogházzabályzatban meghatározott egyéb feladatok.³⁷

Az eljárásban ülnök, társbíró és bírósági tanú, főszabály szerint csak magyar királyi honvéd egyén lehetett, ettől eltérni csak mozgósítás esetén volt lehetőség, amennyiben alkalmazásuk lehetetlen lett volna vagy nagy távolság miatt jelentős költséggel járt volna.

³³ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 12. §.

³⁴ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 13–14 §.

³⁵ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 38. §.

³⁶ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 57. §.

³⁷ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 16. §.

Másodfolyamodású bíróság volt a magyar királyi honvéd főtörvényszék, melynek székhelye Budapesten volt. Hatáskörébe tartozott a másodfokú bíraskodás, az elsőfokú bíróságok igazságszolgáltatási gyakorlatának ellenőrzése, amely során rosszallását fejezhette ki, illetve fegyelmi eljárást kezdeményezhetett a hadbírókkal szemben, a szolgálati szabályzat szerint a fegyelmi hatalmat gyakorló parancsnoknál. További feladata volt a jogegységesítés és a jogszabály értelmezés.

Bírósági feladatai tekintetében független volt, határozatai ellen fellebbezésnek és felülvizsgálatnak nem volt helye. Katonai és közigazgatási tekintetben viszont alárendelt volt a hadsereg főparancsnokának és a mindenkori honvédelmi miniszternek.³⁸

A mozgósítás legfelsőbb elrendelését követően kellett felállítani az ún. mozgó honvéd bíróságokat. E bíróságok bírósági ügyekben csupán a másodfokú bíróságnak voltak alávetve, azonban – más elsőfolyamodású bíróságokhoz hasonlóan – katonai és közigazgatási ügyekben alávetettek voltak azon parancsnokságoknak vagy hatóságoknak, amelyek kötelékébe tartoztak, valamint a hadfelszerelési állapotba helyezett vár körletében a várparancsnoknak.³⁹

A mozgóbíróságoknál a bírói felsőbbbségi jogot az (1) erődített hely parancsnoka gyakorolta a hadi várórséghez tartozó, valamint az erődített helyen lévő katonai bíróság hatáskörének alávetett valamennyi egyén felett, amennyiben a katonai terület körlete, amelyben az erődített hely feküdt azt neki alárendelték. Amennyiben ez nem történt meg, akkor honvéd, népfelkelő és csendőr egyének tekintetében, továbbá az erődített helyen lévő bíróság hatáskörébe tartozó minden más egyénre nézve a (2) katonai területi parancsnok birtokolta ezen jogkört.⁴⁰

A bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok jogosult volt, hogy a terheltet büntetőeljárás alatt szabadon hagyja, a büntetés végrehajtását pedig elhalassza. A mozgó bíróságok jogkörét csorbította az a rendelkezés is, hogy a vizsgálati iratokat csak akkor kellett megküldeni nekik, ha a „vizsgálat előre láthatólag nehézség nélkül befejezhető” volt, ennek eldöntése pedig a bírói felsőbbbségi jogot gyakorló parancsnok jogkörét képezte, amely alapján akár ki is vonhatta az eljárás alól a terheltet.⁴¹

A mozgó bíróságokra vonatkozó szabályanyag mind szervezeti, mind hatásköri, mind pedig a bírói felsőbbbségi jog tekintetében kaotikus képet mutatott a századfordulón. E körülmény azért is sajnálatos, mivel olyan időszakra vonatkozó szabályanyagról van szó, amely tekintetében a leginkább szükség lett volna egyértelműen és pontosan meghatározott joganyagra.

³⁸ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 29–37. §.

³⁹ Szervi határozványok és szolgálati utasítás honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére (1911), 10–12. §.

⁴⁰ Határozványok a katonai igazságszolgáltatásról mozgósítás esetére (1903), 1. § 5. bekezdés.

⁴¹ Határozványok a katonai igazságszolgáltatásról mozgósítás esetére (1903), 3. §.

Összegzés

Összességében elmondható, hogy a dualizmus katonai büntetőjoga fő vonalaiban az osztrák jogforrások oktrojált, a magyar alkotmányos szabályokat sértő módon történő átültetése, átvétele volt, amelyet a magyar kormány rendeleti úton kívánt a magyar jogrendszerhez és a sajátos hazai viszonyokhoz alakítani.

Anyagi katonai büntetőjog gerincét az 1855-ös osztrák kódex jelentette, amely anakronisztikus, idejét múlt szabályanyaga – oktrojált jellegétől eltekintve – önmagában is sértette a jogállami kritériumokat, ennek ellenére 1931-ig hatályban volt.

A katonai igazságszolgáltatásra vonatkozó joganyag messze elmaradt a polgári bűnvádi perrendtartás modern, precíz szabályanyagától, amely különbség nem volt igazolható azzal a speciális jogviszonnal, amelyben a katona állt, sem pedig a honvédség állami szervezetrendszerben betöltött szerepével. A szabályozás rendkívül sok visszaélésre adott lehetőséget a katonai parancsnokok számára, a bírói függetlenség, pedig csak töredékesen valósult meg.

Felhasznált irodalom:

- BONTS Gyula: A katonai büntető törvénykönyv és eljárás revisiójának kérdéshez, Budapest, 1891, Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet 9. füzet
- FARKAS Ádám: A dualizmus katonai büntetőjogi vitájának nyitánya. In: Iustum Aequum Salutare 2014. 10. évf. 4. sz. pp. 101–111.
- FINKEY Ferenc: A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota, Budapest, 1923, Grill Károly Könyvkiadóvállalata,
- Hermann HELLER: A törvény fogalma a birodalmi alkotmányban, In: TAKÁCS Péter (szerk.): Államtan, Szent István Társulat Budapest, 2003. pp. 224–259.
- KARDOS Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene, Miskolc, 2003, ME Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés
- Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. augusztus 29.
- Martin DAMIANITSCH: Kriegsartikel für die k. k. österreichische Landarmee, Kriegsmarine und das Flottillenkorps von 15. Jänner 1855, Wien, 1855, Verlag von Rud. Lechners k. k. Universitäts-Buchhandlung
- Martin DAMIANITSCH: Studien über das Militär-Strafrecht in seinem materiellen und formellen Theile, Wien, 1862, Wilhelm Braumüller
- SZIJJ Jolán (szerk.): A hadtörténeti Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802–1991, <http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 01. 18.)
- SZILÁGYI Arthur Károly: Katonai bírászkodás kiterjesztése polgári egyénekre, In: Jogtudományi Közlöny 1914/41. p. 417.

Felhasznált országgyűlési napló

- Gulner Gyula felszólalása a képviselőház előtt, In: Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója első kötet, Budapest, 1892, Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, p. 148.
- Gulner Gyula felszólalása a képviselőház előtt, In: Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója első kötet, Budapest, 1892, Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, pp. 147–149.

Levéltári források:

- MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek 1871.07.24. 33. ülés.
- MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1875.06.18. 41. ülés.
- MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1880.02.20. 9. ülés.
- MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1881.07.03. 33. ülés.
- MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1882.06.13., 24. ülés.

Jogforrások:

- Az 1855. év január 15-én császári nyíltparancssal életbe léptetett katonai büntető törvény a büntettekről és vétségekről
- A katonai bűnperrendtartás fordítása, Budapest, 1891, Légrády testvérek
- A m. k. honvédelmi ministreiumnak 1867. sept. 6-án kelt rendelete, a szabadságolt és tartalékos katonáknak a polgári bíróságok alá helyezése iránt
- A m. kir. honvédelmi ministeriumnak 1867. okt. 29-ről kelt rendelete, mely szerint katonaszemélyek letartóztatásáról az illető hadfőparancsnokságok azonnal értesítendőek.
- A honvédelmi m. kir. ministerium 31.240. sz. alatt kelt körrendelete, a kir. honvédker. parancsnokságokhoz az elítélt honvédeknek az országos fegyintézetekbe szállítása tárgyában
- A m. kir. honvédelmi miniszternek 1872. február 18-án 5279. sz. a. kelt rendelete, a honvéd bíróság egymásközi illetékességének kijelölése tárgyában
- A honvédelmi minisztérium 3853/eln. számú körrendelete, a m. kir. honvédség igazságügyi szolgáltatására vonatkozó szabályzat életbeléptetése iránt.
- A m. kir. honvédelmi miniszternek 1872. február 18-án 5279. sz. a. kelt rendelete, a honvéd bíróság egymásközi illetékességének kijelölése tárgyában
- Szolgálati szabályzat magyar királyi honvédség számára, Budapest, 1875, Pesti Könyvnyomda Részvény Társulat
- Utasítások a magyar királyi csendőrség számára, Budapest, 1888, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság

- A magyar királyi honvédelmi miniszternek 1997/el. szám alatt valamennyi törvényhatósághoz intézett rendelete, a véderőről szóló 1889. évi VI. törvénycikk és a honvédségről szóló 1890. évi V. törvénycikk végrehajtása tárgyában
- Határozványok a katonai igazságszolgáltatásról mozgósítás esetére, Budapest, 1903, Magyar Királyi Állami Nyomda
- Szervi határozványok és szolgálati utasítás a magyar királyi honvéd bíróságok és hadbírói tisztikar részére, Budapest, 1911, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság

DR. HÉJJA ISTVÁN

**TÖBB MINT PORTRÉ...
SZAKMAI MÉLTATÁS LEDÁCS KISS JENŐ 75. SZÜLETÉSNAJÁRA**

Ledács Kiss Jenő, most 75 éves főszerkesztőt tisztelettel köszöntik a szakma és a folyóirat képviselői. A ma is tekintélyes szakmai folyóirat szülőatyja egy riport erejéig a Szakmai Szemle vendégeként nyilatkozott.

A szülői példa, az értelmiségi indíttatás Ledács Kiss Jenőt egy életen keresztül inspirálta a kiemelkedő teljesítményekre. Édesapja okleveles gépészmérnök, sokoldalú, több nyelvet beszélő feltaláló volt.

Az érettségi évében alakult ki, hogy jövőben a tiszti oklevél mellé (tanári üzemmérnöki) diplomát is biztosít az Egyesített Tiszti Iskola és az egyéb feltételek is kedvezőnek látszottak, hogy a tiszti pálya legyen az élethivatása. A felderítő szak választása ezután további elkötelezettséggel is járt. Ezen a szakon végzett 1964-ben és a 74. Önálló Felderítő Zászlóaljnál úszó-harcocsi szakasz-, majd felderítő úszó-gépkocsi századparancsnoki beosztásokban szolgált. 1968-ban egyedüli felderítőként az A1 kísérleti osztályba vették fel, parancsnoki képzésre. A képzés során ismerte meg a lélektani hadviselés sajátos területét és került 1971-ben a harcocsi hadosztály törzsébe speciális beosztásba. 1975-ben a vietnami felkészítésben részt vett és középfokú angol nyelvvizsgát tett. 1977-ben az 5. Hadsereg törzsébe kerülve megismerkedett az ejtőernyőzés és a mélységi felderítés sajátosságaival. A törzsben aktívan részt vett a tudományos munkában és szakmai tevékenysége mellett angol és német fordításokat végzett. Eredményes munkáját előljárói is értékelték és 1984-ben a Hadtudományi Folyóirat szerkesztőségéhez került szerkesztői beosztásba. 1987-től felsőszintű hadműveleti tanfolyamra vezényelték, hogy annak elvégzése után főszerkesztő-helyettesé nevezhessék ki, majd megbízták a főszerkesztői munkakör ellátásával, amit a folyóirat megszűnéséig végzett közmegelegedésre.

A rendszerváltás utáni nemzetbiztonsági szolgálatok oktatási és szakmai folyóirat-szerkesztési feladatai felkészültségének megfelelő, igazi lehetőséget kínáltak számára. 1991-ben a Katonai Biztonsági Hivatal főigazgatójának felkérésére elvállalta az Oktatási Osztály osztályvezető-helyettesi és egyben a Szakmai Szemle főszerkesztői beosztást. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia tanáraival közösen kidolgozták a felsőoktatás rendszerébe illeszkedő, diplomát adó szakmai képzés rendszerét.

1992 őszére elkészítette a Szakmai Szemle mintaszámát, amely folyóirat 10 éves megjelenés után felkerült a MTA mértékadó folyóiratok listájára. 1993-ban kinevezték oktatási és tudományszervezési osztályvezetővé és előléptették ezredessé. 1996-os nyugdíjazása után közalkalmazottként folyóirat- és kiadványszerkesztő maradt a könyvtárvezetői beosztása mellett.

A tisztos életpályán azért futottunk végig, hogy a nyilatkozattal együtt kirajzolódjon egy portré, amely a hivatás gyakorlásának egy nagyszerű példáját mutatja be, azzal együtt egy hiteles elméleti alkotó munkát igazol, a kor nemzedéke és az utókor kutatói és olvasói számára egyaránt.

A korábbi szerkesztői és főszerkesztői munkát követően mit jelentett a Szakmai Szemle létrehozása?

Igazi kihívás volt, a negyvenéves múlttal rendelkező, önálló, évtizedes gyakorlattal rendelkező munkatársakból álló szerkesztőség vezetése után új, a honvédség szervezetébe éppen integrálódott hivatalnál, nagyrészt ismeretlen közegben folyóiratot alapítani, célokat, elvárásokat megfogalmazni és azokat elfogadtatni.

Elsőként a KBH Tudományos Tanács segítségével létrehoztuk a szerkesztőbizottságot, megfogalmaztuk a KBH rendeltetésének megfelelő témákat és felmértük az állomány szakmai kérdésekkel kapcsolatos információigényét.

Ezt követően szerzőket és lektorokat kerestünk. Szerencsére az elődszervezetnél is volt tudományos munka, és sikerült néhány kutatóval felvenni a kapcsolatot, illetve az állomány katonai átképzése során megtaláltuk azokat a személyeket, akik támogatására, együttműködésére számítani lehetett úgy cikkírással, mint szakmai lektorálással tekintetben.

Megteremtettük a szerkesztés és az előállítás (titokvédelem, nyomdai szedés helyett a megszerkesztett kiadvány sokszorosítása), valamint a hivatalon belüli terjesztés feltételeit.

A kezdeti nehézségek leküzdésében sok segítséget kaptam a Honvédelem szerkesztőségében létrejött kapcsolataimtól, személyektől, szervezetektől (HTT. Hadtörténelmi Intézet, KFH, VK Tud. o, RTF).

Hogy lehetett egy újonnan létrehozott elméleti szakmai folyóiratban megvalósítani azt a színvonalat, ami korábbi előélet alapján elvárható volt, ugyanakkor egy merőben új rendszer mögé hitelt érdemlő módon kellett az elméletet tükröztetni?

Már az ún. Mutatványszámban megfogalmaztuk a céljainkat, miszerint szeretnénk, ha a folyóirat elismert és hasznos fóruma lenne:

- a megoldásra váró szakmai kérdések felvetésének, az ezekkel kapcsolatos – esetenként kiforratlan, „eretneknek tűnő” javaslatoknak, véleményeknek, vitára ösztönző felvetéseknek, elképzeléseknek;
- az egyes területeken összegyűlt tapasztalatok, eredmények közreadásának;
- a tudományos kutatómunkát végzők publikációinak;
- biztonsági tisztjeink elméleti felkészültségét, szakmai műveltségét szélesítő, önképzésüket segítő írások, könyv- és cikkismertetések megjelentetésének.

Ezen célkitűzések megvalósításához, a hitelességhez meghatározó mértékben járultak hozzá a hivatal elismert szakemberei, akik az elődszervezetnél keletkezett

tanulmányokat, valamint az RTF-tananyagait is felhasználva írtak cikkeket, tanulmányokat. Továbbá felkértünk társszerveknél, oktatási intézményeknél, illetve az MH-nál dolgozó tudományos munkatársakat, oktatókat – meghatározott témákban – elméleti cikkek/tanulmányok megírására.

Ami a színvonalat illeti, kiadványról-kiadványra emelkedett és végül megfelelt – mind tartalmi, mind formai tekintetben – az MTA mértékadó folyóirataival szemben támasztott követelményeknek. Ettől kezdve – a konferenciák, szakmai továbbképzések, a missziós tevékenység kivételével – nyílt, ISSN számmal rendelkező kiadványok szerkesztésére került sor. Időközben jelentős mértékben bővült a szerzői és lektori kör, elsősorban az egyetemeken oktatók, illetve különböző intézetek tudományos munkatársai, doktoranduszai jelentkeztek írásaikkal.

Mekkora követelményt jelentett, hogy a tananyagokat a belső képzések mellett a ZMKA számára a felsőoktatási követelményeknek megfelelően kellett biztosítani, hiszen csak így lehetett a diplomát adni?

A hivatal létrejöttével szinte egyidőben szoros kapcsolat, együttműködés alakult ki ZMKA-val:

- elsőként a katonai átképzések tananyagai kidolgozására került sor,
- ezt követte a nyelvi képzés, amelynél a felsőoktatási követelmények mellett külön hangsúlyt kapott a szaknyelv elsajátítása, ennek érdekében többek között angol-magyar, magyar-angol szakszótárt készítettünk,
- átképző tanfolyamoknál a saját készítésűek mellett igénybe vettük az akadémiai jegyzeteket,
- ezek után került sor a tantervek/tanmenettervek kidolgozására, a szükséges tananyagok meghatározására, amelyet a tananyagok kidolgozása követett, ez utóbbiban aktív szerepet vállaltak az egyetem oktatói,
- a tananyagok ekkor még nem kerültek be a ZMKA tananyagbázisába és oktatásuk elsősorban a KBH bázisán történt. A tananyagok csak 2000 után és korlátozott hozzáférési lehetőséggel kerültek az egyetemre, akkor, amikor már az átképző tanfolyamok is ott zajlottak, és a felsőfokú szakmai végzettséget igazoló „diplomát” az egyetem adta.

Jelentős szakmai pluszt adott mind a képzés, mind a tananyagbázis tekintetében az, hogy a külföldi partnerszolgálatok tanfolyamokat szerveztek, képzési anyagokat/tematikákat adtak át, illetve konzultációs lehetőséget biztosítottak a magyar titkosszolgálatok számára:

- lefordítottuk, majd feldolgoztuk/értelmeztük a kapott szakmai képzési anyagokat, valamint a tevékenységüket szabályozó törvényeket is beépítettük a tananyagainkba.

Felhasználták-e más szolgálatok a KBH által készített minősített anyagokat, hiszen abban az időben példaértékű volt a Hivatalnál folyó katonai szakmai képzés?

Igen, a nálunk készült tananyagok, valamint a Szakmai Szemle egy-egy példányát hivatalosan megküldtük a KFH-nak és az NBH-nak egyaránt, engedélyt kaptak azok sokszorosítására, továbbá azok a kollégáink, akik az egyetemen is oktatottak, rendszeresen tartottak náluk előadásokat.

Mit jelentett e munkák szempontjából a dél-szláv válság, és az Öböl-háború, hiszen itt már a válságkörzeti, a harctéri tapasztalatokat is meg kellett jeleníteni, partnerszolgálati együttműködésekkel kellett szervezni és azok eredményeit az oktatásban érvényesíteni?

Első lépésként konferenciát szerveztünk a külföldi missziók tapasztalataiból, amelyen a „harcteret” megjárt kollégák tartottak előadásokat, majd az ott elhangzottak jelentős részét beépítettük a tananyagokba, illetve az előadókat bevontuk az oktatásba, elsősorban mint konzulenseket.

A fenti elvárások teljesítéséhez milyen segítséget tudott nyújtani a Szakmai Szemle? (Képesítési követelmények mellé elfogadott tananyagként hiteles, nyilvános irodalom valamennyi formáját egyszerre nem lehetett biztosítani, tehát maradt a folyóirat mint aktuális elméleti irodalom.)

Kezdetől fogva folyamatosan jelentettünk meg elméleti kérdéseket feldolgozó cikkeket, szakirodalmi tájékoztatókat, esettanulmányokat, könyvismertetések a könyvtár beszerzéseiből, illetve a képzés során az előadók kötelező irodalomként határoztak meg egy-egy, a folyóiratban megjelent írást.

Mit jelentett az oktatás és a tudományszervezés szempontjából a NATO-tagság előkészítése és annak érvényesítése?

A NATO-hoz és az Unióhoz való csatlakozás lehetősége már a kilencvenes évek közepén megjelent a folyóirat hasábjain, szerzőink a hivatal várható feladatai, a lehetséges szervezeti változása, illetve a személyi állomány felkészültsége (elsősorban a nyelvi) tekintetében vizsgálták/elemezték a csatlakozás kérdéseit.

A kilencvenes évek végén pedig különszámot jelentettünk meg a NATO csatlakozásról általunk felkért prominens személyek írásaiból, hiteles válaszokat kapva a felmerülő, az állományt foglalkoztató kérdésekre.

A tananyagbázist kiegészítettük a NATO-val kapcsolatos ismeretekkel, kiterjesztettük a nyelvi képzést mindazon személyekre, akik közvetlen kapcsolatba kerülhetnek NATO-hoz tartozó személyekkel.

A Szakmai Szemle felkerülése, az MTA mértékadó folyóiratai listájára azt jelenti-e, hogy a katonai szolgálatoknál folyó tudományszervezői munka olyan céltudatos, elkötelezett és minőségi követelményeket támasztott, ahol egyszerre kellett szakmai és a minőségi követelményeknek megfelelni, és ehhez ez a szint biztosította a feltételeket?

Igen, kezdetől fogva törekedtünk tudományos fokozattal rendelkezők, doktoranduszok, bevonására, arra, hogy a folyóiratban megjelentek a nyíltá válást követően hivatkozott források lehessenek. Úgy vélem, a folyóiratban megjelent cikkek, a folyóirattal kapcsolatos vélemények, még azok is, amelyek kritikát fogalmaztak meg azt igazolják, hogy megérdemelten került fel a mértékadó listára.

A szolgálatok közötti együttműködés színvonala hogyan segítette azt a könyvtárvezetői, folyóirat-szerkesztői munkát, hogy a szolgálatok összevonása, az átszervezések, a költöztetések ellenére a képzés korábban kialakított színvonalát, tananyag-hátterét a megszokott, gördülékeny formában biztosítani lehessen?

A közös képzés okán létrejött együttműködés korrekt személyes kapcsolatok kialakulásához vezetett, amely a cikkek cseréjétől a kölcsönös publikálás feltételei

biztosításán keresztül a kivitelezés során felmerülő problémák megoldásáig mindenre kiterjedt.

Az összevonást követően elsőként került sor közös szerkesztőbizottsági ülésre, amelyen a szemlék profiljának megfelelően elosztottuk a beérkezett cikkeket, megbeszéltük, milyen témákkal és szerzők, illetve lektorok felkérésével és nem utolsósorban egységes publikálási feltételekkel folytatjuk tovább mindkét kiadvány szerkesztését.

Egy rövid ideig, szerkesztő kollégám, barátom váratlan halála miatt mindkét szemlét én szerkesztettem, amelyhez minden támogatást megkaptam a szerkesztőbizottság tagjaitól.

Ami a könyvtárat illeti, az összevonással egyidejűleg átadtam a másik szervezet profi könyvtárosának.

Mindkét szervezet az összevonást megelőzően rendelkezett a képzéshez szükséges tananyagokkal, de szükségessé vált az új követelményeknek, a megváltozott profilnak megfelelő, az egyetemi képzésben előírt tananyagok kidolgozására, amelyre a ZMNE Nemzetbiztonsági Intézetben, a hivatal állományát is bevonva került sor. Azonban a minősített információkat tartalmazó tananyagok továbbra is a hivatalon belül maradnak.

A nyilvánosság „követelményei”, az elektronikus világ hogyan hatott erre a tiszteletet érdemlő, többretegű munkára? Milyen szakaszai voltak, és az egyes szakaszoknak melyek a jellemzői?

Az elektronikus megjelenés nagyobb nyilvánosságot jelentett, gyorsan és email-ben jöttek a visszajelzések, amelyek az elütésektől egy adott témában elkészített cikk felajánlásáig terjedtek.

Ma változatlanul érvényesül a nagyobb nyilvánosság, ugyanakkor magasabb követelményt támaszt mind a szerzőkkel, mind a lektorokkal és természetesen a szerkesztőkkel szemben is, elsősorban a hivatkozások, idézetek alkalmazását illetően. Könnyebben érhetőek tetten a lopott gondolatok, az ollózások.

Az elektronikus megjelenés feltétlen pozitívuma mind a szerzői kör, mind a folyóirat ismertségének bővülése, ezzel együtt a megújult Szemle 2015/1. szám szerkesztői üzenetében megfogalmazott célok és témakörök azonnal ismerté váltak a folyóirat olvasói előtt.

Egy korszakos értékteremtő munka és a kivívott főszerkesztői cím után, a korábbiaknál ma sem egyszerűbb, jelenlegi körülmények között hogyan sikerült a stafétabotot tovább adni?

Egy rövid ideig tartó bizonytalanság után a folyóirat elért színvonalának megőrzése, a folytonosság fenntartása érdekében egy számomra, mint alapító számára, kedvező megoldás született. A szerkesztőbizottság elnöke arra kért, hogy legalább egy fél évig – olvasószervezőként – segítsen az új felelős szerkesztők munkáját.

Az utódom, illetve utódaim személyes megismerését követően került sor arra a szerkesztőbizottsági ülésre, ahol meghallgatták a folyóirat jövőjére vonatkozó elképzeléseimet, megbeszéltük azokat a tartalmi és formai változásokat, amelyeket az új felelős szerkesztők meg akarnak valósítani, és azt, hogy mit várnak el tőlem, hogyan tudom átadni a tapasztalataimat, a szerzőket, lektorokat illető kapcsolataimat.

Ma, egy év elteltével nyugodt lelkiismerettel mondhatom, sikerült átadnom a stafétabotot, az új szerkesztőség, élén a felelős szerkesztőkkel, megtartották, sőt tovább emelték a folyóirat tudományos értékét, elismertségét.

MEDDIG VÁRAT MÉG MAGÁRA A DRÓNOK KORSZAKA?

2016. január 28-án tartotta soron következő rendezvényét a **Felderítők Társasága Egyesület** Biztonságpolitikai Klubja. Dr. Szilvágyi Tibor, a HM EI Zrt. K+F Csoport csoportvezetője meghívott vendégként tartott előadást „**Meddig várat még magára a drónok korszaka**” címmel. Rendkívül érdekesítő, nagy érdeklődéssel kísért előadásáról a Tudományos Bizottság vezetője osztja meg gondolatait, mintegy keresztmetszetét adva az elmondottaknak.

A drónok olyan repülőeszközök, amelyek fedélzetén nem tartózkodik ember. Az eszközöket számítógépes program (robotpilóta) vezérli, vagy egy személy távolról irányítja. Már a második világháborúban is alkalmazták őket, azóta katonai alkalmazásuk – a technológiai fejlődés és az innováció következtében – általánossá vált (Öböl-háború, Koszovó, Afganisztán, Szíria stb.). A drón (pilóta nélküli felderítő repülőgép – PNR) kettős (polgári és katonai) felhasználású eszköz, mára – sokoldalú felhasználási lehetőségei miatt – mindennapi életünk részévé vált. Ezt az is bizonyítja, hogy napjainkban 50 ország mintegy 600 vállalata foglalkozik PNR-ek fejlesztésével. Legnagyobb hagyományokkal e területen az Amerikai Egyesült Államok és Izrael rendelkezik.

A PNR-ek felépítésük, felhasználásuk, meghajtásuk, irányításuk (vezérlésük), indításuk, földre történő visszatérésük módja, továbbá repülési jellemzőik alapján csoportosíthatók. Felépítésük szerint forgószárnyas, merevszárnyas (a PNR-ek 80%-ka), valamint kombinált típusai léteznek. Alkalmazásuk katonai, kereskedelmi (polgári) és közszolgálati céllal történhet.

A drónokat (PNR-eket) katonai téren leggyakrabban felderítő eszközként, elektronikai és légi harceszközként, csapásmérő fegyver hordozójaként, célrepülőként, valamint kutató-mentő eszközként alkalmazzák. A jövőben (elképzelések szerint) csapatok szállítására is alkalmassá teszik őket.

Polgári felhasználásuk igen széles skálán mozoghat, a szállítás (pl. postai és más küldemények célba juttatása), az őrzés-védelem, a közlekedés, a környezetvédelem, a térképészet, a filmipar, a kutatás-mentés, valamint az erdőgazdálkodás és a meteorológia területét egyaránt magában foglalhatja.

A közszolgálati alkalmazás lehetséges területeit a katasztrófavédelem, a rendőrség, a határőrizet, az adóhatóság, valamint a büntetés-végrehajtás képezheti.

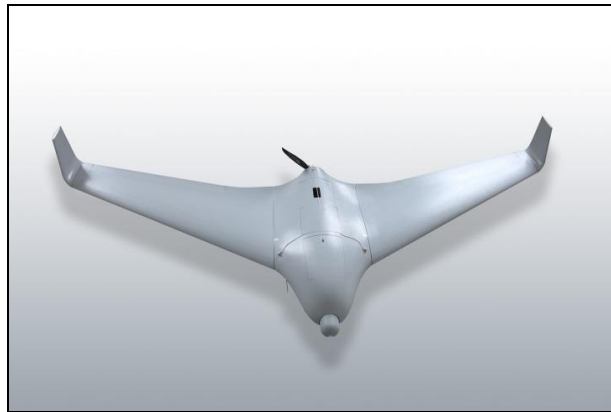
A PNR-ek alkalmazásához repülőeszközre, légtérre, irányító (vezérlő) eszközre (rádióra), valamint felkészített kezelőszemélyzetre van szükség. Mind a négy terület engedélyek beszerzéséhez kötött. A rádiófrekvencia és a légtér nemzeti kincs, ezért

használatát kormányhatározatok és ágazati rendeletek szabályozzák. Az Amerikai Egyesült Államokban 2015. december 21-étől kötelező a 25 kg. össztömeg feletti drónok regisztrációja, amelyek (a tiltott légterek kivételével) 120 m magasságig használhatók. Az Európai Unióban 2016-tól kezdik meg az eszközök fokozatos integrálását a polgári légtérbe.

A drónok széleskörűen alkalmazhatók fegyveres konfliktusokban (harcászati és humanitárius feladatokra egyaránt), felderítésre, a proliferáció megakadályozására, a terrorizmus elleni harcban, kibertámadások elhárításában, a szervezett bűnözés, a csempészet és az illegális migráció visszaszorításában. Jelenlegi alkalmazásukban a katonai felhasználás dominál (ISTAR-rendszerek részeként, műveletek támogatására, támadó-megsemmisítő eszközrendszereként stb.). Természetesen a pilóta nélküli eszközöket a terrorista- és a szervezett bűnözői csoportok is felhasználhatják útvonalak ellenőrzésére, az illegális határátlépés segítésére, okmányok csempészetére, drogszállítmányok célba juttatására.

A drónok alkalmazásával véletlenül is idézhetünk elő baleseteket, vagy sérthetünk meg emberi és személyiségi jogokat, ezért felhasználásukkor körültekintően kell eljárunk.

A drónok hatótávolságát az eszköz súlya és az általa szállított teher (kamera, szenzor, fegyver, rádióelektronikai zavaró eszköz stb.) nagymértékben befolyásolja. Ezért megfelelő arányuk megválasztása fontos szakmai kompromisszum kérdése.

1. sz. kép: A HMEI Zrt. által kifejlesztett „Nemere” mini PNR

A Honvédelmi Minisztérium EI Zrt. egyik fő feladata hazai fejlesztésű és gyártású célrepülőgépek és megfigyelő pilóta nélküli felderítő repülőgépek előállítás, védelmi célú PNR-ek kutatása, fejlesztése, gyártása, javítása, valamint felkészítések szervezése.

A vállalat egyik legújabb fejlesztése a „Nemere” mini PNR, melynek tömege kb. 7 kg., szárnyainak fesztávolsága 2,3 méter, maximális sebessége 100 –120 km/ó.

Nappali és éjszakai kamera szállítására egyaránt alkalmas. Elsősorban személyek, járművek, objektumok megfigyelésére alkalmazható.

A drónok széleskörű alkalmazását sokoldalú felhasználásának lehetőségei, költséghatékony előállítás és üzemeltetése, viszonylag egyszerű kezelhetősége, valamint a legkorszerűbb technológiai kutatások alkalmazása indokolja. Ennek során, a katonai, nemzetbiztonsági, kereskedelmi és civil felhasználási érdekek mellett mérlegelni kell a drónok alkalmazása biztonsági kockázatait is. Körültekintő, kompromisszumos megoldásra van szükség. Ha ezt megtaláljuk, rövidesen beköszönt a drónok korszaka.

BESZÁMOLÓ A BEVÁNDORLÁS VALLÁSI ÉS ETNIKAI HATÁSAI AZ EURÓPAI TÁRSADALMAKRA CÍMMEL TARTOTT NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ÉS HALLGATÓI FÓRUMRÓL

A bevándorlás vallási és etnikai hatásai az európai társadalmakra címmel rendeztek nemzetközi konferenciát a Nemzeti Közszerológati Egyetem Ludovika-kápolnájában 2016. február 17-én. A rendezvényre mintegy félezer meghívott vendég és érdeklődő látogatott el. A tudományos konferencia az NKE Nemzetbiztonsági Intézet szervezésében, a Konrad Adenauer Alapítvány, valamint a Katolikus KaritásZ támogatásával jött létre. A nemzetközi rendezvényen a tudomány, a vallás és a rendvédelem képviselői gyűltek össze, hogy a bevándorlás etnikai és vallási vonatkozásait áttekintsék.

A Nemzeti Közszerológati Egyetemen tartott tudományos tanácskozást Patyi András, a Nemzeti Közszerológati Egyetem rektora nyitotta meg. A rendezvény védnökei az NKE rektora mellett Erdő Péter bíboros az Esztergom-Budapesti főegyházmegeye érseke és Kovács József altábornagy, a Katonai Nemzetbiztonsági Szológalat főigazgatója voltak.

A tudományos fórumon előadást tartott Fernando Filoni bíboros, a Népek Evangelizációjának Kongregációjá prefektusa. Filoni bíboros *Az iraki kereszténység létszámának alakulása az öbölválság óta* címmel tartott előadásában egyrészt a bevándorlás indítékait vizsgálta, másrészt az iraki egyház történetét, küldetését mutatta be a kezdetektől napjainkig. Filoni bíboros elsőként arról beszélt, hogy Európában a különböző kultúrájú, etnikumú népesség együttélése a határok átalakulásához, változásokhoz vezetett. Ebben a sokféleségben az egység három alapra támaszkodhat: a vallás, az emberi jogok rendszere és a művészet, melyek alapvetően meghatározzák az emberek gondolkodását, kultúráját.

A közel-keleti helyzetet jól ismerő Filoni bíboros – az iraki invázió alatt az országban élt, később pedig Ferenc pápa követeként az Iszlám Állam által ellenőrzött területeken tevékenykedett. Az egyházi főméltóság 2001–2003 között Irakban szerzett tapasztalatait, az ott élő emberek megbecsülését, szeretetét, az értük való aggodalmat foglalta össze az olaszul már megjelent *Az egyház Irakban* című könyvben.¹ A könyv az iraki keresztények történetét mutatja be a kezdetektől napjainkig.

Simicskó István honvédelmi miniszter előadása, *A Magyar Honvédség szerepe a migránsválság kezelésében* címmel biztonsági szempontból értékelte a helyzetet. A honvédelmi tárca vezetője hangsúlyozta, a terrorizmus elleni harc mindenki összefogását igényli, többek között az iszlám kormányok együttműködését sem nélkülözheti. Rámutatott arra, hogy a váratlanul, gyenge célpontok megtámadásán alapuló, gerilla típusú hadviselés egyre súlyosabb problémákat okoz a nemzetközi biztonsági környezetben. Kifejtette továbbá, a civilizációk találkozásának,

¹ A könyv magyar nyelven is megjelentetésre kerül.

egymáshoz érésének kölcsönös tiszteleten, együttműködésen kell alapulnia. Annak veszélyére hívta fel a figyelmet, hogy Európa legyengítette az integráló erőket, így a párhuzamos társadalmak kialakulásának lehetősége mára már reális probléma.

Pogácsás Tibor, a Belügyminisztérium önkormányzati államtitkára előadásában azt hangsúlyozta, meg kell vizsgálni annak okait, miért vált Európa a legvédtelenebb kontinenssé. Felhívta a figyelmet arra, hogy 38 millió ember él a válságterületeken, fel sem tudjuk mérni azon hatásokat, amiket a tömeges bevándorlás kiválthat. Ez összetett probléma, nem lehet csak rendészeti szempontból kezelni – fogalmazta meg a belügyi tárca álláspontját. Majd a migrációs helyzet összetett okait mutatta be, és áttekintette az Európa adta válaszokat a tömeges bevándorlás kezelésében.

A Szentföldön – Izrael, a Palesztin Hatóság és Jordánia területén – élő keresztények aktuális helyzetét mutatta be Jungbert Béla nyugalmazott nagykövet, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend Magyarországi Helytartóságának vezetője. A keresztény közösségek megmaradásának drámai helyzetét szám adatokkal igazolta. Hangsúlyozta a nyugati világ felelősségét, rámutatva, a keresztény közösség megmaradásának megteremtése a közel-keleti térségben a jelenlegi – politikai érdekek mentén történő fellépéssel – nem oldható meg.

Végh Zsuzsanna, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatója a Magyarországra érkező és menekültstátuszért folyamodók etnikai összetételéről adott áttekintést. Az előadó elmondta, eddig 2 millió menekült lépett be Európába, menedékkérelmet 1.300.000 fő nyújtott be. A prognózisok azt jelzik, tavasszal fokozódni fog a bevándorlás, és jelenleg nincs kilátás arra, hogy megállítható lenne. Más lesz a jövő Európája, ha az Európai Unió országai nem tudnak együttműködést kialakítani. Végh Zsuzsanna szerint a közös fellépés késedelme újabb és újabb gondokat fog előidézni. A főigazgató a magyar helyzetet a következő számokkal írta le: 2015-ben 400.000 menekült haladt át az országon, 177.000 regisztrációs eljárás indult, de a kérelmezők 90 százaléka meg sem érkezett a befogadó állomásokra. A kibocsátó országok között Szíria, Afganisztán, Koszovó, Pakisztán és Irak áll az első öt helyen. Idén a prognózisok szerint változni fog a kibocsátó országok rangsora. Az első két ország – Pakisztán és Algéria – esetében gazdasági okok dominálnak a kivándorlásban, kivétel ez alól a harmadik ország, Szomália, ahonnan szintén fokozódik a beáramlás. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatója méltatta az egyházak, civil szervezetek együttműködését a menekültek ellátásában. Elsősorban a menedékkérők életkörülményeinek javítása, a védelmet kapottak integrációja azok a területek, ahol pótolhatatlan értékű a közreműködésük.

A muszlim közösségeknek a bevándorlók integrációjában betöltött szerepét mutatta be Sulok Zoltán, a Magyarországi Iszlám Közösség elnöke. Az iszlám közösség hazai vezetője előadásában röviden bemutatta az iszlám európai és magyarországi történetét, valamint a vallási szokások legfontosabb ismérveit.

Fucsku Sándor vezérőrnagy, az Összhaderőnemi Parancsnokság (ÖHP) parancsnoka a hadsereg szerepéről beszélt tömeges menekültválság esetén. Az előadó részletesen ismertette a Magyar Honvédség alkalmazását érintő jogszabályi környezet változásait. Az előadás során bemutatott képsorok betekintést engedtek az

Ideiglenes Biztonsági Határzár építésének folyamatába. A vezérőrnagy rámutatott, hogy a közeljövőben is számos feladat vár a magyar katonákra.

Cornelia Bührlé (Religieuse du Sacre Coeur de Jesus) a vallási hovatartozás és a migránsok integrációjának kérdéseit tárgyalta. Cornelia Bührlé migrációs és menekültügyi biztosként szerzett széleskörű, elsősorban az afrikai kontinens kibocsátó országait érintő tapasztalatairól is beszámolt.

A nemzetbiztonsági terület aspektusából elhangzott előadás² a vallási és etnikai elemek biztonságra gyakorolt hatását mutatta be. A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerre számos ponton csatlakozik a migrációs válság kezeléséhez. A terület elméletével foglalkozó szakemberek számos erőfeszítést tesznek a probléma megoldása érdekében. A területen jelentős mennyiségű gyakorlati tapasztalat halmozódott fel, melyet a nemzetbiztonság elméletének is fel kell dolgoznia. Ez a paradigmaváltás vizsgálatához is hozzájárulhat. Biztonsági megközelítésben első lépésként az állam erőszak-monopóliumát kell érvényesíteni, ezt követheti minden más, a válságkezelést célzó törekvés.

Ujházi Lóránd, az NKE tudományos főmunkatársa és Fischl Vilmos a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtárgyalója a katolikus és a protestáns egyházak központi és helyi tevékenységét mutatta be a migránsok lelkipásztori és humanitárius ellátásában. Ujházi Lóránd előadása azt mutatta be, milyen kereteket teremtenek, és milyen tartalmakat fogalmazzak meg a menekültek támogatására az egyházi dokumentumok, és milyen elméleti megalapozások és jogszabályi keretek mentén alakul ki a vatikáni migrációs politika. Ujházi Lóránd áttekintést adott az erre épülő intézményrendszeréről és ezek feladatairól.

Écsy Gábor, a Katolikus Karitászs országos igazgatója *A Karitászs a menekültekért* címmel a terepen készült képekkel illusztrálva a segélyszervezet gyakorlati segítségnyújtásába adott betekintést. A Katolikus Karitászs a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatallal együttműködésben építette fel segítő tevékenységét.

A tudományos tanácskozást Bíró László püspök, katonai ordinárius zárta. Bíró László méltatta a konferencia munkáját. Így fogalmazott: úttörő feladat úgy foglalkozni egy aktuális témával, hogy az a valóságról szóljon, és ne hassa át a politika. Értékelte a konferenciában megnyilvánuló széles körű, nemzetközi szintet is érintő összefogást.

Bíró László szerint a két különböző kultúrából érkező ember párbeszéde akkor lehet eredményes, ha mindketten ragaszkodnak gyökereik adta identitásukhoz. Annak a félelmének adott hangot, hogy érkezik Európába egy identitás, ami erősen ragaszkodik a saját gyökereihez, és találkozik egy másik identitással, ami elengedni látszik vallási és társadalmi gyökereit. Ez utóbbi identitás úgy akar jövőt, hogy lemond a múltjáról.

A konferencia képet adott arról, hogy sokrétű a menekülteknek nyújtott humanitárius segítség, karitatív, lelki gondozói, etnikai és biztonsági területen egyaránt. A tanácskozás egyik érdeme a szemléletformáláshoz való hozzájárulás,

² Az előadó a beszámoló szerzője volt.

hiszen mindannyiunk felelőssége a kialakult helyzet. Bíró László rámutatott, új tudatra, egyetemesebb felelősségvállalásra van szükség – ez fogalmazódott meg ezen a fórumon.

A rendezvényen elhangzott előadások anyagai az érdeklődők számára rövidesen konferenciakötetben is elérhetők lesznek.

E SZÁMUNK TARTALMA

SZALAI IMRE

A JÁTÉKELMÉLET ÉS A HIDEGHÁBORÚS KONFLIKTUSOK TITKOSSZOLGÁLATI JÁTSZMÁI

Írásom elsődleges célkitűzése, hogy mélyebb matematikai ismeretekkel nem rendelkező, de történeti és titkosszolgálati érdeklődésű olvasók számára adjon egy rövid áttekintést a játékelméletről, illetve annak politikai és titkosszolgálati alkalmazási lehetőségeiről, a hozzáférhető történelmi példákon keresztül. Szerencsére a nemzetközi irodalom ma már számos, alkalmanként híressé is vált orosz vagy amerikai kémügy vélt, vagy valós részleteit tárta fel, így talán példákban sem lesz hiány. Azt azonban, hogy ezek a kémügyek valóban stratégiai jelentőségűek voltak-e egy adott nagyhatalmi játszma kimenetelében, néhány kivételével valóban nehéz eldönteni. Főleg annak a ténynek az ismeretében, hogy – a szakmát ismerők szerint – „csak a bukott ügyek válnak ismertté a nyilvánosság számára, a sikeres műveletek pedig szinte soha”. E tanulmánynak nem célja, hogy ezekben a vitákban állást foglaljon, pusztán a játékelmélet alkalmazásának a lehetőségeire szeretném a figyelmet felhívni.

Kulcsszavak: titkosszolgálat, játékelmélet, kubai rakétaválság, hidegháború, fegyverkezési verseny

SIMON LÁSZLÓ

AZ INFORMÁCIÓ, MINT FEGYVER?

Az ISIS dzsihadista szervezete azzal fenyeget bennünket, hogy halálos kimenetelű kibertámadásokat terveznek a jövőben. A terroristák új dimenzióban támadják az egyének biztonságát. A fegyveres harcuk során a gerillákhoz és a partizánokhoz hasonlóan az információt helyezik a műveleteik központjába. A média szerint a terroristák harcában az információ és a kommunikáció egyszerre lehet halálos és nem halálos fegyver is. A cikk összegzése szerint az internetet fenyegetésre használó arctalan bűnözők, vagyis a programozók csak indirekt módon ölhetnek ki életet. A terroristák ugyanakkor a kommunikációval fokozzák az agressziót a kibertérben, és a dzsihadisták fegyveres harcában az információt halálos fegyverként használják. Az ártatlan áldozatok védelmét az államok ugyan garantálhatják, de a kibertér felhasználói maguk is tudják növelni a biztonságérzetüket. Az információközpontú hadviselés korában a megoldást a tudatos gondolkodás és a hiteles kommunikáció jelenti.

Kulcsszavak: gerilla hadviselés, agresszió, hiteles kommunikáció, információcentrikus hadikultúra, halálos kimenetelű kibertámadás

CONTENTS

IMRE SZALAI

THE GAME THEORY AND THE OPERATIVE GAMES BETWEEN SECRET SERVICES IN THE COLD WAR CONFLICTS

The primary objective of my essay is to give a brief overview of the term “game theory”, and introduce its practical application in the field of politics and secret services, through accessible historical examples for an audience who lack in-depth knowledge of mathematics, but are interested in history and the secret services. Fortunately, nowadays numerous details of putative or real Russian or American spy cases have been revealed, which occasionally have even won fame. However, with the exception of a few stories, it is difficult to decide whether these cases had indeed strategic importance in the outcome of a given game between great powers. According to the professionals: „only blown cases are revealed to the public, but practically nobody knows about the successful operations”.

However, this essay has not been designed to take sides in these disputes and I would only like to call the attention to some practical applications of term “game theory”.

Keywords: secret service, game theory, cold war, Cuban missile crisis, arms race

LÁSZLÓ SIMON

IS INFORMATION A DEADLY WEAPON?

According to ISIS' threat, 'fatal' cyber-attacks are planned for the future. The terrorists are planning to attack the security of individuals in a new dimension. During their armed conflicts, they place information in the centre of their operations just like the guerrillas and partisans. According to the media, information and communication can even be a deadly weapon. As stated in the summary of the article faceless criminals, programmers use the Internet as a threat; they take away lives only in an indirect way. However terrorists enhance aggression by communication in cyberspace and in a Jihadist armed conflict information is used as a deadly weapon. Although protection of the innocent victims can be guaranteed by the governments, but the users are able to increase their own security. The solution is conscious thinking and authentic communication in the era of an information-centric warfare.

Keywords: operations of guerrillas and partisans, aggression, authentic communication, information-centric warfare, 'fatal' cyber-attacks

BÁNYÁSZ PÉTER

A KÖZÖSSÉGI MÉDIA SZEREPE A LÉLEKTANI MŰVELETEKBEN AZ ELMŰLT IDŐSZAK VÁLSÁGAINAK TÜKRÉBEN

A tanulmány célja az elmúlt időszak válságainak elemzésével bemutatni a közösségi médiában alkalmazható azon eszközöket, eljárásokat, amelyeket állami és nem állami szereplők használnak fel a lélektani műveletek végzése során. A szerző röviden áttekinti az ukrán-orosz konfliktust, a szíriai polgárháborút, az Iszlám Állam születését, illetve az európai migrációs válságot, továbbá bemutatja a közösségi médiában folytatott médiabefolyásolás, valamint propaganda lehetőségeit.

Kulcsszavak: közösségi média, lélektani műveletek, propaganda, terrorizmus, migráció

NYIKES ZOLTÁN

A DIGITÁLIS KOMPETENCIA ÉS A BIZTONSÁGTUDATOSSÁG KORRELÁCIÓJA

A publikációban a szerző bemutatja a digitális kompetencia és a biztonságtudatosság kapcsolatát. Rávilágít a biztonságtudatosság erősítésének lehetőségére a digitális kompetencia növelésével. A szerző a tudásalapú társadalom fejlődése néhány fontos pontjának vizsgálatával mutatja be a digitális kompetencia egyre fontosabb szerepét a jelenlegi társadalmi berendezkedésben. Majd az okostelefon alkalmazások vizsgálatával mutatja be a biztonságtudatosság és a digitális kompetencia alacsony meglétét a felhasználók körében.

Kulcsszavak: biztonságtudatosság, digitális kompetencia, okostelefon, alkalmazás, digitális írástudás

KOVÁCS ÁRPÁD

„KERESD A NŐT” AVAGY A „HONEY TRAP” MINT KLASSZIKUS TITKOSSZOLGÁLATI MÓDSZER

Mi is az a „honeytrap” és mikortól eredeztethető ez a titkosszolgálati módszer? Az angol szóösszetétel szabad fordításban „mézcsapdát” jelent, és rövid lényege, amikor is egy hírszerző/elhárító szolgálat művelati tevékenysége során a szexualitást információszerzésre vagy kompromittálásra használja fel. A titkosszolgálati módszer helye, szerepe, jelentősége a múlt és jelenkori titkosszolgálati művelati tevékenységek során.

Kulcsszavak: női hírszerzés, titkosszolgálati eszközök-módszerek, erotika, szexualitás, mézcsapda, „honeytrap”

PÉTER BÁNYÁSZ

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN PSYCHOLOGICAL OPERATIONS IN THE LIGHT OF THE RECENT CRISIS SITUATIONS

The aim of this article is to introduce the tools, procedures and techniques applied by governmental and non-governmental actors during their psychological operations. The author briefly reviews the Ukrainian-Russian conflict, the Syrian war, the establishment of the Islamic State and the European migration crisis; and describes the possible ways to influence and use disinformation in social media.

Keywords: social media, psychological operations, propaganda, migration.

ZOLTÁN NYIKES

DIGITAL COMPETENCE AND SAFETY AWARENESS CORRELATED

The author presents the digital competence and awareness of the security relationship between the publications. The author presents the security awareness-raising the possibility of digital competence. The author presents the development of a knowledge-based society through some important digital competence plays an increasingly important role. After that, the author presents the Smartphone applications by testing your security awareness and the existence of the digital competence low among users.

Keywords: security awareness, digital competence, smartphone, application, digital literacy

ÁRPÁD KOVÁCS

CHERCHEZ LA FEMME, OR THE HONEY TRAP AS CLASSIC INTELLIGENCE METHOD

How is honey trap defined and how long has it been used as an intelligence gathering method? Honey trapping is an intelligence/counterespionage offensive or defensive secret investigative practice employed by a female/male agent to lure a hostile agent into disclosing classified information, or to compromise a target person over their sexual romances or relationships. This article introduces the place, role and importance of the secret method in the past and present during operational intelligence activities.

Keywords: female intelligence activity, intelligence methods, erotica, sexuality, honeytrap

SZABÓ KÁROLY

A KATONAI ELHÁRÍTÁS ÉS A MŰVELETI BIZTONSÁG

A XXI. század technológiai fejlettsége jelentősen befolyásolta a hadviselést, a katonai műveleteket. Az információs technika és technológia központi szerepe az információs társadalom kialakulásához vezetett, ahol az állam működésének színtere minden területén, így a hadseregben is az információs rendszerek a működtetés megkerülhetetlen alapfeltételévé váltak. Ennek a komplex folyamatnak a központi elemét, mintegy esszenciáját az információs műveletek képezik. A változások ugyanakkor az állam működésének rejtett dimenzióját, a katonai nemzetbiztonsági szférát, azon belül az elhárítást sem hagyták érintetlenül. A tanulmány az információs műveletek egyik sajátos tevékenységének, a műveleti biztonságának, valamint a katonai elhárító tevékenységnek a viszonyát, annak sajátosságait, valamint „közös nevezőjüket”, az információt mutatja be.

Kulcsszavak: információs műveletek, műveleti biztonság, nemzetbiztonság, katonai elhárítás

LAKI GÁBOR

A KÖZÖSSÉGI PORTÁLOK HASZNÁLATÁBÓL FAKADÓ KOCKÁZATOKRÓL...

A „cyber-tér” felelőtlen használatában már eleve megjelenő kockázatokat magasabb szintre emelte a közösségi oldalak által kínált, sok esetben tévesen értelmezett szabadság, illetve az ezt kihasználni igyekvő internetes bűnözők gátlástalan tevékenysége. Szomorú tapasztalat, hogy az emberek igen jelentős része annak ellenére sem kezeli megfelelő súllyal az internetes biztonság kérdését, hogy az egyébként éppen ennek következtében virágzó internetes bűnözés gyakran okozhat jelentős anyagi veszteséget, illetve adott esetben karriereket, életeket befolyásolhat – természetesen negatív irányba. A fejlődés záloga egyrészt az egyértelmű, differenciált, szolgáltatót és felhasználót egyaránt érintő szabályozás lehet, mely lehetőséget kínál az érzékenyebb területekre vonatkozó szigorúbb előírások megszületésére is.

Kulcsszavak: biztonság, internetes bűnözés, Facebook, kockázatok

KÁROLY SZABÓ

THE MILITARY COUNTER INTELLIGENCE AND THE OPERATIONAL SECURITY

The technological development of the 21st century has significantly influenced warfare and military operations. The main role of information technology has led to the formation of an information society. Information systems in almost all areas of state mechanisms, including military have become an indispensable basic element of operations. Information operations form the core elements – the essence – of this complex process. At the same time changes have not left the hidden dimension of state mechanisms intact including counter-intelligence within the military national security sphere. This study presents the relationship between the specific activities of an information operation - operational security – and military counter-intelligence including its characteristics and their “common denominator”, the information.

Keywords: information operations, operational security, national security, military counter intelligence

GÁBOR LAKI

ABOUT RISKS CREATED BY THE USE OF PUBLIC SITES...

Risks already present with the irresponsible use of cyber-space have only been raised to a higher level with the so called freedom of public sites and the unscrupulous activity of online criminals. Unfortunately, most of the people do not take Internet security seriously, despite the fact that most of the online crimes cause financial losses and therefore influence lives, careers in a negative way. The key to development is a clear, differentiated law, which would regulate both the provider and the user. It could also provide an opportunity for creating a strict specification for the sensitive territories as well.

Keywords: security, online crime, facebook, risk

DR. FARKAS LÁSZLÓ

AZ ÍRÁSSAJÁTOSSÁGOK GENETIKAI ALAPJAI

Az írásanalitika egyik alaptétele, hogy az írásnak vannak genetikai sajátosságai.

A 2012-ben elkezdett vizsgálat során egy speciális műszer, a Szidnai-Kiss féle Grafométer segítségével írásmintát írt több ikerpár.

Az elsődleges elemzés előtt szakmai konzultációk során elméletileg meghatároztuk, és ennek megfelelően kerestük azokat az írássajátosságokat, amelyek nagy valószínűséggel genetikai eredetűek.

A kutatás elemeit az írásanalitikai alapú írásvizsgálat adja, mely elméleti rendszerét a budapesti Nemzeti Közszerződési Egyetemen 2013-ban megvédett PhD doktori értekezés tartalmazza.

Kulcsszavak: írásanalitika, genetikai írássajátosságok, Grafométer

DR. NYESTE PÉTER

A HAZAI BŰNÜLDÖZÉSI CÉLÚ HÍRSZERZÉSI MODELL JÖVŐJE

A sikeres és hatékony információszerezésen és elemzésen alapuló felderítés kulcseleme a hírszerzési modell, amely meghatározza az ágazati törvény feladatszabása alapján végrehajtható bűnüldözési hírszerző tevékenységek és a büntető eljárásjog által szabályozott felderítő, vagyis speciális, fedett nyomozati tevékenységek sikerességét, hatékonyságát. Írásomban egyes angolszász és az európai hírszerző modellek rövid ismertetése alapján javaslatokat teszek a hazai bűnüldözési célú hírszerzési modell lehetséges kialakítására.

Kulcsszavak: hírszerzés, bűnüldözési célú, modell

DR. FARKAS ÁDÁM – DR. KELEMEN ROLAND

A MAGYAR KATONAI BÜNTETŐJOG A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉTŐL AZ 1912-ES NEMZETI JOGALKOTÁSIG

A szerzők jelen tanulmányukban a magyar katonai büntetőjogi jogalkotást, az egyes jogforrásokat és a katonai igazságszolgáltatás intézményrendszerét mutatják be a 19. század második felétől a nemzeti jogalkotásig. Ezen közel 60 éves időszakban a katonai büntető anyagi jog szabályanyagát a császári nyílt parancssal életbeléptetett 1855-ös osztrák katonai büntetőjogi kódex jelentette. Eme kódex már hatályba léptekor is több idejétmúlt normát tartalmazott, ez mellett a szabályanyag rendkívül kazuisztikus volt. Ennek ellenére 1931-ig hatályban maradt. A katonai igazságszolgáltatás területén szintén egy osztrák kódex jelentette a jogforrást, amelyet magyar alkotmányos szabályok megkerülésével alkalmaztak a bíróságok, a törvényt csupán fordításban kapták meg az egyes hadbírók. A magyar szervezetrendszerrel, jogrendszerrel való eltérését rendeletekkel próbálta orvosolni a kormány.

Kulcsszavak: katonai jog története, katonai büntető anyagi jog, katonai igazságszolgáltatási rendszer, katonai büntetőeljárás

DR. LÁSZLÓ FARKAS

BASIC GENETIC WRITING CHARACTERISTICS

The axiom of writing analysis is that it has genetic characteristics. In a study started in 2012 twins wrote sample scripts with the help of a special instrument, the Szidnai-Kiss Grafometer.

Prior to the first analysis, writing characteristics which potentially have genetic origin were determined through consultations.

Elements of the research are based on writing analytical study claims, which follow the theoretical system of a thesis defended at the National University of Public Service in 2013.

Keywords: writing analysis, writing genetic characteristics, Grafometer

DR. PÉTER NYESTE

THE FUTURE OF THE HUNGARIAN CRIMINAL INTELLIGENCE MODEL

The criminal intelligence model is the key of successful and effective collection and analysis of information on crimes. This determines the success and effectiveness of the special covert measures and operation regulated by the special law enforcement acts and Criminal Procedure Act. In the paper I review some of the European and Anglo-Saxon criminal intelligence models, those which could be the base of a domestic criminal intelligence model.

Keywords: intelligence, criminal intelligence, model

DR. ÁDÁM FARKAS – DR. ROLAND KELEMEN

HUNGARIAN MILITARY CRIMINAL LAW FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY UNTIL THE NATIONAL LEGISLATION OF 1912.

The authors present the Hungarian military criminal legislation, the specific legal sources and the institutional framework of military justice from the second half of the 19th century until the national legislation. Within this almost 60 years period, the rule substance of Hungarian military substantive criminal law was based on the Austrian military criminal codex of 1855, which came into force by a direct imperial command. This codex contained many outdated norms even when it came into effect, and the regulations were very casuistic, however it remained legal until 1931. In military criminal jurisdiction also an Austrian codex meant the legal source, which was applied by circumventing of the Hungarian constitutional rules, and the military judges only received translations. The government tried to fix the differences of the Hungarian organizational structure and the legal system with regulations.

Keywords: legal history of military law, military substantive criminal law, military justice system, military criminal procedure

SZERZŐINK

Bányász Péter	NKE Tudományos Ügyek Irodája, kapcsolati és fejlesztési referens NKE Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz
Dr. Farkas Ádám	Honvédelmi Minisztérium Jogi Főosztály, Kodifikációs Osztály NKE HHK Katonai Vezetőképző Intézet Hadászati és Hadelméleti Tanszék, egyetemi tanársegéd
Dr. Farkas László	PhD, ny. mk alezredes, igazságügyi szakértő, Magyar Írásanalitikai Tudományos és Érdekképviseleti Szervezet elnöke
Dr. habil. Héjja István	nyá. ezredes, CSc, Felderítők Társasága Egyesület, elnökségi tag
Dr. Kelemen Roland	Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Jegtörténeti Tanszék, egyetemi tanársegéd
Kovács Árpád	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Laki Gábor	őrnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Magyar István	nyá. dandártábornok, Felderítők Társasága Tudományos Bizottság vezetője
Dr. Nyeste Péter	NKE Bűnüldözési Tanszék, egyetemi tanársegéd, doktorandusz
Nyikes Zoltán	MH 54. Veszprém Radarezred Információvédelmi Központ parancsnoka, Óbuda Egyetem BDI, doktorandusz
Simon László	alezredes, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, irodavezető és a KNBSZ munkatársa
Szabó Károly	ezredes, NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusz és a KNBSZ munkatársa
Szalai Imre	ezredes, biztonság- és védelempolitikai szakértő

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Árpád Zoltán	ezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Béres János	vezérőrnagy, PhD, a KNBSZ munkatársa, egyetemi magántanár
Dr. Fürjes János Norbert	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanársegéd, a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Gál István László	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi docens PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék
Prof. Dr. Haig Zsolt	ezredes, PhD, NKE, HHK, KÜI, Informatikai és Elektronikai Hadviselés Tanszék, egyetemi tanár
Hajdú György	dandártábornok, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kenedli Tamás	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanársegéd, a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Kis-Benedek József	nyá. ezredes, PhD, NKE, c. egyetemi tanár
Dr. Magyar Sándor	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus, a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Resperger István	ezredes, PhD, NKE Nemzetbiztonsági Intézet, igazgató
Dr. Sabjanics István	főhadnagy, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, PPKE JÁK doktorandusz, a KNBSZ munkatársa,
Simon László	alezredes, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék és a KNBSZ munkatársa
Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy Klára	ezredes, CSc, NKE HHK Katonai Vezetőképző Intézet Műveleti Támogató Tanszék, egyetemi tanár
Szabó Károly	ezredes, a KNBSZ munkatársa NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusz
Tóth Csaba Mihály	alezredes, a KNBSZ munkatársa

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területetkémait, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben³¹² módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

³¹² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.
KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.
J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.
PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),
Global Trend 2020: Mapping the Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.³¹³

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
Global Trend 2020: Mapping the Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

³¹³ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.